

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

BİRLEŞİK KRALLIK DIŞ POLİTİKASI: BREXIT SONRASI YENİDEN YAPILANMA

DOKTORA TEZİ

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

MAYIS-2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

BİRLEŞİK KRALLIK DIŞ POLİTİKASI: BREXIT SONRASI YENİDEN YAPILANMA

DOKTORA TEZİ

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süleyman ERKAN

MAYIS-2023

TRABZON

ONAY

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU tarafından hazırlanan “Birleşik Krallık Dış Politikası: Brexit Sonrası Yeniden Yapılanma” adlı bu Çalışma 07.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Mustafa AYDIN	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Süleyman ERKAN	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Gökhan KOÇER	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Sinem KOCAMAZ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ – Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

02.05.2023

ÖNSÖZ

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa kıtasının karşı karşıya kaldığı yıkım ve tahribat, uzun yıllardır dile getirilen Avrupa bütünleşme düşüncesinin hayata geçirilmesi için uygun ortamı yaratmıştır. Birleşik Krallık Avrupa bütünleşmesi için somut işbirliği arayışlarına destek verirken, tarihsel, coğrafi, politik ve ekonomik sebeplere bağlı olarak Avrupa bütünleşmesinin bir parçası olmak istememiş ve bütünleşmeye karşı mesafeli bir tutum sergilemiştir. Üyelik statüsü elde edilmesinin ardından da Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri çatışma ve uyumsuz bir görüntü içerisinde olmuş ve AB'ye tam anlamıyla entegre olamamıştır. Söz konusu nedenlerden dolayı Birleşik Krallık, AB içerisinde istisnai ülke konumunda olmuştur.

23 Haziran 2016'da AB üyeliğine yönelik bir referandum gerçekleştirilen Birleşik Krallık'ta, halkın %51,9'u AB'den ayrılma yönünde oy kullanmıştır. Alınan Brexit kararını uygulamak için Birleşik Krallık hükümeti tarafından Lizbon Antlaşması 50. madde kapsamında AB'den çekilme süreci başlatılmıştır. Uzun müzakereler sonucunda Birleşik Krallık ve AB arasında Çekilme Anlaşması hususunda mutabık kalınmış ve 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık, AB üyeliğinden resmen ayrılmıştır. Brexit ile birlikte AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dünyadaki konumu değişmiş ve Birleşik Krallık dünyadaki rolünü yeniden tanımlama çabası içine girmiştir. Bu bağlamda tez, tarihsel süreç içerisinde Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin özgün yapısını ele alarak, Brexit referandumu ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının, Birleşik Krallık'ın dünyadaki yerini/konumunu nasıl değiştirdiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Tez kapsamında, Birleşik Krallık'ın AB, ABD, Hint-Pasifik, Rusya ve Orta Doğu ile ilişkileri analiz edilerek Brexit sonrası Birleşik Krallık dış politikası ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu çerçevede, Brexit süreciyle birlikte Birleşik Krallık dış politikasında değişim yaşandığı ve bu bağlamda bağımsız ve daha aktif hareket eden Birleşik Krallık dış politikasının şekillenmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Zorlu ve uzun çalışma süresi boyunca kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım ve bu çalışmanın şekillenmesinde önemli desteği bulunan danışmanım Sayın Prof. Dr. Süleyman ERKAN'a, tez izleme komitemde yer alan ve teze değerli katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Gökhan KOÇER'e ve Sayın Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN'a; tez jürimde yer alan Sayın Prof. Dr. Mustafa AYDIN ve Sayın Doç. Dr. Sinem KOCAMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs, 2023

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
GİRİŞ	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AB BÜTÜNLEŞMESİNDE BİRLEŞİK KRALLIK: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN	5-33
1.1. Britanya İstisnacılığı Kavramı.....	5
1.2. AB Bütünleşmesi Çerçevesinde Britanya İstisnacılığı.....	6
1.2.1. İngiliz Milletler Topluluğu ile İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi	7
1.2.2. ABD ile Özel İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi	12
1.2.3. Birleşik Krallık'ın Egemenlik Hassasiyeti ve Bütünleşmeye Etkisi	22
1.2.4. Avrupalılık Kimliği Karşısında Ulusal Birleşik Krallık Kimliği	26
1.2.5. Ada Ülkesi Olma Halinden Kaynaklı Coğrafi Konum	30

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL SÜREÇ, BREXIT REFERANDUMU VE AYRILMA	34-58
2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'da Bütünleşme Girişimleri ve Birleşik Krallık	34

2.1.1. AKÇT'nin Kurulması, AET Karşıtlığı ve EFTA Girişimi	34
2.1.2. AET'ye Üyelik Süreci	37
2.2. AT'ye Üyelik Sonrasındaki Gelişmeler	38
2.2.1. 1975 Referandumu	39
2.2.2. Topluluk Bütçesine Katkı Meselesi ve Thatcher'ın Bruges Konuşması	40
2.2.3. Tek Avrupa Senedi ve Ekonomik ve Parasal Birlik Karşısında Birleşik Krallık	41
2.2.4. Maastricht Antlaşması ve Birleşik Krallık	43
2.2.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ve Birleşik Krallık	46
2.2.6. Anayasal Antlaşma, Lizbon Antlaşması ve Birleşik Krallık	47
2.3. Birleşik Krallık'ın AB Üyeliği Referandumu (Brexit Referandumu)	50
2.3.1. Cameron ve Referandum Kararı	50
2.3.2. Referandum Sonuçları	52
2.4. Brexit Referandumu Sonrası Süreç	53
2.4.1. May Hükümeti ve Brexit Stratejisi	53
2.4.2. Brexit Müzakereleri ve Brexit Anlaşmasına Varılması	54
2.4.3. Geçiş Dönemi ve Brexit Sürecinin Tamamlanması	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BREXIT SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK DIŞ POLİTİKASI	59-120
3.1. Brexit Öncesi Birleşik Krallık Dış Politikasına Bakış	59
3.1.1. II. Dünya Savaşı Sonundan Üyeliğe Kadar Birleşik Krallık Dış Politikasına Genel Bir Bakış	59
3.1.2. Üyelik Sonrası Birleşik Krallık Dış Politikasına Bakış	63
3.1.2.1. Entegrasyon Karşıtlığı, ABD ve Avrupa Arasında Bir Denge Arayışı	63
3.1.2.2. Atlantik İttifakı'na Verilen Önem ve "Avrupa'nın Merkezinde" Bir Rol Oynama İsteği	67
3.1.2.3. Dış Politikada Etik Boyut ve Uluslararası Müdahalecilik Yaklaşımı	71
3.1.2.4. AB ve ABD Arasında Köprü Olma ve AB'de Öncü Bir Rol Üstlenme İdealleri	74
3.1.2.5. Birleşik Krallık'ın Rolü: Küresel Merkez	77

3.1.2.6. Liberal Muhafazakârlık Yaklaşımının Benimsenmesinden AB ile İlişkilerin Sorgulanmasına	78
3.2. Brexit Sonrası Birleşik Krallık Dış Politikası	84
3.2.1. Birleşik Krallık-AB İlişkileri	84
3.2.1.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler	84
3.2.1.2. Birleşik Krallık'ın Avrupa ile Güvenlik ve Savunma Alanında İşbirliği ..	88
3.2.1.2.1. Etkili Bir NATO Üye Devleti Olmak	89
3.2.1.2.2. Avrupa Ülkeleriyle İkili İlişkilerin Derinleştirilmesi	91
3.2.1.2.3. Ortak Sefer Gücü'nde (JEF) Liderlik Uygulamak	93
3.2.1.3. Orta Yol: Kuzey İrlanda Protokolü'nden Windsor Çerçeve Anlaşması'na	95
3.2.1.4. Göç ve Vatandaşların Hakları	97
3.2.2. Birleşik Krallık-ABD İlişkileri	98
3.2.2.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler	98
3.2.2.2. Özel İlişkiler	101
3.2.3. Birleşik Krallık-Hint Pasifik İlişkileri.....	104
3.2.3.1. Birleşik Krallık-Çin İlişkileri	104
3.2.3.1.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler	104
3.2.3.1.2. Huawei ve ABD Etkisi	107
3.2.3.1.3. Hong Kong ve Sincan Meseleleri	108
3.2.3.2. Birleşik Krallık-Hindistan İlişkileri	112
3.2.3.2.1. Birleşik Krallık'ın Önceliği: Ticari ve Ekonomik İlişkiler	112
3.2.3.2.2. Stratejik ve Jeopolitik Yaklaşım	113
3.2.4. Birleşik Krallık-Rusya İlişkileri	114
3.2.4.1. Siber Tehdit	114
3.2.4.2. Gerilimli İlişkiler ve Yaptırımlar	115
3.2.4.3. Ticaret ve Londra'daki Rus Sermayesi	117
3.2.5. Birleşik Krallık-Orta Doğu İlişkileri	118
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKÇA	131
ÖZGEÇMİŞ	162

ÖZET

Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşmesine bakışı ve AB ile ilişkisi, Kıta Avrupası ülkeleri ile AB arasındaki ilişkilerden farklı olarak gelişmiş ve daha değişik bir doğaya sahip olmuştur. Birleşik Krallık Avrupa bütünleşmesi için somut işbirliği arayışlarına destek verirken, Kıta Avrupası ülkelerinden farklı ve üstün addettiği özelliklerine atıfta bulunarak ilk başta AB'ye üye olmak istememiştir. Değişen koşullarla birlikte, sonrasında AB'ye üye ülke konumuna gelse de Birleşik Krallık, Birliğin ortak politikalarının birçoğunun dışında kalmıştır. Üyeliği boyunca AB ile ilişkileri mesafeli, tereddütlü ve inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve AB ile tam bütünleşmemiştir. Bu nedenlerden dolayı Birleşik Krallık, AB içerisinde istisnai bir konumda olmuştur. Nihayetinde, 23 Haziran 2016'da AB üyeliğini referanduma taşıyarak, %51,9 oy oranıyla AB üyeliğinden ayrılma yani Brexit kararı almıştır. Bu kararın ardından Birleşik Krallık ve AB ayrılık müzakerelerine başlamış, uzun süren müzakereler sonucunda Ocak 2020'de Birleşik Krallık AB'den resmi olarak ayrılmıştır. Ardından, Aralık 2020'de Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın (TCA) imzalanması ve geçiş döneminin sona ermesiyle Birleşik Krallık AB'den tam anlamıyla ayrılmıştır.

Brexit ile birlikte AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dünyadaki konumu değişmiş ve Birleşik Krallık dünyadaki rolünü yeniden tanımlama çabası içine girmiştir. Başka bir ifadeyle, yaşanan Brexit süreciyle AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dış politikası yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu bağlamda tez, tarihsel süreç içerisinde Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin özgün yapısını ele alarak, Brexit referandumu ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının, Birleşik Krallık'ın dünyadaki yerini/konumunu nasıl değiştirdiğini tespit etmeyi amaçlamıştır. Tez kapsamında, Birleşik Krallık'ın AB, ABD, Hint-Pasifik, Rusya ve Orta Doğu ile ilişkileri analiz edilerek Brexit sonrası Birleşik Krallık dış politikası ortaya konulmuştur. Söz konusu çerçevede, Brexit süreciyle birlikte Birleşik Krallık dış politikasında değişim yaşandığı ve bu bağlamda bağımsız ve daha aktif hareket eden Birleşik Krallık dış politikasının şekillenmeye başladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, Brexit sonrası bağımsız bir dış politika oluşturma yetisi elde eden Birleşik Krallık, uluslararası arenadaki rolünü "Küresel Britanya" olarak tanımlayarak dış politikada bağımsız ve daha aktif hareket eden bir Birleşik Krallık'a işaret etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birleşik Krallık, AB Bütünleşmesi, Brexit, Dış Politika.

ABSTRACT

The United Kingdom's view of European integration and its relationship with the EU developed differently from the relations between the Continental European countries and the EU, and the United Kingdom had a different nature with the EU. While the United Kingdom supported the search for concrete cooperation for European integration, it did not want to become a member of the EU at first, referring to its different and noble character from the Continental European states. With the changing conditions, although it later became a member state of the EU, the United Kingdom remained outside most of the common policies of the Union. During its membership, its relations with the EU followed a distant, doubtful and bumpy course and could not fully integrate with the EU. For these reasons, the United Kingdom was in an exceptional position within the EU. Eventually, on June 23, 2016, by carrying the EU membership to a referendum, it decided to leave the EU membership, namely Brexit, with 51.9% of the votes. Following this decision, the UK and the EU started separation negotiations, and as a result of long negotiations, the UK officially left the EU in January 2020. Then, with the signing of the Trade and Cooperation Agreement (TCA) in December 2020 and the end of the transition period, the UK has exactly left the EU.

The position of the United Kingdom, which left the EU with Brexit, has changed in the world and the United Kingdom has tried to redefine its role in the world. In other words, the foreign policy of the United Kingdom, which left the EU with the Brexit process, has begun to reshape. In this context, the thesis aims to determine how the Brexit referendum and the UK's departure from the EU have changed the UK's position in the world, by addressing the unique structure of the UK-EU relations in the historical process. Within the scope of the thesis, the UK's relations with the EU, USA, Indo-Pacific, Russia and the Middle East were analysed and the post-Brexit UK foreign policy was revealed. In this framework, it has been concluded that there has been a change in the foreign policy of the United Kingdom with the Brexit process and in this context, the foreign policy of the United Kingdom, which acts independently and more actively, has begun to take shape. The United Kingdom, which gained the ability to create an independent foreign policy after Brexit, defined its role in the international arena as "Global Britain", pointing to a United Kingdom that acts independently and more actively in foreign policy.

Keywords: United Kingdom, EU Integration, Brexit, Foreign Policy.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Birleşik Krallık'ın AT Üyeliği Referandumu-1975 (%).....	39
2	Maastricht Antlaşması Sürecinde Üye Devletlerin Siyasal Birliğe Karşı Tutumları...	43
3	Lizbon Antlaşması Sonrasında Önemli AB Politika Alanlarında Birleşik Krallık Muafiyetleri	49
4	Brexit Referandumunda Birleşik Krallık'ı Oluşturan Dört Ülkenin Referandum Sonuçları.....	52
5	Brexit Sürecinde Yaşananlar	57
6	Arap Baharı Sürecinde Birleşik Krallık Hükümeti'nin Tepkileri.....	82
7	Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Euro)	85
8	Birleşik Krallık'ın AB ile Hizmet Ticareti (Milyar Euro).....	86
9	Birleşik Krallık'ın AB ve AB Dışı Ülkelerle Ticareti, 2021 (Mal ve Hizmet).....	86
10	Yeni Göçmenlik Sistemindeki Kriterler ve Puanlar	98
11	Birleşik Krallık'ın ABD ile Ticareti, 2016-2021.....	99
12	Birleşik Krallık'ın Çin ile Ticareti, 2016-2021	106
13	2020 ve 2022'nin İlk On Siber Gücünün Karşılaştırması.....	114
14	Birleşik Krallık'ın Rusya ile Ticareti, 2016-2021	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Birleşik Krallık Dış Politikasında Üç Daire Yaklaşımı	14
2	50. Madde: Brexit Sürecinin İşleyişi	55

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Birleşik Krallık Halkının Kendisini Yalnızca Avrupa Kimliği ile Tanımlama Oranı: 1996-2014 (%).....	29
2	AB Üyesi Devletlerin Kendilerini Sadece Ulusal Kimlikleri Üzerinden Tanımlama Oranı (%) -2015.....	29
3	AB Üyesi Devletlerin Kendilerini Sadece Ulusal Kimlikleri Üzerinden Tanımlama Oranı (%) -1995.....	30
4	Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Euro)	85
5	Birleşik Krallık'ın AB ile Hizmet Ticareti (Milyar Euro).....	86
6	Birleşik Krallık'ın AB ve AB Dışı Mal ve Hizmet Ticareti	87
7	Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Sterlin)	88
8	Birleşik Krallık'ın ABD ile Ticareti, 2016-2021	99
9	Birleşik Krallık'ın Çin ile Ticareti, 2016-2021	106
10	Birleşik Krallık'ın Rusya ile Ticareti, 2012-2021	117

KISALTMALAR LİSTESİ

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
AT	: Avrupa Topluluğu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BNO	: Hong Kong İngiliz Ulusal Denizaşırı Vizesi
CARD	: Coordinated Annual Review on Defence-Koordineli Yıllık Savunma Değerlendirmesi
CGTN	: Çin Küresel Televizyon Ağı
CJEF	: Combined Joint Expeditionary Force-Birleşik Ortak Sefer Gücü
COP26	: BM İklim Değişikliği Konferansı
CPTPP	: Kapsamlı ve Aşamalı Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması
D10	: Demokrasiler Kulübü
DIT	: Department for International Trade-Uluslararası Ticaret Departmanı
DSACEUR	: Deputy Supreme Allied Commander Europe-NATO Avrupa Müttefik Yüksek Komutan Yardımcısı
Ed.	: Editör
EDF	: European Defence Fund-Avrupa Savunma Fonu
EFD	: Economic and Financial Dialogue-Ekonomik ve Finansal Diyalog
eFP	: enhanced Forward Presence-Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet
EFTA	: European Free Trade Area-Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EGNOS	: European Geostationary Navigation Overlay Service-Avrupa Yerdurağan Konumlama Yer Paylaşımı Hizmeti
EI2	: European Intervention Initiative-Avrupa Müdahale Girişimi
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
ETP	: Enhanced Trade Partnership-Gelişmiş Ticaret Ortaklığı
EU NAVFOR	: AB Deniz Gücü
EU	: European Union-Avrupa Birliği

GCHQ	: Government Communications Headquarters-Hükümet İletişim Merkezi
IRA	: Irish Republican Army-İrlanda Cumhuriyeti Ordusu
ISC	: Intelligence and Security Committee-İstihbarat ve Güvenlik Komitesi
JEF	: Joint Expeditionary Force-Ortak Sefer Gücü
JETCO	: Joint Economic and Trade Committee-Ortak Ekonomi ve Ticaret Komitesi
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
LNG	: Sıvılaştırılmış Doğalgaz
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCF	: National Cyber Force-Ulusal Siber Kuvveti
NCSC	: National Cyber Security Centre-Ulusal Siber Güvenlik Merkezi
NHS	: National Health Service-Birleşik Krallık Ulusal Sağlık Sistemi
OBR	: Office for Budget Responsibility-Bütçe Sorumluluğu Ofisi
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
ONS	: Office for National Statistics-Ulusal İstatistik Ofisi
PESCO	: Permanent Structured Cooperation-Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe-Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı
SAMLA	: Sanctions and Anti-Money Laundering Act-Yaptırımlar ve Kara Para Aklama Yasası
TAS	: Tek Avrupa Senedi
TCA	: Trade and Cooperation Agreement-Ticaret ve İş Birliği Anlaşması
UK	: United Kingdom-Birleşik Krallık
UKIP	: United Kingdom Independence Party-Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi
UNSCR	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Avrupa kıtasında yaşanan savaşların getirdiği yıkım ve tahribatı aşmanın yolunun, Avrupa'nın bütünleştirilmesinden geçtiği düşüncesi, II. Dünya Savaşı sonrası somut adımlarla hayata geçirilmeye başlanmıştır. Birleşik Krallık, Avrupa ülkeleri arasındaki somut işbirliği arayışlarına destek verirken, tarihsel, coğrafi, politik ve ekonomik sebeplere bağlı olarak Avrupa bütünleşmesinin bir parçası olmak istememiştir. II. Dünya Savaşı sonunda kazananlar bloğunda bulunması ve coğrafi konumunun getirdiği uzaklıktan dolayı, Birleşik Krallık, savaşın yol açtığı hasarı Kıta Avrupası ülkeleri kadar yoğun hissetmemiştir. Ayrıca, büyük imparatorluk geçmişinin mirası olan İngiliz Milletler Topluluğu ve ABD ile geliştirdiği ilişkilere büyük önem atfetmesi, egemenlik hassasiyeti ve ada coğrafyasına sahip olmasının etkisiyle Avrupa bütünleşmesine karşı mesafeli bir tavır sergilemiştir.

Avrupa bütünleşmesinin adımlarından olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) karşı Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin (European Free Trade Area/EFTA) kurulmasında öncü rol oynayan Birleşik Krallık, EFTA aracılığıyla Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bu oluşumun arzu edilen başarıyı gösterememesi, AET ülkelerinin ekonomik yükselme kaydetmesi ve uluslararası siyasi konjonktürün de etkisiyle 1961 yılında AET'ye üye olma talebinde bulunmuştur. Üye olma talebi iki kez Fransa devlet başkanı De Gaulle'ün etkisiyle reddedilen Birleşik Krallık, değişen koşullarla birlikte üyelik talebini yeniden gündeme getirmiş ve 1973 yılında Avrupa Topluluğu'na (AT) üye olmuştur. Üyeliğin ardından da mesafeli ve tereddütlü tutumuna devam eden Birleşik Krallık, AB'nin son yıllarda karşılaştığı Euro krizi, göç krizi, Avrupa şüpheciliğinin artması, popülist sağ partilerin yükselişi ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin (UKIP) popülist söylemlerinin de etkisiyle AB üyeliğini sorgulamaya başlamıştır.

23 Haziran 2016'da yapılan AB üyeliği referandumunda "Sizce Birleşik Krallık Avrupa Birliği üyesi olarak kalmalı mıdır yoksa üyelikten ayrılmalı mıdır?" sorusu oylanmıştır. Referanduma katılanların %48,1'i AB üyesi olarak kalma yönünde oy kullanırken, %51,9'u AB'den ayrılma doğrultusunda oy kullanmıştır. Britanya ve çıkış kelimelerinin İngilizce karşılığı olan "Britain"ın ilk iki harfi (Br) ve "exit"ın bir araya getirilmesiyle oluşturulan "Br-exit" kavramı, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması anlamını ifade etmek için kullanılmaktadır. Alınan Brexit kararını uygulamak için Birleşik Krallık Hükümeti tarafından Lizbon Antlaşması 50. madde kapsamında AB'den çekilme süreci başlatılmıştır. Uzun müzakereler sonucunda Birleşik Krallık ve AB arasında Çekilme Anlaşması hususunda mutabık kalınmış ve 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık AB üyeliğinden resmen

ayrılmıştır. Ardından taraflar arasında Brexit sonrası ilişkilerin tayin edildiği geçiş dönemi başlamış ve 2020 yılının sonu itibarıyla Brexit süreci tamamlanmıştır.

Brexit ile birlikte AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dünyadaki konumu değişmiş ve Birleşik Krallık dünyadaki rolünü yeniden tanımlama çabası içine girmiştir. Diğer bir deyişle, yaşanan Brexit süreciyle AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dış politikası yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu bağlamda tezin araştırma sorusu; Brexit, Birleşik Krallık'ın dünyadaki yerini/konumunu nasıl değiştirdi? şeklindedir. Tezin amacı ise tarihsel süreç içerisinde Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin özgün yapısını ele alarak, Brexit referandumu ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının, Birleşik Krallık'ın dünyadaki konumunu nasıl değiştirdiğini tespit etmektir. Tezin temel argümanı ise Brexit süreciyle birlikte Birleşik Krallık dış politikasında değişim yaşandığı ve bu bağlamda bağımsız ve daha aktif hareket eden Birleşik Krallık dış politikasının şekillenmeye başladığıdır. Bu bağlamda, Brexit sonrası bağımsız bir dış politika oluşturma yetisi elde eden Birleşik Krallık, uluslararası arenadaki rolünü “Küresel Britanya” olarak tanımlamış ve dış politikada bağımsız ve daha aktif hareket eden bir Birleşik Krallık'a işaret etmiştir. Tez kapsamında, Birleşik Krallık'ın AB, ABD, Hint-Pasifik, Rusya ve Orta Doğu ile ilişkileri analiz edilerek Brexit sonrası Birleşik Krallık dış politikası ortaya konulmuştur. Bu çerçevede, Brexit sonrası Birleşik Krallık dış politikasının halihazırda yeni şekillenen bir süreç olması ve kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması dolayısıyla bu tezin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Söz konusu tez kapsamında arşiv taraması ve çevrimiçi veri tabanlarının tarandığı nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Bu tez, üç ana bölüm halinde ele alınmıştır. Birinci bölümde, Birleşik Krallık'ın AB bütünleşmesine yönelik yaklaşımı ve AB ile ilişkileri Britanya istisnacılığı üzerinden ele alınmış ve çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu kapsamda, Britanya istisnacılığı kavramı açıklanarak, Birleşik Krallık'ın siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının Kıta Avrupası'na kıyasla tarihsel olarak farklı süreçlerden geçtiğine ve bunların sonucunun Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşmesine bakış açısını nasıl şekillendirdiği ve AB ile ilişkileri nasıl etkilediği ele alınmıştır. Bu bağlamda, imparatorluk geçmişinin mirası olan İngiliz Milletler Topluluğu ile ilişkilere ve Birleşik Krallık'ın İngiliz Milletler Topluluğu'na atfettiği siyasi ve ekonomik öneme yer verilmiştir. Ardından, Birleşik Krallık-ABD “özel ilişki”leri, iki ülke liderlerinin birbirlerine karşı tutumları, taraflar arasında gerçekleşen krizler, mühim dış politika meseleleri üzerinden ele alınmıştır. Sonrasında, Birleşik Krallık'ta parlamentonun üstünlüğü ilkesi temelinde şekillenen egemenlik anlayışı ve ulusüstü AB bütünleşmesine etkisinden bahsedilmiştir. Ardından, ortak tarih, siyasal, kültürel ve sosyal değerler üzerine inşa edilen bölgesel bir kimlik olan Avrupalılık kimliği karşısında Birleşik Krallık'ın ulusal kimlik yapısına yer verilmiştir. Son olarak da Avrupa kıtasıyla karasal sınır bağlantısızlığı olan Birleşik Krallık'ın sahip olduğu “ada”lı coğrafi konumuna değinilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, birinci bölümde çizilen kuramsal çerçeveye uygun olarak tarihsel süreç içerisindeki Birleşik Krallık-AB ilişkilerinden ve bu ilişki yapısının doğurduğu Brexit

referandumu ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecine yer verilmiştir. Öncelikle, Avrupa bütünleşmesinin ilk adımları olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve AET'nin kurulması, AET karşısında Birleşik Krallık'ın tutumu ve Birleşik Krallık'ın AET'ye üyelik süreci ele alınmıştır. Ardından, AT'ye üyelik sonrasındaki gelişmeler başlığı altında, ilk Brexit referandumu olarak adlandırılabilir 1975 referandumu, Topluluk bütçesine katkı meselesi, Başbakan Thatcher'ın Bruges konuşması, Topluluğun en önemli ortak politika alanlarından biri olan Ekonomik ve Parasal Birlik ve Birliğin kurucu antlaşmalarından olan Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları'na ve son olarak Anayasal Antlaşma ve Lizbon Antlaşması'na değinilmiştir. Sonrasında, Birleşik Krallık'ın AB ile olan mesafeli, gerilimli ve inişli çıkışlı ilişkilerinin sonucu olan AB üyeliği referandumu yani Brexit referandumu ve sonuçları incelenmiştir. Son olarak, Brexit sonrası süreçte kurulan May hükümetinin Brexit stratejisi, Birleşik Krallık ve AB arasında gerçekleşen Brexit müzakereleri ve bu müzakerelerin sonunda varılan Brexit Anlaşması ve Brexit sonrası ilişkileri tayin eden ve Brexit sürecini tamamlayan geçiş dönemi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Brexit ile birlikte yeniden şekillenen Birleşik Krallık dış politikasına yer verilmiştir. Bu bağlamda, dış politikada yaşanan değişikliği ortaya koyabilmek için ilk başta Brexit öncesi Birleşik Krallık dış politikasına değinilmiştir. Bu kapsamda, önce II. Dünya Savaşı sonundan AB'ye üyeliğe kadar Birleşik Krallık dış politikası genel hatlarıyla ele alınmıştır. Sonrasında ise üyelik sonrası Avrupa yörüngesine giren Birleşik Krallık dış politikası incelenmiştir. Bu çerçevede ise önce entegrasyon karşıtı bir profil çizen ve ABD ve Avrupa arasında bir denge arayışında olan Birleşik Krallık dış politikasına değinilmiştir. Ardından, dış politikada Atlantik ittifakına önem veren ve aynı zamanda "Avrupa merkezinde" bir rol oynamak isteyen Birleşik Krallık ele alınmıştır. Sonrasında, dış politikada etik boyutu öne çıkaran ve uluslararası müdahalecilik yaklaşımını benimseyen Birleşik Krallık dış politikasına değinilmiştir. Ardından, Birleşik Krallık'ın AB ve ABD arasında köprü olma ve AB'de öncü bir rol üstlenme idealleri taşıyan rolü incelenmiştir. Son olarak ta küresel merkez olarak tanımlanan Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolü ve liberal muhafazakarlık yaklaşımının benimsenmesinden AB ile ilişkilerin sorgulanmasına kadar Birleşik Krallık dış politikası ele alınmıştır. Sonrasında ise Brexit sonrası bağımsız bir dış politika oluşturma yetisi elde eden Birleşik Krallık dış politikası analiz edilmiştir. Bu kapsamda ise önce Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'yla (TCA) AB'den tam anlamıyla ayrılan Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkileri incelenmiştir. Bu çerçevede önce Birleşik Krallık'ın AB ile ticari ve ekonomik ilişkileri ele alınmıştır. Ardından, Birleşik Krallık'ın Avrupa ile güvenlik ve savunma alanında işbirliğini, etkili bir NATO üye devleti olarak, Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkilerini derinleştirerek ve Ortak Sefer Gücü'nde (JEF) liderlik uygulayarak gerçekleştirdiğine değinilmiştir. Sonrasında ise Kuzey İrlanda Protokolü'nden sonra Birleşik Krallık-AB ilişkilerinde orta yolun bulunduğu Windsor Çerçeve Anlaşması ele alınmıştır. Ardından, Birleşik Krallık-ABD ilişkileri, ticari ve ekonomik ilişkiler ve özel ilişkiler üzerinden incelenmiştir. Sonrasında ise Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası büyük önem atfettiği Hint-Pasifik ile ilişkiler, Çin ve Hindistan üzerinden ele alınmıştır. Bu çerçevede Çin ile ilişkiler, ticari ve ekonomik ilişkiler, işbirliğinde zorluk yaratan Huawei ve ABD etkisi ve Hong

Kong ve Sincan meseleleri üzerinden incelenmiştir. Hindistan ile ilişkiler ise Birleşik Krallık'ın önceliği olan ticari ve ekonomik ilişkiler ve stratejik ve jeopolitik yaklaşım üzerinden ele alınmıştır. Ardından, Birleşik Krallık-Rusya ilişkileri, siber tehdit, yaptırımlar, ticaret ve Londra'daki Rus sermayesi üzerinden incelenmiştir. Son olarak ise Birleşik Krallık-Orta Doğu ilişkileri ele alınarak Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası dış politikası analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AB BÜTÜNLEŞMESİNDE BİRLEŞİK KRALLIK: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKA PLAN

1.1. Britanya İstisnacılığı Kavramı

İstisnacılık, bir kavramın veya aktörün, geniş çapta kabul görmüş düşüncelerin, ilkelerin veya ilişkilerin gerekliliklerinden muaf olma durumu olarak ifade edilebilir. Farklı bir söyleyişle, söz konusu aktörün farklı ve eşsiz/özgün olduğunu savunur. Devletler sistemi içinde istisnacılıktan söz edildiğinde ise istisnai aktör bir ulus-devlettir ve istisnai devlette dört temel özellikten bahsedilebilir: Birincisi, söz konusu istisnai devletin tek taraflı ve bağımsız bir pozisyonda olduğudur. Yani, uzlaşma hususunda diğer devletlere göre daha az istek gösterir ve taviz verirler (McCormick, 2005: 200-203). Diğer özellik, istisnai devletin, sahip olduğu için gurur duyduğu ulusal değer ve eylemlerinin evrensel olarak geçerli kabul edilmesidir. Bir diğer özellik, istisnai devletler, uluslararası alanda karar verme süreçlerinde iç politik etkenleri göz önünde bulundurarak kendi ulusal çıkarlarını muhafaza etmeyi sürdürürler. Dördüncüsü, uluslararası ilişkilerde çok taraflılık, zorunluluk değil bir seçim olarak görülür (Uz Hançarlı, 2019: 12).

Akademik yazında istisnacılık konusunda başı çeken ülke ABD olsa da Avrupa entegrasyonuna karşı izlediği istisnacılık politikasıyla göze çarpan devlet Birleşik Krallıktır. Öncülüğünü Perry Anderson, Tom Nairn ve Barrington Moore'un yaptığı ve söz konusu isimlerin çalışmalarıyla şekillenen İngiliz/Britanya istisnacılığı¹, 17. yüzyılda İngiltere'de görülen devrimci süreçlerin Kıta Avrupası'ndan farklı kurumlar, toplum ve devlet yapısı ortaya çıkardığını iddia etmektedir (Kissinger, 2000: 101-102). Britanya açısından istisnacılık politikasının bariz olarak Kıta Avrupası ve Avrupa bütünleşmesine yönelik izlenildiği göze çarpmaktadır. ABD'den farklı olarak küresel bir istisnacılık siyaseti izlemeyen Birleşik Krallık, 18. ve 19. yüzyılların "üzerinde güneş batmayan imparatorluğu" ve hegemon gücü olmasına karşın farklılığını ve eşsizliğini yalnızca Kıta Avrupası'na karşı geliştirmiştir (Ferguson, 2020: 11-12). Bu durumun nedeni, hegemon olarak ortaya çıktığı dönemlerde rekabetin Kıta Avrupası ülkeleriyle yaşanması ve o dönemde uluslararası ilişkilerin Avrupa merkezli bir yapıya sahip olması olarak açıklanabilir.

¹ Tarihsel süreç içerisinde Birleşik Krallık adını alan İngiltere/Britanya'nın Kıta Avrupası'ndan farklı politik, sosyal ve ekonomik dönüşüm geçirdiğini ve ayrıştığını belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Çalışma boyunca kullanılacak olan Britanya istisnacılığı, Birleşik Krallık'ın Avrupa entegrasyonuna karşı izlediği politikaya işaret etmektedir.

Britanya istisnacılığı, Kıta Avrupası'ndan bütünüyle soyutlanma hali değildir. Tersine, Avrupa ile ilgili yapı ve politikaların içerisinde kendi kuralları ve çıkarlarını ön planda tutarak etkileşimde bulunmaya dayanır. Kıta Avrupası ile etkileşimde, Avrupa'daki örgütlenmenin ülkenin çıkarlarına ters düşmesi halinde, kendi farklılıklarının önemle belirtilmesi durumudur (Pocock, 1982: 317). İstisnacılık, Birleşik Krallık'ın Avrupa ile ilişkilerini açıklayan önemli bir siyasi pratiktir. Birleşik Krallık için istisnacılık politikası, çıkarları için uygulamaktan kaçındığı kararların kabul görülmesinin bir aracıdır. Birleşik Krallık için yapılan “tuhaf/garip ortak” (George, 1998: 61) ve “isteksiz Avrupalı” (Gowland ve Turner, 2000: 8) benzetmeleri istisnacılık tezini kuvvetlendirmektedir. Birleşik Krallık'ın söz konusu duruşu, Birleşik Krallık'ın Kıta Avrupası'ndan farklı olan tarihsel geçmişine dayanmaktadır.

1.2. AB Bütünleşmesi Çerçevesinde Britanya İstisnacılığı

Birleşik Krallık, farklı tarihsel geçmişini öne sürerek Avrupa entegrasyonu ile bütünleşme noktasında uyumsuz bir profil çizmiş ve istisnacı bir politika izlemiştir. Bu istisnacı politika, Ichijo'ya göre, Birleşik Krallık'ın AB'ye yönelik tavrını ifade eden en güçlü paradigmadır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın takip ettiği istisnacılık siyaseti, AB projesinin ilkelerinden ve politika gerekliliklerinden kendisini muaf tutma iddiasıdır. Söz konusu iddiayı, Kıta Avrupası'nın ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısından farklı ve üstün olduğunu belirterek hem Birliğe dahil olmadan önce hem de Birliğe dahil olduktan sonra sürdürmüştür (Ichijo, 2013: 65-67). Kuşkusuz, Birliğin kurum ve politikalarıyla problem yaşayan tek üye ülke Birleşik Krallık değildir. Ancak, Birleşik Krallık'ta, en Avrupa yanlısı yönetimler döneminde dahil istisnacı bir siyaset takip edilmiş, AB üyeliği iki kez halk oylamasına sunulmuş ve 23 Haziran 2016'da yapılan referandumda AB üyeliğinden ayrılma yönünde sonuç çıkmıştır. Bu sebeplerden dolayı Birleşik Krallık, Birlik üyesi diğer ülkelerden ayrı olarak konumlandırılmalıdır. Bir ulus-devlet normu olan istisnacılık, Birleşik Krallık için kendini karıştırlıklar üzerinden açıklama üzerine temellendirilmiştir (Nedergaard ve Henriksen, 2018: 134-135). Ancak buradaki karışıklık yalnızca Almanya, Fransa, İtalya gibi Kıta Avrupası devletlerinin ötekileştirilmesi değil, aynı zamanda Avrupa'nın bütünüyle bir karşı kimlik üzerinden Birleşik Krallık'ın ötekisi pozisyonunda olmasıdır (Tilford, 2017: 1).

Britanya istisnacılığıyla ilişkili olan “euroscepticism” ya da Türkçe literatürde “Avrupa şüpheciliği” olarak adlandırılan kavrama değinmek yerinde olacaktır. Avrupa şüpheciliği, AB'nin kurum ve politikalarına itiraz etmek ve olumsuz bakmak olarak tanımlanabilir (Leruth vd., 2018: 4). Gifford (2006: 851), Avrupa şüpheciliğini, “Britanya'nın istisnalcılığını öne sürerek güçlenen ulusal bir hareket” olarak tanımlamıştır. İstisnacılığın Avrupa şüpheciliğinden farkı ise, yalnızca Birliğin politikalarını eleştirmekle kalmayıp ayrıca Birleşik Krallık'ın ilgili alanlardaki eşsizliğine, farklılığına ve üstünlüğüne vurgu yapmasıdır.

Çalışmanın bu bölümünde, Birleşik Krallık'ın politik, ekonomik, yönetim ve sosyal yapısının tarihsel olarak farklı süreçlerden geçtiğine ve bunların sonucunun Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşmesine bakış açısını nasıl şekillendirdiği ve AB ile ilişkileri nasıl etkilediği hususlarına değinmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkilerini incelemek için ana paradigma olarak Britanya istisnacılığı kullanılmıştır. Birleşik Krallık'ın kendisini diğer üye devletlerden farklı ve üstün bir konuma yerleştirerek AB bütünleşmesi içerisinde istisnacılık politikası izlediğine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda, Milletler Topluluğu ile İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi, ABD ile Özel İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi, Birleşik Krallık'ın Egemenlik Hassasiyeti ve Bütünleşmeye Etkisi, Avrupalılık Kimliği Karşısında Ulusal Birleşik Krallık Kimliği, Ada Ülkesi Olma Halinden Kaynaklı Coğrafi Konum başlıkları ele alınmıştır.

1.2.1. İngiliz Milletler Topluluğu ile İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi

Kısaca Commonwealth olarak isimlendirilen İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth of Nations), Britanya İmparatorluğu'nun 20. yüzyılda çözülmeye başlamasının ardından 1931 yılında kurulan uluslararası bir koalisyonudur. Bu koalisyonun en göze çarpan yanı, Mozambik ve Ruanda dışında kalan bütün üyelerinin, Britanya İmparatorluğu'nun eski koloni ve dominyonlarından oluşmasıdır. Günümüz itibarıyla toplamda elli üç devletten oluşan Commonwealth'in oldukça heterojen bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Üyeleri oluşturan devletlerden otuz iki tanesi cumhuriyet, beş tanesi monarşi rejimi ile yönetilirken, geriye kalan on altısı Birleşik Krallık Kraliçesi/Kralı tarafından atanan genel valiler tarafından yönetilmektedir. Coğrafi konumları, siyasi yapıları, nüfus ve ekonomik özellikleri bakımından üye ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır (Erkul, 2016: 1). İnsan hakları ve demokrasi temelinde birbirinden farklı kültür, inanç ve coğrafi özellikteki ülkelerin bir araya gelmesiyle oluşan Milletler Topluluğu'nda birlik ve akrabalık duygusu hâkimdir.

1642'de başlayan İngiliz İç Savaşı'nı krala karşı cumhuriyet yanlılarının kazanmasıyla, İngiltere'de monarşiden cumhuriyete geçilen yeni dönemi tanımlamak için Commonwealth kavramı kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda Commonwealth kavramının Britanya İmparatorluğu'nu ifade etmek için kullanıldığı da görülmüştür. 1931 yılından önce Britanya İmparatorluğu'nun sömürge/koloni ve dominyonlarıyla olan ilişkisini ifade etmek için kullanılan Commonwealth, 1931 yılında Britanya Milletler Topluluğu (British Commonwealth of Nations) olarak Westminster Statüsü ile resmi olarak kurulmuştur (Bailey, 1931: 26). Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Newfoundland ve İrlanda, Britanya Milletler Topluluğu'nun kurucularıdır. Hindistan ve Pakistan'ın 1947'de bağımsız ve egemen devlet olarak üye olmak istemesinin sonucu olarak 1949 Londra Deklarasyonu ile örgütün isminde değişikliğe gidilmiştir. Örgütün isminden Britanya kelimesi çıkarılarak Milletler Topluluğu (Commonwealth of Nations) olarak adlandırılmış ve bu tarihten

itibaren Britanya, eski koloni ve dominyonlarında olan münasebetlerinde daha esnek olmaya başlamıştır (Torrent, 2012: 350-352).

II. Dünya Savaşı sonrası, Kıta Avrupası ülkeleri örgütlenme çabası içine girmişken diğer Avrupa devletleri ile kendisini karşılaştıran Birleşik Krallık, farklı ve üstün konumda olduğunu düşünüyordu. Birleşik Krallık halkı ve siyasi elitlerinde var olan söz konusu farklı ve üstün özelliklere sahip olma düşüncesini besleyen en önemli faktörlerden biri, Britanya İmparatorluğu'nun eski topraklarını oluşturan Commonwealth yapılanması olmuştur. Birleşik Krallık, söz konusu yapılanma üzerinden eski kolonileriyle yakın ilişkiler tesis etmiş ve onlar üzerinde adeta “ağabey” rolü üstlenmiştir. Birleşik Krallık, Commonwealth ülkelerini sahiplenirken ve onlarla yakınlık geliştirirken, Kıta Avrupası ülkelere karşı duygusal açıdan uzak ve ilgisiz kalmıştır. Birleşik Krallık'ın Avrupa ülkelerinden ziyade Commonwealth ülkelere önem vermesi kuşkusuz ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktaydı (Marshall, 2011: 259). Birleşik Krallık, II. Dünya Savaşı sonrası dünyada yaşanan ekonomik sorunlara rağmen, Commonwealth ülkelere, ürettiği sanayi mallarını satabiliyor ve onlardan gıda ürünleri ithal edebiliyordu (Eaton, 2020: 340). Dolayısıyla Commonwealth, Birleşik Krallık için önemli bir ekonomik bloktu. Üye ülke sayının henüz fazla olmadığı 1950'li yıllarda dahi Commonwealth ülkelerinin Birleşik Krallık ithalatındaki payı %49, ihracatındaki payı ise %54'tü (Samur, 2016: 217-218).

1950'lerin ilk yıllarında, Birleşik Krallık açısından bakıldığında, dünyanın güçlü devletlerinden biri olarak kabul edilmesinde Commonwealth'in etkisinin olduğu düşünülüyordu. Bu görüş, Birleşik Krallık parlamenterlerinden Albert Blackburn'un 1950 yılında yaptığı şu konuşmadan net bir şekilde anlaşılmaktadır. *“Britanya Commonwealth'inin ve İmparatorluğu'nun dünyada Sovyetler Birliği veya Amerika Birleşik Devletleri kadar büyük bir güç olarak kaldığından en ufak bir şüphem yok. Gerçekten de birçok bilim adamı tarafından işaret edildiği gibi, geniş bir alana yayılan Britanya Commonwealth'i ve İmparatorluğu başka bir trajik ve üzücü dünya savaşında Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nden daha iyi ayakta kalacaktır. Biz hala Birleşik Devletlerden ve Sovyetler Birliği'nden daha güçlüyüz”* (Blackburn, 1950: 1). Ancak, 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi, Britanya'nın emperyal güç olma özelliğini büyük ölçüde yitirdiğini gözler önüne sermişti. Süveyş Krizi Commonwealth için önem arz etmektedir, çünkü bu olaydan sonra imparatorluğun dekolonizasyon sürecinde küçülmesine paralel olarak Commonwealth'in üye sayısında artış gerçekleşmiştir (Wilkes, 2001: 55-56). Eski kolonilerin Commonwealth'e üye olması ve onlarla tesis edilen iyi ilişkiler, Birleşik Krallık açısından önemli bir başarı olarak kabul edilmektedir. Böylece, Birleşik Krallık tarafından, halk ve siyasi elitler nezdinde yaşanabilecek imparatorluk sonrası çöküş algısı, iyi bir şekilde yönetilmiştir.

1961'de Birleşik Krallık'ın AET'ye üyelik başvurusunun ardından 1962 yılında yapılan Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda, Birleşik Krallık'ın üyelik talebinin Commonwealth ülkeleri üzerinde ticari anlamda yapacağı etki gündem konusu olmuştur. Söz konusu konferansta,

Birleşik Krallık, AET ile gerçekleştirdiği üyelik müzakereleri hususunda Commonwealth üyesi ülkelere bilgi vererek onların endişelerini gidermeye çalışmıştır. Bu noktada Birleşik Krallık, AET'ye dahil olunmasının Commonwealth'deki konumunu güçlendireceğine de dikkat çekmiştir. Buna ek olarak, sürdürülen müzakereler boyunca Birleşik Krallık'ın, üye ülkelerin düşüncelerini göz önünde bulundurarak Commonwealth yapılanmasının menfaatlerini koruyacağı ifade edilmiştir. Diğer yandan, Commonwealth üyesi ülkelere Hindistan, Sri Lanka ve Pakistan'ın başbakanları, Birleşik Krallık'ın AET'ye üye olması halinde, önceden yapılan ikili ticaret anlaşmalarında değişiklik yapılmaması yönünde isteklerini belirtmişlerdir (Meeting of Commonwealth Prime Ministers, 1962).

Birleşik Krallık'ın AET'ye yaptığı üyelik başvurusu, 1963 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle etkisiyle reddedilmiştir. De Gaulle, aynı yıl yaptığı açıklamada, Birleşik Krallık'ın özgün alışkanlıklar ve geleneklere sahip olduğunu ve eski sömürge ve dominyonlarına bağlı ticaret ve pazarlarının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın tarihi itibarıyla denizlere ait olduğunu ifade eden Fransa Cumhurbaşkanı, bu ülkenin, AET çatısı altındaki altı ülkeyle uyumlu bir birliktelik yakalamasının imkanı olmadığını ve Birleşik Krallık'ın AET üyeliğinin ciddi sorunlara yol açabileceğini belirtmiştir² (De Gaulle, 1963). De Gaulle yaptığı açıklamada, Commonwealth ülkelerinin, Birleşik Krallık için ciddi ekonomik pazar olduğunu vurgulamıştır. Britanyalı politikacı Vosper, Commonwealth ülkelerinin menfaatlerini garanti altına alacak bir yol bulunmadan, Birleşik Krallık'ın AET'ye katılamayacağını ifade ederek Commonwealth'in Birleşik Krallık için önemine dikkat çekmiştir (Vosper, 1962: 6). Birleşik Krallık, yıllardır ticari ve ekonomik ilişkilerini devam ettirdiği eski sömürgelerini kaybetmemek için Commonwealth'i birleştirici bir güç olarak görmüş; ortak tarih, politik ve ticari geçmişi kullanarak, 1970'lere kadar Commonwealth ülkelerini dış politikasında birinci sıraya yerleştirmiştir.

Birleşik Krallık'ta 1970 yılında Başbakanlık koltuğuna oturacak olan Edward Heath, 1961 yılında ülkesinin Commonwealth ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticarete dikkat çekerek, mevcut koşullar altında ülkesinin AET'ye üye olamayacağını belirtmiştir. Yine dönemin başbakanı Macmillan, ülkesi ve AET arasında inşa edilecek yakın ilişkinin, Birleşik Krallık ve Commonwealth arasındaki ilişkiye zarar vermesi halinde bunun ülkesi için bir kayıp olacağını ifade etmiştir (May, 2013: 33-35). Bu bağlamda, Britanyalı siyasetçilerin yaptıkları açıklamalardan Commonwealth'in Birleşik Krallık için siyasi ve ekonomik olarak çok büyük önem arz ettiği ve AET'ye üye olmanın Birleşik Krallık'ın Commonwealth ile olan ilişkisine zarar vereceğinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Birleşik Krallık, üyelik başvurusunun umduğu gibi sonuçlanmamasının ardından yönünü Commonwealth'e çevirmiş ve üye ülkeler arasında ekonomik ilişkileri kuvvetlendirecek daha büyük

² Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle tarafından yapılan 14 Ocak 1963 tarihli basın toplantısının tam metni için bakınız, "Press Conference by President de Gaulle", <http://aei.pitt.edu/5777/>

ve güçlü bir Commonwealth'in oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, Birleşik Krallık'ın AET'ye yönelik gerçekleştirdiği üyelik başvurusunun olumsuz olarak sonuçlanması, Commonwealth ülkelerinin Birleşik Krallık'a karşı duydukları güveni zedelemiş ve samimiyet problemi baş göstermiştir. Bundan dolayıdır ki, 1964 Commonwealth Başbakanlar Konferansı'nda Birleşik Krallık'ın lider pozisyonu ön plana çıkarılarak, Commonwealth'in kurumsallaştırılmasına ilişkin değişiklikler kaydedilmiştir. Söz konusu kurumsallaşma bağlamında en öze çarpan gelişme, 1965 yılında Commonwealth Sekreterliği'nin kurulması olmuştur (Watts, 2008: 91).

1967 yılında, AET'ye üye olmak için bir kez daha başvuruda bulunan Birleşik Krallık'ın ikinci teşebbüsü de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. De Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesiyle 1969'da Fransa'nın yeni cumhurbaşkanı Georges Pompidou olmuştur. Pompidou ve AET ülkelerinin desteğiyle, 1970 yılında yeniden katılım müzakereleri başlamıştır. Müzakerelerin sonunda katılım anlaşmasını imzalayan Birleşik Krallık, söz konusu anlaşmayı referanduma götürme cesaretinde bulunamamış, parlamento onayına sunmuştur. Parlamentodaki farklı görüşlere rağmen katılım anlaşması çoğunluk tarafından onaylanmış ve Birleşik Krallık 1973 yılında AET'ye üye olmuştur (Alexander, 2001: 133; Garnett vd., 2018: 179-181). Birleşik Krallık'ın AET'ye dahil olması Commonwealth bağlamında ekonomik sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bütün Commonwealth ülkeleri dahil olmakla beraber özellikle Yeni Zelanda, Avusturalya ve Kanada'nın birçok alanda Birleşik Krallık pazarına bağımlı olması, Commonwealth üyeleri için olumsuz bir tablo çizmiştir. AET üyeliğinin gereği olarak Birleşik Krallık, Commonwealth ülkeleriyle gerçekleştirdiği tercihli ticarete son vermek zorunda kalmıştır. Fakat AET, Birleşik Krallık'ın üyeliği için yumuşak geçiş sağlamış ve buna yönelik olarak Commonwealth ülkeleri ve Birleşik Krallık arasında gerçekleşen tercihli ticaretin sürdürülmesini 1978 yılına kadar kabul etmiştir (Kandiah ve Staerck, 2001: 121-125). AET tarafından Birleşik Krallık'a sağlanan söz konusu esneklik, kısmi de olsa Commonwealth ülkelerini rahatlatmıştır.

Birleşik Krallık başbakanı Margaret Thatcher döneminde Commonwealth yerine çıkar sağlayabileceği Avusturalya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi üyelerle ilişkiler geliştirilmiştir. Söz konusu durum, Thatcher'ın başbakan olmadan önce, 1976 yılında yaptığı açıklamalardan anlaşılmaktadır. *“Eski Commonwealth ülkelerini kucaklayan Anglo-Sakson mirasımız, Britanyalı insanların kalplerine her zaman yakın olmasına rağmen bu ülkedeki politikacılar tarafından sıklıkla ihmal edilmiştir. İnaniyoruz ki Avrupa ile kurulan yeni bağlarda olduğu gibi Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada ile de geleneksel bağlarımızı inşa etmeliyiz”*.³ Başbakan Thatcher yaptığı açıklamayla Commonwealth ülkeleriyle olan ilişkilere önem verilmesi, bağların korunması ve ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Birleşik Krallık Avrupa entegrasyonuna dahil

³ Margaret Thatcher Foundation, “Speech at Kensington Town Hall (“Britain Awake”)”, 19.01.1976, <https://www.margaretthatcher.org/document/102939>

olmasına rağmen Commonwealth ülkelerinden olan Avusturalya, Yeni Zelanda ve Kanada ile olan ilişkilerine önem vermiş ve bu ülkelerle yeni ilişkiler tesis etmek istemiştir.

1997 yılında yapılan Commonwealth'in Edinburg Toplantısı'na Birleşik Krallık başbakanı Tony Blair başkanlık etmiştir. Toplantıda, örgüte üyeliğin nasıl olacağı, üyelik başvurusu yapan ülkelerin durumunun ne olacağı görüşülmüştür. Ayrıca, örgütün en küçük ve en az gelişmiş üyesinin de ortak refahtan yararlanması gerektiği üzerinde durulmuştur (Commonwealth Heads of Government Meeting, 1997).

2010 yılında koalisyon hükümetinin başbakanı olan Cameron, 2013 yılında AB üyeliğiyle ilgili kritik önemde açıklamalarda bulunmasının ardından ülkesinin AB üyeliği ile ilgili koşullarında değişiklik talep etmiştir. Çeşitli konularda AB'den reform isteyen Birleşik Krallık, AB'yi müzakere masasına oturtmayı başarmıştır. Birleşik Krallık, AB'den ödün kopararak özel bir statü elde etmişse bu noktada Commonwealth'in etkisinden söz etmek yerinde olacaktır (Saunders, 2020: 1158-1159). Birleşik Krallık'ın dış politikasını çeşitlendiren Commonwealth, Birleşik Krallık'a AB karşısında pazarlık yapabilme gücü vermiştir. Eski sömürgeleriyle geliştirdiği ilişkiler, Birleşik Krallık'a uluslararası politikada manevra yapabileceği alan sağlamış ve Brüksel'e karşı elini güçlendirmiştir.

23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ta yapılan AB üyeliği ile ilgili referandumdan ayrılma yönünde karar çıkmıştır. Sonrasında, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılık müzakerelerini başlatması ve söz konusu müzakerelerin tamamlanması beraberinde farklı görüşleri de gündeme getirmiştir. Kuşkusuz, son zamanlarda yaşanan Brexit süreciyle gözler Commonwealth'e çevrilmiş ve Commonwealth önem kazanmıştır. Birleşik Krallık için Commonwealth, AB'nin alternatifi olabilecek mi? sorusu gündemde geniş yankı bulmuştur. Hearne, Ruyter ve Davies'e göre, Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık'ın, Commonwealth ülkeleriyle olan ticaretinin, AB ile olan ticaretinin yerini alması zor görünmektedir (Hearne vd, 2019: 355-357). Gulati (2019)'ye göre, Commonwealth ülkeleriyle ticareti genişletmek mantığa aykırı olmasa da Commonwealth'in AB ile ticari bağları telafi edebilmesi pek mümkün görünmemektedir. Ona göre, Commonwealth önemli bir oluşumdur, ancak güçlendirilmesi gerekmektedir. Commonwealth'in AB'nin gerçekçi bir ikamesi olarak önerildiği bir gelecek, Birleşik Krallık için büyük bir bilinmeyene doğru yapılmış bir girişim olacaktır.

2020 yılının sonunda AB ile yollarını ayıran Birleşik Krallık, Mart 2021'de yeni dış politika strateji belgesini ilan etmiştir. Belgede, Birleşik Krallık'ın Avrupa ülkeleri arasında benzersiz küresel çıkarlara, ortaklıklara ve yeteneklere sahip olduğuna değinilmiştir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden (P5) biri ve G7, G20 ve Commonwealth gibi kuruluşlarda lider bir sese sahip olarak, küresel bir bakış açısına ve küresel sorumluluklara sahip olduğu belirtilmiştir. Birleşik Krallık'ın, tüm Commonwealth üyeleri dahil olmak üzere ortak tarih ve değerler arası bağlantılara dayanan Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda ile ortaklıklarına yatırım

yapmaya devam edeceği belirtilmiştir. Buna ek olarak, Birleşik Krallık'ın dış politika, güvenlik, istihbarat ve savunma alanlarında söz konusu üç ülke ile ikili düzeyde işbirliklerini sürdüreceği belirtilmiştir.⁴ Brexit sonrası ilan edilen strateji belgesine göre, Birleşik Krallık dış politikasında Commonwealth ve özellikle Commonwealth ülkelerinden olan Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda ile olan ortaklıklara önem verileceği anlaşılmaktadır.

Commonwealth'in Birleşik Krallık'ın geleceğinde kilit bir role sahip olduğunu düşünen Başbakan Johnson'un, Commonwealth ile ilgili girişimleri söz konusu olabilir. Son dönemde, Brexit sonrası Birleşik Krallık dış politikasında Commonwealth'in yerinin ne olacağı fazlasıyla tartışılmaktadır. Commonwealth'in ekonomi, siyasi ve kültürel bağlamda AB'den rol çalabilme potansiyeli olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca, Brexit müzakerelerinden beri ortaya atılan "Küresel Britanya" söylemi hususunda atılım yapılabilmesi noktasında Commonwealth, büyük bir fırsat olarak gözükmektedir. Ancak, bu noktada Birleşik Krallık'ın sahip olduğu güç kapasitesine uygun olarak hareket etmesi ve uzun dönem takip edebileceği planlı bir siyaset izlemesi gerekmektedir. Ayrıca, Başbakan Johnson'un örgüte daha fazla kaynak ayırması ve kurumsallaşması için daha çok çaba harcaması şart gibi görünmektedir, böylece Commonwealth daha etkin ve işlevsel hale gelebilir.

Özetlemek gerekirse, üzerinde güneş batmayan görkemli bir imparatorluk geçmişine sahip olmak, Birleşik Krallık'ın kendisini Kıta Avrupası ülkelerinden farklı konumlandırmasına neden olmuştur. Emperyal dönemin mirası ve imparatorluğun eski toprakları olan Commonwealth, Kıta Avrupası'na karşı üstünlüğün ve istisnai kimliğinin kaynağı olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın Commonwealth'e atfettiği siyasi ve ekonomik önem Avrupa bütünleşmesine bakışını şekillendirerek AB ile ilişkilerine yön vermiştir.

1.2.2. ABD ile Özel İlişkiler Bağlamında Birleşik Krallık ve AB Bütünleşmesi

Birleşik Krallık ve ABD, dünya meselelerine benzer şekilde bakabilen, sorunları birlikte çözmeyi başarabilen, ortak çıkarlar doğrultusunda birlikte hareket edebilen, gerektiğinde müttefiklik yapabilen iki ülkedir. Bu iki ülke arasında, karşılıklı isteklerin olumlu karşılandığı farklı bir ilişki biçimi mevcuttur. Ortak tarih, ortak kültür, ortak dil, ortak değerler, ortak çıkar ve kapasite, yakın fikir birlikleri, ortak tehdit algılamaları, iki ülke kamuoyunun birbirlerine sempatiyle bakışı ve elitler arasındaki yakın bağlardan beslenen söz konusu farklı ilişki biçimi literatürde "özel ilişki" olarak adlandırılmaktadır (Rasmussen ve McCormick, 1993: 516-517).

⁴ Birleşik Krallık hükümeti tarafından 16 Mart 2021'de ilan edilen strateji belgesinin tam metni için bakınız: UK Government, "Global Britain in a Competitive Age", The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy, Mart 2021, Stationery Office, London.

Bu bağlamda, Birleşik Krallık başbakanı Winston Churchill ve ABD başkanı Franklin Roosevelt döneminde başladığı kabul edilen özel ilişkilerin taraflar açısından ifade ettiği anlam ve sonraki dönemlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Birleşik Krallık tarafından bakıldığında, imparatorluğunu kaybetmiş bir Bileşik Krallık'ın uluslararası arenada hala etkili bir aktör olabilmesinin yolu, ABD ile olan özel ilişkisini sürdürmekten geçmiştir. ABD açısından bakıldığında ise girdiği operasyon ve savaşlar dahil olmak üzere aldığı kararları destekleyen, sadakati sorgulanmayacak bir ortak kazanmıştır.

Birleşik Krallık ve ABD arasındaki özel ilişkilerin başlangıç tarihi hakkında kesin olarak varılan bir görüş birliği söz konusu değildir. Kimilerine göre söz konusu özel ilişki, II. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan Soğuk Savaş döneminde, kimilerine göre II. Dünya Savaşı sırasında istihbari ve askeri işbirliği sayesinde başlamıştır. Bazı yazarlar ise söz konusu özel ilişkinin II. Dünya Savaşı'nın da öncesinde başladığını iddia etmiştir. Özel ilişkinin başlangıcını II. Dünya Savaşı olarak kabul eden akademisyenlere göre, savaşın getirdiği şartlar iki ülkeyi işbirliğine itmştir (Wallace ve Phillips, 2009: 263-266). Bell (1964: 63)'e göre, iki ülke arasındaki işbirliği, II. Dünya Savaşı esnasında daha öncesinde hiç şahit olunmamış üst bir düzeye ve şekle bürünmüştür. Bu görüşe göre, Birleşik Krallık ve ABD arasında üçüncü bir ülkeyle söz konusu olamayacak sıkı bir işbirliği başlamış ve artık iki ülke birbirleri için yadsınamayacak derecede önemli müttefik olmuşlardı.

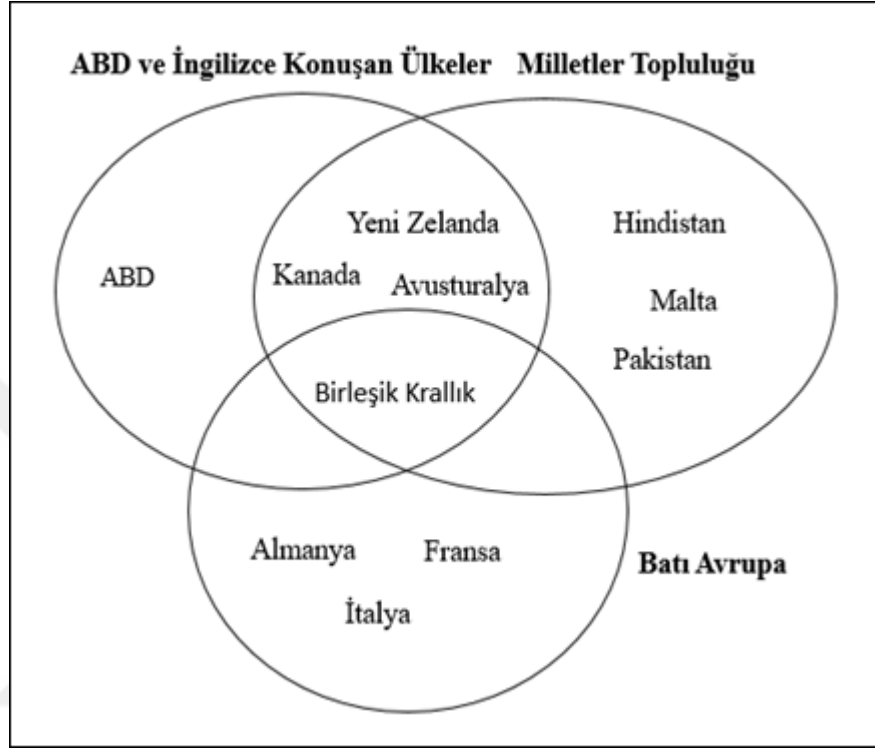
1941 yılında Franklin Roosevelt ve Winston Churchill tarafından imzalanan Atlantik Bildirisi, iki ülkenin uluslararası politika alanındaki meselelerde benzer bakış açısında olduğunu ortaya koymuştur. Birleşik Krallık ve ABD arasında savaş sırasında başlayan istihbarat alanındaki işbirliği, 1943 tarihinde imzalanan BRUSA Anlaşması ile kurumsal bir çerçeveye oturtulmuştur. Zamanla bu anlaşmaya Yeni Zelanda, Avusturalya ve Kanada da dâhil olmuş ve anlaşmanın adı Five Eyes veya UKUSA olarak değiştirilmiştir (Örmeci, 2020: 291). ABD ve Birleşik Krallık arasındaki özel ilişkilerin, ortak düşman olan Nazilere karşı askeri işbirliği ve istihbarat sağlama zemininde kurulduğu ancak zaman içerisinde siyasal, ekonomik ve kültürel unsurlar da dâhil olmak üzere ilişkilerin kapsamının genişlediği anlaşılmaktadır.

“Özel ilişkiler” (special relationship) ifadesini 1946 yılında ilk kez İngiliz siyasetçi Winston Churchill, Westminster College’da gerçekleştirdiği konuşma sırasında kullanmıştır. Birleşik Krallık ve ABD arasındaki dostluğun mimarı kabul edilen Churchill, Soğuk Savaş döneminde dünyada barış ortamının sağlanabilmesinin Birleşik Krallık-ABD müttefikliği sayesinde gerçekleşebileceğini düşünmüştür (Danchev, 2006: 583-588). Ayrıca Churchill, üç daire (three circles)⁵ yaklaşımıyla II. Dünya Savaşı sonrası Birleşik Krallık dış politikasını üç temel parametre üzerine oturtmuştur

⁵ Winston Churchill'in ortaya koyduğu, Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı sonrası çok yönlü dış politika anlayışını ifade etmektedir. Bu bağlamda, “özel ilişki” içerisinde olduğu ABD ve İngilizce konuşan ülkeler, ilk daireyi oluşturmaktadır. İmparatorluğun eski toprakları olan Commonwealth, ikinci daireyi oluşturmaktadır. Batı Avrupa ise üçüncü daireyi oluşturmaktadır.

(Wallace, 1992: 427). Söz konusu dairelerden birisini de ABD ile ilişkiler oluşturmuş ve Churchill, ikili ilişkilerin ayrıca bir politik stratejiye ihtiyaç duyulmadan doğal bir şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir (Marsh ve Baylis, 2006: 175).

Şekil 1: Birleşik Krallık Dış Politikasında Üç Daire Yaklaşımı

Kaynak: Uz Hançarlı, 2019: 51.

Chatham House direktörü Robin Nibblet, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemi boyunca iki ülke arasında gelişen özel ilişkileri üç önemli faktörle açıklamıştır. Bunlardan ilki, Birleşik Krallık'ın artık eski gücünde olmadığını anlayarak yeni küresel lider olarak ABD'yi kabul etmesidir. İkincisi, Sovyetler Birliği ve komünizm tehlikesine karşı ABD liderliğinde bir Transatlantik ittifaka gereksinim duyulması, üçüncüsü de Avrupa bütünleşmesinin daha ileri düzeye ulaşması halinde Atlantik ittifakının yerini alabileceğinden endişe etmeleri ve şüphe duymalarıdır (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2010: 11). İki ülke arasındaki ilişkileri güçlendiren önemli tarihsel ve kültürel öğelerden de bahsedilebilir. Şüphesiz, ortak dilin ikili ilişkileri geliştiren unsurlar arasında ilk sırada yer aldığı söylenilebilir. Demokrasi, bireysel hak ve özgürlükler, hukukun üstünlüğü gibi Batılı değerler hususunda sağlanan uyum da Londra ile Washington arasındaki ilişkilerin üst seviyeye taşınmasını sağlamıştır (Oliver ve Williams, 2016: 565).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ABD'de başkanlık koltuğuna oturan Harry Truman, Sovyetler Birliği ve komünizmi tehdit sıralamasında ilk sıraya yerleştirmiş ve Birleşik Krallık ile olan ilişkilerine daha fazla önem atfetmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde münasebetler, bloklar arası ittifak halinde olmuş ve 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin yayılmacı ideolojisi olan

komünizm tehdidine karşı durmak için kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) iki ülke de üye olmuştur. Bu tarih itibarıyla ara ara yaşanan krizlere rağmen Birleşik Krallık, ABD'nin en güvendiği müttefiki ilan edilmiş ve iki ülke arasındaki yakın ilişkilerin kapsamı genişlemiştir. Askeri, istihbarat ve nükleer alandaki ilişkiler “özel” bir nitelik kazanmış ve söz konusu ilişkilere paralel bir şekilde kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkiler de derinleşmeye başlamıştır (Wallace ve Phillips, 2009: 271).

Soğuk Savaş döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler, Birleşik Krallık merkezli değerlendirildiğinde iki farklı bakış açısı ön plana çıkmaktadır. Birinci görüş, Niblett ve birçok akademisyenin savunduğu “müttefiklik” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, imparatorluk ve hegemon güç geçmişi sayesinde Birleşik Krallık'ın, dünya üzerinde gerçekleşen olayları yönetmek konusunda henüz tecrübesiz olan ABD'ye destek verebileceği ve ABD'nin gücü ve kapasitesi sayesinde kapitalist bloku yani Batı blokunu Doğu blokundan gelen tehditlerden koruyabileceği görüşüne dayanıyordu. İkinci yaklaşım ise II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin artan gücüne oranla Birleşik Krallık'ın gücünün azalması ve ilişkilerde “eşitsizlik” temasının hakim olmasıdır. Söz konusu yaklaşım, Birleşik Krallık'ın zamanla ABD'nin uydusu halini aldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Birleşik Krallık'ta iki farklı yaklaşımı savunanlar olsa da akademik ve siyasi camiada birinci yaklaşım daha çok kabul görmüş ve iki ülke arasındaki ilişkiler müttefiklik zemininde karakterize edilmiştir (Niblett, 2007: 636-637).

İlişkilerde müttefiklik anlayışı hakim olmasına rağmen 1957 yılında yaşanan Süveyş Krizi, iki ülke arasındaki münasebetlerde ciddi bir kırılma yaratmıştır. Birleşik Krallık, Fransa ve İsrail tarafından Mısır'a karşı gerçekleştirilen operasyona ABD'nin destek vermemesi, Birleşik Krallık'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. ABD, desteğini esirgediği gibi başkan Dwight D. Eisenhower Birleşik Krallık başbakanı Anthony Eden'a operasyonun durdurulması için ekonomik araçlarla baskı uygulamıştır. ABD'ye göre böyle bir müdahale, Sovyetler Birliği ve komünizmin Ortadoğu'da güçlenmesine yol açacaktı. ABD'nin ekonomik baskısı işe yaramış ve Birleşik Krallık askerlerini Süveyş bölgesinden çekmeye başlamıştır. Süveyş Olayı, Birleşik Krallık açısından büyük bir prestij kaybına neden olmuş ve ABD'ye olan güven azalmıştır (Peden, 2012: 1074-1075). Bu olayın, aynı zamanda Birleşik Krallık'ın imparatorluğunu kaybettiğinin ve artık eski gücünde olmadığını önemli bir göstergesi olarak kabul edildiği söylenebilir. Her ne kadar Hobsbawm'ın “*Eski imparatorlukların, imparatorluk çağının kesinlikle sona erdiğini ne zaman anladıkları bilinmez*” sözüne rağmen Birleşik Krallık, imparatorluk çağının sona erdiğini artık kabullenmiş ve yeni süper güç ve düzene uyum sağlamasının gerekliliğini anlamıştı (Hobsbawm, 1996: 258).

Birleşik Krallık'ın süper güç konumundaki ABD'ye karşı işbirliği içerisinde olabileceği fazla bir alternatifi bulunmamaktaydı. Başlarda, bazı bakanlarda Birleşik Krallık'ın Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeleri görüşü baskın olsa da tartışmayı “Atlantikçiler” kazanmış ve Birleşik Krallık kısa zamanda ABD olan özel ilişkisini tekrardan güçlendirmeyi başarmıştır. 1957'de başbakanlık

görevine başlayan Macmillan öncelik olarak ABD'yi tercih ederken, Batı Avrupa alternatifini ikinci plana atmıştır. ABD'nin yeni başkanı John F. Kennedy ve eşi Jacqueline Kennedy'nin 1961 yılında gerçekleştirdiği Londra ziyareti, Birleşik Krallık elitleri ve halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. ABD başkanı Kennedy ve Birleşik Krallık başbakanı Macmillan döneminde Süveyş Krizi'nin yarattığı olumsuz havanın etkileri silinmiş ve ilişkiler yeniden restore edilmiştir. Kennedy için Macmillan ve Birleşik Krallık'ın Washington büyükelçisi, ABD'ye dış politika alanında danışmanlık yapıyordu ve söz konusu iki isim deyim yerindeyse ABD'nin “akıl hocalığı” rolünü üstlenmişti. Berlin duvarı krizinde ABD'nin, Başbakan Macmillan'dan beklediği desteği görememesi iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratmasına rağmen Başkan Kennedy, farklı sorunlarla karşılaştığında Macmillan'ın görüşlerinden faydalanmıştır. Dönemin dışişleri bakanı Dean Rusk, *“Birleşik Krallık ile biz ayrılmayız, bu dünyada, dünya sorunlarını tartışacak birisine ihtiyacımız var. Birleşik Krallık ile her zaman anlaşamıyoruz ama tartışıyoruz.”* sözleriyle iki ülke arasındaki ilişkileri özetlemiştir (Kocamaz, 2011: 64-65).

Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilere Avrupa bütünleşmesine karşı takındıkları tavır açısından bakıldığında, ABD'nin, Birleşik Krallık'ın AET'ye dahil olmasını arzu ettiği ve hatta komünizme karşı Atlantik ittifakının güçlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kennedy, ortak pazarın Washington'un çıkarlarına zarar verebilme olasılığı olmasına rağmen politik bakımdan Avrupa bütünleşmesinin özendirilmesinin gerekli olduğunu ve Birleşik Krallık'ın da bu bütünleşmeye katılmasının önem arz ettiğini vurgulamıştır. Entegre olmuş bir Avrupa görmek isteyen ABD, Birleşik Krallık'ı AET'ye katılması hususunda ıstemelemiştir. ABD'nin desteğini arkasına alan Birleşik Krallık başbakanı Macmillan, 1961 yılında AET'ye üyelik için başvuruda bulunmuş fakat sürmekte olan müzakereler Fransa cumhurbaşkanının vetosu ile neticelenmiştir. ABD başkanı Kennedy 1962 yılında yaptığı konuşmada *“güçlü ve bütünleşmiş bir Avrupa'yı tehdit ve rakip değil partner olarak gördüklerini, Avrupa'nın güçlenmesi sürecinin ABD'nin on yedi yıldır izlediği politikanın uzantısı olduğunu”* ifade etmiştir (Lundestad, 2003: 93-95). ABD, Birleşik Krallık'ın AET üyeliğine ilişkin De Gaulle'ün veto kararından büyük üzüntü duymuştur. Fransa'nın nükleer güç olmak istemesine ABD'nin olumsuz yaklaşmasının De Gaulle'ün veto kararı üzerinde etkisi olduğu düşünülmektedir. 1962 yılında gerçekleştirilen Nassau Zirvesi'nde ABD menşeli Polaris füzelerinin Birleşik Krallık'a satılması kararlaştırılmıştır (Elie, 2005: 75-76). Söz edilen zirvede alınan karar, nükleer anlamda ve füze destekli savunma konusunda gerçekleştirilen Anglo-Amerikan ortaklığın, Birleşik Krallık için AET üyeliğinden daha fazla önemsendiğini ortaya koymuştur. Ayrıca söz konusu zirve, Birleşik Krallık'ın özel ilişkiyi dış politika amaçlarına ulaşmak için araç olarak kullandığının açık bir örneğidir.

1963 yılında Birleşik Krallık'ın AET'ye yönelik gerçekleştirdiği üyelik başvurusunun De Gaulle Fransa'sı tarafından reddedilmesinin ardından, Birleşik Krallık'ın Avrupa'ya duyduğu sempati azalmış ve ABD ile ilişkiler vurgulanmaya başlamıştır. Washington, Londra'dan kendi politikaları ile paralel olacak şekilde Avrupa'da lider rol üstlenmesi beklentisi içerisindeydi. Birleşik

Krallık, ABD ile geliştirilen özel ilişkiye çok büyük önem atfediyordu. Birleşik Krallık, eski sömürgeleri yani Commonwealth ülkeleriyle ve ABD ile olan ilişkisini, Avrupa'ya göre önceliyordu. Ancak, AET ülkelerinin ekonomilerinin hızla kalkındığına şahit olan ekonomik çöküş içerisindeki Birleşik Krallık, Avrupa ile ilişkileri ve AET üyeliğini önemsemeye başlamıştır. Ayrıca, Washington'un önemseydiği bir ülke olarak kalmanın yolunun Avrupa bütünleşmesine dahil olmaktan geçtiğini düşünen Birleşik Krallık'ın, 1967 yılında AET'ye yaptığı ikinci üyelik başvurusu da reddedilmiştir (Wallace ve Phillips, 2009: 266).

1968'de ABD'de yapılan başkanlık seçimi yarışını kazanan Richard Nixon, 1974 yılına kadar başkanlık görevini sürdürmüş ve önce danışmanı sonra dışişleri bakanı olan Henry Kissinger ile tartışarak Birleşik Krallık'ın diplomasi ağının yarar sağlayabileceğini değerlendirmişlerdir. Ayrıca, Başkan Nixon Birleşik Krallık'ın, Avrupa ile Washington arasında bir köprü olduğunu oldukça sık bir şekilde dile getirmiştir. 1971 yılında Birleşik Krallık başbakanı Edward Heath ile Nixon iki ülke arasındaki özel ilişkiyi ortak tarihe sahip olmanın getirdiği “doğal ilişki” kavramıyla ifade etmiştir. Kissinger, II. Dünya Savaşı sonrasında Anglo-Amerikan ilişkilerine dair inceleme yapıldığında tüm Birleşik Krallık başbakanları arasında Heath'in Washington'a karşı en ilgisiz kalan başbakan olduğunu ifade etmiştir. Heath'in ilgisiz tutumuna rağmen, ABD ile ilişkilerin devam ettirilebilmesi için, ilk kez Churchill tarafından ifade edilen ve çerçevesi çizilen “özel ilişki” terimi referans olmuştur. Nixon, Churchill'in “eğer birlikte olursak hiçbir şey imkansız değildir” ifadesini hatırlatarak özel ilişkiye atıfta bulunsa da, taraflar arasındaki ilişkiler olumsuz bir seyir izlemiştir (Dobson ve Marsh, 2014: 678-685).

Başbakan Heath, ülkesinin ABD ile olan ilişkilerini Avrupa bağlamında ele almıştır. Ayrıca, Avrupa bütünleşmesini oldukça başarılı bulduğunu ve Avrupa'nın ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan gelişmeye devam etmesi halinde uluslararası arenada gücünü arttırabileceğini belirtmiştir. Heath, Birleşik Krallık'ın da Avrupa bütünleşmesine dahil olması gerektiğini ifade etmiştir. “1950 yılında parlamentoda yaptığım ilk konuşmada da Birleşik Krallık'ın Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na katılması gerektiğini söylemişim. O dönemde Birleşik Krallık için daha fazla şans vardı. 1961 yılında Macmillan üye olmak için Topluluğa başvurduğunda ise kurumlar Birleşik Krallık olmadan şekillenmişti ve işler daha zor bir hal almıştı” (Heath, 1969) şeklindeki sözleriyle de Birleşik Krallık'ın Topluluğa üye olması hususundaki desteğini ifade etmiştir. Ayrıca Heath, ekonomik gerileme içerisindeki ülkesinin ortak tarım politikasının olduğu Avrupa bütünleşmesine dahil olmasının Birleşik Krallık için olumsuz sonuçlar doğuracağını düşünenlere karşı, Topluluğa uyum sağlamanın ekonomik problemlere yol açabileceğinden ancak zorluklarla mücadele edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. “Hükümetlerarasındaki güven Avrupa'nın birleştirici çimentosudur ve Avrupa'daki güvenlik bu çimentoya bağlıdır. Şüphesiz süreç Roma'da anlaşmayı imzalayan altı ülkenin düşündüğünden daha yavaş işlemektedir ancak topluluk ve kurumlar o zamandan beri ayakta kalarak başarılı olmuşlardır” (Heath, 1969) sözlerinden belli olduğu üzere Avrupa bütünleşmesinin geleceği hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğunu belirtmiştir. ABD, Başbakan Heath'in

Birleşik Krallık'ın ABD'den farklılıklarını vurgulamasından ve Avrupa yanlısı tutumundan rahatsız olmuştur. ABD her ne kadar Avrupa'nın bütünlüğünü savunsa da Birleşik Krallık'ın önceliğinin Avrupa değil Atlantik ittifakı olması gerektiğini düşünüyordu. Ancak Heath hükümeti, Avrupa ile ilişkilere verdiği önemi vurgulayarak, ABD başkanı Nixon'u Avrupa'da kendilerinin Truva atı olmayacakları hususunda uyarmıştır. Ayrıca, Heath, Fransa Cumhurbaşkanı George Pompidou'ya Birleşik Krallık ve ABD arasında özel bir ilişkiden ziyade sıradan bir ilişki olduğunu ifade ederek ABD etkisine rağmen Avrupa'nın menfaatlerini gözeticeğini açıklamıştır (Heath, 1969: 40-47). Heath'in açıklamaları Pompidou'yu ikna etmiş olacak ki, Birleşik Krallık 1973'te Topluluğa üye olmuştur.

Heath'in Avrupa merkezli politikaları ve ABD'nin Avrupa bütünleşmesine eskiye oranla sıcak yaklaşmaması sebebiyle gerilen Birleşik Krallık-ABD ilişkileri, 1974 yılında Harold Wilson'un başbakanlık görevini devralmasıyla yumuşamaya başlamıştır. Wilson'un Avrupa entegrasyonuna sadakati Heath hükümeti gibi derin olmamıştır. Carter döneminde ise ABD'nin dış politika ilgisi Avrupa'dan ziyade Uzakdoğu'ya kaymıştır (Bartlett, 1992: 127-135).

Margaret Thatcher ve Ronald Reagan dönemi Birleşik Krallık-ABD ilişkilerinde en yakın işbirliğinin gerçekleştiği dönemlerden biri olmuştur. Bu dönemde, iki ülke arasındaki ilişkileri besleyen en önemli unsurlardan biri liderlerin birbirlerine duydukları hayranlık olmuştur. Birleşik Krallık başbakanı Thatcher'a göre, taraflar arasındaki ilişkiler yalnızca doğal değil bununla birlikte olağanüstü ve çok özeldir. Thatcher'ın *"ABD'nin yüce gönüllülüğü olmasaydı, Avrupa bugün özgür olamayacaktı ve otuz altı yıldır Avrupa'da barış sağlanamazdı"*⁶ sözleri ABD'ye ve onun gücüne verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Başkanlık koltuğuna oturan Reagan'ın ilk resmi ziyareti Birleşik Krallık Başbakanı Thatcher tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ziyaret esnasında Thatcher'ın, *"Size Atlantik'in diğer tarafından getirdiğim mesaj Birleşik Krallık'ın sizinle birlikte olduğudur... Sizin problemleriniz bizim problemlerimiz olacaktır ve dost aradığınızda biz orada olacağız"*⁷ ifadesi ABD'nin yardıma ihtiyacı olduğu zaman Birleşik Krallık'ın destek olmaya hazır olduğunu göstermektedir.

1982 yılında yaşanan Falkland Savaşı, Birleşik Krallık-ABD ilişkilerinin testi niteliğinde olmuştur. Arjantin tarafından Falkland Adalarının işgal edilmesi ABD açısından büyük bir ikilem yaratmıştır. Bir taraftan Birleşik Krallık-ABD özel ilişkilerini sarsmak istemezken diğer yandan Latin Amerika ile ilişkilerinin yara almasından korkmuştur. ABD işgalin başlarında tarafsızlığını korusa da ilerleyen zamanlarda Birleşik Krallık'ın yardım isteğine karşılık vererek tarafsızlığını koruyamamıştır. Arjantin liderinin *"eğer ABD'nin Birleşik Krallık'ın yanında yer alacağını"*

⁶ British Political Speech, "Leader's speech, Blackpool 1981: Margaret Thatcher (Conservative)", 1981, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=127>

⁷ Margaret Thatcher Foundation, "Margaret Thatcher Remarks Arriving at the White House", 26.02.1981, <https://www.margarethatcher.org/document/104576>

bilseydik Falkland'ı hiç işgal etmezdik” sözleri ABD’nin taraf belirlemesinin savaş açısından ne kadar mühim olduğunu ortaya koymuştur. ABD, NATO bağlantısı ve özel ilişkilerden dolayı Birleşik Krallık’ın tarafında durmayı tercih etmiştir, ancak ABD’nin söz konusu tutumu Latin Amerika ülkeleri ile ilişkilerinin zarar görmesine neden olmuştur (Laucirica, 2000: 87-89; Yorke, 2005: 177).

Thatcher-Reagan ikilisinin uyumunun ikinci test alanı ise Grenada müdahalesi olmuştur. ABD’nin Milletler Topluluğu üyelerinden biri olan Grenada’ya müdahalede bulunmasından dolayı Başbakan Thatcher büyük bir üzüntü duyduğunu belirtmiştir. Çünkü büyük önem atfettiği Milletler Topluluğu üyelerinden birinin özel ilişki geliştirdiği ülke tarafından işgal edilmesi Birleşik Krallık’ta hayal kırıklığı yaratmıştır. Sorun yaratan krizlere rağmen, tarafların birçok alanda işbirliği yaparak birbirlerini desteklediklerini göz ardı etmemek gerekir. Başkan Reagan tarafından 1983 yılında ortaya atılan Stratejik Savunma Girişimi yani Star Wars projesine Birleşik Krallık başbakanı Thatcher tarafından destek sağlanmıştır. Ancak, Topluluk üyesi ülkeler Star Wars girişiminden pek hoşnut olmamıştır. Topluluğun böyle bir tutum takınmasının nedeni, ABD’nin söz konusu savunma girişimi sayesinde Sovyetlere karşı güvenliğini pekiştirmesiyle Avrupa’nın öneminin azalacak olmasıdır (Wallace ve Phillips, 2009: 266-267). Thatcher, Star Wars konusunda ABD ve Avrupalı müttefiklerini yatıştırarak arabulucu bir rol üstlenmiştir.

Başbakan Thatcher Birleşik Krallık’a, Avrupa ve ABD arasında bir köprü rolü biçmiş olmasına rağmen ABD ile ilişkileri önde tutmuştur. Thatcher’ın başbakanlığının ilk döneminde, AT ile ilişkiler gerilimli ve çatışmacı bir görüntü içerisinde olmuştur. 1984 yılında yapılan Fontainebleau Zirvesi’nde Topluluk ülkeleriyle ortak bir zeminde buluşabilmesiyle Topluluk ile ilişkiler daha ılımlı hale gelmeye başlamıştır.

Thatcher ve Reagan döneminde sıcak işbirliği alanlarından biri de Libya olayı olmuştur. ABD 1986 yılında Libya’ya gerçekleştirdiği hava saldırısında Birleşik Krallık’ın desteğini almıştır. Libya konusunda iç politikada eleştirilerin odağında kalmasına rağmen Thatcher, *“Müttefikler bunun içindir, müttefikseniz müttefiksinizdir, eğer biri yardım talep ederse o yardımı alır”* diyerek müttefikliğin sorgulanmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Ancak, Birleşik Krallık ABD’ye Libya olayında yaptığı yardımdan dolayı, Avrupa ile ilişkilerinde güç bir duruma düşmüştür. Birleşik Krallık’ın Avrupalı müttefikleriyle dayanışma içerisinde olmaktan ziyade ABD ile beraber hareket etmesi ABD ile ilişkilerini ön planda tuttuğunu gözler önüne sermektedir (Overbeek, 1993: 116-118). Birleşik Krallık ABD ile geliştirdiği özel ilişkilerden dolayı Topluluk ile gerilimli yıllar yaşamıştır. 1980’li yıllar Avrupa bütünleşmesinin ekonomik ve siyasi açıdan derinleştiği yıllardır. Thatcher hükümeti Topluluğun derinleşme isteğine karşı sert bir tutum sergilemiştir. Tek Avrupa Senedi’nin getirdiği hizmet, sermaye, kişi ve malların serbest dolaşımından Thatcher memnuniyet duyarken egemenliğin daha fazla Topluluk kurumlarına aktarılmasından hoşnutsuz olmuştur. Topluluğun, Sosyal Şart ve Ekonomik ve Parasal Birlik politikalarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir (Bulmer ve Burch, 2005: 870-874).

Başbakan John Major döneminde Birleşik Krallık'ın, ABD ve Topluluk arasında dengeleyici bir rol üstlenmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu dönem aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin sonu olduğu için kendi içinde farklı zorlukları da barındırmıştır. Yugoslavya'da yaşanan savaşta Topluluk, Bosna Hersek, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını kazanması yönünde bir tutum içerisine girmişken ABD, Yugoslavya'nın dağılmamasından yana tavır sergilemiştir. ABD, Balkanlarda yaşanan etnik ve dinsel çatışmaların Avrupa'nın kendisinin baş etmesi gereken sorunlar olduğunu düşünmüş ve pasif bir politika izlemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ABD için Anglo-Amerikan ilişkileri önemini yitirmeye başlarken Major da Birleşik Krallık'ın "Avrupa'nın kalbinde" olması için çaba göstermiştir (Heppell, 2007: 484-487, Özdal, 2013: 209). Major, Topluluk ile yakın ilişkiler geliştirmek istemesine rağmen Maastricht Anlaşması'na dair yapılan görüşmeler esnasında egemenlik konusundaki hassas duruşunu koruyan bir tutum izlemiştir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle güvenlik merkezli politikaların yerini ekonomi merkezli politikalar almıştır. Bu dönemde, Avrupa'ya karşı bakışı değişikliğe uğrayan ABD, ilgisini Asya-Pasifik bölgesine doğru kaydırmış ve bu bölge ülkeleriyle ticaret yapmaya başlamıştır. Odağını Asya ülkelerine çeviren Clinton döneminde Avrupa ile ilişkiler soğuk olmasına rağmen Başkan Clinton, özel ilişkilerden şu şekilde bahsetmiştir: *"Bugün ABD ve Birleşik Krallık, bu iki büyük ulusu daha önce görülmemiş biçimde birleştiren sıra dışı ilişkiden onur duymaktadır. Yaşadığımız ortak tarih, paylaştığımız güç, refah ve diğer ülkelerle olan ilişkilerimizde karanlık emeller gütmeme konusundaki ideallerimiz Birleşik Krallık ile olan ilişkimizin temelleridir ve bu nedenle yeni dönemdeki çabalarımızın merkezinde yer almalıdır. Bu açıdan özel ilişkinin getirdiği sorumluluğa katlanmak durumundayız"* (Marsh ve Baylis, 2006: 183-184).

Başkan Clinton ve Başbakan Tony Blair ikilisi sol-liberal çizgide yakın bir işbirliği geliştirmeyi başarmışlardır. Blair, Birleşik Krallık'ın, ABD ve Avrupa arasında bir tercih yapmasının söz konusu olmadığını ve taraflar arasında önemli bir kontak noktası olduğunu belirtmiştir. Başbakan Blair, iki tarafla da yakın ilişkiler geliştirmek istediklerini söylemesine rağmen Atlantikçiliğin Avrupacılığının önüne geçtiği Blair'in *"Birleşik Krallık ve ABD bir araya geldiğinde bizim başaramayacağımız çok az şey vardır"* cümlesinden açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır. Blair döneminde Birleşik Krallık, ABD'nin Kosova'ya gerçekleştirdiği operasyona katılarak destek vermiştir. Ayrıca, ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarının ardından Birleşik Krallık ABD'nin yanında yer alarak Afganistan'a müdahalede bulunmuşlardır (Herd ve Forsberg, 2008: 365-366).

George W. Bush liderliğindeki ABD'nin 2003 yılında Irak'a yönelik gerçekleştirdiği operasyona Birleşik Krallık başbakanı Blair tarafından destek verilmiştir. Başbakan Blair'in söz konusu tutumundan diğer AB üyesi ülkeler oldukça rahatsız olmuş ve Birleşik Krallık'ı eleştirmiştir (McLean ve Patterson, 2006: 364). Birleşik Krallık'ın BM kararına dayanmayan ve uluslararası hukukun desteklemediği bir operasyona dahil olması AB içinde derin bir çatlağa yol açmıştır. Blair

döneminde Anglo-Amerikan ilişkilere rağmen Birleşik Krallık'ın Avrupalılaşması yönünde önemli derecede yol alınmıştı. Ancak, "Avrupa sevdalısı" imajını yok eden Irak müdahalesi, Blair'in başbakanlık koltuğunu devretmesine neden olmuştur (Henke, 2018: 779-783; Danchev, 2007: 191-192). David Cameron'un 2010 yılında başbakanlık koltuğuna oturmasının ardından Birleşik Krallık'ı, ABD ile ilişkilerde "küçük ortak" olarak tanımlaması, özel ilişkilere verdiği önemi ortaya koymuştur. Birleşik Krallık'ın ABD ile ilişkilerini ön planda tutması AB ile ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir ve söz konusu özel ilişkiler Brexit referandumunun nedenlerinden birini oluşturmuştur.

2016 yılında yapılan Brexit referandumu sonrası Brexit sürecinin ilk başbakanı olan Theresa May, ABD ile arasındaki yakın ilişkileri daha da güçlendirmek amacıyla Başkan Donald Trump ile görüşmüştür. May'in Trump'ı ziyareti sırasında *"İki ülke arasındaki özel ilişkileri yenilemeliyiz. El ele vererek modern dünyada yeniden birlikte liderlik etme şansımız var"* sözleri özel ilişkiye verdiği önemi açıkça göstermektedir. İki lider, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası ABD ile imzalamayı umduğu serbest ticaret anlaşmasından küresel konulara kadar pek çok konu hakkında görüşmüştür. Başkan Trump da Başbakan May ile "Reagan-Thatcher arasında yaşanan sıcak ve samimi bir ilişki gibi" bir ilişki kurmak istediğini belirtmiştir. Ancak, Brexit yanlısı olan Trump, Brexit'i nihayete erdiremeyen Başbakan May'in Brexit politikalarını eleştirerek onu ülkesine ve dünya kamuoyuna başarısız bir lider gibi göstermiştir. May'in AB ile uzlaşa sağladığı Brexit Anlaşması'ndan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirerek o dönem May'in kabinesinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Boris Johnson'ı desteklediğini belirtmiştir (Wright, 2019). Ayrıca, Başkan Trump'ın diplomatik üslubun dışına çıkan ifadeleri ve tavırlarından dolayı iki lider arasında beklenen yakın ilişki tesis edilememiştir.

May'in istifası sonrası Birleşik Krallık'ta başbakan olan Johnson ve Başkan Trump dönemine bakıldığında, liderlik tarzlarının benzerliği göze çarpmaktadır. Başbakan Johnson'un Brexit'i her koşulda gerçekleştireceğini ve gerekirse AB'den anlaşmasız bir şekilde ayrılacaklarını ifade etmesi Başkan Trump'ı memnun etmiştir. Trump, Johnson'un Brexit politikalarını takdir etmiş ve Johnson'u desteklemiştir. İkili, Brexit sonrası Birleşik Krallık-ABD arasında imzalanacak yeni serbest ticaret anlaşmasını gündemlerine almıştır. Freddy Gray (2019)'a göre, Trump'ın Birleşik Krallık kültürüne olan hayranlığı, Johnson'un ABD doğumlu olması ve iki liderin milliyetçi, popülist ve AB karşıtı gibi birbirine benzeyen siyasi tutumları iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Fakat Trump'ın uluslararası ittifakları sorgulayan yapısı nedeniyle ABD, İran Nükleer Anlaşması ve Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmiştir. Söz konusu anlaşmalara taraf olan Birleşik Krallık ile ABD'nin ortak çıkarları zedelenmiş ve özel ilişkiler gerilimlere maruz kalmıştır.

ABD'nin yeni başkanı Joe Biden, ülkenin dış politikasını müttefikler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapma hususunda yönlendirmiş, Paris İklim Anlaşması'na yeniden katılmıştır. Haziran 2021'de yapılan G7 zirvesi öncesi Cornwall'da bir araya gelen başkan Biden ve başbakan

Johnson'un iklim değişikliği gündemi Londra ve Washington'a birlikte ve yakın olarak çalışma fırsatı vermiştir. Ancak Brexit meselesi Birleşik Krallık-ABD ilişkilerini karmaşıklaştırmıştır. Biden, Başbakan Johnson'u "Donald Trump'ın fiziksel ve duygusal bir klonu" olarak nitelendirmiş ve Birleşik Krallık'ın Brexit kararına olumsuz baktığını dile getirmiştir. Xu ve Rees'e göre, Biden yönetimi için Birleşik Krallık, artan büyük g rekabeti ağında ABD'nin stratejik ortağı rolünü üstlenme konusunda etkisi azalmış ve daha az yetenekli bir mtтеfiktir. Brexit sonrası Küresel Britanya vizyonu ile tüm dünyada nüfuz kurmak isteyen Birleşik Krallık, arkasında AB desteği olmadığı için amaçlarına ulaşma noktasında daha çok çaba sarf etmek zorunda kalacaktır. Ayrıca, ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalamak isteyen Birleşik Krallık, ABD'nin taleplerine karşı daha savunmasız olacaktır (Xu ve Rees, 2021: 66-73).

ABD ile imzalanacak serbest ticaret anlaşmasını Brexit'in en önemli kazanımlarından biri olarak gören Britanyalı politikacılar için ABD ile ilişkiler, Brexit sonrası dönemde her zamankinden daha çok önem arz etmektedir. Biden ise *"Brexit'in Kuzey İrlanda'ya barışı getiren Hayırlı Cuma Anlaşması'na zarar vermesine izin veremeyiz. Birleşik Krallık ile ABD arasında muhtemel bir ticaret anlaşması, Brexit görüşmelerinin Kuzey İrlanda'daki barışa zarar vermemesine bağlı"* diyerek Kuzey İrlanda konusundaki hassasiyetini vurgulamıştır (BBC, 2021). AB ile dostça bir çözüm yolunun benimsenmesi ve İrlanda ve Kuzey İrlanda arasındaki istikrar ve huzur ortamının korunmasının, Başkan Biden'ın Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık ile geliştireceği ilişkiler açısından büyük önem teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Özetle, Birleşik Krallık-ABD zel ilişkileri yukarıda iki ülke liderlerinin birbirlerine karşı tutumları, taraflar arasında gerçekleşen krizler, mühim dış politika meseleleri üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın Avrupalı mtтеfikleriyle dayanışma içerisinde olmaktan ziyade ABD ile beraber hareket etmesi, AB ile ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir.

1.2.3. Birleşik Krallık'ın Egemenlik Hassasiyeti ve Bütünleşmeye Etkisi

Pek çok düşünür ve siyasetçinin ortak görüşü olan Avrupa'nın bütünleştirilmesi fikri, İngiliz siyasetçi Winston Churchill tarafından da dile getirilmiştir. 1946 yılında Zürih niversitesi'ndeki konuşmasında savaşların yaşanmadığı, refah bir Avrupa'nın inşa edilmesine işaret eden Churchill, "Birleşik Avrupa Devletleri"nin kurulması gerektiğini dile getirmiştir. Churchill tarafından savaş sonrası kıtanın yeniden kalkınması ve yeni bir bölgesel düzen oluşturulması için, Avrupalı devletler arasında uyum ve işbirliği temelinde ortak bir Avrupa ailesi yaratılması hususuna dikkat çekilmiştir. Avrupa'yı bütünleştirme girişiminin ilk adımı da Fransa ve Almanya'nın atması gerektiğini belirten Churchill, Kıta Avrupası'nın en rekabet halindeki taraflarını barış için ortak bir projede bir araya getirmeyi dşnmştir (Churchill, 1946). Avrupa'da oluşturulacak yeni bölgesel düzenin egemen ulus-devletleri aşan, kararların tek bir merkezde alındığı ulusüstü karakterde olması, Birleşik Krallık'ın söz konusu oluşuma sıcak bakmasını engellemiştir.

Parlamentar sistemin mucidi olan Birleşik Krallık için parlamentonun, ülke tarihinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Parlamentonun üstünlüğü ilkesine bağlı olan Birleşik Krallık'ta önemli kararların tümü parlamento içerisinde alınmaktadır. Siyasal alanda düzenlemelerin sahibi olan parlamentonun yetkilerinin bir kısmının AB kurumlarına aktarılması, Birleşik Krallık'ta egemenliğin en önemli göstergesi kabul edilen kurumunun etkisinin azalması anlamına geliyordu (Jones, 2007: 81-83). Birleşik Krallık'ın görkemli imparatorluk geçmişine sahip ve parlamentonun üstünlüğü ilkesini benimsemiş olması, egemenliğin en önemli göstergesi olan parlamentonun yetkilerinin bir kısmının ulusüstü otoriteye devredilmesini zorlaştırmıştır (Gifford, 2010: 323-324).

Birleşik Krallık, Avrupa bütünleşmesinin ilk adımı olan AKÇT'ye ulusüstü yapısından dolayı üye olmak istememiştir. Kararların, üye devletlerin egemenlik yetkisini aşan ve tek bir merkezden alındığı yapıda yer almak, Birleşik Krallık gibi egemenlik konusunda hassas olan bir ülke için düşünülebilecek bir şey değildi. Tarihinde neredeyse hiç işgale uğramayan, topraklarında savaş yaşanmayan ve imparatorluk geçmişine sahip olan bir ulusun siyasi elitlerinden, egemenlik kaybına yol açacak işbirliğine katılma kararı beklenemezdi. Yine, AET'nin oluşturulması sürecinde Spaak Komitesi'ne katılan Birleşik Krallık yetkilileri, Altılar'ı hükümetlerarası çizgiye çekmeye çalışmıştır. Altılar, supranasyonellik hususunda ödün vermeyince Birleşik Krallık yetkilileri istediği sonuca ulaşamamış ve Spaak Komitesi'nden çekilmişlerdir (Warloutzet, 2018: 956-959).

Altılar tarafından oluşturulan AET'ye, Birleşik Krallık'ın karşı hamlesi 1960 yılında EFTA'yı oluşturmak olmuştur. İstediği yapılanma karakterinde yani hükümetlerarası çerçevede Birleşik Krallık öncülüğünde oluşturulan EFTA, AET gibi ulusüstü nitelik taşımıyordu. Birleşik Krallık, supranasyonel yapısından dolayı AET üyeliğine sıcak bakmamış ve hükümetlerarası saiklerle inşa ettiği EFTA'ya katılmayı tercih etmiştir (Daddow, 2015: 305). Geçmişte büyük bir imparatorluğa sahip olması, Birleşik Krallık'ın egemenlik hususunda daima hassas bir tavır sergilemesine neden olmuştur.

1973 yılında Birleşik Krallık'ın da dahil olmasıyla üye sayısı artan ve ilk genişlemesini tecrübe eden Topluluk için Belçika Başbakanı Leo Tindemans, yapısal değişikliğe gidilmesi önerisinde bulunmuştur. Sıkı bir federalizm sevdalısı olan Tindemans tarafından hazırlanan rapor, Topluluğun ulusüstü niteliklerini arttırdığından dolayı Birleşik Krallık'ın iç politikasında kaygılara ve tartışmalara yol açmıştır (Wall, 2020: 127-131).

Brüksel'de toplanan güç merkezileşmesinin eleştirildiği Thatcher döneminde, Topluluk içerisinde üye devletlerin egemenlik yetkilerinin azaltılmasına karşı çıkmıştır. Bu bağlamda, Belçika'nın Bruges kentinde Eylül 1988'de başbakan Thatcher'ın yaptığı konuşma, siyasi bütünleşme ve derinleşme karşıtı duruşunu gözler önüne sermiştir. Tarihe "Bruges Speech" olarak geçen konuşma, federalizme ve ulusüstü bütünleşmeden kaynaklanan yetki devrini eleştiriyordu

(Roe-Crines ve Heppell, 2020:129-130). Thatcher söz konusu konuşmada, federasyona daha çok yaklaşılmasından ve bütünleşmenin derinleşmesinden duyduğu endişeyi açık bir biçimde dile getirmişti.

Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar'ın oluşturulması sürecinde egemenlik kaynaklı endişeleri olmuştur. Birleşik Krallık, Tek Avrupa Senedi (TAS) ile birlikte Topluluk kurumlarına devredilen ulusal yetkilerle, egemenlik haklarının zedeleneyeceğini düşünmüş ve bu konuda Lordlar Kamarası'nda hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Karar alma noktasında nitelikli çoğunluk uygulamasına geçişle birlikte ulusal veto yetkisini kaldıran TAS, Birleşik Krallık'ın egemenlik hususundaki çekincelerini arttırmıştır (Daddow vd., 2019: 3).

Birleşik Krallık, Lizbon Antlaşması ile adalet, güvenlik, iç işleri ve ceza alanlarında oybirliği yerine nitelikli çoğunluk oylaması ile karar alınması hususunda “opt out”⁸ hakkına sahip olmuş ve söz konusu politika alanından muaf olmuştur. Ayrıca, Avrupa mahkemelerinin Birleşik Krallık mahkemeleri üzerinde söz sahibi olmasını istemeyerek Avrupa Temel Haklar Şartı'ndan da muafiyet elde etmiştir (Bevir ve Phillips, 2017: 714-719). Söz konusu Şartı iç hukukuna müdahale olarak algılayan Birleşik Krallık, bu konuda opt-out hakkını kullanmış ve böylece AB Adalet Divanı Birleşik Krallık üzerinde karar alamamıştır. Birleşik Krallık ilgili metinlere eklenen protokolle muafiyet elde etme, istisnai ülke konumunu sürdürme politikasını devam ettirmiştir.

Parasal birliğin gerçekleşmesi için yapılan Maastricht görüşmelerinde Birleşik Krallık, ortak para politikasını geciktirme ve engelleme çabası içerisinde olmuştur. Ortak para birimine geçiş konusunda başlayan hazırlıklardan rahatsız olan Birleşik Krallık, ulusal para birimi olan sterlinin egemenliğin en güçlü simgelerinden biri olduğunu ifade etmiştir (Moravcsik, 1999: 418). Nihayetinde Maastricht Anlaşması görüşmelerinden çıkan sonuç, üye ülkelerden hiçbiri bütünleşmenin ilerlemesi ile ilgili süreçte veto hakkına sahip olamayacağı gibi hiçbir ülkenin de ortak para birimine dahil olmasının zorunlu tutulamayacağıydı. Üye ülkeler gerekli kriterleri yerine getirdiği taktirde arzu ettiği tarihte ortak para birimine dahil olabileceklerdi. Birleşik Krallık, Topluluğun opt out mekanizmasının kendisine işletilmesini sağlayarak parasal birliğe dahil olmamayı tercih etmiştir. Tek para biriminin kullanılması ile ilgili her türlü belgeyi imzalamaktan kaçınan Birleşik Krallık, ortak para politikasına katılmayacağını diğer üye ülkelere kabul ettirmiştir (Smith, 2014: 118-119). Birleşik Krallık müzakerecilerinin opt out ile parasal birlikten çekilmesi, Muhafazakar Parti başta olmak üzere siyasi elitler ve halk tarafından önemli bir başarı olarak görülmüştür.

⁸ AB'nin bazı ortak politika alanlarına yapılan anlaşma kapsamında dahil olmama, ulusüstü politikalardan muafiyet kazanma.

Maastricht Anlaşması görüşmelerinde, entegrasyonun yapısının ulusüstü karakterde tek bir merkezde toplanarak mı yoksa iki düzenli bir yapıda ele alınarak mı devam etmesi konusu gündemde yer bulmuştur. Ulusüstü bütünleşmenin karşısında olan Birleşik Krallık, federalist ve siyasi birlik öğelerini barındıran tekçi modelin uygulanmasını istememiştir. Ayrıca, dış politika, güvenlik, adalet ve içişleri gibi konularda ulus devletlerin karar alıcı konumda olması gerektiği görüşünde olmuştur. Maastricht Anlaşması için gerçekleştirilen görüşmelerde Birleşik Krallık'ın endişelerinden biri Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin genişletilmesi olmuştur. Söz konusu yetki artırımı ile birlikte Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi gibi karar alma sürecinde etkin konumda olabilecekti. Parlamentonun üstünlüğü ilkesini benimseyen Birleşik Krallık gibi bir ülke için Avrupa Parlamentosu'nun yasama sürecinde daha aktif olması kabul edilmesi çok zor bir şeydi. Yasama sürecinde etkinliği artan bir Avrupa Parlamentosu'nun varlığı, Birleşik Krallık açısından egemenlik yetkilerinin daralması anlamını taşıyordu. İşte bu sebeptendir ki, Birleşik Krallık Avrupa Parlamentosu için yetki artırımına itiraz etmiş olsa da Bakanlar Konseyi karşısında Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri genişletilmiştir. Birleşik Krallık'ın görüşmelerdeki bir diğer itirazı, Maastricht Anlaşması taslağında Avrupa'nın federal hedefinden bahsedilmesi ve “federal” sözcüğünün kullanılmasına yönelik olmuştur. Birleşik Krallık'ın sert eleştirileri doğrultusunda Maastricht Anlaşması'ndan federal sözcüğü çıkarılarak “giderek yaklaşan Birlik” ifadesi kullanılmıştır. Birleşik Krallık'ın federal Avrupa karşısındaki katı tutumu, diğer üye ülkelerin görüşlerini etkilemiş ve ifadenin değiştirilmesini sağlamıştır.

Maastricht müzakereleri bağlamında güvenlik ve savunma alanı önemli konu başlıklarından birini oluşturmuştur. Birleşik Krallık'a göre, Avrupa çapında oluşturulacak Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (OGSP), Atlantik ittifakı ve NATO ile uyumlu olması gerekiyordu. Birleşik Krallık, Avrupa'nın dış ilişkilerinin ve güvenlik politikasının ABD ve NATO öncülüğünde ve NATO'ya rakip olmayacak şekilde hükümetlerarası yapıda oluşturulması gerektiği önerisinde bulunmuştur. Oluşturulacak dış ve güvenlik politikası konusunda Birleşik Krallık gibi Atlantikçi bakış açısına sahip olan ülkeler olduğu gibi, ABD ve NATO'dan bağımsız Avrupalı (Avrupa'nın güvenliğinin Avrupalı ülkeler işbirliğinde sağlanması) görüşüne sahip olan ülkeler de bulunmaktaydı. Ayrıca, bir tarafta dış ve güvenlik boyutunda daha derin entegrasyonu hedefleyen ulusüstü politikaları savunanlar bulunurken diğer tarafta, egemenlik kaygısıyla hükümetlerarası görüşü destekleyenler vardı. Oluşturulan dış ve güvenlik politikasının ulusüstü yapının dışında bırakılmasıyla Birleşik Krallık ulusal egemenliğinden taviz vermemiştir (Wall, 2020: 210-224). Böylece, Birleşik Krallık kamuoyu ve siyasi elitlerinde egemenlikten ödün verilmediği yönünde algı oluşmuştur.

AB kurumlarını, yapısını ve karar alma mekanizmalarını yeniden şekillendirecek ve düzenleyecek olan anayasa görüşmelerinde, anlaşma taslağı içinde yer alan federal ve AB başkanlığı kavramlarından Birleşik Krallık hoşnut olmamıştır. Söz konusu müzakerelerde, bütünleşmenin hız kazanabilmesi için ulusüstü fikirler tartışılırken Birleşik Krallık, yetkilerin ulus devletlerin

egemenliğinde kalması yönünde bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca, anayasa görüşmeleri sırasında Birleşik Krallık, yakın zamanda AB'ye üye olması beklenen Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden egemenliğin devri konusunda hassas olanları yanına çekmeye çalışmıştır (Windlesham, 2007: 103-109). Böylece, Birleşik Krallık anayasa görüşmelerinde egemenlik kısıtlayıcı ve federatif girişimlere karşı kırmızı çizgilerini korumayı başarmıştır.

2010 yılında Muhafazakar Parti ve Liberal Demokrat Parti koalisyon hükümetinin başbakanı olan Cameron, AB'ye karşı radikal politika izleyerek Birleşik Krallık parlamentosundan AB Yasası'nı geçirmiştir. Söz konusu yasaya göre, AB'ye yetki aktarımı yapılacak herhangi bir alan için referanduma gidilme kararı alınmıştır. 2011 yasası, Brüksel'e yetki aktarımını kısıtlayarak, Birleşik Krallık'ın egemenlik alanını arttırmıştır. AB'de yaşanan Brexit süreci, Birleşik Krallık'ın egemenlik hassasiyetini yansıtan en önemli örneklerden biridir. 2013 yılındaki konuşmasında söz verdiği üzere 2015 yılında yapılan genel seçimleri kazanan Cameron, 23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ta AB üyeliği ile ilgili olarak referandum kararını uygulamaya koymuştur. Cameron, referandum öncesinde ekonomi yönetimi, egemenlik, göç ve rekabetçilik gibi alanlarda AB'den reform isteyerek ödün koparma stratejisi izlemiştir (Smith, 2018: 4-5). Cameron, söz konusu alanlarda AB'den reform talep ederek referandum süreci boyunca ülkesinin egemenliğini arttırabilme stratejisi izlemiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi Birleşik Krallık, yetki devrini içeren ulusüstü AB yapısına ve kurumlarına; parlamentonun üstünlüğü ilkesi temelinde şekillenen egemenlik anlayışı ve Kıta Avrupası'na kıyasla farklı hukuk sistemine sahip olmasından dolayı olumlu bakmamıştır. Birleşik Krallık, AB'nin egemenlik kısıtlayıcı politikaları karşısında opt-out mekanizmasını kullanarak Birliğin bazı antlaşmalarından ya da antlaşmaların ilgili kısımlarından çekilme prensibini benimsemiştir.

1.2.4. Avrupalılık Kimliği Karşısında Ulusal Birleşik Krallık Kimliği

Avrupa'daki aşırı milliyetçi hareketlerin II. Dünya Savaşı'nın ana nedenlerinden biri olarak kabul edilmesi, Avrupa'yı bütünleştirmenin gerekliliğini gözler önüne sermişti. Ulus-devletlerin ötesinde birleştirici bir "Avrupa üst kimliği", Avrupa kıtasında yaşanan sarsıntı ve krizleri aşmak ve Kıta'da barışı sağlamak açısından önemli görülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'ni ortak tehdit olarak gören Avrupalı devletler arasında bütünleşme adımlarının atılması gerektiği daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, 1948 yılında yapılan Avrupa Kongresi'nde Avrupalı devletler arasında, ortak "Avrupalılık kimliği"ni vurgulayan Avrupa Birleşik Devletleri'nin hayata geçirilmesi tartışmaları yaşanmıştır. Konferansta Birleşik Krallık, Avrupa üst kimliğiyle oluşturulacak "Birleşik Avrupa" için federal görüşü savunuların karşısında yer almıştır (Clifford, 2017). Avrupa Kongresi'nde müzakere edilen görüşlerin ardından, AKÇT ile başlayan Birleşik Krallık'ın dahil olmadığı bütünleşme süreci başlamıştır.

1970’li yıllardan sonra sosyal bilimler alanında en çok tartışılan ve önem kazanan konuların başında kimlik kavramı yer almıştır. 1990’lı yılların başında, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni devletlerin ortaya çıkması kimlik tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Bu dönemde, kimliklerin tanımlanması noktasında iki farklı görüş kendisine yer bulmuştur. Bunlardan ilki, kimliklerin eksiksiz bir şekilde meydana gelerek verili şekilde bulunduğudır. İkincisi ise kimliklerin, kesintisiz ve daima bir inşa sürecinde olduğu tanımı şeklinde olmuştur. 1980’lerden sonra ortaya çıkan sosyal inşacılık yaklaşımı ise kimliği, ana ögesini geçmişten alarak günümüze ulaşan ve günümüzde kesintisiz bir biçimde gelişen bir kavram olarak tanımlamıştır (Biersteker ve Weber, 1996: 10-12).

Modern ulusların oluşum sürecini etnik-kökenlerine dikkat çekerek açıklayan Anthony Smith (2014: 23-27), kimlik kavramını, iki görüşü birleştiren bir orta yol önererek “etno-sembolcü” yaklaşım üzerinden ifade etmiştir. Smith’e göre, bir ulus kimliğin varlığından bahsedebilmek için ilk olarak siyasal topluluğun olması şarttır. Ulusal kimliğin gereksinim duyduğu ikinci unsur ise sınırları belli bir toprak parçası yani vatan fikridir. Bu toprak parçası, söz konusu topluluk için tarihsel önem taşımakta ve ortak duygular ve idealler yaratabilmektedir. Smith, son olarak, siyasal topluluğu bir arada tutmaya yönelik olarak ortak kültür ve anlayıştan bahsetmiş ve Batılı ulusal kimliğin oluşum sürecinde gelenekler, mitler, anılar ve tarihin etkisinin önemini vurgulamıştır. Avrupa’da ulus sürecinin ardından oluşan siyasal topluluk, ulus devletler olmuştur.

Ulus devletlerden oluşan AB üyeleri için “Avrupalılık kimliği” ulusüstü kimliği temsil etmektedir. Ulus devlet bağlamının ötesinde bir üst kimlik olan Avrupalılık kimliği, kıtasal/bölgesel bir kimliktir. Ulusal kimlikleri bünyesinde barındıran Avrupalılık kimliği, söz konusu kimliklerin üzerinde bir çatı görevi üstlenmiştir. AB vatandaşlığı, Birlik çatısı altındaki Avrupalıların hayatının bir parçasıdır (Şahin, 2019: 212). Günümüzde Birlik üyesi olmak, Avrupalılık kimliğine ve AB vatandaşlığına sahip olmak anlamına gelmektedir. Avrupalılık kimliğini kabul edenler, bu kimliği, ortak bir Avrupa tarihi, ortak siyasal, kültürel ve sosyal değerler üzerinden açıklamaktadırlar (Dinç, 2011: 34-35). Anthony Pagden (2002: 33), Avrupalılık kimliğinin bütün kimlikler gibi bir inşa süreci olduğunu belirtmiştir. Pagden’e göre, Avrupa kimliği, ortak hafıza, birtakım mitler, ortak gelenek ve göreneklerden oluşmuştur. Delanty ise Avrupa’nın tarihsel süreçteki oluşumunu ifade etmek için “icat” terimini kullanmış ve Avrupa’nın İcadı teorisiyle bir çözümleme yapmıştır. Avrupalılık kimliğinin oluşmasında “öteki” kavramı önemli rol oynamaktadır. Avrupalılık kimliği, ikili tipoloji olan “biz” ve “onlar” üzerinden açıklanmaktadır. Burada, ortak noktalara değil, Avrupa’yı ötekilerden ayıran şeylere vurgu yapılmaktadır. Avrupa’yı bir fikir ve bir kimlik olmasının yanı sıra jeopolitik gerçeklik olarak ifade eden Delanty, jeopolitiğin kimlik üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Bu noktada, Avrupa’nın doğu sınırının savunma alanı olarak görülmesinin, Avrupa kimliğinin inşası noktasında önemli katkı sağladığını belirtmiştir (Delanty, 2014: 60-67; Aksoy, 2020: 28).

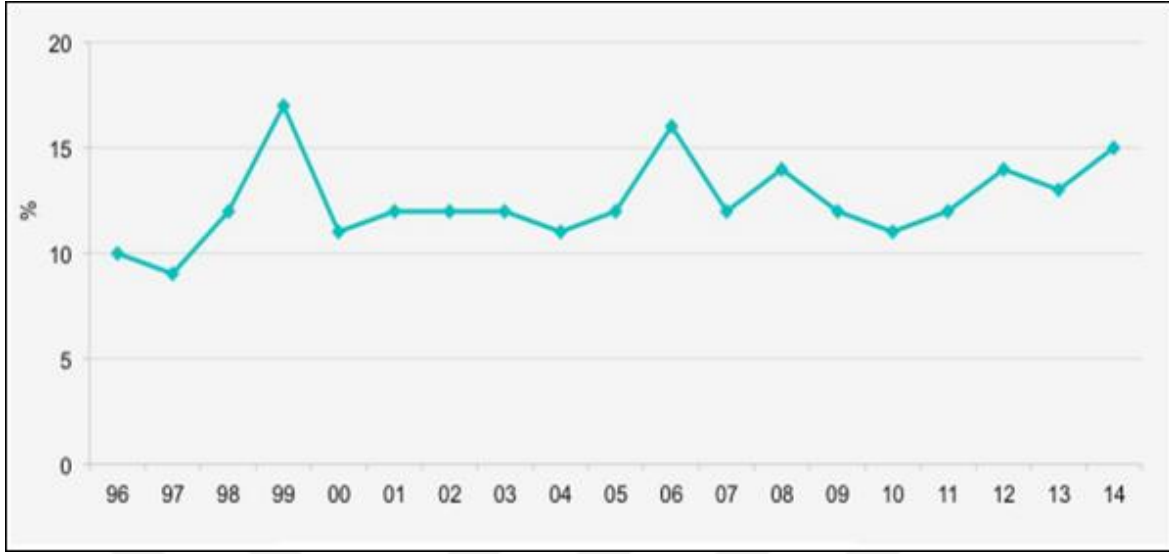
Avrupa entegrasyonunun kurucu ve başat ülkelerinden olan Almanya ve Fransa’nın yanına 1973’te AB’ye üye olmasıyla Birleşik Krallık da eklenmiştir. Birlik içerisindeki üç büyük ve önemli

güçten biri konumunda olan Birleşik Krallık'ın Avrupa kıtasındaki iki büyük güç ile karşılaştırıldığında farklı yönleri ortaya çıkmıştır. Bu farklı yönlerden bir tanesi Anglosakson kimliğinden kaynaklı olarak kültürel temellidir. Diğer ise sahip olduğu dünya imparatorluğu geçmişinin tarihsel temelli olarak Birleşik Krallık kimliğini etkilemesidir. Anglosakson kültürü, Birleşik Krallık'ın Avrupa entegrasyonu yerine kendisiyle aynı kültüre sahip ABD ile özel ilişki geliştirmesini sağlamıştır. Diğer yandan, pek çok kıtada koloni kurmuş tarihsel bir imparatorluk geçmişine sahip olmak hem halk hem de siyasal elitler nezdinde bölgesel uluslarüstü entegrasyondan ziyade egemen küresel bir Birleşik Krallık algısı oluşturmıştır. Entegrasyonu destekleyen Birleşik Krallık halkı ve siyasal elitleri dahi bu iki özelliğe bağlı algılardan dolayı AB'yi hükümetlerarası bir yapılanmanın ötesinde görememişlerdir.

Birleşik Krallık tek bir ulustan oluşmayan, dört parçalı bir devlettir. İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'dan oluşan Birleşik Krallık farklı aidiyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Dört ülkenin bir arada olan varlığı, ortak kimlik olan Britanyalılık kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Birleşik Krallık'ı oluşturan uluslar bağlamında baskın güç olarak İngiltere ön plana çıkarken, üyelikle bağlantılı olarak Avrupalılık kimliği diğer uluslar tarafından önemli algılanmaktadır. Nüfus ve karar alma bakımından üstün güç olan İngiltere, Brexit kararıyla geçmişteki ihtişamlı günlerine tekrar dönmek isteyerek AB üyeliğine son verirken azınlık konumundaki Kuzey İrlanda ve İskoçya üst kimliklere olan sadakatini korumuştur (Wellings, 2018: 148-150). Bundan dolayıdır ki, İskoçya ve Kuzey İrlanda'da Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine ilişkin referandumundan Birlik üyesi olarak kalma kararı çıkarken, İngiltere ve Galler'den ayrılma yönünde karar çıkmıştır.

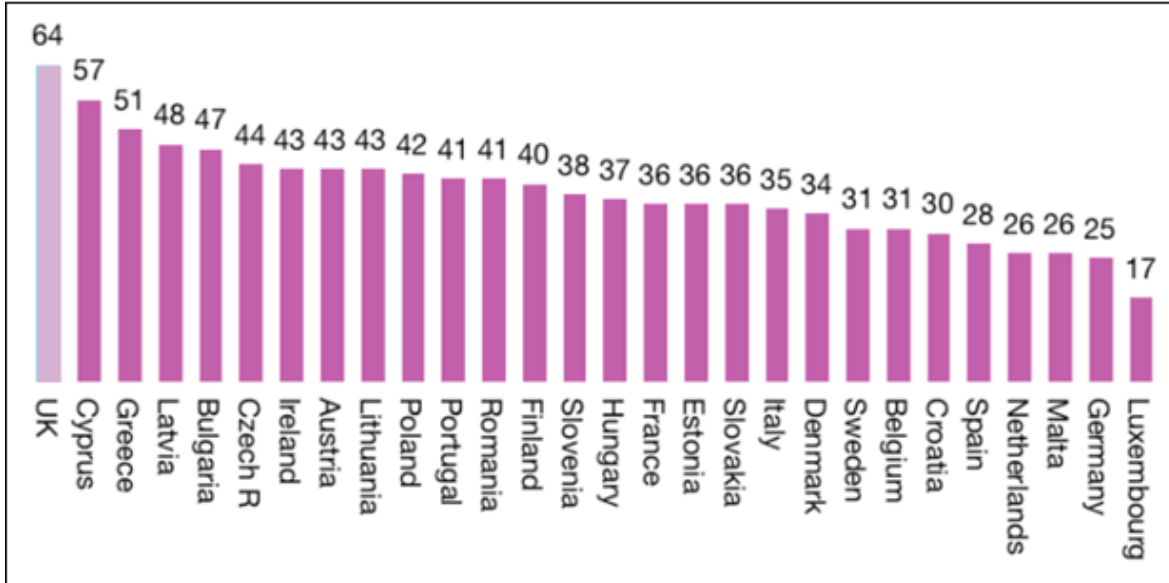
Birleşik Krallık halkının sosyal meselelere ait tutumunu ölçen NatCen Social Research'ın yaptığı araştırmaya göre, 2014 yılında Birleşik Krallık halkının sadece %15'i kendisini öncelikle Avrupalı olarak gördüğünü belirtmiştir. Haziran 2016'daki Brexit referandumunun bir yıl öncesinde, Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen Eurobarometer araştırmasında, üye ülkeler arasında AB'ye aidiyeti en az olan ülke Birleşik Krallık olarak ölçülmüştür. Söz konusu araştırmaya göre, Birleşik Krallık halkının %64'ü kendisini Avrupalı olarak görmediğini belirtmiştir. Söz konusu veriler, Birleşik Krallık'ın Avrupa kimliğini önemli oranda benimsemediğini açıkça göstermektedir. Bu duruma paralel bir biçimde, Birleşik Krallık'ta Avrupalılık kimliğinin zayıf olması hükümetin takip ettiği politikalarda da etkisini göstermiştir. 1997 yılında başbakan olan Tony Blair döneminde izlenen AB yanlısı politikalardan dolayı bu dönemde, Birleşik Krallık'ın Avrupalılık kimliğine olan aidiyetinde yükselme kaydedilmiştir. Üye ülkelerin Avrupalılık kimliğine sıcak bakmaları ve Avrupalılık kimliğini benimsemeleri Avrupa entegrasyonunun devamı için çok büyük önem arz etmektedir. Birleşik Krallık'ın Birlik'ten ayrılmasını isteyen Avrupa şüpheli ve karşıtı kesimler, AB üyeliğinin, Birleşik Krallık'ın egemenliğini zayıflatarak ulusal çıkarlarına zarar verdiğini ve ulusal Britanyalı kimliğini zedelediğini dile getirmiştir.

Grafik 1: Birleşik Krallık Halkının Kendisini Yalnızca Avrupa Kimliği ile Tanımlama Oranı: 1996-2014 (%)

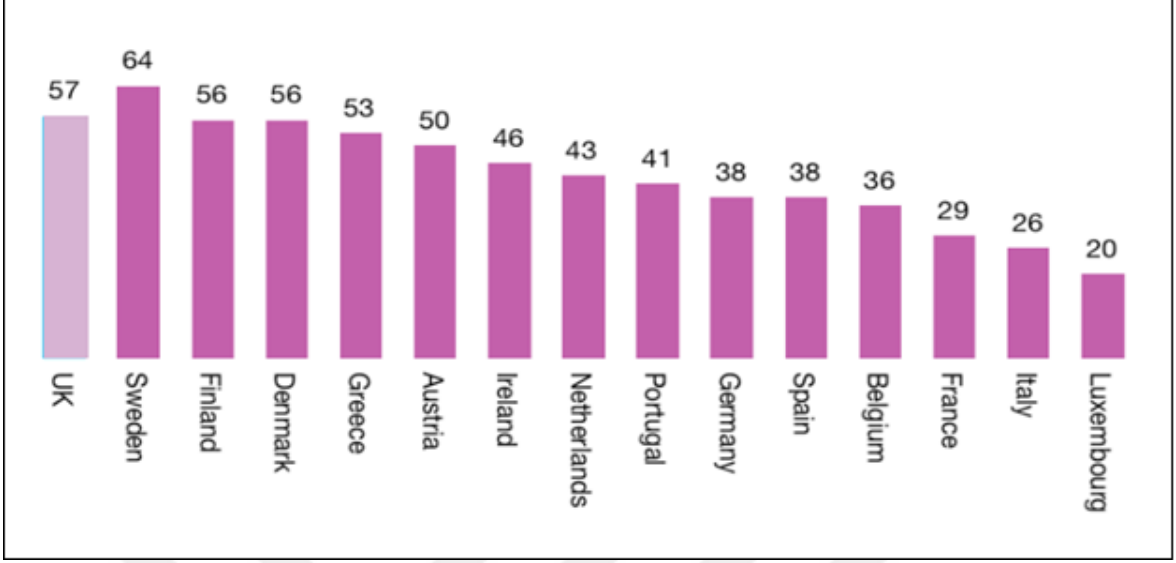
Kaynak: NatCen Social Research, 2015.

Grafik 2: AB Üyesi Devletlerin Kendilerini Sadece Ulusal Kimlikleri Üzerinden Tanımlama Oranı (%) -2015

Kaynak: Standard Eurobarometer 83, 2015.

Grafik 3: AB Üyesi Devletlerin Kendilerini Sadece Ulusal Kimlikleri Üzerinden Tanımlama Oranı (%) -1995

Kaynak: Standard Eurobarometer 44, 1995.

AB'ye Birleşik Krallık ile aynı yıl üye olan Danimarka ile kıyaslama yapıldığında, Eurobarometer verilerine göre yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 1995 yılında Danimarka halkının %56'sı kendisini ulusal kimlikleri ile tanımlarken Birleşik Krallık'ta bu oran %57 olarak ölçülmüştür. 2015 yılındaki verilere bakıldığında, Danimarka halkının %34'ü kendisini ulusal kimliği üzerinden tanımlarken Birleşik Krallık halkındaki oran %64 olarak ölçülmüştür. Aradan geçen yirmi yıllık AB üyelik süreci, Danimarka'nın kendisini ulusal kimliğiyle ifade etme oranını düşürürken Birleşik Krallık'ta bu oran yükselerek tam tersi sonuç ortaya çıkmıştır. Diğer üye ülkeler için, Avrupa entegrasyonunun içerisinde bulunmak, ulusal kimlik bağlamında değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Birleşik Krallık açısından bakıldığında ise AB üyeliğinin, ülkenin Avrupalılık kimliğinin gelişimine diğer üye devletlerde olduğu gibi katkıda bulunmadığı, aksine milliyetçi duygu ve düşüncelerin ağır bastığı açıkça görülmektedir.

Avrupa entegrasyonu, Birleşik Krallık'ın ulusüstü aidiyet ve Avrupalılık kimliğine olumlu etkide bulunmamış, aksine kırk üç yıllık üyelik süreci Avrupalılık kimliğini daha da zayıflatmıştır. Birleşik Krallık halkı ve yönetici kesimi üyelik dönemi boyunca Birlik'i ekonomik açıdan fayda sağlayan uluslararası karakterde bir proje olarak görmüş ve özellikle 2010 yılından itibaren konjonktürel gelişmelerin de etkisiyle Haziran 2016'da Brexit kararı alınmıştır.

1.2.5. Ada Ülkesi Olma Halinden Kaynaklı Coğrafi Konum

İngiliz Kanalı ile Kıta Avrupası'ndan ayrılan Birleşik Krallık, denizlerin sunduğu mutlak ve sorunsuz sınırlara sahip olmuştur. Avrupa kıtası yüzyıllar boyunca savaşlara sahne olurken Birleşik

Krallık'ta barış ortamı hüküm sürmüştür. Topraklarında neredeyse hiç savaş yaşanmaması ve işgal duygusunun tadılmaması, Birleşik Krallık'ın ulusal biriciklik duygusunu geliştirmiştir. Ada ülkesi olmak, Birleşik Krallık için coğrafi konumunun ötesine geçerek belli bir kültür ve karakterin doğmasına neden olmuştur. Doğa tarafından verili olarak, sınırların denizlerle çizilmesiyle işgale uğramayan topraklarda yaşayan halk, bağımsızlığına düşkün olmuştur. Adalı zihniyet, Kıta Avrupası'nda yaşanan karışıklık ve sorunlardan uzak durma prensibinde olmuştur. Coğrafi açıdan denizlerle çevrili olmak, Birleşik Krallık'ın sahip olmadığı birçok ürünün denizler aracılığıyla getirilmesini ve ticaretin gelişmesini sağlamıştır. “Ada”lı konumu sayesinde Birleşik Krallık, Avrupa kıtasındaki ülkeler karşısında ticari üstünlük elde etmiştir (Law, 2005: 268-270).

Birleşik Krallık'ın Avrupa kıtasıyla olan karasal sınır bağlantısızlığı, Avrupa entegrasyonuna bakış açısını ve AB ile ilişkilerini belirleyen önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi açıdan Avrupa kıtasından uzak olmak, Birleşik Krallık'ın kendisini Kıta Avrupası'ndan farklı konumlandırmasına neden olmuş ve Kıta'daki meselelere bakış açısını şekillendirmiştir. Avrupa kıtasında bir gücün belirgin bir şekilde sivrilmesi karşısında dengeleyici/arabulucu politikalar izleyen Birleşik Krallık, Avrupa kıtasında yaşanan sınır çatışmaları ve sorunlar karşısında izolasyonist bir politika takip etmiştir. Birleşik Krallık, ada ülkesi olmasından dolayı Avrupa kıtasında meydana gelen karışıklıklardan kendisini uzak tutabilmiş ve koruyabilmiştir. Kıta Avrupası ülkeleri arasındaki ilişkilere müdahil olduğu zaman ise kendi güvenliğini sağlamaya yönelik askeri ve siyasi hamlelerde bulunarak güç dengesi politikası izlemiştir (Friedman, 2015: 302-305).

Daha önce de belirtildiği üzere, adalı konumu sayesinde Birleşik Krallık, kendisini Kıta Avrupası'ndaki olayların dışında tutacak yaklaşımlar sergileyebilmiştir. Karasal sınır bağlantısının olmaması, Kıta Avrupası'ndaki meselelerden uzak kalmasına zemin hazırlamıştır. Coğrafi uzaklık, fikrî uzaklığı da getirmiş olsa gerek ki, Birleşik Krallık kendisini Avrupalı olarak hissedememiştir (Kumar, 2003: 16-18). Churchill 1946 yılında Zürih Üniversitesi'nde, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kurulacak yeni siyasal, sosyal ve ekonomik düzen hakkında bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, Avrupa kıtasında birleşik bir Avrupa oluşumunun inşa edilmesi gerektiği noktasına vurgu yaparak Birleşik Krallık'ı bu oluşumun dışında tutmuştur. Churchill, ülkesini, Avrupa kıtasında inşa edilmesi tasarlanan oluşuma dışardan destek verecek bir ortak olarak görmüştür (Mauter, 1998:71-72).

Michael Roskin (2015: 27-30), Birleşik Krallık'ın Avrupa entegrasyonu ile mesafeli bir görüntü içerisinde olmasını kendisini Avrupa ülkesi olarak tanımlamamasına bağlamaktadır. Roskin, Birleşik Krallık'ın kendisini Avrupa kıtasına ait olmaktan ziyade denizaşırı toprakları elinde bulunduran bir Atlantik ülkesi olarak tanımlamasına dikkat çekmiştir. Roskin'e göre, liberal ekonomik sistem ve Anglo-Sakson kültürün ABD ile beraber benimsenmesi, Transatlantik ilişkileri güçlendirmiş ve ABD ile sıkı ilişkilerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Coğrafi konumuna vurgu yapan Birleşik Krallık, AB'nin önemli politikalarından olan Schengen vizesine dahil olmamayı tercih etmiştir. Birleşik Krallık, adalı konumunun tarihsel ve kültürel özgünlüklerine vurgu yaparak, Birlik'in Schengen alanı ve göç politikalarının dışında kalmıştır (Luedtke, 2009: 136). 1998 yılında Birleşik Krallık parlamentosunda konuşma yapan İşçi Partili Mike Gapes şunları söylemiştir: *“Coğrafi olarak Birleşik Krallık ayrı bir konumda, kendine özgü tarihi olan bir adayıdır. Eğer tek pazarımız olacaksa ve insanlar ülkeler arasında kolayca seyahat edebilecekse, bu ekonomik birliğin dış sınırlarının ortak bir ilişki ile çözülmesi için çalışmalıyız. Bu yüzden öneriler Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg gibi ülkeler için çok anlamlı. Ancak her koşulda önerilerden mutlak bir anlam çıkmaz. Biz ayrı bir konumdayız: Kanal tünelinin, kara yolu bağlantılarının dışında diğer ülkelerle kara sınırı paylaşmıyoruz. Avrupa Birliği devletleri tarafından benimsenen Schengen düzenlemelerinin dışında büyük bir mutlulukla kalabiliriz.”*⁹

Üye ülkeler arasında pasaport kontrolleri olmadan serbest dolaşım sağlayan Schengen Anlaşması'ndan Blair liderliğindeki Birleşik Krallık memnun olmamıştır. Sınırlarında kaçakçılık ve terör olaylarının yaşanabileceği gerekçesiyle Birleşik Krallık, opt-out mekanizmasından faydalanarak Schengen Anlaşması'na dahil olmamıştır. Birleşik Krallık, Schengen Anlaşması yerine İrlanda ile aralarında sınırları kaldıracak ve pasaportsuz geçiş sağlayacak olan Ortak Seyahat Alanı (Common Travel Area) projesini AB'ye sunmuştur. Birleşik Krallık'ın önerisi Birlik tarafından kabul edilmiştir. Böylece, Birleşik Krallık ve İrlanda arasında imzalanan Ortak Seyahat Alanı Anlaşması, bir protokol ile Amsterdam Antlaşması'na eklenmiş, AB nezdinde onay almıştır. Ortak Seyahat Alanı Anlaşması'na göre, Birleşik Krallık ve İrlanda'nın Schengen alanına katılmaması, Birlik tarafından kabul görmüş ve söz konusu iki ülkeye serbest dolaşım kapsamında anlaşma yapma yetkisi verilmiştir (Emerson, 2011: 2-4).

Doğa tarafından verili olan ada coğrafyasının Birleşik Krallık'a sunduğu en büyük armağanlardan biri şüphesiz balıkçılıktır. Bu kapsamda AB tarafından benimsenen Ortak Balıkçılık Politikası'ndan duyulan rahatsızlık, Birleşik Krallık siyasetçilerinden Kelvin Hopkins'in söylemlerine şu şekilde yansımıştır: *“Avrupa'nın en uzun kıyı şeridinde sahibiz ve Ortak Balıkçılık Politikası'ndan en çok zararı biz görüyoruz. Bu politika üye devletlere bırakılırsa biz kazançlı oluruz ve durum daha adil olur. Diğer konular da ulusal parlamentolara bırakılmalı, Avrupa Birliği'ne daha fazla ekonomik güç verilmesini görmek istemiyorum.”*¹⁰

2016 yılında yapılan Brexit referandumunun ardından Muhafazakar Parti başkanlığına ve başbakanlık görevine gelen Theresa May, Birleşik Krallık'ın Avrupa sınırlarının ötesinde bir ülke olarak, dünya ile ilişkilerini yeniden tek başına inşa edeceğini ifade etmiştir (Cardwell, 2017). May,

⁹ Mike Gapes, “Bound Volume Hansard – Debate”, UK Parliament, 15.01.1998, https://publications.parliament.uk/pa/cm199798/cmhansrd/vo980115/debtext/80115-27.htm#80115-27_spnew5

¹⁰ Kelvin Hopkins, “Daily Hansard – Debate”, UK Parliament, 20.06.2007, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmhansrd/cm070620/debtext/70620-0012.htm#07062049000968>

bu noktada Birleşik Krallık'ın farklı coğrafi konumuna vurgu yaparak Avrupa ülkeleriyle dostluk ve komşuluk ilişkilerini sürdüreceğini belirtmiştir.

Özetlemek gerekirse, sahip olduğu coğrafya ve coğrafyanın ulusal karaktere etkisi Birleşik Krallık'ın kendisini Kıta Avrupası'ndan farklı ve üstün konumlandırmasına neden olmuştur. Birleşik Krallık'ın coğrafi açıdan Avrupa kıtasından uzak ve ada ülkesi olması, Avrupa bütünleşmesine bakış açısını şekillendirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TARİHSEL SÜREÇ, BREXIT REFERANDUMU VE AYRILMA

2.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa’da Bütünleşme Girişimleri ve Birleşik Krallık

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa kıtasının maruz kaldığı yıkım ve tahribat, yüzyıllardır dile getirilen Avrupa bütünleşme düşüncesinin hayata geçirilmesi için uygun ortamı yaratmıştır. Savaş sonrası, aynı felaketlerin bir daha yaşanmaması adına Avrupa kıtasında oluşturulacak yeni bölgesel düzen ve kıtanın geleceği için işbirliği arayışları baş göstermiştir. Savaş sonrası Kıta Avrupalı uluslar ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan oldukça yıpranmış bir görünümdeyken, Birleşik Krallık savaşı kazananlar tarafındaydı. Savaş sonrası dizayn edilecek yeni düzen için yapılan konferanslara, ABD ve Sovyetler Birliği’nin yanında Birleşik Krallık da katılmış, üç büyük devletten biri olarak görüşmelerde yerini almıştır. Bu durum, Birleşik Krallık’ın kendisini Kıta Avrupası’ndan farklı ve büyük bir devlet olarak algılamasına neden olmuştur.

Birleşik Krallık’ın o dönemdeki uluslararası arenadaki konumu göz önünde bulundurulduğunda, böyle algılamasında pek de haksız sayılmayabileceği düşünülebilir. II. Dünya Savaşı’ndan kazananlar tarafında çıkmak, Birleşik Krallık için gurur vesilesi olmuş ve coğrafi açıdan Kıta Avrupa’sına uzak olan konumu nedeniyle savaşın yol açtığı hasarı, Kıta Avrupalı devletler kadar tecrübe etmemiştir. Dünyanın pek çok bölgesinde gerçekleştirdiği kolonyal hareketlerle “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” unvanını elde eden emperyal bir geçmişe sahip olmak ve özgün “adalı” coğrafi konumu, Birleşik Krallık’ı diğer Avrupalı devletlerden farklı ve üstün kılmıştır. Eski kolonileri ile Commonwealth üzerinden sürdürdüğü ekonomik ilişkiler ve dış ticaretini büyük oranda Commonwealth ülkeleriyle gerçekleştirmesi, Birleşik Krallık için kritik öneme sahipti. Ayrıca, II. Dünya Savaşı’ndan sonra süper güç konumunda olan ABD’nin siyasi gücüne ve müttefikliğine güvenen Birleşik Krallık, zayıf ve yeniden toparlanabilecek olduğu belli olmayan Avrupalı uluslarla işbirliğine sıcak bakmamıştır. Çalışmanın bu kısmında, Avrupa bütünleşmesinin ilk adımları olan AKÇT’nin kurulması ve AET karşısında Birleşik Krallık’ın tutumu ve Birleşik Krallık’ın AET’ye üyelik süreci ele alınacaktır.

2.1.1. AKÇT’nin Kurulması, AET Karşıtlığı ve EFTA Girişimi

Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Avrupa bütünleşmesi için ilk somut adımı atarak Schuman Planı çerçevesinde AKÇT’nin oluşturulmasına ön ayak olmuştur (Alganer ve Çetin, 2007:

305). Nisan 1951’de imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT, savaş sanayisinin hammaddeleri olan kömür ve çelik üretimini ulus-devletlerin yegane yetkisinden alarak, üst bir otoriteye devreden supranasyonel bir oluşum meydana getirmiştir (Dinç, 2019: 23-24). Söz konusu oluşum, Fransa ve Almanya arasındaki tarihi çatışmaya ve Almaya ve İtalya’nın saldırgan tutumlarına son vererek Avrupa’da kalıcı barış ve düzen için umut yaratmıştır. Sektörel işbirliği zemininde başlayan Avrupa bütünleşmesinin ilk adımı olan AKÇT, Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’dan oluşuyordu. “Altılar” olarak anılmaya başlayan bu ülkeler, AKÇT’ye üyelik için Birleşik Krallık’a da davet götürmüş, ancak söz konusu davet Birleşik Krallık tarafından geri çevrilmiş ve Birleşik Krallık AKÇT’ye dahil olmamıştır (Gowland vd., 2010: 27).

Birleşik Krallık’ın AKÇT’ye üye olmak istememesinin nedenlerine bakıldığında, AKÇT’nin ulusüstü yapısı göze çarpmaktadır. Diğer nedenlere bakıldığında, kömür ve çelik ihracatının yarısından fazlasını Commonwealth ülkeleri üzerinden gerçekleştiren Birleşik Krallık’ın, Avrupa ülkeleriyle olan kömür ve çelik ihracatı oldukça düşük bir orandaydı. Ayrıca, Avrupa ülkeleri kömür ve çelik sektörlerini ulusüstü otoriteye devrederken, Birleşik Krallık söz konusu iki sektörünü millileştirme çabasındaydı ve bu kaynakların kontrolünü elinde bulundurmak istiyordu. Dolayısıyla AKÇT’ye üye olunması durumunda, Commonwealth pazarı ile ticari ilişkileri zarar görebilir ve Birleşik Krallık ekonomisi de bu durumdan olumsuz etkilenebilirdi. Ayrıca, Fransa, Birleşik Krallık’ın AKÇT’ye dahil olmasına Altılar’daki diğer Avrupa ülkeleri kadar sıcak bakmamış, istekli bir davranış sergilememiştir.

Kömür ve çelik alanında başlayan girişimi daha derinleştirmek ve ekonomik entegrasyonu ileri taşımak isteyen Altılar, 1955 yılında Messina Konferansı’nda gümrük birliği ve ortak pazar oluşturulması zemininde bir araya geldiler. Söz konusu konferansta, Birleşik Krallık’ın da ortak pazar için yapılacak toplantıya çağırılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda Spaak Komitesi’ne katılan Birleşik Krallık yetkilileri, Altılar’ı hükümetlerarası çizgiye çekmeye çalışmıştır. Altılar, bütünleşmenin ulusüstü yapısı hususunda ödün vermeyince, Birleşik Krallık yetkilileri istediği sonuca ulaşamamış ve Spaak Komitesi’nden çekilmiştir. Mart 1957’de imzalanan Roma Antlaşması ile Birleşik Krallık’ın dahil olmadığı AET kurulmuştur (Oğurlu, 2016: 37; Wall, 2020: 46-48).

Altılar tarafından oluşturulan AET’ye karşı Birleşik Krallık, EFTA’nın oluşumunda öncü rol üstlenmiştir. İsteddiği yapılanma karakterinde yani uluslararası yaklaşım çerçevesinde Birleşik Krallık öncülüğünde oluşturulan EFTA, AET gibi ulusüstü nitelik taşımıyordu. Ayrıca, üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifi içermeyen örgütlenme, tarım ve balık ürünleri dışında serbest ticaret alanı yaratmayı hedefliyordu. Ticari ürünler kapsamında bir araya gelen Birleşik Krallık, İsveç, Norveç, Danimarka, Portekiz, İsviçre ve Avusturya serbest ticaret bölgesi oluşturmuşlardır. Altılar’a rakip blok olarak oluşan “Yediler”in ne birbirlerine bağımlı oldukları sıkı bir ekonomik bağları ne de siyasi bütünleşme gibi bir amaçları vardı. Nüfus ve ekonomik açıdan AET kadar büyük bir örgütlenme olmayan EFTA, Birleşik Krallık tarafından beklenen başarıyı yakalayamamış ve AET karşısında

zayıf bir oluşum olarak kalmıştır. Aslında EFTA, AET'nin ne kadar etkin ve iyi işleyen bir ekonomik pazar olduğunu ortaya çıkarmıştır.

EFTA ülkeleri ekonomik olarak geriye düşerken, AET bloğu ülkeleri hızlı bir ekonomik büyüme göstermiştir. AKÇT ile başlayan ortak bir Avrupa ailesi oluşturulması sürecinin AET ile siyasi ve ekonomik bakımdan pekiştirilmesi, EFTA'ya göre daha büyük bir cazibe merkezi oluşturmuştur (Warloutet, 2018: 958-959). Kıta Avrupası'ndan fikri olarak farklılık içerisinde olan Birleşik Krallık, supranasyonel yapısından dolayı AET üyeliğine sıcak bakmamış ve bu durum hükümetlerarası saiklerle inşa ettiği EFTA'ya katılmasını sağlamıştı. Geçmişte büyük ve güçlü bir imparatorluğa sahip olmasından dolayı egemenlik hususunda daima hassas davranmasına rağmen, hemen yanı başındaki AET'nin ekonomik başarısını da görmezden gelememiştir.

AET ülkelerinin ekonomik başarısı, Birleşik Krallık'ın AET'yi gündeme almasına ve ilgisinin uyanmasına zemin hazırlamıştır. Ulusal çıkar hesaplarını masaya yatıran Birleşik Krallık'ın ekonomik büyüme ve ticari kazanım elde etmek istemesi, AET'ye üyelik için başvurmasında en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır. AET'nin ekonomik başarısının yanı sıra Birleşik Krallık'ın AET'ye üye olma isteğini arttıran diğer siyasi ve ekonomik nedenlerden de bahsetmek yerinde olacaktır.

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan sömürgelerin tasfiye süreci ve dekolonizasyonun hızla artması, Birleşik Krallık'ın Commonwealth ülkeleri üzerinde siyasi etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi sırasında düzenlenen operasyonun en çok karşısında olan ülkeler - ikisi de Commonwealth üyesi- Hindistan ve Kanada olmuştur. Ayrıca, 1960'lı yıllara doğru Commonwealth ülkeleri ile ekonomik ilişkiler ciddi bir şekilde zayıflamıştır. Commonwealth ülkeleriyle yapılan ihracatta azalma kaydedilirken, AET'ye yapılan ihracatta ciddi oranda artış gerçekleşmiştir. Birleşik Krallık'ın dış politikasında önem atfettiği Commonwealth ile ilişkilerde durum böyle iken, özel ilişki geliştirdiği ABD ile de durum pek iç açıcı değildi.

Deniz aşırı kaynaklarını hızla yitirmeye başlamasıyla siyasi ve ekonomik gücü oldukça azalan Birleşik Krallık'ın, ABD'nin Batı Avrupa'ya yaptığı doğrudan yatırımlardaki oranı düşmüştü. Buna karşın, ABD'nin doğrudan yatırımlarında AET'li devletlerin payı artmıştı. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidine karşı Batı Bloku'nun hamisi durumundaki ABD, Birleşik Krallık'ın AET'ye üye olmasını istemiştir. O dönemde uluslararası sistemin iki kutuplu olması dolayısıyla Sovyetler Birliği güdümündeki ortak düşman olan Doğu Bloku'na karşı Birleşik Krallık'ın da AET içerisinde olmasını uygun görmüştür (Akdemir, 2016: 52-53). Diğer bir nedene bakıldığında, ABD'nin 1956 Süveyş Krizi'ndeki tutumu da Birleşik Krallık'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. Birleşik Krallık, Fransa ve İsrail üçlüsünün Mısır'a karşı planladığı askeri operasyonun önüne geçen ve mali yardım için şart ileri süren ABD'nin müttefikliği, Birleşik Krallık tarafından sorgulanmaya başlamıştır (Jones, 2007: 14-15).

2.1.2. AET'ye Üyelik Süreci

Söz konusu gelişmelerin üzerine Birleşik Krallık yönünü Kıta Avrupası'na doğru çevirmiş, AET'ye üyeliğini gündemine almıştır. Ağustos 1961'de üyelik için ilk kez başvuruda bulunan Muhafazakar Parti lideri Harold Macmillan, Altılar ile görüşmelere başlamıştır. Ancak, 1963 yılındaki açıklamasıyla AET'nin doğasına zarar vereceği gerekçesini sunan Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, Birleşik Krallık'ın üyeliğine karşı çıkmıştır. Veto kararının ardındaki diğer sebeplere bakıldığında, şayet üyelik gerçekleşirse De Gaulle'ün, Birleşik Krallık'ın ABD'nin çıkarlarına hizmet edecek olan bir "Truva Atı"na benzeyeceğini düşünmesidir. Transatlantik kanadın etkisini AET içerisinde görmek istemeyen De Gaulle, Birleşik Krallık'ın ekonomik tablosunu da AET'ye dahil olmasında büyük bir engel olarak görmüştür. Bunlara ek olarak, II. Dünya Savaşı sırasında Birleşik Krallık'ın Fransa'ya ait bir gemiyi batırması, De Gaulle'ün üyelik başvurusunu veto etmesinin nedenlerinden biridir.

Çok katı bir tutumla üyelik girişiminin karşısında olan De Gaulle Fransa'sının aksine diğer AET üyeleri Birleşik Krallık'ın üyelik girişimine olumlu yaklaşmıştır. Ancak, Fransa'nın veto konusunda ısrarını sürdürmesi ve geri adım atmamasıyla AET üyeliği elde edemeyen Macmillan hükümetine olan güven sarsılmış ve ülkedeki Muhafazakar Parti liderliği sona ermiştir (Duff, 2021: 18-22). 1964 yılında iktidara gelen İşçi Partili Harold Wilson, Commonwealth ile olan münasebetlere öncelik vereceğinin sinyallerini verse de istediği sonuca ulaşamamıştır. Commonwealth ülkeleriyle istediği siyasi ve ekonomik yakınlığı gerçekleştiremeyen Wilson da yönünü AET'ye doğru çevirmiştir.

Commonwealth ile ilişkilerde arzu edilen ilerlemenin kaydedilmemesine ek olarak Birleşik Krallık'ın ekonomik durumunun daha da kötüye gitmesi ve AET ülkelerinin başarılı ekonomik performansı, Wilson hükümetinin rotasını AET'ye döndürmüştür. Avrupa Komitesi'nin Birleşik Krallık'ın üyeliği konusunda olumsuz bir rapor hazırlamasına rağmen Harold Wilson, Mayıs 1967'de AET'ye dahil olmak için resmi olarak başvuruda bulunmuştur. Avrupa Komitesi raporuna göre, Fransa'nın vetosu ve Birleşik Krallık'ın ekonomik göstergeleri, Birleşik Krallık'ın üyeliğinin gerçekleşmesini önleyen en önemli nedenlerdi. Wilson hükümeti liderliğinde Birleşik Krallık'ın AET'ye yönelik gerçekleştirdiği ikinci başvuru yine Fransa'nın veto kararıyla sonuçlanmıştır. Fransa'nın üyeliği veto kararından Altılar'ın diğer üyeleri memnuniyetsiz olsa da, De Gaulle'ün cevabı "Britanya bir gün ortak pazara girecek, fakat şüphesiz o zaman ben burada olmayacağım" olmuştur (Gowland vd., 2010: 69-73). Nitekim Fransa'da iç politikada yaşanan olaylardan dolayı De Gaulle'ün 1969'da görevinden istifasına kadar, Birleşik Krallık AET'ye üye olamamıştır. De Gaulle'ün görevinden ayrılmasının ardından, Birleşik Krallık'ın AET'ye üye olması önündeki en büyük engel bertaraf edilmiştir.

O dönemki adıyla AT'ye¹¹ üyelik konusunda iç politikada yaşanan çalkantılı yıllar Birleşik Krallık'ta hükümet değişikliğine yol açmış ve 1970 yılında Muhafazakar Parti'den Edward Heath başbakan olarak görevine başlamıştır. Heath, iktidara geldikten kısa bir süre sonra ülkesi adına AT'ye üyelik için başvuruda bulunmuştur. Heath'in üyelik talebinin olumlu sonuçlanmasının kuşkusuz en önemli nedeni De Gaulle'ün Fransa'da iktidardan uzaklaşması olmuştur. De Gaulle'den sonra iktidarı devralan George Pompidou da Birleşik Krallık'ın üyeliğine çok sıcak bakmamıştır. Ancak, 1971 yılında gerçekleşen Heath ve Pompidou görüşmesi olumlu gelişmelere vesile olmuş ve Pompidou'nun üyelik hakkındaki tutumu yumuşamıştır. Bu gelişmelerin ardından, 1972 yılında AT'ye üyelik için katılım anlaşması imzalayan Birleşik Krallık, 1 Ocak 1973'te İrlanda ve Danimarka ile birlikte AT'ye üye olmuştur. Topluluğa dahil olmanın gerektirdiği değişimleri uygulamaya başlayan Birleşik Krallık, EFTA üyeliğine son vermiştir (Jones, 2007: 16).

2.2. AT'ye Üyelik Sonrasındaki Gelişmeler

Birleşik Krallık 1973 yılında Topluluğa üye olmasına rağmen Topluluk ile ilişkileri mesafeli ve inişli çıkışlı olmuştur. Topluluğa dahil olmasından iki yıl sonra üyelikle ilgili bir referandum düzenleyen Birleşik Krallık, daha ilk yıllardan üyeliğini sorgulamaya başlamıştır. Başbakan Thatcher döneminde Topluluk ile ilişkiler uzlaşmaz bir görüntü içerisinde olmuş, Topluluk bütçesine yapılacak katkı hususunda AT ülkeleriyle sorun yaşanmıştır. Bütçeye yapılacak katkı hususunda indirim talep eden Birleşik Krallık'ın isteği ilk başta Topluluk tarafından kabul edilmemiştir. Ancak, Thatcher'ın ısrarcı tutumundan dolayı Birleşik Krallık bütçe hususunda istediği indirimi alarak imtiyaz elde etmiştir. Thatcher, 1988 yılında Bruges'da gerçekleştirdiği konuşmasında Topluluğun derinleşmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Tek Avrupa Senedi ile siyasi bütünleşmeye daha çok yaklaşılmasından rahatsız olsa da Topluluk coğrafyasında gerçekleşecek ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını memnuniyetle karşılamıştır. Üye ülkeler arasında tam ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan Ekonomik ve Parasal Birlik politikasına olumsuz yaklaşmıştır. Bütünleşmeyi daha sıkı bir işbirliğine götürecek Maastricht Antlaşması'nın görüşmeleri sırasında Birleşik Krallık'ın sert eleştirileri olmuştur. Birliğin opt-out mekanizmasını kullanarak ortak para politikasına dahil olmamış ve ulusal para birimini kullanmayı tercih etmiştir. Yine Amsterdam Antlaşması'na eklenen protokol ile Birleşik Krallık Schengen Anlaşması'na dahil olmamıştır. Üye sayısı artan yani genişleyen Birliğin derinleşmesinin zor olacağı düşüncesiyle Nice Antlaşması'na olumlu yaklaşmıştır. Birleşik Krallık, daha önceki antlaşmaları tek bir çatı altında toplayarak AB'nin yapısını yeniden düzenleyecek olan Anayasal Antlaşmaya olumlu bakmamıştır. Anayasal Antlaşma'nın federal nitelikteki düzenlemelerinde yapılan değişikliklerle kabul edilen Lizbon Antlaşması bünyesindeki AB Temel Haklar Şartı'na opt-out seçeneğini kullanarak dahil olmamıştır.

¹¹ 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren Füzyon Antlaşması ile AKÇT, AET ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) tek bir kurumsal çatı altında birleştirilerek Avrupa Toplulukları veya tekil ismi olan Avrupa Topluluğu olarak adlandırılmıştır.

Birleşik Krallık, opt-out mekanizması ile Birliğin ulusüstü yapısından kendisine hükümetlerarası/uluslararası biçimde imtiyazlar sağlamıştır. Birliğin ortak politika alanlarının çoğunluğuna çekince koyarak dahil olmayan Birleşik Krallık, AB içerisinde istisnai konumda olmuştur. Çalışmanın bu kısmında, Topluluğa üyelik sonrasındaki gelişmeler ve Birleşik Krallık'ın tutumu ele alınacaktır.

2.2.1. 1975 Referandumu

Birleşik Krallık, AT'ye üye olmak için oldukça çaba harcamasına rağmen daha üyeliğin ilk yıllarında sorgulamalar başlamıştır. 1973 yılında üye sayısının artmasıyla birlikte Belçika Başbakanı Leo Tindemans, AT'de yapısal değişikliğe gidilmesi önerisinde bulunmuştur. Sıkı bir federalizm sevdalı olan Tindemans tarafından hazırlanan rapor, Topluluğun ulusüstü niteliklerini arttırdığından dolayı Birleşik Krallık'ın iç politikasında kaygı ve tartışmalara yol açmıştır. Ayrıca, 1973 yılında yaşanan petrol krizinin de ekonomiyi kötü etkilemesiyle Muhafazakar Parti eleştirilerin odağında kalmıştır. 1974 yılında tekrar iktidara gelen İşçi Partili Wilson, aynı zamanda ülkede AET'ye üye olma ve üyelik şartları hususunda daha öncesinde referandum yapılmamasını eleştirmiştir (Wall, 2008: 2-3; Gifford ve Wellings, 2018: 270).

Bu gelişmeleri göz önünde bulunduran Wilson hükümeti, 1975 yılında Birleşik Krallık Topluluk üyesi olarak kalmalı mı? şeklinde bir referandum gerçekleştirmiştir. Birinci Brexit referandumu olarak adlandırılabilen 1975 yılındaki halk oylamasının sonucu %67,2 oranında Topluluk üyeliğinin devamı yönünde olmuştur (Samur, 2016: 236). Tablo 1'de görüldüğü üzere, Birleşik Krallık'ı oluşturan ülkelerden İskoçya %58,4, Galler %64,8, İngiltere %68,7, Kuzey İrlanda ise %52,1 oranında Topluluk üyeliğinin devamı doğrultusunda oy kullanmıştır. Referandum gerçekleştirilmesinden anlaşıldığı üzere, Birleşik Krallık'ın AT'ye uyum sağlayamadığı ve Topluluğu benimseyemediği daha ilk yıllardan kendisini göstermeye başlamış ve üyelik sorgulanmıştır.

Tablo 1: Birleşik Krallık'ın AT Üyeliği Referandumu-1975 (%)

Ülke	Katılım Oranı	Evet	Hayır
İskoçya	61,7	58,4	41,6
Galler	66,7	64,8	35,2
İngiltere	64,6	68,7	31,3
Kuzey İrlanda	47,5	52,1	47,9
Birleşik Krallık	64,0	67,2	32,8

Kaynak: Mitchell ve Leicester, 1999: 2

2.2.2. Topluluk Bütçesine Katkı Meselesi ve Thatcher'ın Bruges Konuşması

Üyeliğin ilk yıllarında Birleşik Krallık'ın Topluluk ile uyum sağlayamamış görüntüsü, Margaret Thatcher başbakanlığında sert ve çatışma içerisinde bir görüntüye dönüşmüştür. Thatcher, 1975 referandumunda ülkesinin AT'de kalması için kampanya yürüttüyse de 1979'da başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra, Topluluk ile ilişkileri gerilimli olmuştur.

Thatcher göreve gelmesinin ardından Topluluk ile bütçe konusunda anlaşmazlık yaşamıştır (Saygın ve Ultan, 2016: 78). Bütçe sorununu, 1979 yılında Avrupa Konseyi Dublin Zirvesi'nde dile getiren Thatcher, ülkesi tarafından Topluluk bütçesine yapılan katkı hususunda indirim talep etmiştir (Dorey, 2017: 28). Thatcher'ın Topluluktan talep ettiği bütçe indirimi, Fransa tarafından oldukça eleştirilmiş ve Topluluk tarafından kabul edilmemiştir. Ancak Thatcher, sonraki toplantılarda da bütçe konusunu gündeme getirmiş ve istediği indirimi alma noktasında oldukça kararlı bir tavır sergilemiştir. Thatcher'ın bütçe konusundaki tavrının nedeni, Birleşik Krallık'ın AT bütçesine en fazla katkı yapan ikinci ülke olmasına rağmen bütçeden daha az karşılık alması ve Topluluğun ekonomik tablosu kötü ülkelerinden biri olmasıdır. Bu durum, Birleşik Krallık'ın tarım ürünlerini Commonwealth ülkelerinden ucuz fiyata satın alması ve Topluluk üyeleriyle tarımsal ürün ticaretinin düşük düzeyde olmasından kaynaklanmaktaydı. Ayrıca, Birleşik Krallık için tarım sektörü, Topluluk üyesi diğer ülkelere göre daha az önemli ve küçük bir sektördü (Seidel, 2020: 194-196). Oysa diğer Avrupa ülkelerine bakıldığında, tarım sektörü çok önemliydi, çünkü II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan açlık ve kıtlık anıları hafızalarında idi. O yıllarda yaşanan açlık ve kıtlık, sonraki yıllarda Kıta Avrupası ülkeleri için tarım sektörünün önemli ve en çok bütçe ayrılan sektör olmasına zemin hazırlamıştır.

Birleşik Krallık ve diğer Avrupa ülkeleri arasındaki bütçeden pay alma hususundaki bu eşitsiz durum, Fransa'nın da ikna edilmesiyle Topluluk tarafından çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Bu amaçla, 1984 yılında çalışma grubu oluşturulmuştur. Aynı yılın Mart ayında yapılan Brüksel Zirvesi'nde Fransa, Birleşik Krallık'ın 1,1 milyar sterlin indirim alması önerisinde bulunmuştur. Ancak bütçe konusunda verdiği ve aldığı miktarı göz önünde bulunduran Thatcher, en az 1,25 milyar sterlin indirim talep etmiştir. 1984 yılında yapılan Fountainebleau Zirvesi'nde arzuladığı sonuca ulaşan Thatcher, bütçeye sağladığı fazla katkının %66'sının Birleşik Krallık'a geri ödenmesini kabul ettirmiş ve Topluluktan bütçe konusunda imtiyaz elde etmiştir (Yıldız vd., 2018: 66; Spence, 2012: 1244-1245).

Brüksel'de güç merkezileşmesini eleştiren Thatcher, Topluluk içerisinde üye devletlerin egemenlik yetkilerinin azaltılmasına karşı çıkmıştır. Bu bağlamda, Belçika'nın Bruges kentinde Eylül 1988'de yaptığı konuşma, siyasi bütünleşme ve derinleşme karşısı duruşunu gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, çalışmanın bir önceki bölümünde de bahsedilen ve değinilmesi gereken Avrupa şüpheciliği kavramı bulunmaktadır (Daddow, 2013: 217). 1980'lerin ortalarında Birleşik

Krallık'ta gazetecilik terimi olarak kullanılmaya başlayan Avrupa şüpheciliği zamanla kavramsallaşarak siyaset bilimi literatüründe kendisine yer bulmuştur. Bruges konuşması, şüpheciliği destekleyenlerin ana dayanak noktasını oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Konuşmanın akabinde Avrupa şüpheciliği, Avrupa entegrasyonun gidişatı ile ilgili tereddüt ve eleştirileri ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlamıştır. Günümüzde Avrupa şüpheciliği, genel olarak Avrupa bütünleşmesine karşı olma durumu olarak açıklanmaktadır (Roe-Crines ve Heppell, 2020: 207). Bu bağlamda, Thatcher'ın Topluluk ile uyumsuzluğu ve ortak politikalara dahil olmak noktasındaki gönülsüz tavrı, Birleşik Krallık'ın tuhaf ortak olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

2.2.3. Tek Avrupa Senedi ve Ekonomik ve Parasal Birlik Karşısında Birleşik Krallık

1980'lerin ikinci yarısında Avrupa bütünleşmesini daha ileri taşımak isteyen Topluluk üyeleri, Ortak Pazarın gerçekleştirilmesi amacıyla adımlar atmaya başlamıştır. Topluluk içerisinde Ortak Pazar/Tek Pazar oluşturacak olan Tek Avrupa Senedi (TAS), kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını öngörüyordu. Bahsedilen dört özgürlük önündeki engellerin kaldırılmasını amaç edinen TAS, 1986 yılında imzalanmıştır. 1987 yılında uygulamaya giren TAS, 1992 yılına kadar Tek Pazar'ın tamamlanmasını gerekli görmekte ve ardından ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçme amacı taşıyan düzenlemeleri içinde barındırmaktaydı. Birleşik Krallık'ın Ortak Pazar'ın oluşturulması sürecinde egemenlik kaynaklı endişeleri olmuştur (Howarth, 2007: 60). Ancak, aynı zamanda, TAS ile birlikte Topluluk coğrafyasında gerçekleşecek engelsiz ticaret, Birleşik Krallık gibi Avrupa bütünleşmesine ticari/ekonomik odaklı bakan bir üye için önemli bir gelişmeydi. Birleşik Krallık başbakanı Thatcher'ın da TAS'ı imzalamasının en önemli nedeni, liberal ekonomi politikalarını benimsemesi ve TAS doğrultusunda iyi işleyecek olan Ortak Pazar'ın tesis edilmesi idi.

TAS'ın uyumlu bir şekilde uygulanması ve 1992 yılında tamamlanacak olması 1988 yılında yapılan Hannover Zirvesi'nde Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) gündeme getirmiştir. EPB'ye geçiş kapsamında Avrupa Komisyonu başkanı Jacques Delors tarafından hazırlanan Delors Raporu¹², nihai aşamada üye ülkeler arasında tam ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesini öngörüyordu (Akçay, 2016: 416-417). Üye ülkelerin çoğu tarafından desteklenen Delors Raporu, Birleşik Krallık tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Diğer yandan Delors, 1988 yılında yapılan Britanya İşçi Sendikaları kongresine katılarak, Ortak Pazar doğrultusunda liberalleşen Avrupa piyasalarını olumsuz etkilerden korumak adına Sosyal Avrupa'ya ihtiyaç duyulduğundan bahsetmiştir. Yine

¹² 1999'a kadar üç aşamalı süreç sonunda ortak para birimine geçilmesini öngörmüştür. İlk aşamada, üye devletler arasında ekonomi ve para politikalarının koordinasyonu arttırılacak ve ekonomik performanslarının yakın eşgüdümü gerçekleştirilecekti. İkinci aşamada, Topluluğun para politikasını yönlendirecek Avrupa Para Enstitüsü'nün kurulması ve parasal birliğin sağlanmasıyla söz konusu kurumun Avrupa Merkez Bankasına dönüşmesi öngörülmüştür. Üçüncü aşamada ise döviz kurları sabitlenerek üye ülkeler arasında ulusal paraların yerini alacak olan ortak para birimine geçilmesi ve ortak para politikasının sorumlğunun Avrupa Merkez Bankası'na ait olması öngörülmüştür.

1988 yılında, Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kongresi'nde işçilerin haklarının korunması bağlamında İşçi Hakları Bildirgesi Taslağı ve söz konusu taslağın üye ülkelerde uygulanması gerekliliğinden söz etmiştir. Thatcher hükümeti ise iktidara geldiği günden bu yana, İşçi Partisi'nin çekirdeğini oluşturan sendikaların gücünü azaltmaya ve sendikaların ekonomide önemli bir aktör olmasını önlemeye çalışmıştır. Thatcher hükümetine rağmen Delors, işçilerin sosyal haklarını koruyacak şartın oluşturulması için Birleşik Krallık'taki sendikalardan büyük güç ve destek almıştır. Birleşik Krallık başbakanı Thatcher ise Delors'un sendikalarla kurduğu yakın ilişkiyi olumsuz karşılamıştır.

Avrupa Komisyonu başkanı Delors, Topluluk bünyesi kapsamında 1989 yılında İşçilerin Temel Sosyal Hakları Şartı'nı (Sosyal Şart)¹³ ve bu kapsamda üye devletlerde uygulanacak yeni düzenlemeler içeren bir metin hazırlamıştır. Aralık 1989'daki Strasburg Zirvesi'nde sunulan Sosyal Şart, Birleşik Krallık dışındaki diğer üyeler tarafından kabul edilmiştir. Başbakan Thatcher'a göre Sosyal Şart'ın kabul edilmesi, ülkeye sosyalizmin girişi demektir. Sosyal Şartı kabul eden ülkeler, istihdam, ücretler, sosyal güvenlik, çalışma saatleri ve koşulları gibi vatandaşlarının iş hayatını kapsayan konularda getirilen yeni düzenlemelere rıza göstermiştir. Birleşik Krallık söz konusu yeniliklere rıza göstermeyerek Sosyal Şart alanında opt-out elde etmiştir (Lourie, 2004: 122-124).

Diğer taraftan, EPB hazırlıklarını sıkı bir bütünleşmeye giden önemli bir aşama olarak gören Thatcher'ın bu konudaki sert tutumuna rağmen, parti içerisinde EPB politikası için daha olumlu yaklaşımlar bulunmaktaydı. Delors Raporu'nun Merkez Bankası başkanı tarafından da kabul görmesiyle Birleşik Krallık siyasetinde, Thatcher'ın Topluluğa ilişkin izlediği politikaya karşı bir cephe oluşmaya başlamıştır. O dönemde maliye bakanı olan John Major'un, EPB'nin hayata geçirilmesi hususunda bir önerisi bulunmaktaydı. Şöyle ki, ulusal para birimleri kullanılmaya devam edilecek ancak, iş dünyası veya turizmde tek para biriminin kullanılacağı "Sıkı Avrupa Para Birimi" oluşturulacaktı. Thatcher'ın, Major'un EPB hakkındaki aşamalı planına dahi soğuk bakması kabine içerisindeki tansiyonu yükseltmiştir. Zaten Major'un parasal birlik konusundaki önerisi diğer üye ülkeler tarafından kabul edilmemiştir. 1990 yılının Ekim ayında yapılan Avrupa Konseyi Roma Zirvesi'nde Birleşik Krallık haricindeki diğer üyelerin EPB'nin ikinci aşamasına geçme hususunda anlaşması, Thatcher'ın sert tepki vermesine neden olmuştur. Söz konusu zirve toplantısının akabinde EPB politikasına daha olumlu yaklaşan Dışişleri Bakanı Howe, görevinden ayrılmıştır (Miles ve Doherty, 2005: 89-94). Kabine içerisindeki karışıklık ve farklı görüşler sonucunda yapılan parti liderliği seçiminde Birleşik Krallık siyasetindeki Thatcher dönemi sona ermiş ve John Major dönemi başlamıştır. Avrupa politikasına dair izlediği sert ve uzlaşmaz tutumu yüzünden eski Başbakan Thatcher, siyaset sahnesinde "Demir Leydi (Iron Lady)" unvanıyla anılmıştır.

¹³ Tek Pazarın tamamlanmasıyla Topluluğun sosyal politika kapsamında ortaya koyduğu temel sosyal hakları içeren deklarasyondur. Sosyal Şart, Maastricht Antlaşması'na eklenen protokolle AB mevzuatı içerisine girmiştir. AB Sosyal Şartı, sosyal koruma, çalışma şartları, istihdam, işgücünün serbest dolaşımı, fırsat eşitliği gibi konuları içermektedir.

2.2.4. Maastricht Antlaşması ve Birleşik Krallık

Birleşik Krallık siyasetinde John Major'un parti liderliği ve başbakanlık görevine geldiği tarihlerde Avrupa bütünleşmesinde Avrupa Birleşik Devletleri konseptine yaklaşma doğrultusunda hazırlıklar yapılmaktaydı. TAS'ın başarılı bir şekilde uygulanmasının ardından Avrupa bütünleşmesinin bir sonraki adımı, 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması olmuştur. Bütünleşmeyi daha sıkı bir işbirliğine dönüştürecek açılımlardan biri olan söz konusu antlaşmanın kapsam ve içeriği hususunda üye ülke temsilcileri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşmelerde Maastricht Antlaşmasıyla, entegrasyonun, ulusüstü karakterde tek bir merkezde toplanarak mı yoksa iki düzenli bir yapıda ele alınarak mı devam etmesi hususu tartışılmıştır. Entegrasyonun ulusüstü yapıda tek bir merkezde toplanarak devam etmesi görüşüne göre, üye ülkeler tüm işbirliği alanlarında Topluluk çatısı altında kararlarını müşterek olarak alacaklardır. İki düzenli yapı görüşüne göre ise, Topluluğun işbirliği alanları hükümetlerarası ve ulusüstü olarak iki karakterde ele alınacaktır. Belçika ve Hollanda, entegrasyonun tek bir çatı altında ilerlemesini desteklerken, Fransa ve Danimarka ile aynı fikirde olan Birleşik Krallık ise iki sistemli Topluluk yapısı görüşünü savunmuştur (Jones, 2007: 12-17). Ulusüstü bütünleşmenin karşısında olan Birleşik Krallık, federalist ve siyasal birlik öğelerini barındıran tekçi modelin uygulanmasını istememiştir. Ayrıca, dış politika, güvenlik, adalet ve içişleri gibi konularda ulus devletlerin karar alıcı konumda olması gerektiği görüşünde olmuştur (Adler-Nissen, 2008: 665). Maastricht Antlaşması kapsamında gerçekleşen müzakereler sonrasında Avrupa bütünleşmesi üç sütunlu yapı üzerine oturtulmuştur. Üye ülkelerin çoğunluğu tarafından kabul edilen bu yapı, istediği modele yakın olması dolayısıyla Birleşik Krallık tarafından olumlu karşılanmıştır. Birleşik Krallık'ın görüşmelerdeki bir diğer itirazı, Maastricht Antlaşması taslağında Avrupa'nın federal hedefinden bahsedilmesi ve "federal" sözcüğünün kullanılmasına yönelik olmuştur. Birleşik Krallık'ın sert eleştirileri doğrultusunda Maastricht Antlaşması'ndan federal sözcüğü çıkarılarak "giderek yaklaşan Birlik" ifadesi kullanılmıştır (Wall, 2020: 208-209). Birleşik Krallık'ın federal Avrupa karşısındaki katı tutumu, diğer üye ülkelerin görüşlerini etkilemiş ve ifadenin değiştirilmesini sağlamıştır.

Tablo 2: Maastricht Antlaşması Sürecinde Üye Devletlerin Siyasal Birliğe Karşı Tutumları

Ülkeler	İç Politika/Adalet ve İç İşleri	Federal Hedef	Yeni Yetkiler
Belçika	Destekçi	Destekçi	Destekçi
Danimarka	İlgisiz	İlgisiz	Destekçi/Sınırlı

Tablo 2: (Devamı)

Ülkeler	İç Politika/Adalet ve İç İşleri	Federal Hedef	Yeni Yetkiler
Fransa	Destekçi	Kabul Etmeye Hazır	Destekçi/Sınırlı
Almanya	Destekçi	Destekçi	Destekçi- maliyet endişesi var
Yunanistan	Destekçi	Destekçi	Destekçi
İrlanda	Destekçi	İsteksiz Değil	Destekçi/Sınırlı
İtalya	Destekçi	Destekçi	Destekçi
Lüksemburg	Destekçi	Destekçi	Destekçi/Sınırlı
Hollanda	Destekçi	Destekçi	Destekçi- maliyet endişesi var
Portekiz	Destekçi	Kabul Etmeye Hazır	Destekçi- maliyet endişesi var
İspanya	Destekçi	Destekçi	Destekçi- maliyet endişesi var
Birleşik Krallık	Karşı	Karşı	İsteksiz

Kaynak: Kutlu, 2019: 84

Antlaşma doğrultusunda planlanan en önemli hedeflerin başında kuşkusuz ortak para birimine geçişin sağlanması gelmekteydi. Tek Pazar'ın başarılı bir şekilde tamamlanmasının ardından parasal birliğin sağlanması için siyasi elitler arasında giderek artan bir görüş birliği mevcuttu. Daha öncesinde de bahsedildiği üzere Delors başkanlığında hazırlanan rapor doğrultusunda Parasal Birliğe geçiş için üç aşamalı plan öngörülmüştü. Birleşik Krallık, üye ülkelerin tümünün üçüncü aşamaya geçişte serbest bırakılması gerektiğini savunuyordu. Avrupa Komisyonu başkanı Delors ve Fransa'nın başını çektiği üye ülkelerin birçoğu, Birleşik Krallık'ın ortak para politikasını geciktirme ve engelleme çabalarının karşısında durmuştur (Verdun, 1999: 311-312). Birleşik Krallık'ın, Avrupa bütünleşmesinin ivmesini yavaşlatıcı tutumu karşısında Topluluk tarafından opt-out seçeneği sunulmuştur. Birleşik Krallık, opt out seçeneğini tercih ederek ortak para politikasına dahil olmamıştır.

Maastricht Antlaşması için devam eden müzakerelerde önemli konu başlıklarından bir diğeri sosyal politika olmuştur. Üye ülkeler tarafından 1989'da kabul edilen Sosyal Şart'ın Maastricht Antlaşması bünyesine alınması, entegrasyon açısından önemli bir aşama olarak görülüyordu. Sosyal Şart'ın söz konusu anlaşma kapsamına dahil edilmesi fikri, Birleşik Krallık'ın sert muhalif tutum sergilemesine neden olmuştur. Birleşik Krallık penceresinden Sosyal Şart, ülkenin neoliberal politikaları ile uyuşmayan sosyalist bir belgeydi. Ekonomisinin bel kemiğini oluşturan doğrudan yabancı yatırımların sosyal düzenlemeler ile azalacağını düşünmesi, Birleşik Krallık'ın en büyük çekincelerindendi. Görüşmelerin sonucunda, Sosyal Şart'ın Maastricht Antlaşması'na eklenerek Birlik bünyesine dahil edilmesi hususunda karara varılmıştır. Ancak, Birleşik Krallık opt out hakkını kullanarak söz konusu antlaşmanın Sosyal Şart kısmından muaf olmuştur ve bu durum diğer üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir (Falkner, 2002: 107-108). Birleşik Krallık, Maastricht Antlaşması'nın Parasal Birlik ve Sosyal Şart düzenlemelerinden opt-out hakkını kullanarak çekilmiş ve bu durumu AB düzeyinde kabul ettirmiştir.

Maastricht Antlaşması görüşmelerinde ekonomik entegrasyonu güçlendirmek için adımlar atılmasının yanında Topluluğun politik kimliği de geliştirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, Maastricht Antlaşması'nın sütunlarından birini oluşturan Adalet ve İçişleri ile üye devletler arasında göç, mülteci, insan ticareti, ırkçılık, uyuşturucu ve organize suçlarla mücadele konularında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır (Monar, 2012: 721-722). Söz konusu sütunun hükümetlerarası temelde yani egemenliğin üye ülkelerde olacak şekilde oluşturulması Birleşik Krallık'ın desteklediği bir yaklaşım olmuştur.

Maastricht müzakerelerinin gerçekleştiği sırada Avrupa ve dünya politikasında mühim uluslararası siyasal gelişmeler yaşanıyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılması, 1989 Doğu Avrupa devrimleri, komünizmin çökmesi ve Soğuk Savaş simgeleyen Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi olayları, Avrupa'nın güvenliğinin yeniden tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. Topluluk da değişen Avrupa ve dünya konjonktürü karşısında kendi savunma ve güvenlik politikasını inşa etmek için Maastricht görüşmeleri kapsamında girişimde bulundu. Birleşik Krallık, görüşmeler boyunca güvenlik ve savunma alanlarını birbirinden ayrı tutmuş ve Avrupa'nın güvenlik alanında işbirliğine gitmesi gerektiği görüşünde olmuştur. Topluluğun diğer üyeleri, böyle bir ayrımı doğru bulmamıştır, ancak müzakerelerde genel olarak Birleşik Krallık'ın istediği gibi güvenlik alanına yoğunlaşmıştır (Cerrah, 2018: 199-200; Duff, 2021: 53). Yapılan müzakereler sonucunda, adlandırmada savunma kelimesine yer verilmeden "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" (ODGP) ifadesinin kullanılması Birleşik Krallık'ı memnun etmiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, siyasal bütünleşme, parasal birlik, sosyal politika, adalet ve içişleri, dış ve güvenlik politikası konularının görüşüldüğü 1991 yılında yapılan Avrupa Konseyi Maastricht Zirvesi'nin ardından, Şubat 1992'de Maastricht Antlaşması imzalanmıştır. Bahsedilen söz konusu başlıklar bağlamında yenilikleri kapsayan Maastricht Antlaşması, Kasım 1993'te

yürürlüğe girerek örgütün AB adını almasını sağlamıştır ve AB'nin kurumsal düzeni üç sütun temelinde inşa edilmiştir. Bu kapsamda, ilk sütunu, daha öncesinde varlık kazanan AKÇT, AET ve AAET'nin tek merkezde toplandığı Avrupa Toplulukları ve Ortak Para Politikası oluşturmuştur. İkinci sütun, adli ve içişleri alanlarında Birlik üyeleri arasında işbirliğinin artırılmasını hedefleyen Adalet ve İçişleri'nden meydana gelmiştir. Üçüncü sütun ise ODGP'yi kapsayacak şekilde dizayn edilmiştir. Bu kapsamda ilk sütunda ulusüstü yetkiler hâkim olurken, ikinci ve üçüncü sütun hususunda ulus devletler ana karar alıcı konumda olmuştur (Christiansen vd., 2012: 687-688).

Üye ülkeler arasında yapılan müzakereler sonucunda imzalanan Maastricht Antlaşması için yeni gündem, antlaşmanın onaylanması ile ilgili olmuştur. Maastricht Antlaşması'nın Birleşik Krallık'ta onaylanma süreci zorlu geçmiştir. Söz konusu antlaşmanın onayı için diğer bazı üye ülkelerin aksine (referandum tercih edenler olmuştur) parlamento onayı tercih edilmiştir. Muhafazakâr Parti içinde, Maastricht Antlaşması ile ilgili tereddütleri olan bir kesim, antlaşmanın onaylanmasına sıcak bakmamıştır. Danimarka'da yapılan referandumda Maastricht Antlaşması'nın onaylanması için hayır oyunun daha fazla çıkması, Birleşik Krallık'taki Avrupa karşıtlarının elini güçlendiren bir gelişme olmuştur. Fakat karşı görüşlere rağmen Temmuz 1993'te Birleşik Krallık parlamentosunda yapılan oylamada Maastricht Antlaşması onaylanmıştır.

2.2.5. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ve Birleşik Krallık

Maastricht Antlaşması'nda eksik kalan kurumsal yapılar ile ilgili yeni düzenlemeleri içeren Amsterdam Antlaşması, üye ülkeler tarafından 1997'de imzalanmıştır. 1995'te Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in Birlik'e katılımıyla genişlemeye başlayan AB için, yeni üyelerin dahil olmasından dolayı kurumsal reform yapılması ihtiyacı doğmuştur. Söz konusu gelişmeler ışığında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile entegrasyon sürecini ilerletmek isteyen üye ülkeler arasında "güçlendirilmiş işbirliği"¹⁴ mekanizması kabul edilmiştir. Antlaşma kapsamında Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırılmış, Maastricht Antlaşması ile kabul edilmeyen Sosyal Şart, 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile kabul edilmiştir. Sosyal Şart'ın kabul edilmesinde Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi'nin iktidarda olmasının payı büyüktür (Canan-Sokullu, 2017: 22). Daha öncesinde opt-out olan Sosyal Şart alanında, İşçi Partisi genel başkanı ve başbakan Tony Blair döneminde opt-in elde edilmiştir. Böylece, Amsterdam Antlaşması'na eklenen protokolle Birleşik Krallık, Sosyal Şart düzenlemesine entegre olmuştur (McCormick, 2015: 132-133; Gowland vd., 2010: 145-146).

¹⁴ En az 9 üye ülkenin AB bütünleşmesini daha ileri bir seviyeye taşıyabilmesi için işbirliği oluşturmaya imkân veren bir mekanizmadır. Söz konusu mekanizma ile AB'ye esneklik kazandırılarak daha sıkı bir işbirliğine izin verilmesi formüle edilmiştir. Güçlendirilmiş işbirliği, üye ülkelere ulusüstü politika alanlarında gönüllük esasına dayalı katılım ve işbirliği imkânı sağlamaktadır.

Üye ülkeler arasında iç sınırları kaldıran ve serbest dolaşım sağlayan Schengen Anlaşması'na Birleşik Krallık olumlu yaklaşmamıştır. Sınırlarında kaçakçılık ve terör olaylarının yaşanabileceği gerekçesiyle Birleşik Krallık, opt-out mekanizmasından faydalanarak Schengen Anlaşması'na dahil olmamıştır (Collins, 2017:313). Birleşik Krallık, Schengen Anlaşması yerine İrlanda ile aralarında sınırları kaldıracak ve pasaportsuz geçiş sağlayacak olan Ortak Seyahat Alanı (Common Travel Area) projesini AB'ye sunmuştur. Birleşik Krallık'ın önerisi Birlik tarafından kabul edilmiştir. Böylece, Birleşik Krallık ve İrlanda arasında imzalanan Ortak Seyahat Alanı Anlaşması, bir protokol ile Amsterdam Antlaşması'na eklenmiş ve AB nezdinde onay almıştır. Ortak Seyahat Alanı Anlaşması'na göre, Birleşik Krallık ve İrlanda'nın Schengen alanına katılmaması, AB tarafından kabul edilmiş ve iki ülkeye serbest dolaşım kapsamında anlaşma yapma yetkisi verilmiştir (Emerson, 2011: 3-4).

2004 yılında gerçekleşen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye katılması bütünleşme üzerinde önemli kurumsal yenilikleri zorunlu kılıyordu. Genişleme öncesi AB kurumlarının yapısı ve üye sayılarında yapılacak değişiklikler Nice Antlaşması'nın içeriğini oluşturmuştur (Higashino, 2004: 347-348). Antlaşma, bir nevi genişleme öncesi yapılan hazırlıklara odaklanmıştı. Nice Antlaşması imzalanmadan önce 2000 yılının Aralık ayındaki Nice Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi toplantısında AB Temel Haklar Şartı¹⁵, ortak bildiri olarak yayınlanmıştır. Bu durum, Birleşik Krallık nezdinde sorun teşkil eden bir gelişme olmamıştır. 2001 yılında imzalanan ve 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması ile Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun üye sayılarında değişiklik yapılması hususunda karar verilmiştir. Birlik'in doğuya yönelik yaptığı genişleme sonrası AB'nin büyük ülkeleri nezdinde Avrupa Parlamentosu'nda oluşacak temsilci ve elde edilecek sandalye sayısı önemli olmuştur (McCormick, 2018: 130; Dür ve Mateo, 2006: 394). Entegrasyonun derinleştirilmesi amacı güdülmemesi dolayısıyla Birleşik Krallık Nice Antlaşması'na olumlu bakmıştır. Ayrıca, genişleyen Birlik'in derinleşmesinin daha zor olacağı düşüncesiyle hareket eden Birleşik Krallık'ta Nice Antlaşması ile yapılan genişleme hazırlıkları memnuniyetle karşılanmış, söz konusu antlaşma problem oluşturmamıştır.

2.2.6. Anayasal Antlaşma, Lizbon Antlaşması ve Birleşik Krallık

Amsterdam ve Nice Antlaşmalarıyla Birliğin genişlemeye yönelik teknik konulardaki girişimlerini, derinleşme politikaları takip etmiştir. Bu bağlamda, bütünleşmenin hızını arttırmak isteyen üye ülkeler, Birliğin daha önceki bütün antlaşmalarını tek bir çatı altında toplayacak anayasal antlaşma fikri üzerinde tartışmaya başlamıştır. Avrupa için ortak bir anayasa oluşturma görüşmeleri, Aralık 2001'de Laeken Zirvesi'nde başlamış ve söz konusu anayasa taslağını hazırlamak için Avrupa Konvansiyonu oluşturulmasına karar verilmiştir. İlk kez Mart 2002'de toplanan Avrupa

¹⁵ AB vatandaşlarının siyasal, sosyal ve ekonomik haklarını içeren ve AB politikasının insan hakları ayağını oluşturan AB düzeyinde kabul edilen bir belgedir.

Konvansiyonu'nun çalışmaları 2003 yılının sonuna kadar devam etmiştir. 2004 yılında on üyenin daha katılımıyla yirmi beş üyeye ulaşmayı hedefleyen AB, oluşturulacak anayasa ile Maastricht Antlaşması'nın üç sütunlu yapısını ortadan kaldırarak tüm anlaşmaları yeniden düzenleyecekti (Dür ve Mateo, 2006: 391).

AB'nin yapısını yeniden şekillendirecek ve düzenleyecek olan anayasa görüşmelerine Birleşik Krallık hükümeti, AB'nin daha iyi ve etkin bir demokrasiye ulaşması amacıyla katılmıştır. Konvansiyonda anayasa çalışmaları için müzakereler devam ederken yazılı bir anayasası olmayan Birleşik Krallık, anayasa fikrine sıcak bakmamış ve yetkilerin ulus devletlerin egemenliğinde kalması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Birliğin vergi, sosyal güvenlik, dış politika ve savunma politikalarında kararların oy birliği ile alınmasının sürdürülmesini sağlamıştır.

AB'nin dünyadaki ekonomik ve siyasi rolü, genişlemelerle yapılacak kurumsal yenilikler, Birlik ve dahilindeki üye devletler arasındaki yetki paylaşımı, AB'deki demokrasi açığının azaltılması, AB'yi daha şeffaf ve bütüncül bir yapıya ulaştırma konularının görüşüldüğü Konvansiyon, uzun süren tartışmaların ardından kapsamlı bir anayasa taslağı üzerinde anlaşmıştır. Söz konusu Anayasal Antlaşma Temmuz 2004'te kabul edilerek imzalanmış ve üye devletlerde onaylandıktan sonra Kasım 2006'da yürürlüğe girmesi planlanmıştır. Birleşik Krallık'ta Anayasal Antlaşma'nın kabulü için Başbakan Blair'in gündeminde parlamento onayı olsa da kamuoyunun baskısıyla AB için oluşturulan anayasanın onayı için referandum yapılmasına karar verilmiştir (Jones, 2007: 82-86). Ancak 2005 yılında Fransa ve Hollanda'da Anayasal Antlaşma'nın onaylanması için yapılacak referandumlardan hayır cevabının çıkması, Avrupa için ortak anayasa projesinin rafa kaldırılmasına yol açmıştır (Ivaldi, 2006: 47-48). Böylece, Birleşik Krallık'ta referandum yapılmasına gerek kalmadan Anayasal Antlaşma'nın yürürlüğe giremeyeceği kesinleşmiştir.

2004 yılında imzalanan Anayasal Antlaşma, Fransa ve Hollanda'daki referandumlarda reddedilmemiş olsaydı, Birleşik Krallık'ta 2006 yılında referandum gerçekleştirilecekti. 2006 yılında Anayasal Antlaşma'nın onayı için yapılacak referandum hakkında Blair hükümeti destek açıklamalarında bulunmuştur. Anayasal Antlaşma ile dış politika, güvenlik ve savunma konularında ulusal egemenlik haklarını muhafaza edebildiği gibi Birlik'in yetkinliklerinin de belirgin bir şekilde tanımlanacak olmasından dolayı söz konusu antlaşmanın onaylanmasına olumlu bakmıştır. Bundan dolayıdır ki, Blair iç siyasette referandum tercihinin evet olacağı bir seçim kampanyası yürütmüştür. İşçi Partisi'nin aksine Muhafazakar Parti Anayasal Antlaşma'ya olumsuz yaklaşmış ve referandum için hayır görüşünde olduğunu açıkça dile getirmiştir. Birleşik Krallık'ta kamuoyu ise antlaşmaya pek sıcak bakmıyordu ve şayet referandum yapılsaydı büyük olasılıkla Anayasal Antlaşma halkın onayından geçemeyecekti (Nugent ve Phinnemore, 2010: 71-74).

Anayasal Antlaşma'nın Birleşik Krallık'tan kaynaklanmayan bir sebepten ve Fransa ile Hollanda gibi ulusüstü bütünleşmeyi destekleyen ülkeler tarafından onaylanmamasının ardından AB ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştır. AKÇT ile temelleri atılan Avrupa bütünleşmesi derin yara almıştır. Söz konusu krizi aşmak ve Avrupa entegrasyon sürecini devam ettirebilmek için Anayasal Antlaşma'nın onaylanmamasına neden olan federal nitelikteki düzenlemelerin gözden geçirilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca, Ocak 2007'de Romanya ve Bulgaristan'ın da Birliğe dahil olmasıyla AB'nin yeni kurumsal düzene ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır. Kurumsal işleyişin sağlanması ve bütünleşmenin ivme kaybetmemesi adına daha öncesinde hazırlanan anayasanın özüne çok dokunulmadan antlaşma değişikliğine gidilmiştir.

Üye ülkeler tarafından Aralık 2007'de imzalanan Lizbon Antlaşması, Anayasal Antlaşma ile getirilmek istenen değişikliklerin çoğunu içermiştir (Bevir ve Phillips, 2017: 705-712). Anayasal Antlaşma'nın tadil edilmiş hali olan Lizbon Antlaşması üye ülkelerin parlamentolarında onaylandıktan sonra Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir (Baykal ve Göçmen, 2016: 93). Anayasal Antlaşma'da yer alan AB bayrağı, AB marşı, AB günü gibi “devlet”i çağrıştırabilecek söylemlere Lizbon Antlaşması'nda yer verilmemiştir. Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Birliğin üç sütunlu yapısı ortadan kaldırılmış ve Lizbon Antlaşması ile AB'ye tekil bir hukuki kişilik kazandırılmıştır. AB Temel Haklar Şartı'na Birliğin kurucu antlaşmalarında doğrudan yer verilme de antlaşmalarda atıflar yapılarak Şart'a bağlayıcılık kazandırılmış ve Temel Haklar Şartı AB'nin temel normu haline getirilmiştir. AB yasalarının, kendi hukukunun yetki alanına girdiğini gerekçe gösteren Birleşik Krallık, opt-out mekanizmasıyla bu alandan da muaf tutulmuştur (Oppermann, 2013: 78-79; Fletcher, 2009: 92).

Tablo 3: Lizbon Antlaşması Sonrasında Önemli AB Politika Alanlarında Birleşik Krallık Muafiyetleri

Politika Alanları	Politika Tercihleri
Schengen Alanı	Opt-out
Ortak Para Politikası	Opt-out
ODGP	Opt-out
Adalet ve İç İşleri	Opt-out
Sosyal Şart	Opt-in
Temel Haklar Şartı	Opt-out

Kaynak: Kutlu, 2019: 106

Tablodan belli olduğu üzere, Brexit süreci öncesi Birleşik Krallık'ın AB bütünleşmesi içerisindeki konumu, Birliğin önemli politika alanlarına dahil olmamak ve hükümetlerarası/uluslararası pozisyonunu korumak şeklinde olmuştur.

2.3. Birleşik Krallık'ın AB Üyeliği Referandumu (Brexit Referandumu)

Çalışmanın bu kısmında, bir önceki kısımda değinilen Birleşik Krallık'ın AB ile olan mesafeli, gerilimli ve inişli çıkışlı ilişkilerinin kaçınılmaz sonucu olan AB üyeliği referandumu yani Brexit referandumu ve sonuçları incelenecektir. Bu bağlamda, 2010 yılında başbakan olan Cameron'un gündemi daha çok AB üyeliği ile ilgili olmuş ve AB'ye karşı daha radikal bir politika izlemek istemiştir. AB'ye yetki aktarımını kısıtlayan 2011 AB Yasası'nı Birleşik Krallık parlamentosundan geçiren Cameron, Ocak 2013'teki Bloomberg konuşmasında partisinin gelecek planları ve ülkesinin AB üyeliği ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmuştur. 2015 yılında Birleşik Krallık'ta yapılan genel seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkan Cameron liderliğindeki Muhafazakar Parti, üyelik koşulları bağlamında AB ile müzakerelerde bulunmuştur. Şubat 2016'da Cameron'un üyelikle ilgili reform teklifi, AB tarafından kabul edilmiş ve Birleşik Krallık'ın AB içerisindeki özel statüsü daha da perçinlenmiştir. Cameron, ülkesinin AB içerisindeki özel statüsü konumundan duyduğu memnuniyeti belirterek referandum tarihi olarak 23 Haziran 2016'yı belirlemiştir. Referandumda AB'de kalma doğrultusunda oy kullanacağını belirten Cameron, ülkesinde Brexit sürecini başlatmıştır. 23 Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumunda Birleşik Krallık halkının çoğunluğu AB'den ayrılma doğrultusunda oy kullanmıştır.

2.3.1. Cameron ve Referandum Kararı

Uzun yıllar iktidarda kalan İşçi Partisi'nin ardından 2010 yılında Birleşik Krallık'ta yapılan genel seçimlerde başkanlığını David Cameron'un yaptığı Muhafazakar Parti, liderliği üstlenmiştir. Sandıktan birinci parti olarak çıksa bile hükümeti kurmak için yeterli parlamenter sayısına sahip olmayan Muhafazakar Parti, Nick Clegg'in lideri olduğu Liberal Demokrat Parti ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Başbakan Cameron, AB'ye karşı radikal bir politika izlemek istemesine rağmen, Liberal Demokratlarla kurduğu koalisyon hükümeti manevra alanını kısıtlamıştır. Buna rağmen, 2011 yılında Birleşik Krallık parlamentosundan geçen AB Yasası'na göre, AB'ye yetki aktarımı yapılacak herhangi bir alan için referanduma gidilme kararı alınmıştır (Brusenbauch Meislova, 2019: 235-237). Brüksel'e yetki aktarımının önüne set çeken 2011 AB Yasası, Birleşik Krallık'taki Avrupa şüphesi ve karşıtları için önemli bir gelişme olmuştur.

Cameron-Clegg hükümetinin AB ile ilgili gündeminde 2008 mali krizinin etkileri bulunmaktaydı. Cameron, Euro bölgesindeki ekonomik krizi dile getirerek krize çözüm bulunmasına dikkat çekse bile ülkesinin bu konuda bir yükümlülük altına girmeyeceğini, ödeme yapmayacağını vurgulamıştır. Bu gelişmelerin ardından 23 Ocak 2013'te Bloomberg'de çok önemli bir konuşma

yapan Başbakan Cameron, partisinin gelecekteki planlarından bahsetmiştir. Konuşmanın içeriğinde, 2015 yılında Birleşik Krallık'ta yapılacak genel seçimlerden Muhafazakar Parti'nin tek başına iktidar çıkması halinde AB ile üyelik koşulları üzerinde görüşüleceği ve ardından üyelikle ilgili bir halk oylamasına gidileceği yer almıştır¹⁶ (Hunt, 2013). Cameron'un bu kararının arkasında, Euro bölgesindeki ekonomik sorunlar, ulusüstü bütünleşmeden kaynaklanan egemenlik kaybı endişesi, Suriye krizinden kaynaklı göçmen akını, AB içi yaşanan yoğun göç nedeniyle Birlik ile gerginleşen ilişkiler bulunmaktaydı (Triandafyllidou, 2017: 1; Özbey ve Şenyuva, 2017: 195). Ayrıca, Muhafazakar Parti içindeki Avrupa şüphecilerini yatıştırma, Muhafazakar Parti'den Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'ne (UKIP) kayan oyları kendisine çekebilme ve UKIP'ın yükselişini durdurma amacı vardı (Mercan, 2017: 40).

Kurulduğundan beri “sert Avrupa şüphecisi”¹⁷ olan UKIP'ın, Euro krizi ve göç krizi sonrasında popülist tarafı da kuvvetlenmiştir. 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde UKIP ve birçok popülist radikal sağ partinin oylarını arttırmasıyla birlikte siyasi gücü artan UKIP, Birleşik Krallık siyasetinde etkili olmaya başlamıştır. Avrupa şüpheci ve popülist bir sağ parti olan UKIP, en önemli hedeflerinden biri olan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması için referanduma gidilmesi hususunda baskı yapmıştır. UKIP ve lideri Nigel Farage, Avrupa şüpheciliği ve popülizmi hem söylemlerinde hem de politikalarında öne çıkararak Birleşik Krallık'ı Brexit referandumuna götüren sürecin en önemli aktörlerinden biri olmuştur (Öner, 2021: 102-104). Bu bağlamda Brexit'in, yükselen Avrupa şüpheciliği ve popülizmin en mühim yansımalarından biri olduğu söylenebilir.

Mayıs 2015'te yapılan genel seçimlerin ardından Cameron istediğini elde etmiş ve Muhafazakar Parti tek başına iktidara gelmiştir (Oliver, 2017: 5). Hem parti lideri hem de başbakanlık görevini üstlenen Cameron, üyelik koşulları bağlamında AB ile yapılacak müzakerelerin çerçevesini dört başlıkta toplamıştır. Bunlar, ekonomi yönetimi, rekabetçilik, egemenlik ve yetki devri, göç konuları olmuştur (Küntay ve Ertuğral, 2017: 79). Cameron, Birleşik Krallık'ın AB'den reform istediği noktaları Kasım 2015'te Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk'a yazdığı mektupta iletmiştir. Bu bağlamda, Avro bölgesine dahil olmayan ülkelerin ayrımcılığa uğramaması ve Avro bölgesinde ödeme sıkıntısı yaşayan ülkeler için yardım etme zorunluluğunun bulunmaması talep edilmiştir. Ayrıca, Ortak pazarın daha da genişletilerek rekabetin arttırılması, “daha yakın Birlik” (ever closer Union) düşüncesinden Birleşik Krallık'ın muaf tutulması ile AB içinde yaşanan yüksek düzeyli göçün azaltılması ve göçe kısıtlamalar getirilmesi hususları AB'ye iletilmiştir. Birleşik Krallık'ın talepleri, Brüksel tarafından kabul edilmiştir (European Council, 2016).

¹⁶ David Cameron'un Bloomberg konuşmasının tamamı için bakınız, David Cameron speech: UK and the EU, 23 Ocak 2013, Alex Hunt, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21158316>

¹⁷ Paul Taggart ve Aleks Szczerbiak (2001: 10) tarafından yapılan Avrupa şüpheciliği sınıflandırmalarından biridir. Bu bağlamda sert Avrupa şüpheciliği, AB entegrasyonuna bütünüyle karşı çıkan ve AB üyeliğini reddeden tutumlar olarak belirtilirken yumuşak Avrupa şüpheciliği ise AB entegrasyonunu bütünüyle reddetmekten imtina eden ancak entegrasyonu ileri taşıyacak süreçlere muhalif olma tutumu olarak ifade edilmektedir.

Şubat 2016'daki AB Reform Teklifi'ni (EU Reform Deal) ülkesi adına büyük bir zafer olarak gören Cameron, Birleşik Krallık'ın AB içerisindeki avantajlı ve özel statüsünün daha da kuvvetlendiğini ifade etmiştir. *“Özel statü, Birleşik Krallık'ın her iki durumda da en iyi avantajlardan yararlanması anlamına geliyor. Avrupa'nın bizim işimize yarayan parçasında olacağız, dünyanın en büyük tek pazarında halkımızı güvende tutma yeteneği ile en önde oturarak bizi ilgilendiren kararları etkileyebileceğiz. Fakat bununla birlikte Avrupa'nın işimize yaramayan parçasının dışında kalacağız, ülkemizi Euro'dan, Euro bölgesi kurtarma programlarından, pasaport gerektirmeyen Schengen alanından ve AB'nin tam bir parçası olmasından hem yasal açıdan hem de kalıcı olarak korumuş olacağız.”* (Euronews, 2016). Söz konusu yeni şartlar altında Birleşik Krallık'ın elde ettiği ödünlerle yoluna AB üyesi olarak devam etmesi gerektiğini belirten Cameron, referandum tarihi olarak 23 Haziran 2016'yı belirlemiştir (BBC News, 2016a).

2.3.2. Referandum Sonuçları

AB ile gerçekleştirdiği müzakerelerden sonra Londra'ya dönen Cameron, kazanımları büyük bir başarı olarak Birleşik Krallık kamuoyuna duyurmuş ve referandumda AB'de kalma yönünde oy kullanacağını ifade ederek kampanyayı başlatmıştır. 23 Haziran 2016'da “Birleşik Krallık Avrupa Birliği üyesi olarak kalmalı mıdır yoksa üyelikten ayrılmalı mıdır?” şeklinde gerçekleştirilen referandumda halkın %51,9'u (17.410.742 oy) AB'den çıkma doğrultusunda oy kullanmıştır. Referandum sonuçları incelendiğinde, Birleşik Krallık halkının %48,1'i (16.141.241 oy) AB'de kalma seçeneğini tercih etmiş ve halkın %72,2'si referanduma katılmıştır (BBC News, 2016b). Birleşik Krallık'ı oluşturan ülkeler bağlamında incelendiğinde ise Kuzey İrlanda ve İskoçya halkının çoğunluğu AB üyesi olarak devam etme seçeneğini tercih ederken, İngiltere ve Galler halkının çoğunluğu AB'den ayrılma yönünde oy kullanmıştır.

Tablo 4: Brexit Referandumunda Birleşik Krallık'ı Oluşturan Dört Ülkenin Referandum Sonuçları

Ülkeler	Referandum Sonucu	
	Ayrılma (%)	Kalma (%)
İngiltere	53,4	46,6
İskoçya	38	62
Galler	52,5	47,5
Kuzey İrlanda	44,2	55,8
Genel Sonuç	51,9	48,1

Kaynak: BBC News, 2016b.

2.4. Brexit Referandumunu Sonrası Süreç

Brexit referandumunu istediği gibi sonuçlanmayan Cameron, başbakanlıktan istifa ederek yerini yeni Başbakan Theresa May'e bırakmıştır. May hükümeti, Birleşik Krallık halkının kararı olan referandum sonucunu gerçekleştirmek için kolları sıvamıştır. Başbakan May, Lizbon Antlaşması 50. maddeye dayanarak Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk'a gönderdiği belgeyle Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecini resmi olarak başlatmıştır. Ardından, Birleşik Krallık ve AB arasında başlayan Brexit müzakereleri boyunca ayrılma hususu ile ilgili konulara odaklanılmıştır. Uzun süren Brexit müzakerelerinin ardından Birleşik Krallık ve AB arasında Brexit anlaşma taslağı üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Taraflar arasında varılan Çekilme Anlaşması Birleşik Krallık parlamentosunun onayına sunulmuş, ancak üç kez reddedilmiştir. AB ile vardığı Çekilme Anlaşması'nı Birleşik Krallık parlamentosunda onaylatamayan May, iç politikada eleştirilerin odağında kalmış ve görevinden ayrılmıştır. Yeni Muhafazakar Parti lideri ve başbakan Boris Johnson, Brexit'i gerçekleştirme konusunda oldukça net bir tutum içerisinde olmuştur. Bu noktada, May'in AB ile vardığı Çekilme Anlaşması için AB ile görüşerek değişiklik talep eden Johnson, AB ile yeni Çekilme Anlaşması hususunda uzlaşıya varmıştır. Diğer yandan, parlamento onayına sunulacak Brexit Anlaşması için AB'den erteleme talep etmiştir. Birleşik Krallık parlamentosuna sunulan yeni Çekilme Anlaşması parlamentoda kabul edilmiş ve 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık, AB ile birlikteliğini sona erdirmiştir. Ardından Brexit sonrası yeni ilişkileri belirlemek için bir geçiş dönemi başlamış ve geçiş döneminin sonunda varılan anlaşmayla Birleşik Krallık AB'den tam anlamıyla ayrılmış ve Brexit süreci sona ermiştir. Çalışmanın bu kısmında, Brexit sonrası süreçte kurulan May hükümetinin Brexit stratejisini, Birleşik Krallık ve AB arasında gerçekleşen Brexit müzakerelerini ve bu müzakerelerin sonunda varılan Brexit Anlaşması'nı ve Brexit sonrası ilişkileri tayin eden ve Brexit sürecini tamamlayan geçiş dönemi ele alınacaktır.

2.4.1. May Hükümeti ve Brexit Stratejisi

Brexit referandumunda Birleşik Krallık halkının AB'den ayrılma yönünde irade beyan etmesinin ardından kalma taraftarı olan Cameron, hem parti başkanlığından hem de başbakanlıktan istifa etmiştir. Cameron'un kabinesinde İçişleri Bakanı olan Theresa May, Cameron'un istifasından sonra Muhafazakar Parti liderliğine seçilmiş, ardından da Temmuz 2016'da başbakanlık görevini üstlenmiştir (Piker, 2019: 67). *"Referandum, AB'den ayrılık kararının yanı sıra, ciddi değişiklik kararı anlamına da geliyor. Brexit, Brexit demektir. AB'de kalma yönünde ya da ikinci bir referandum için herhangi bir girişim olmayacaktır. Birliğe arka kapısından tekrar üye olma girişimimiz olmayacak. Ülke, AB'den ayrılma kararı vermiştir. Bunun olmasını sağlayacağım"* (Hürriyet, 11.07.2016) açıklamasında bulunarak Birleşik Krallık halkının verdiği kararı, parti politikası olarak izleyeceğini ve ülkesinin AB'den ayrılma sürecini başlatmak için işe koyulmuştur. Bu bağlamda kurulan AB'den Ayrılma Bakanlığı'nın (Brexit Bakanlığı) başına David Davis getirilmiştir.

Brexit'in anlaşma yapılarak mı yoksa anlaşmasız bir şekilde mi gerçekleştirileceği iç politikada yoğun tartışmalara neden olmuştur. Birleşik Krallık tarihinin ikinci kadın başbakanı olan May, namı diğer Yeni Demir Leydi, Brexit sürecinin yol haritasını belirlemek için Brexit stratejisi ilan etmiştir (Atkins ve Gaffney, 2020: 301-302). Hükümetin on iki maddelik Brexit stratejisi şunları içeriyordu:

1. "Açıklık",
2. "Birleşik Krallık yasaları üzerinde kontrol",
3. "Birleşik Krallık'ın birliğini güçlendirmek",
4. "İrlanda ile Ortak Seyahat Alanı'nı korumak",
5. "Göçü kontrol altına almak",
6. "Birleşik Krallık'taki AB vatandaşları ve AB'deki Birleşik Krallık vatandaşlarının haklarını korumak",
7. "Çalışanların haklarını korumak",
8. "Avrupa piyasalarıyla ortak ticaret",
9. "Diğer ülkelerle yeni ticaret anlaşmaları",
10. "Bilim ve icat için yeni yer olma hedefi",
11. "Suça ve terörizme karşı ortak mücadele",
12. "Yumuşak ve düzenli bir Brexit" (BBC News Türkçe, 2017a).

Yukarıdaki on iki maddelik hedeften anlaşılacağı üzere, May'in Brexit stratejisi, düzenli ve yumuşak bir geçişi öngören AB ile anlaşmalı ayrılığa dayanıyordu. Bu doğrultuda May, Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesinin¹⁸ yürürlüğe konulabilmesi için önce Avam Kamarası'ndan ardından Lordlar Kamarası'ndan onayı almıştır. Ardından, AB Konseyi başkanı Donald Tusk ile bir araya gelen May, Brexit müzakerelerinin en kısa sürede başlaması hususunda uzlaşa sağlamıştır (Aras ve Günar, 2018, s. 102-104).

2.4.2. Brexit Müzakereleri ve Brexit Anlaşmasına Varılması

Başbakan May, Lizbon Antlaşması'nın 50. maddesinin yürürlüğe girmesi için 29 Mart 2017'de Tusk'a mektup yazarak AB'den ayrılma talebini iletmiştir (UK Government, 2017a). Hükümetin

¹⁸ "Her üye devlet, kendi anayasal kurallarına uygun olarak Birlikten çekilmeye karar verebilir. Çekilme kararı alan üye devlet, niyetini Avrupa Birliği Zirvesi'ne bildirir. Birlik, söz konusu devletle, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından belirlenen yönlendirici ilkeler ışığında, bu devletin Birlik ile gelecekteki ilişkisinin çerçevesini dikkate alarak, çekilmeye ilişkin kuralları belirleyen bir anlaşmayı müzakere eder ve akdeder. Bu anlaşma, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 218. maddesinin 3. paragrafına uygun olarak müzakere edilir. Anlaşma, Birlik adına, Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla hareket eden Konsey tarafından akdedilir. Antlaşmalar'ın ilgili üye devlete uygulanması, çekilme anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihte, bunun gerçekleşmemesi halinde, Avrupa Birliği Zirvesi oybirliğiyle ve ilgili üye devletle mutabık kalarak süreyi uzatmadığı takdirde, 2. paragrafta belirtilen bildirimden iki yıl sonra sona erer. 2 ve 3. paragrafların amaçları doğrultusunda, çekilen üye devletin Avrupa Birliği Zirvesi'ndeki veya Konsey'deki temsilcisi, Avrupa Birliği Zirvesi veya Konsey'de kendisini ilgilendiren görüşmelere ve kararlara katılamaz. Nitelikli çoğunluk, Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238. maddesinin 3. paragrafının (b) bendine göre belirlenir. Birlik'ten çekilen bir devlet Birliğe yeniden katılmak isterse, talebi 49. maddede belirtilen usule tabi olur."

Şekil 2: 50. Madde: Brexit Sürecinin İşleyişi

AB'den ayrılığı gerçekleştirecek olan Brexit müzakerelerine daha kuvvetli girmek isteyen Başbakan May, Haziran 2017'de ülkesini genel seçime götüreceğini ifade etmiştir. Muhafazakar Parti'nin parlamentodaki sandalye sayısının artmasını sağlamak ve Brexit stratejisini daha güçlü yönetmek için erken seçime giden May, umduğu sonuca ulaşamamış ve parlamentodaki dengeler aleyhine olacak bir şekilde değişmiştir. Yeni hükümeti kurabilmek için Kuzey İrlandalı Demokratik Birlik Partisi'nden destek alan May, ağır bir siyasi yenilginin ardından Brexit müzakerelerine başlamıştır (Hobolt, 2018: 40-42, Hayton, 2018: 161). İki faz olarak gerçekleştirilmesi planlanan Brexit müzakerelerinin ilki 19 Haziran 2017 tarihinde Birleşik Krallık'ın Brexit Bakanı David Davis ile AB'nin başmüzakerecisi Michel Barnier'in bir araya gelmesiyle yapılmıştır. Oldukça yoğun geçen müzakereler boyunca vatandaşlık haklarının korunması, mali yükümlülükler, İrlanda Cumhuriyeti ve Kuzey İrlanda arasındaki fiziki sınır ve ayrılma hususu ile ilgili diğer meselelere odaklanılmıştır. Taraflar arasında gerçekleşen uzun müzakereler sonunda 14 Kasım 2018'de Brexit anlaşma taslağı üzerinde bir uzlaşya varılmıştır (European Commission, 2018). Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılığını şekillendiren AB-Birleşik Krallık Çekilme Anlaşması ve Siyasi Deklarasyon (EU-UK Withdrawal Agreement) 25 Kasım 2018 tarihinde AB27 ülkelerinin liderleri tarafından Avrupa Konseyi'nde onaylanmıştır (UK Government, 2018a).

Başbakan May'ın AB ile müzakereler sonucunda vardığı Çekilme Anlaşması'nın Avrupa Parlamentosu'ndan önce Birleşik Krallık parlamentosundan onay alması gerekiyordu. 15 Ocak 2019'da Birleşik Krallık parlamentosuna sunulan Çekilme Anlaşması yani Brexit Anlaşması 202'ye karşı 432 oyla reddedilmiştir. Ardından 12 Mart 2019 ve 29 Mart 2019 tarihlerinde iki kez daha parlamentoya sunulan Çekilme Anlaşması tekrardan reddedilmiştir (BBC News, 2019a). Lizbon Anlaşması'na göre Birleşik Krallık'ın AB'den resmi ayrılma tarihi olan 29 Mart 2019'a kadar parlamentoya sunulan Çekilme Anlaşması Avam Kamarası'ndan onay alamamıştır. Söz konusu resmi ayrılık tarihinin aşılmasıyla Brexit süreci tıkanmış ve çıkmaza girmiştir. Başbakan May, söz konusu süreci uzatmak için AB'den ek süre talep etmiştir. Tarafların üzerinde uzlaştığı yeni Brexit tarihi 31 Ekim 2019 olarak belirlenmiştir (BBC News, 2019b). May'ın AB ile uzun müzakereler sonucunda uzlaştığı Çekilme Anlaşması'nın üç kez parlamentodan yeterli desteği görememesi, Muhafazakar Parti içerisinde derin görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Başbakan May, kendi partisi dahil olmak üzere Birleşik Krallık parlamentosunda kendisine olan desteği büyük ölçüde yitirmiştir. Mayıs 2019'da yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Nigel Farage liderliğindeki Brexit Partisi'nin birinci sırada olması ve Muhafazakar Parti'nin beşinci sıraya gerilemesi, Muhafazakar Parti içerisindeki anlaşmazlıkları körüklemiştir. İç politikada yaşanan çalkantılı günlerin sorumlusu olarak görülen May, Başbakanlık ofisinin önünde yaptığı açıklamada başbakanlıktan istifa edeceğini duyurmuştur (Vasilopoulou, 2020: 85-89).

Haziran 2019'da hem Muhafazakar Parti liderliği hem de başbakanlık görevinden ayrılan Theresa May'dan sonra ülkede liderlik yarışı başlamıştır. Ayrılık kampanyasının simge isimlerinden biri olan Boris Johnson, Muhafazakar Parti genel başkanlık yarışından galip çıkmış, ardından da

Temmuz 2019’da Birleşik Krallık başbakanı olarak seçilmiştir. Sert Brexit yanlısı Johnson, anlaşmalı veya anlaşmasız bir şekilde Brexit’i gerçekleştireceğini ifade ederek “bizim paramız, bizim ekonomimiz, bizim sınırlarımız, bizim güvenliğimiz, bizim vergilerimiz, kontrolü geri alalım” mottosuyla harekete geçmiştir (UK Government, 2018b). Johnson, önceki başbakan May’in AB ile anlaşmaya vardığı Çekilme Anlaşması’nı “koloni statüsünde yarım bir Brexit” olarak nitelendirerek AB ile yeni bir anlaşma yapmak istemiştir. Johnson, AB ile masaya oturarak 17 Ekim 2019’da May’in Çekilme Anlaşması’nda revizyon yapmayı başarmıştır (UK Government, 2019a). Johnson’un Brüksel ile uzlaştığı yeni Çekilme Anlaşması’na göre, daha öncesinde Avam Kamarası’nda oldukça hararetli tartışmalara neden olan Kuzey İrlanda ile ilgili tedbir maddesinde değişiklik yapılmıştır. Önceki anlaşmada yer alan Kuzey İrlanda’nın AB Gümrük Birliği ve Tek Pazarı’nda kalmasını içeren madde iptal edilmiştir. Söz konusu yeni anlaşmaya göre ise Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık’ın gümrük sistemine tabi olacak fakat malların dolaşımı hususunda AB kurallarına riayet edecektir. Ayrıca, eski anlaşmada 2021 yılının sonuna kadar öngörülen geçiş süreci, yeni anlaşmaya göre 2020 yılının sonu olarak belirlenmiştir (UK Government, 2019a). Eylül 2019’da anlaşmasız Brexit’i önleyecek yasa tasarısının parlamentoda kabul edilmesi, koşullar ne olursa olsun 31 Ekim 2019’da Brexit’i tamamlama taraftarı olan Johnson’un elini kolunu bağlamıştır. Söz konusu gelişmeler karşısında Johnson, Brüksel’e mektup göndererek Brexit anlaşmasının parlamento onayına sunulması hususunda erteleme istemiştir. AB tarafından Birleşik Krallık’a üç aylık ek süre verilmesiyle yeni Brexit tarihi 31 Ocak 2020 olarak belirlenmiş ve anlaşmasız Brexit seçeneğinin önüne set çekilmiştir (BBC News, 2019c).

Tablo 5: Brexit Sürecinde Yaşananlar

23 Ocak 2013	Başbakan David Cameron, AB üyeliğini referanduma götürme sözü verdi.
23 Haziran 2016	Birleşik Krallık’ta yapılan referandumda %51,9 ile AB’den ayrılma sonucu çıktı.
29 Mart 2017	Theresa May, Brexit sürecini resmen başlattı.
14 Kasım 2018	Birleşik Krallık ve AB Brexit Anlaşmasına vardı.
15 Ocak 2019	Birleşik Krallık parlamentosu Brexit Anlaşmasını 202’ye karşı 432 oyla reddetti.
12 Mart 2019	Birleşik Krallık parlamentosu Brexit Anlaşmasını 242’ye karşı 391 oyla 2. kez reddetti.
29 Mart 2019	Birleşik Krallık parlamentosu Brexit Anlaşmasını 286’ya karşı 344 oyla 3. Kez reddetti.
10 Nisan 2019	AB Brexit’i 31 Ekim’e erteledi.
24 Temmuz 2019	Boris Johnson, May’dan başbakanlığı devraldı.
17 Ekim 2019	Boris Johnson Brexit Anlaşmasını revize etmeyi başardı.
19 Ekim 2019	Boris Johnson AB’ye imzasız bir mektup yazarak Brexit’i 31 Ocak’a erteletmek zorunda kaldı.
12 Aralık 2019	Boris Johnson erken genel seçimin ardından tek başına iktidara geldi.
31 Ocak 2020	Birleşik Krallık AB’den resmen ayrıldı.

Kaynak: Euronews, 2020a.

AB ile vardığı yeni Çekilme Anlaşması'nın parlamento onayına takılmamasını isteyen Başbakan Johnson, Avam Kamarası'ndaki Muhafazakar Parti'ye ait sandalye sayısını arttırmak istemiş, bu sebeple erken seçimi siyasetin gündemine taşımıştır. Aralık 2019'da yapılan seçimi ilk sırada tamamlayan Muhafazakar Parti, büyük bir galibiyet elde etmiş ve böylece Brexit Anlaşması'nın parlamentoda onaylanmasının önündeki en büyük engel bertaraf edilmiştir (Prosser, 2021: 454-457). Seçim sonrası Avam Kamarası'na sunulan Brexit Anlaşması'na dair yasa tasarısı 231'e karşı 330 oy ile kabul edilmiştir. Ardından, parlamentonun üst kanadı Lordlar Kamarası'ndan ve Kraliçe II. Elizabeth'den onay alan Brexit Anlaşması yasalaşmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulan Brexit Anlaşması'nı Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen ve AB Konseyi Başkanı Charles Michel imzalamış ve 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık AB ile birlikteliğini sona erdirmiştir (Euronews, 2020b).

2.4.3. Geçiş Dönemi ve Brexit Sürecinin Tamamlanması

Birleşik Krallık ve AB arasında, Brexit sonrası ilişkileri tayin eden ve 11 ay süren bir geçiş dönemi başlamıştır. 1 Şubat 2020'de başlayan geçiş dönemi boyunca Birlik kurallarına riayet eden Birleşik Krallık, Ortak Pazar ve Gümrük Birliği'nin de parçası olarak kalmaya devam etmiştir. Tarafların isteği dahilinde geçiş sürecinin uzatılması mümkün olmakla birlikte Başbakan Johnson, 2020 yılının sonuna kadar, AB ile gelecekteki ilişkiler için çerçeve çizmek ve Brexit sürecini nihayete erdirmek istemiştir.

Geçiş dönemi boyunca Birleşik Krallık ve AB yetkilileri arasında balıkçılık, yatırım, enerji, kamu destekleri, hukuk, ulaşım, güvenlik, vergi ve ticaret gibi birçok alanın müzakere edilip çözüme kavuşturulması gerekmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık geçiş döneminde Birlik üyesi olmayan diğer ülkelerle de ikili serbest ticaret anlaşması yapabilme hakkına dayanarak Japonya, Kanada, İsviçre, Norveç, Türkiye ve birçok ülkeyle serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır (Frennhoff Larsén ve Khorana, 2020: 871-873). Brexit sonrası yeni ilişkileri belirlemek için gerçekleştirilen yoğun ve uzun görüşmeler 24 Aralık 2020'de sonuca ulaşmış, Birleşik Krallık ve AB arasında imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Söz konusu Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın 30 Aralık 2020'de Birleşik Krallık parlamentosundan onay almasıyla, Brexit sürecinde sona ulaşılmıştır (European Commission, 2021). Birleşik Krallık, söz konusu anlaşmayla Avrupa bütünleşmesi ile elde ettiği kazanımları korumuştur. 2020 yılı sonu itibarıyla Birleşik Krallık AB'den tam anlamıyla ayrılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BREXIT SONRASI BİRLEŞİK KRALLIK DIŞ POLİTİKASI

3.1. Brexit Öncesi Birleşik Krallık Dış Politikasına Bakış

3.1.1. II. Dünya Savaşı Sonundan Üyeliğe Kadar Birleşik Krallık Dış Politikasına Genel Bir Bakış

II. Dünya Savaşı'nın ardından yükselen iki güç olan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik, askeri ve ekonomik çekişme iki kutuplu bir uluslararası sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birleşik Krallık söz konusu iki kutuplu uluslararası sistemde ekonomik liberalizm ve demokrasi gelenekleriyle uyumlu olarak ABD önderliğindeki Batı Bloğu içerisinde yer almıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın ABD ile ilişkisinden umduğu şey, uluslararası sistem içerisindeki büyük güç konumunu sürdürme isteği olmuştur (Self, 2010: 36). Çünkü Birleşik Krallık II. Dünya Savaşı'ndan kazananlar tarafında çıkmış olmasına rağmen ekonomik açıdan büyük zarar görmüştür. Bundan dolayıdır ki, Soğuk Savaş döneminde Birleşik Krallık dış politika karar alıcılarının en çok önem verdiği iki şey, ülkenin ve Batı Bloğunun güvenliğini sağlamak ve Birleşik Krallık'ın uluslararası konumunu korumaktır. Bu dönemdeki Birleşik Krallık dış politikası en iyi şekilde realist teorilerin ortaya koyduğu prensipler çerçevesinden açıklanabilmektedir (Garnett vd., 2018: 93).

Savaş sonrası Birleşik Krallık dış politikasının belirlenmesinde, 1948 yılındaki Muhafazakâr Parti toplantısında Winston Churchill tarafından ortaya koyulan “üç halka” vizyonu etkili olmuştur. Söz konusu vizyona göre, Milletler Topluluğu (koloniler), İngilizce konuşan dünya/Anglosfer (başta ABD ile ilişkiler/Atlantikçilik) ve Avrupa, Birleşik Krallık dış politikası için üç önemli eğilim alanlarını oluşturmuştur (Wallace, 2005: 53).

Savaş sonrası dönemde Dışişleri Bakanı Ernest Bevin tarafından Birleşik Krallık dış politikasının bir ayağı olan Atlantikçilik oluşturulmaya başlanmıştır. ABD ile özel ilişkilere dayanan Atlantikçilik, Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı sırasında ABD ile kurduğu yakın ilişkinin devam ettirilmesi şeklinde görülebilir. Bevin, ABD'nin, Sovyet yayılmacılığını engellemeyi ve Avrupa'nın savunmasında lider bir rol üstlenmeyi kabul etmesini sağlamak için oldukça yoğun bir diplomasi yürütmüştür (Richardson, 2019: 893). Bunun sonucunda da 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması imzalanmış ve NATO kurulmuştur. Baylis (1993: 129)'e göre, Birleşik Krallık'ın NATO'nun kurulması için çaba harcaması ve ABD ile ilişkilere önem vererek Atlantikçiliği benimsemesi,

Birleşik Krallık dış politikasının faydacılık/pragmatizm temelinde yönetildiğini göstermektedir. Birleşik Krallık'ın ABD ile geliştirdiği ilişkiler üzerinden Batı ittifakı içerisindeki gücünü arttırmaya çalıştığı söylenebilir.

Avrupa ile ilişkilere bakıldığında ise Birleşik Krallık, hükümetlerarasıcılık prensibi temelinde 1948 yılında Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı'na, 1949 yılında ise NATO ve Avrupa Konseyi'ne dahil olarak Avrupa'yla savunma, siyasi ve ekonomik işbirliği hususunda sınırlı sorumluluklar üstlenmiştir (Forster, 2002: 11). 1950 yılında ise Robert Schuman tarafından açıklanan AKÇT planından hem uluslarüstü bir yapı olarak hem de Atlantik ittifakına zarar verecek bir girişim olarak gördüğü için uzak durmuştur. Aynı nedenlerle Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika'nın 1955-1957 yılları arasında yaptığı ortak pazarın oluşturulmasına ilişkin görüşmelere katılmayı reddetmiştir. Bundan ötürü de 1957'de kurulan AET ve AAET'nin kurucu üyeleri arasında yer almamıştır (Sanders, 1989: 267-268). Birleşik Krallık'ın Avrupa politikası için 1960'lara kadar uluslarüstü bir yapılanmadan uzak durmak şeklinde ifade edilebilecek bir uzlaşının söz konusu olduğu söylenebilir.

Üç halkadan bir diğerini oluşturan kolonilerle ilişkiler ise savaş sonrası politika yapıcılarının gündeminde üst sıralarda yer alarak önemini korumuştur. Birleşik Krallık'ın ekonomik açıdan toparlanabilmesinin yanında Sovyetler Birliği'nin bu topraklara doğru nüfuz etmesinin önüne geçme isteği kolonilerin ehemmiyetini arttırmıştır. Kolonileri ekonomik ve sosyal açıdan geliştirip kalkındırarak Birleşik Krallık, kazancını artırma politikası izlemiştir. Ancak savaş sonrası siyasi ve ekonomik gücü azalan Birleşik Krallık, Hindistan ve Filistin bölgelerinden çekilmek zorunda kalmıştır (White, 2014: 12-13). Kolonilere yönelik temel motivasyon, söz konusu ülkelerin Milletler Topluluğu'na ve Batı Bloğuna üyeliklerini sağlamak için onların dostluğunu ve geleceğin stratejik ve ticari tesislerini kazanmak olmuştur.

Bu dönemdeki dış politika meselelerinden bir diğeri ise Süveyş Krizi olmuştur. Krizin nedeni ise ABD ve Birleşik Krallık'ın, Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ın Sovyetler ile yakın ilişkiler geliştirmesinden dolayı Aswan Barajı için verdikleri ekonomik yardımı geri çekmeleri üzerine Nasır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ni devletleştirmesidir. Söz konusu karar, Birleşik Krallık'ın kanal üzerindeki ekonomik çıkarlarına zarar verdiği yönünde yorumlanmıştır (Monroe, 1966: 25). Ayrıca, bu kararın Birleşik Krallık'ın kolonileri üzerinde de oluşturabileceği etki Birleşik Krallık'ı kaygılandırmıştır. Krizle ilgili diplomatik çabalardan sonuç alınamaması üzerine Fransa tarafından sunulan askeri müdahale, Birleşik Krallık tarafından kabul edilmiştir. İsrail, Fransa ve Birleşik Krallık'ın Mısır'a askeri güç kullanarak müdahale etmeleri, ABD ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere dünya kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. Bu olay üzerine ABD, Birleşik Krallık'ın Uluslararası Para Fonu'ndan alacağı ekonomik desteği engellemiştir. Büyük bir ekonomik ve diplomatik krizle baş başa kalan Birleşik Krallık, ateşkese rıza göstermek zorunda kalmıştır.

(McCourt, 2014: 62). Söz konusu kriz, Birleşik Krallık'ın ABD'ye olan bağımlılığını ortaya çıkarması bakımından önem arz etmektedir.

Birleşik Krallık, 1960'lı yıllara dış politikasında bir yön arayışında olarak girmiştir. Nitekim bu arayış, eski ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un sözlerinde de yerini almıştır: *“Britanya bir imparatorluğu kaybetti ancak henüz kendisine yeni bir rol bulamadı.”* (Young, 2008: 13) Lee (2005: 268-269)'ye göre, Macmillan 1957'de başbakanlık koltuğuna oturduğunda Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolünün ne olduğuna yönelik olarak üç mühim sorunla karşı karşıya kalmıştır. İlki, Birleşik Krallık'ın yaşadığı finansal krizdir. İkincisi, nükleer caydırıcılık konusunda ABD'ye bağımlı olmasıdır. Üçüncüsü ise Birleşik Krallık savunmasının modernize edilmesinin gerekliliğidir. Bu gereklilikten dolayı Başbakan Macmillan, Savunma Bakanlığı'ndan yeni bir strateji belgesinin oluşturulmasını istemiştir. 1957'de Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan Beyaz Kitap, Birleşik Krallık savunmasının hem nükleer hem de konvansiyonel alandaki gelecek politikalarını ortaya koymuştur. Lee'nin ifade ettiği üzere, belgedeki en dikkat çekici husus, savunmanın Birleşik Krallık ekonomik kapasitesiyle doğru orantılı olması zorunluluğuna yapılan vurgudur. Bu doğrultuda da askeri personel sayısının azaltılması ve birtakım denizaşırı üslerden askerlerin geri çekilmesine karar verilmiştir (Lee, 2005: 269-270). Kısaca, Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanan strateji belgesinde, Birleşik Krallık'ın imparatorluk politikalarını yönetemeyeceği kadar ekonomik gücünün zayıfladığına dikkat çekilmiştir. Nükleer caydırıcılık konusunda ödün vermek istemeyen Birleşik Krallık, ekonomik kesinti ve tasarrufun konvansiyonel alanda yapılmasında karar kılmıştır. Başbakan Macmillan dönemindeki geri çekilme Wilson döneminde de devam etmiştir. Wilson hükümeti 1967 yılında ekonomik krizin derinleşmesiyle stratejik önem taşıyan Süveyş'in doğusundan konvansiyonel güçlerini geri çekeceğini açıklamıştır. Ayrıca, yurt dışındaki askeri personelin sayısını da azaltmıştır. Alınan söz konusu kararlar, Birleşik Krallık'ın askeri olarak küresel rolünün sona erdiğini göstermektedir (May, 2013: 32). Böylece Birleşik Krallık hem stratejik hem de pragmatik şekilde yönünü Avrupa'ya çevirerek orta büyüklükte bir güç rolü üstlenmiştir.

Yaşanan ekonomik problemlere rağmen Birleşik Krallık'ın nükleer caydırıcılık konusunda taviz vermemesinin bazı nedenleri bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, Birleşik Krallık'ın sahip olduğu coğrafi konum ile ilgiliydi. Görece küçük bir kara parçası üzerine kurulu bir ada ülkesi olan Birleşik Krallık'ın olası bir nükleer saldırı karşısında adanın yok olacağı göz önüne getirilmiştir. Dolayısıyla Birleşik Krallık açısından nükleer caydırıcılığın oldukça mühim bir milli savunma ilkesi olduğu söylenebilir. İkinci neden ise ABD'den kaynaklanmaktaydı. 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'nın yoğunlaşması ABD'nin bütçesine artan oranda yük getirmiştir. Bütçe üzerinde oluşan askeri yük nedeniyle ABD'nin Avrupa kıtasındaki askeri varlığı azalmıştır (Stoddart, 2012: 7). Bunun sonucunda ise Avrupa ülkelerinin savunma kapasitelerini arttırmaları gerektiği üzerine çağrılar yapılmış ve bu ülkelerin konvansiyonel veya nükleer kapasitelerini genişletme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Söz konusu nedenlerden dolayı nükleer caydırıcılığa önem atfedilmesi Birleşik Krallık'ın dış politikada ABD ile “özel ilişki” geliştirmesi sonucunu doğurmuştur (Garnett vd., 2018: 175).

Birleşik Krallık-ABD arasındaki Polaris füze sistemi transferi bu ilişkinin meydana getirdiği önemli projelerden biri olarak adlandırılabilir.

Baylis (1981: 68)'e göre, Birleşik Krallık ve ABD arasındaki “özel ilişkiler” 1960’ların sonlarından itibaren zayıflamaya başlamıştır. İki ülke arasındaki münasebetler 1970’lerde daha çok “yakın” olarak adlandırılmış, hatta Edward Heath tarafından “doğal ilişki” olarak tanımlanmaya başlamıştır (Scott, 2022: 92). Söz konusu yılların Soğuk Savaş’taki yumuşama dönemi olmasıyla ABD’nin dış politika gündemi Sovyetler Birliği ile yapılan silahsızlanma görüşmelerine odaklanmıştır. İç politikaya bakıldığında ise ekonomik sorunların yanında Watergate olayının yaşanması, ABD’nin Birleşik Krallık ile ilişkilerinde daha az mesai harcamasına yol açmıştır. Birleşik Krallık açısından bakıldığında ise benzer şekilde iç politikada ekonomik sıkıntılar aşılmaya çalışılırken dış politikanın odak noktasında Avrupa’ya yönelim söz konusuydu (Baylis, 1981: 99-100). Gelişmeler böyle olunca, iki ülke arasındaki ilişkiler “özel” olma özelliğini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında eski kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması ve sonrasındaki dekolonizasyon süreci, Birleşik Krallık’ın sahip olduğu imparatorluk rolünün sorgulanmasına neden olmuş ve bir dönüşümün başladığını gözler önüne sermiştir. 1960 yılını takip eden yirmi yıl içerisinde çoğunluğu Afrika Kıtası’nda olmak üzere birçok ülke imparatorluktan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. Afrika Kıtası’nda Gana ile başlayan dekolonizasyon hareketleri, Nijerya, Sierra Leone, Uganda, Kenya ve Tanzania ile devam etmiştir. 1960 yılında Güney Afrika’ya yönelik gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Başbakan Macmillan, Afrika milli bilincine tanıklık etmiş ve bu coğrafyadaki değişimi kabullenmek zorunda olduklarını belirtmiştir (Childs, 2005: 79-81). Bu kabulleniş Birleşik Krallık’ı bağımsızlık elde eden ülkelerle ilişkileri yeni bir çatı altında devam ettirmeye itmiştir. Buna göre ise eski kolonilerle ilişkilerin İngiliz Milletler Topluluğu bünyesinde devam ettirilmesi planlanmıştır. Bu sebeptendir ki, İngiliz Milletler Topluluğu ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi gerekmiştir. Sonuç olarak, bağımsızlığını kazanan birçok eski koloni ülkeler İngiliz Milletler Topluluğu’na üye olmuş ve bu ülkelerle savunma anlaşmaları imzalanmıştır. Ayrıca İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleri dış ticaret konusunda Birleşik Krallık’a olan bağımlılıklarını sürdürmeye devam etmiştir (Darwin, 2009: 616).

1961 yılında Birleşik Krallık tarafından AET’ye yapılan ilk üyelik başvurusu Fransa’nın etkisiyle veto edilmiştir. 1967 yılında yapılan ikinci üyelik başvurusu da yine aynı şekilde reddedilmiştir. Üyeliğin reddedilmesinin gerekçesi olarak Birleşik Krallık ekonomisindeki sorunlar gösterilse de esas nedenin Birleşik Krallık’ın ABD’nin uydusu gibi davranması olduğu belirtilebilir. Fransa devlet başkanı De Gaulle, Birleşik Krallık’ın AET’ye dahil olması durumunda ABD’nin Avrupa’daki truva atı görevini üstleneceği kaygısını taşımıştır (McCourt, 2014: 105). Bu yüzden, Birleşik Krallık ve ABD arasındaki “özel ilişki”nin De Gaulle’ün devlet başkanı olduğu dönemde, AET kapısının Birleşik Krallık’a açılmamasına sebep olduğu ifade edilebilir.

3.1.2. Üyelik Sonrası Birleşik Krallık Dış Politikasına Bakış

3.1.2.1. Entegrasyon Karşıtlığı, ABD ve Avrupa Arasında Bir Denge Arayışı

Birleşik Krallık 1973 yılında Muhafazakar Parti'den Edward Heath döneminde Avrupa entegrasyonuna dahil olmuştur. Söz konusu durumda, De Gaulle'ün 1969 yılında cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılmasının etkisinin büyük bir payının olduğu söylenebilir (Albers vd., 2022: 142). Laybourn (2003: 122-123)'a göre, Heath'in başbakanlık döneminin pek başarılı olduğu söylenemese de bu dönemde izlenen dış politikanın en önemli başarısı 1973 yılında Topluluğa tam üyelik statüsünün elde edilmesi olmuştur. Topluluğa üyeliği “bizi tekrar harekete geçirecek bir şey” olarak ifade eden Heath, Topluluğa üyelik kararını ise “en güzel anı” şeklinde tanımlamıştır. Muhalefet Partisi ise Topluluğa katılımı, Heath'in Topluluğu, Atlantik ittifakına tercih ettiği şeklinde değerlendirmiş ve eleştirmiştir (Childs, 2005: 165).

1979 yılında Birleşik Krallık'ta başbakanlık koltuğuna oturan Margaret Thatcher'ın siyaset tarzı ve yönetim anlayışı olan Thatcherizm'in dış politika yönünden bazı sonuçları olmuştur. Birincisi, önemli konularda Avrupa entegrasyonu karşıtlığı ve bağımsızlık yanlısı tavidir. İkincisi ise konsensüs siyasetini yok saymasıdır. 1945 sonrası Birleşik Krallık'ın geleneksel olarak dış politika oluşum sürecine konsensüs ilkesi hakim olmuştur. Bu ilke, Birleşik Krallık siyasetindeki ana siyasi partilerin liderlerinin dış politikanın ne şekilde yürütüleceği hususunda uzlaşma sağlamalarıdır. Bu uzlaşmanın ana prensipleri ise NATO'ya bağlılığın sürdürülmesi ve Anglo-Amerikan müttefikliği ile Birleşik Krallık'ın daha güçlü ve etkili bir şekilde dünyadaki rolünü sürdürmesidir. Konsensüs ışığında alınan dış politika kararları Başbakan Thatcher tarafından sonlandırılmıştır (Vickers, 2011: 123).

Diğer yandan, Dorman (2002: 2)'a göre, Thatcher Sovyetler Birliği'ne karşı çok sert bir tavır takınmış ve 1976 yılında, daha başbakanlık görevine başlamadan önce yaptığı konuşmasında Birleşik Krallık kamuoyunun dikkatini Sovyet tehdidine karşı çekmiştir. Bu tavrından dolayı Thatcher, Sovyetler Birliği medyası tarafından “Demir Leydi” olarak tanımlanmıştır (Dorman, 2002: 2) Bunun içindir ki, Sovyet tehdidinin altını çizmesiyle Thatcher'ın Soğuk Savaş'ın Avrupa'yı ikiye bölen kutuplaştırıcı etkisini sürdürme isteğinde olduğu söylenebilir.

Freedman (1999: 63)'a göre, Birleşik Krallık'ın savunma politikası 1980'li yıllarda, etkili bir nükleer caydırıcılık kapasitesine sahip olmak, Avrupa odaklı ancak konvansiyonel olarak harcamaları azaltmış bir ordu ve Batı ittifakı ile yakın işbirliği konuları üzerine inşa edilmiştir. Belirtildiği üzere 1980'li yıllarda da konvansiyonel askeri kapasitede tasarrufa gidilirken nükleer caydırıcılık hususunda tasarrufa gidilmemiştir (Albers vd., 2022: 145).

ABD Başkanı Ronald Reagan ile Thatcher'ın yakın dostluğu ve ikisinin de Sovyetler Birliği'ni tehlikeli bularak ötekileştirmeleri, Birleşik Krallık ve ABD arasındaki özel ilişkilerin güçlü olarak devam ettiği anlamına gelmektedir. Thatcher başbakanlık koltuğuna oturmadan, 1976 yılında yaptığı bir konuşmasında Birleşik Krallık'ın dış politikalarının geleneksel müttefik ABD ile uyumlu bir şekilde oluşturulmasının gerekli olduğunu çünkü bunun Anglosakson geleneği ve NATO işbirliğinin bir koşulu olduğunu belirtmiştir (McKercher, 2017: 92). Ayrıca, Reagan döneminde Sovyetler Birliği "modern dünyada kötülüğün merkezi" şeklinde tanımlanarak Batı Avrupa'nın sahip olduğu nükleer caydırıcılık önemsenmiştir (Garnett vd., 2018: 212). Bunun yanında, Reagan Doktrini ile Sovyetler'in etkisi altında olan yerlerde antikomünist direniş gruplarına, örnek olarak Afganistan'da mücahitleri destekleyerek söz konusu etki azaltılmak istenmiştir (McKercher, 2017: 94). Dolayısıyla Reagan'ın ve Thatcher'ın dış politikaya yaklaşımları incelendiğinde, ikisinin de Sovyetler Birliği'ni düşman olarak algıladıkları ve öne çıkardıkları, ancak Birleşik Krallık'ın Avrupa'daki Sovyetler tehdidinde odaklandığı ABD'nin ise Asya, Latin Amerika ve Afrika gibi bölgelerde Sovyetler Birliği'nin etkisini zayıflatma amacının olduğu görülebilir.

Birleşik Krallık'ın 1960'lı yıllarda ABD'den aldığı Polaris füze sistemlerinin güncellenilmesi ihtiyacı yeni füze sistemlerinin alınmasını gündeme getirmiştir. Reagan yönetimindeki ABD'nin Trident füze sistemini geliştirmesinin ardından Birleşik Krallık da Polaris füze sisteminin yerine bu sistemi almaya niyetlenmiştir. Trident füze sistemi, Polaris Satış Anlaşması temelinde gerçekleştirilmiştir (Stoddart, 2014: 151). Böylelikle Birleşik Krallık 1980 yılında, nükleer caydırıcılığını Trident füze sistemleri üzerinden sağlamaya başlamıştır.

Birleşik Krallık sahip olduğu Trident füze sistemleri üzerinden nükleer caydırıcılığını sağlamış olmasına rağmen Thatcher yönetiminin ilk yıllarında olan Falkland Savaşı, Birleşik Krallık'ın konvansiyonel askeri kapasitesini sorgulatmıştır. İlk olarak Falkland Adası'nın Birleşik Krallık'a epey uzak bir coğrafi konumda olması, Birleşik Krallık tarafından adaya askeri müdahalenin gerçekleştirilmeyeceği algısını pekiştirmiştir. Ancak oldukça az bir nüfusa sahip olan Falkland Adası çoğunlukla Britanya kökenli insanlardan oluşuyordu ve bu insanlar Birleşik Krallık'a bağlı yaşamak istiyorlardı. Bu yüzden, Birleşik Krallık'ın Falkland Adası üzerindeki meşruiyet iddiasının dayanakları, self-determinasyon hakkı ve 1833 yılından bu yana devam eden yönetimiydi. Arjantin ise meşruiyet iddiasını İspanyol Güney Amerika İmparatorluğu'nun mirasçısı olmasına dayandırmıştı (McCourt, 2014: 139-140).

1965 yılından bu yana Birleşik Krallık ve Arjantin arasında BM bünyesinde uzlaşma zemini yürütülmesine rağmen görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamamıştı. Şartlar bu şekildeyken Arjantin 1982 yılında adaya askeri güç kullanarak müdahalede bulunmuştur. Thatcher yönetiminin adaların olduğu bölgedeki Kraliyet Donanma Gemisi'nin devriye görevine son vermesi ve 1981 yılında çıkarılan Vatandaşlık Yasası'ndan adalarda yaşamını sürdürenlerin çıkarılması, Arjantin hükümeti tarafından Birleşik Krallık'ın Falkland Adaları'ndan vazgeçtiği şeklinde yorumlanmıştır

(Edmunds vd., 2014: 68). Fakat Arjantin'in düşündüğünün aksine Birleşik Krallık müdahale karşısında hızlı bir tepki göstermiştir. Arjantin'in Falkland Adaları'nı işgal etmesi Thatcher yönetimi tarafından küçük düşürücü bir durum olarak algılanmış ve hızlı bir biçimde cevap verilmesi görüşü hâkim olmuştur. Diğer yandan, Birleşik Krallık gerçekleştirdiği operasyonu meşru bir zemine oturtmak için Arjantin'in uluslararası hukuku ve BM sözleşmesini ihlal ederek statükoyu bozduğu söylemini kullanmıştır (Wallace, 1991: 73). Birleşik Krallık, gerçekleştirdiği operasyonla uluslararası düzenin koruyuculuğunu üstlendiğini belirtmiştir. Edmunds ve diğerlerine (2014: 67) göre, Birleşik Krallık'ın Falkland Savaşı ile dünyadaki rolü Batı uluslararası sisteminin statükosunun koruyuculuğu şeklinde olmuştur. Savaşa ivedi bir biçimde cevap veren Birleşik Krallık kısa süre içerisinde zafer kazanmıştır.

Birleşik Krallık'ın gerçekleştirdiği operasyon, uluslararası düzenin ihlaline dayandırıldığı için uluslararası toplum nezdinde de destek görmüştür. Savaşın ardından önemli bir prestij elde eden Birleşik Krallık, ayrıca BM Güvenlik Konseyi kararı çıkarttırarak müttefiklerini ve uluslararası toplumu da yanına aldığı için diplomatik olarak da büyük bir başarı elde etmiştir. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan karar, Arjantin'in hemen adalardan ayrılması gerektiği idi. AT ise Arjantin'e yönelik olarak ticaret ambargosu uygulanması kararını çıkarmıştır. Aynı şekilde İngiliz Milletler Topluluğu da Arjantin için ithalat ve ihracat ambargosu uygulamıştır. Başlangıçta tarafsız kalan ABD de sonrasında Arjantin'e yönelik ambargo uygulayan ülkeler arasında yerini almıştır (Keohane, 2000: 83-84). Garnett ve diğerleri (2017: 203), Falkland başarısının Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolü için rönesans etkisi yaptığını ifade etmişlerdir. Kuşkusuz Falkland başarısının mimarı Başbakan Thatcher olmuştur.

Thatcher Falkland Adaları hususunda uluslararası toplum ile işbirliği içerisinde hareket etmesine rağmen AT ile ilişkileri inişli çıkışlı olmuştur. Forster (2002: 63)'a göre, başbakan Thatcher'ın AT ile ilişkileri iki dönemde incelenebilir. Buna göre, 1979-1988 arası, Avrupa ile ılımlı ilişkilerin sürdürüldüğü ve Topluluk ile ticari ilişkilerin geliştirildiği dönemdir. Forster, bu dönemin en önemli gelişmesi olarak Avrupa ülkeleri arasında işbirliğini arttıran ve ekonomik bütünleşmeyi derinleştiren TAS'ın 1986 yılında imzalanmasına dikkat çekmiştir. 1988 sonrasında ise Thatcher Avrupa şüpheli bir çizgide olmuş ve bunu da Eylül 1988'deki Bruges konuşmasında kamuoyuna duyurmuştur (Baker ve Schnapper, 2015: 48).

Thatcher'ı Avrupa entegrasyonu konusunda rahatsız eden şey, Topluluğun Birleşik Avrupa Devletleri yolunda ilerlemesi olmuştur. Thatcher, entegrasyon tarafından Topluluk üyelerinin ulusal kimliklerini bırakıp Avrupa kimliğini benimsemelerine müdahale edilmemesi gerektiğini düşünmüştür. Thatcher, Topluluk üyeleri arasındaki savunma işbirliğinin NATO tarafından koordine edilmesi ve ortak para biriminin kullanılmaması gerektiği düşüncesinde olmuştur. İktidarının sonlarına yaklaşan Thatcher, 1989 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Avrupa şüpheli duruşunu kuvvetlendirecek kamuoyu desteğini arkasına almak istemiştir. Fakat Muhafazakâr

Parti içinden Avrupa ile ilişkiler hususunda muhalif seslerin yükselmesiyle parlamento seçimlerinden Muhafazakârlar için başarısız bir sonuç çıkmış ve Thatcher yavaş yavaş istifaya yaklaşmıştır (Forster, 2002: 76-78).

Başbakan Thatcher'ın ekonomi politikaları temelde “serbest piyasa ve güçlü devlet” olarak belirtilebilir. Bu bağlamda, bu dönemde bir yandan hükümet iflas ettirilmemeye çalışılırken diğer yandan devlete ait işletmelerin özelleştirilmesinin gerçekleşmesi sağlanmıştır. Devlette çalışanların sayısında azaltılmaya gidilmesi ancak muhalif gruplara karşı da güçlü bir devletin tesis edilmesi gerekli görülmüştür (Evans, 1997: 3). Thatcher'ın serbest piyasaya yönelik yaptığı vurgu, “yeni sağ ekonomisi” üzerine temellendirilmiştir. 1970'lerin ortalarıyla daha etkin olan yeni sağ, neoliberal devlet ve ekonomi tarafından şekillendirilmiştir. Milton Friedman ve Friedrich August von Hayek gibi ekonomistlerin neoliberal görüşlerinden etkilenen Thatcher Hükümeti, serbest piyasa kapitalizmini teşvik ederek ekonomik liberalizm ve bireysel özgürlükleri savunmuştur (Ledger, 2016: 106).

Söz konusu politikalarla uyumlu şekilde Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde neoliberalizm zafer kazanırken Birleşik Krallık da yeni dünya düzeninde rol arayışında olmuştur. Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla Batılı ülkeler dış politikada, demokrasi ve insan hakları gibi amaçlar odağında askeri operasyonlara yönelmiştir. Bu yeni düzeninin ilk çatışması olan Körfez Krizi'ne ön sırada dâhil olarak Birleşik Krallık, Atlantik ittifakını devam ettirme isteğini göstermiştir.

Ağustos 1990'da Irak tarafından Kuveyt'in işgalini, ABD'ye yönelik gerçekleştirdiği ziyaret esnasında öğrenen Thatcher başbakanlığındaki Birleşik Krallık için söz konusu işgal iki yönden fırsat doğurmuştur. Bu işgal üzerinden Birleşik Krallık, hem ABD ile özel ilişkilere atfettiği önemi göstererek Washington üzerindeki etkisini arttırabilecek hem de Almanya'nın, ABD ve Avrupa diyalogunda ana muhatap rolü üstlenmesini engelleyebilecekti (Warbrick, 1991: 483). Kuveyt'in işgal edilmesi özellikle üç hususta Birleşik Krallık'ın çıkarları için tehlike oluşturmıştır. İlki, bu işgalin Birleşik Krallık'a petrol ihtiyacı noktasında vereceği zarardır. İkincisi, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu ülkeleriyle gerçekleştirdiği silah ticaretinin zarar görecektir olmasıdır. Üçüncüsü ise söz konusu bölgede yaşayan İngilizlerin can ve mal güvenliğinden endişe duyulmasıdır (Keohane, 2000: 96).

Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi tarafından 660 ve 661 sayılı kararlar alınmıştır. 660 sayılı karar, Irak'ın Kuveyt'ten geri çekilmesini içeriyordu (UNSCR, 1990: 19)¹⁹. 661 sayılı karar ise Irak'a ekonomik

¹⁹ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/660>

ambargonun uygulanmasına yönelikti (UNSCR, 1990: 19-20)²⁰. Bütün bu kararlara ek olarak Thatcher, ABD başkanı Bush ile görüşerek güç kullanılması izni çıkarılması hususunun üzerinde durarak Irak’a müdahale etmeyi vurgulamıştır. Thatcher’ın ABD öncülüğünde gerçekleştirilecek bir operasyon için Başkan Bush’un karar alması noktasında ısrar etmesinin nedeni, askeri olarak Birleşik Krallık’ın tepkisinin ABD’ye bağlı olarak gelişecek olması ve ABD’nin önderliği olmaması durumunda Birleşik Krallık’ın Körfez Krizi’nde önemli bir rol oynama noktasında yeterli gücü bulunmamasıdır (Warbrick, 1991: 485).

ABD’nin Körfez bölgesindeki askeri güçlerini iki kat arttırmasının akabinde Birleşik Krallık da askeri gücünü iki katına çıkararak bölgedeki koalisyonda ABD’den sonra en büyük askeri güç olarak yerini almıştır (Keohane, 2000: 96). Birleşik Krallık’ın Kuveyt’in işgalden kurtarılması için oluşturulan koalisyonu oldukça büyük bir askeri güçle desteklemesinin nedeni, ABD’deki elitlerin ve kamuoyunun operasyonun tüm yükünü tek başına üstlendiklerini düşünmelerine engel olmak ve ilerleyen zamanlar için Avrupa’daki Amerikan askeri varlığının devam ettirilmesi isteğidir.

3.1.2.2. Atlantik İttifakı’na Verilen Önem ve “Avrupa’nın Merkezinde” Bir Rol Oynama İsteği

Birleşik Krallık Başbakanı John Major, Körfez Krizi ile ilgili muhalefet partilerinin liderleriyle toplantılar yaparak onlara konu hakkında kapsamlı bilgiler vermesinin yanında onların görüşlerini de almıştır. Bu toplantılar, II. Dünya Savaşı sonrası Birleşik Krallık’taki başbakan ve muhalefet liderleri arasındaki en üst düzey temasların gerçekleştiği bir dönem olması bakımından önem arz etmektedir (Vickers, 2011: 148). BM Güvenlik Konseyi tarafından 29 Kasım 1990’da alınan 678 sayılı karar uyarınca Irak’ın 15 Ocak 1991’e kadar Kuveyt’i boşaltmaması durumunda, ABD liderliğindeki uluslararası koalisyon tarafından askeri güç kullanılabilecekti (UNSCR, 1990: 27-28)²¹. Bölgede bulunan uluslararası koalisyonun harekete geçebilmesi için hukuki dayanak oluşturan söz konusu karar, yasal açıdan tartışmalara yol açmıştır. Birleşik Krallık’taki muhalefet genel olarak askeri güç kullanımı noktasında Major hükümetini desteklediğini belirtmiştir. Hatta İşçi Partisi içerisindeki bir grup tarafından “Körfez’deki Savaşı Durdur” kampanyası yürütülmüştür (Vickers, 2011: 148). İşçi Partisi’nin dış politikada askeri güç kullanımına ilişkin bakışında Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası sistem, uluslararası toplumun talepleri ve iç politik faktörlerin etkili olduğu belirtilebilir.

Irak hükümetinin belirlenen sürede Kuveyt’i boşaltmaması üzerine ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyon tarafından hava ve kara harekâtlarının gerçekleştirilmesiyle Irak güçleri Kuveyt bölgesinden çıkarılmıştır (Bigaç, 2020: 8). Keohane (2000: 103)’e göre, Kuveyt Krizi

²⁰ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/661>

²¹ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/678>

konusunda Birleşik Krallık'ın BM Güvenlik Konseyi, AT ve NATO içerisindeki askeri güç kullanımını savunan net tavrı, uluslararası arenadaki konumunu üç sebepten dolayı güçlendirmiştir. Bunlardan ilki, Saddam Hüseyin'in sert tutumundan dolayı uzlaşmacı bir politika izlenememesidir. İkincisi, Birleşik Krallık'ın Topluluk ve NATO'daki ortaklarını Irak'a karşı bir tavır göstermesi için harekete geçirmesidir. Üçüncüsü ise Birleşik Krallık'ın ABD liderliğindeki koalisyonu dâhil olması hem Atlantik ittifakına verdiği önemi göstermesi hem de Orta Doğu bölgesindeki uluslararası düzenin korunması hususunda kararlı bir duruş ortaya koymasıdır. Bu operasyonla Başbakan Major, önceki Başbakan Thatcher'dan farklı olarak karşılıklı anlaşmaya dayalı bir tutum benimsemiş ve bu krizde etkili bir lider olduğunu ispatlamıştır.

Kuveyt'te yenilen Saddam Hüseyin'in ordusu, Irak'ta rejime yönelik yapılan protesto ve gösterileri kontrol altına almak için şiddetle karşılık vermiştir. Irak'ta yaşanan bu insani dram, Türkiye ve İran için sınır güvenliği problemini ortaya çıkarmıştır. Major, *"Saddam Hüseyin'den kurtulamıyorsak, en azından Irak'taki en savunmasız halka koruma sağlayabilmeliyiz"* sözüyle Avrupalı partnerlerine ve müttefik ABD'ye, Irak'ın kuzeyinde yaşayanlar için "güvenilir sığınak" teklifinde bulunmuştur (Chicago Tribune, 1991: 1). Irak'ın kuzeyinde yaşayan halkın güvenliğini sağlamak hususunda kararlı bir tutum benimseyen Major, Topluluğun başat ülkelerinden Almanya ve Fransa liderlerini razı etmiş ve böylece ilk başlarda isteksiz olan ABD'yi de harekete geçirmiştir (Goodman, 2016: 45). Gelişmeler üzerine, BM Güvenlik Konseyi tarafından 688 sayılı karar çıkarılarak, Irak rejiminden protestoları kontrol altına alma eylemlerinin bitirilmesi, ülkedeki bütün vatandaşların insan haklarının tanınması ve yardımlarını gerçekleştirmek amacıyla insani kuruluşların ülkeye giriş yapabilmesinin önü açılmıştır (UNSCR, 1991: 31-32)²². Kısaca, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle insani müdahale, egemenlik, insan hakları gibi kavramlar askeri operasyonlar için yeni bir zemin oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Balkanlarda yaşanan istikrarsızlık ve çatışmaların en belirgin örneği kuşkusuz Yugoslavya'nın parçalanması olmuştur. Birleşik Krallık uzun bir süre bu çatışmaya yönelik net bir duruş sergileyememiştir. Dışişleri Bakanı Douglas Hurd, bu duruşun nedenini, *"Irak'ın Kuveyt'e saldırısı, bir egemen devletin diğerine karşı yaptığı açıkça bir saldırganlık eylemiydi. Bosna'da ise savaşanların ezici çoğunluğunun Bosnak olduğu bir savaşımız var... Bosnalı Sırp'lar, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Müslümanlar... Bu durum Çöl Fırtınası'na neden olandan farklı..."* şeklinde açıklamış ve bunun bir iç sorun olarak görüldüğünü belirtmiştir (Hurd, 1993:1). İnsani dramın yaşandığı bu kriz karşısında Başbakan Major ve Dışişleri Bakanı Hurd'un realist bir strateji izlediği ve bundan dolayı da çok büyük bir krizle karşı karşıya kaldığına dair görüşler dile getirilmeye başlanmıştır. Vallely (2009: 202)'e göre, Birleşik Krallık, Bosna'da yaşanan etnik temizlik ve Ruanda'daki soykırıma sessiz ve ilgisiz kalarak hiçbir şey yapmamıştır.

²² Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/688>

Balkanlarda karşı karşıya kalınan etnik kökenli sorunların 1991’de çatışmalara dönüşmesi karşısında uluslararası toplum uzun bir süre çözüm geliştirmekte zorlanmış ve sadece dışarıdan izlemiştir. Böyle olmasında BM Güvenlik Konseyi ülkelerinin konuyla ilgili farklı görüşlerinin olması ve zamanla bu fikirlerin değişmesinin etkisi bulunmaktadır. Bu krize ilişkin müdahale noktasında ABD ve Birleşik Krallık arasında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı James Baker’ın “Bu kavgayla herhangi bir ilgimiz yok” sözü ABD’nin bu krizi Avrupa’nın problemi olarak gördüğünü yansıtmaktadır (Seldon, 1998: 306).

Balkanlarda yaşanan olaylar Birleşik Krallık’ın Avrupa ile münasebetlerinin yanında Atlantik ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Körfez Krizi ile canlanan Atlantik ittifakında, 1993 yılında Bill Clinton’un başkan seçilmesiyle çatlak tartışması yaşanmıştır. Bu durumun nedeni, Başbakan Major’un 1992 yılında ABD’de yapılan başkanlık seçimlerinde Clinton’a değil Bush’a destek vermesi olarak görülmüştür. Major ve Clinton arasındaki ilişkilerin güçlü olmamasının sebebi, Major’un realist, Clinton’un ise idealist ideolojileri benimsemesinden kaynaklanmıştır (Sanders ve Houghton, 2017: 180). Söz konusu farklılık, Bosna Krizi’nde de farklı tutum benimsemelerini beraberinde getirmiştir.

Clinton yönetiminin krize ilişkin ilk stratejisi, silah ambargosunun kaldırılması ve Sırpların yaşadığı bölgeye hava saldırılarının gerçekleştirilmesi olmuştur. Birleşik Krallık ise Clinton’un stratejisine sıcak bakmayarak askeri müdahalenin savaşı daha çok şiddetlendireceğini düşünmüştür. Major ve Hurd, insani yardımın elzem olduğuna vurgu yaparken, krizin çözümü için karar almaktan ziyade çatışmanın yoğunluğunu düşürmeye odaklanmışlardır. Birleşik Krallık da bu bölgede yaşanan olayları Almanya haricinde diğer Avrupa ülkeleri gibi iç savaş olarak görmüş ve değerlendirmiştir. Almanya ise krizin Sırp saldırganlığından kaynaklandığını düşünerek krize ilişkin daha net bir duruş ortaya koymuştur. Başbakan Major, Bosna Krizi’ndeki pasif tutumundan dolayı suçlanırken Muhafazakâr Parti ise insancıl müdahale konusunda gündem oluşturma noktasında geri planda kalmasından dolayı eleştirilmiştir (Garnett vd., 2018: 246-248).

1995 yılına gelindiğinde, Birleşik Krallık, Sırpların savaştaki artan şiddetinin kontrol altına alınması için BM ve NATO güçlerinin devreye girmesi gerektiği fikrinde olmuştur. BM’nin 836 sayılı kararına dayanan NATO kuvvetleri, Sırpların şiddetini bastırmak için Sırpların olduğu bölgeye sınırlı saldırılar düzenlemiştir. Ancak Sırpların saldırılarının artması ve BM Barış Gücü askerlerinin rehin alınmasıyla Major yönetimi, parlamentoya acil oturum için çağrıda bulunmuştur. Birleşik Krallık’ın ön ayak olmasıyla yapılan Londra Konferansı da Bosna Krizi’nde Avrupa içindeki ikilemin ortadan kalkmasında kilit bir faktör olmuştur. Hava saldırılarının yetersiz olacağını düşünen Birleşik Krallık ve Fransa’nın girişimiyle bin yedi yüz asker Sarayevo’ya gönderilmiştir (Keller, 2017: 457).

Bosna Krizi'ndeki dönüm noktası ise Srebrenitsa saldırıları olmuştur. Srebrenitsa bölgesinde yalnızca dört gün içinde çok fazla sayıda insanın öldürülmesi, ABD'nin pasif tavrını değiştirmesine sebep olmuştur. İlk başta ABD'nin önerisinin karşısında olan Birleşik Krallık sonrasında fikrini değiştirmiştir. Böylece Birleşik Krallık ABD'nin planını kabul etmiş ve NATO, Hızlı Reaksiyon Gücünü harekete geçirmiştir. Sırpların kendilerine sunulan barış tekliflerini kabul etmemesiyle ABD'nin öncülüğünde hareket eden NATO, yoğun hava saldırıları gerçekleştirerek savaşı sonlandırmış ve 1995 yılında Dayton Antlaşması imzalanmıştır (Aybet, 2010: 21).

Bosna Krizi'nde izlediği yetersiz politikalar Major yönetiminin, İşçi Partisi tarafından oldukça sert bir söylemle eleştirilmesine sebep olmuştur. Birleşik Krallık, uluslararası alanda inandığı ve savunduğu değerlere Bosna'da sahip çıkamamıştır.

1960'lardan sonra Kuzey İrlanda'daki ayrılıkçı hareketlerden kaynaklı yaşanan silahlı çatışmalar ve güvenlik sorunları Birleşik Krallık'ın iç politikasını etkilediği kadar dış politikasını da etkilemiştir. Söz konusu etnik milliyetçi ve ayrılıkçı grupların terör eylemleri İrlanda Cumhuriyeti ve ABD ile ilişkileri sınırlı ölçüde etkilemiştir. Birleşik Krallık, dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan savaşlarda gerçekleştirdiği müdahaleler ile uluslararası arenada saygınlık kazandığı fikrine sahipken içeride terör faaliyetleri ve çatışmaların artmasıyla deyim yerindeyse kendi evinde yenilmiştir (De Fazio, 2020: 1694). Major yönetimi, 1990'lı yıllarda Kuzey İrlanda'daki problemler için çözüm arayışında bulunmuş ve İrlanda Cumhuriyeti Ordusu (Irish Republican Army/IRA) ile barış görüşmelerini başlatmıştır. Bu doğrultuda, 1993 yılında Dublin ve Londra arasında Downing Street Bildirisi sunulmuştur. Sonrasında ise 1995 yılında taraflar arasında ortak çerçeve anlaşmaları yayınlanmıştır. ABD Başkanı Clinton da IRA ve Sinn Fein'i şiddete son vermesi için ikna etmeye çalışarak barış ortamının hâkim olmasına katkı sağlamıştır. IRA'nın 1996 yılında ateşkesi bozmasıyla barış süreci yara almıştır (Keohane, 2000: 193-194).

Başbakan Major, Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği düşüncesine sahip olmuştur. Birleşik Krallık'ı "Avrupa'nın merkezine" taşımak isteyen Major, Avrupa ile entegrasyonun Birleşik Krallık'ın çıkarlarını ve ulusal kimliğini zedeleyemeyeceğini ifade ederek Muhafazakâr Parti içerisindeki Avrupa şüphecilerini rahatlatmaya çalışmıştır. Ayrıca, ortak çıkarlar temelinde Birleşik Krallık ve Avrupa'nın birlikte çalışması gerektiğini düşünen Major, parti içerisindeki Avrupa şüpheci parlamenterlerle yaptığı toplantılarla Topluluğa üyeliğin ülkeye getirdiği/getireceği kazanımları anlatmaya çalışmıştır (Goodman, 2016: 47-48). Major'un Avrupa'ya ilişkin olumlu söylemlerine rağmen Muhafazakâr Parti içindeki yansımaları beklenildiği gibi olmamış ve parti içerisindeki bölünmeleri derinleştirmiştir.

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Topluluğun AB ismini alması, Avrupa destekçileri tarafından siyasi bütünleşme ve federalizm yolundaki ilk adım olarak değerlendirilmiştir. Birleşik Krallık egemenliğine yönelik bir tehdit olarak algıladığı federal yapılanma görüşünün

karşısında yer almıştır (Hargreaves, 1997: 9-10). Maastricht Antlaşması, Birleşik Krallık tarafından ortak para biriminin dışında kalınmasını olanaklı hale getiren müzakereler sonrasında imzalanmıştır. Federal sözcüğünün kaldırılması ve parasal birlik konusunda Birleşik Krallık'a ayrıcalık tanınmasıyla Major, ülkesi için hedeflerine ulaştığını düşünmüştür (Goodman, 2016: 49). Birleşik Krallık'a tanınan imtiyazlardan Avrupa şüphecileri hoşnut kalırken söz konusu imtiyazlar Avrupa yanlıları tarafından eleştirilmiştir.

Birleşik Krallık 1990 yılında dâhil olduğu Döviz Kuru Mekanizması'ndan Eylül 1992'de Kara Çarşamba olarak bilinen döviz krizi sebebiyle ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu olay sonrası, Major'un Avrupa yanlısı lider kimliğinden uzaklaştığı ve Birleşik Krallık'ın çıkarlarını önde tutan bir tutum benimsemesi, Kara Çarşamba'nın etkilerini yok etmeye çalışması olarak değerlendirilmiştir (Garnett vd., 2018: 242). Diğer yandan, ulusal egemenlik yanlıları ile serbest pazarı savunanlar arasındaki çekişmenin devam ederek Avrupa şüphecileri ile Avrupa yanlılarının iki farklı kanatta örgütlenmesi Major'un 1997 yılında yapılan seçimleri kazanamamasında önemli bir faktör olmuştur. Bu süreçte birçok kişi Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinin referanduma taşınması için kampanya yürüten Referandum Partisi ile Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden ayrılmasını savunan UKIP'a katılmıştır (Baker vd., 1994: 373). Major Hükümeti'nin 1997 yılında yapılan seçimleri büyük bir farkla kaybetmesinin nedeni olarak AB ile ilişkilerde yapılan stratejik hatalar gösterilmiş ve tartışılmıştır. Özellikle Kara Çarşamba olayı sonrasında Major'un Avrupa vizyonunun büyük ölçüde belirsizliğini koruduğu belirtilebilir. Major'un başlarda "Avrupa'nın merkezinde" bir rol biçtiği Birleşik Krallık'ın 1993 yılında onaylanan Maastricht Antlaşması ile merkezin dışına çıktığı ve kendisini Birlik'ten ayrı tuttuğu söylenebilir (Wallace, 1995: 48). Kısaca, Major Avrupa'ya yönelik politikasıyla ilişkileri geliştirmeye çalışsa da Avrupa şüpheciliğinin artış göstermesiyle istediği verimliliğe ulaşamamıştır. AB bütünleşmesi düşüncesi, Major döneminde de Birleşik Krallık'ın siyasal egemenliğine doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır.

3.1.2.3. Dış Politikada Etik Boyut ve Uluslararası Müdahalecilik Yaklaşımı

1997 yılındaki genel seçimlerden galibiyetle çıkan Tony Blair liderliğindeki Yeni İşçi Partisi olmuştur. Blair, zekâsına ve sorgulama yeteneğine güven duyduğu Robin Cook'u Dışişleri Bakanı olarak atamış ve ikisinin öncülüğünde "Britanya İçin Yeni Bir Başlangıç: Modern Dünyada Britanya İçin İşçinin Stratejisi" adlı belge hazırlanmıştır. Blair'in Yeni İşçi Hükümeti'nin dış politikası, Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolünü canlandıracağı söylemi üzerine kurulmuştur (Wheeler ve Dunne, 1998: 847). Yeni İşçilerin 1997 yılında açıkladığı manifestoda, daha çok iç politikada gerçekleştirilmesi düşünülen sosyal ve ekonomik reformlara, dış politikada ise Avrupa ile ilişkilere yönelik oldukça geniş bir bölüme yer verildiği görülmektedir. Muhafazakar Parti'nin seçimleri kaybetmesinin sebebi olarak görülen Avrupa entegrasyonuna verilen önem, Blair'in dersine çalıştığını göstermektedir. Ayrıca manifestoda, Kuzey İrlanda konusunda barış girişimlerinin tamamlanması, uluslararası alanda yapılacak yardımlar, insan haklarının önemsenmesi ve iklim

değişikliği konuları da yer almıştır (Labour Party Manifesto, 1997: 1). Diğer yandan, ABD ile ilişkilere yer verilmemesi, Birleşik Krallık'taki Atlantikçi kesimi kaygılandırırsa da Blair tarafından ABD Başkanı Clinton ile kurulan yakın kişisel ilişkiler endişeleri sonlandırmıştır. Blair ile Clinton arasındaki yakın ilişkiler “üçüncü yol” ideolojisi zemininde buluşmaları sayesinde tesis edilmiştir.

Blair'in danışmanlığını yapan sosyolog Anthony Giddens'in düşüncesine göre üçüncü yol, devletin kısmi müdahalesinin olduğu liberalizm ve sosyalizm arasında bir konumdur. Giddens, devlete ve serbest piyasaya karşı eşit mesafede bir tutum benimsemiştir. Giddens'e göre, uluslararası sistemdeki küreselleşmeyle ulus-devletlerin çözümleyemediği sorunlar için uluslararası yaklaşımlar getirilmelidir (Wheeler ve Dunne, 1998: 847-848). Bunun için de Birleşik Krallık uluslararası sistem ve küreselleşme ile mücadele noktasında uluslararası üçüncü yolu benimsemiştir. Bu bağlamda, Giddens'in söylemleri ile Robert Cook tarafından belirlenen uluslararası politikada etik olma anlayışının örtüştüğü görülmektedir.

Dışişleri Bakanı Robin Cook, Dışişleri Ofisi'nin etik bir dış politika takip edeceğini belirtmiştir. Cook, etik politika anlayışını ahlaki sorumluluk şeklinde ifade etmiştir. Otoriter yönetimlerin olduğu ülkelere silah satışının yapılmaması ve kimyasal ve biyolojik silahların yasaklanması gibi prensipler etik dış politika anlayışının yansıması olup, 1997 manifestosunda yer almaktadır. Söz konusu etik anlayış, Soğuk Savaş Sonrası Birleşik Krallık'ın savunma bağlamında nükleer silahlara ilişkin bakış açısını da dönüştürmüştür. 1998 Stratejik Savunma Değerlendirmesi'nde, nükleer silahların “hayati çıkarlara yönelik herhangi bir tehdidi caydıracak minimum seviyede” kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Daddow ve Schnapper, 2013: 345).

Daha önce iktidarda olan Muhafazakâr Parti realist bir dış politika çizgisine sahip olmuştur. Ulusal egemenlik hususunda daha hassas, askeri güç kullanımında daha istekli ve çok taraflılığa daha az önem veren bir politika izlemiştir. Muhafazakârlara göre devlet, üstün değerleri benimsemek yerine halkın refah ve güvenliğini sağlamalıdır (Wheeler ve Dunne, 1998: 850-851). Hâlbuki Yeni İşçiler, değerleri üstün tutan, uluslararası toplumu önemseyen, demokrasinin yayılmasını özendiren bir kimlik inşa etmeye çalışmışlardır. Bu dönemde AB ile ilişkilerin artması ve derinleşmesi, ülkenin Avrupalılaşıma sürecine de hızlandırıcı etki yapmıştır.

Major döneminde Kuzey İrlanda ile ilgili barış için atılan adımları destekleyen muhalefetteki Blair, başbakan olduktan sonra barış çalışmaları için işe koyulmuştur. Görüşmelerde öncü rol üstlenen Amerikan Kuzey İrlanda elçisi George Mitchell'in de katkılarıyla ateşkes ilan edilmiştir. Mitchell, tarafların silahsızlandırılması ve terör eylemlerine son verilmesi gibi önerilerin olduğu adıyla anılan iki rapor hazırlamıştır. Blair döneminde Kuzey İrlanda ile ilgili barış girişimleri olumlu sonuçlanmış ve Nisan 1998'de İrlanda Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık arasında Belfast Antlaşması imzalanmıştır (Blair, 2011: 196-197).

Blair başbakanlık koltuğuna oturduğunda kendisinin dış politika konusunda tecrübeli olmadığına ilişkin tartışmalar olmuştur. 1997 ve 2001 yılları arasında savunma şefi görevini üstlenen General Charles Guthrie'ye göre, Blair ulusal güvenlik hususunda yetersiz olarak görülmüş ve askeri kurumlarda, Blair yönetiminin savunma konusunda eğitime ihtiyacı olduğu görüşü baskın olmuştur (Dyson, 2009: 3). Başbakan Blair'in ise iktidarının ilk altı yıllık dönemindeyken beş kere askeri güç kullanarak bu görüşleri geçersiz kıldığı söylenebilir. İlk askeri müdahale gerçekleştirilmesine onay vermesinde Atlantik ittifakının etkisi mühim olmuştur. Körfez Savaşı'nda hezimete uğrayan Irak rejimi, BM Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararının ardından, BM kontrolünde denetimi kabul etmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda, Saddam Hüseyin, BM'nin denetlemelerine karşı direniş göstermeye başlamıştır. Söz konusu durum karşısında BM ise çıkarttığı kararlarla Irak'ın BM denetlemelerine uyması gerektiğini belirtmiştir. 1998 yılında, uluslararası toplum Saddam rejiminin engelleyici tutumundan rahatsız olmaya başlamıştır. Bu durum, ABD yönetiminde askeri müdahaleye ilişkin fikirleri giderek arttırmıştır. Clinton yönetimindeki ABD, Ekim 1998'de Irak'ı Özgürleştirme Yasası'nı imzalayarak Irak'taki rejimi sonlandırmak istediğini gözler önüne sermiştir (Williams, 2005: 188-190).

Blair, Atlantik ittifakına gösterdiği önemi kanıtlarcasına sahip olduğu hava gücüyle ABD'ye destek vereceğini belirtmiştir. Saddam Hüseyin rejimini değiştirmek isteyen ABD, BM denetleyicileri tarafından kitle imha silahı üretimi ihtimali şüphesinin ifade edilmesiyle Birleşik Krallık'ın askeri desteğini de yanına alarak Aralık 1998'de Irak rejimine karşı bombalama harekâtı düzenlemiş ve başarılı bir şekilde tamamlanmıştır (Williams, 2005: 186-187). Blair, Birleşik Krallık dış politikasında Avrupa'da öncü bir rol üstlenilmesi gerektiğini savunduğunda Atlantik ittifakının geleceğine ilişkin kaygı ortaya çıkmıştı. Aksine, Birleşik Krallık yine Avrupalı müttefiklerinden daha fazla ABD destekçisi bir tavır ortaya koymuştur. Blair, Irak rejimine yönelik operasyona dâhil olurken Avrupalı partnerlerinden kendini izole ettiği algısı da uyandırmak istememiştir. Parlamento konuşmasında Blair, operasyonun Saddam rejiminin zorbalığına yönelik olduğunu belirterek Birleşik Krallık'ın saldırgan devletlere karşı askeri müdahale gerçekleştirmeye devam edeceğini de belli etmiştir (Hansard, 1998: 1).

Blair'in dış politikada bir diğer askeri güç kullanımına sebep olacak sorun Balkanlar'da yaşanmıştır. Kosova'da Sırlar ile Yugoslav kuvvetleri arasındaki çatışmaların 1998 yılında iç savaşa dönüşmesiyle uluslararası toplum bu bölgeye odaklanmıştır (Dyson, 2009: 48). Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'dan meydana gelen Uluslararası Kriz Grubu, Kosova ve Sırlara silah satışını yasaklayan karar almıştır. Krizin çözümü noktasında dış ülkelerin müdahalesine karşı çıkan Sırlar, aynı zamanda sistematik bir şekilde katliamlara devam etmiştir (Vickers, 2011: 169). Başbakan Blair'e göre Kosova'da yaşananlar insani felaket olarak görülmüş ve Blair Batılı ülkelerin söz konusu felakete müdahalede bulunmasının bir gereklilik olduğunu savunmuştur.

Blair, Balkanlarda yaşanan söz konusu etnik temelli sorunun askeri güç kullanılarak çözülebileceği düşüncesinde olmuştur. Cook'un dış politikadaki etik anlayışı ile Blair'in müdahalecilik yaklaşımının örtüşmesi de bu düşüncede etkili olmuştur. Blair, Kosova'da yaşananlara kayıtsız kalamamış ve Avrupa'nın kendi başına hareket etmeyeceğinin bilincine vardığında ise Başkan Clinton ile kişisel ilişkileri üzerinden ABD'nin müdahil olmasını sağlamaya çalışmıştır. ABD kamuoyunun da bu konuda ikna edilmesinin şart olduğunu düşünen Blair, Chicago'da 1999 yılında kariyeri için dönüm noktası olabilecek dış politika konuşmalarından birini yapmıştır (McCormack, 2011: 110-112). *“Küreselleşme bir sonuç ancak bu süreci yöneten değerler bir etkindir. Bugün karşılaşılan en büyük sorun ortak değerler üzerine kurulu ortak bir küresel politikanın oluşturulmasıdır. Günümüzde uluslararası toplum, özgürlük, tolerans ve adalet gibi kavramlar üzerine inşa edilmek zorundadır. Bugün küresel sistemde tüm hükümetler özgürlüğe inanmasalar bile tüm insanlar özgürlüğe inanmaktadırlar. Bu noktada sorun uluslararası toplumun bu değerler çerçevesinde nasıl birliğe kavuşacağıdır. Artık dış politikanın reaktif değil aktif olmasının zamanı gelmiştir. Bu yüzden Birleşik Krallık da daha aktif bir politika izlemek durumundadır. Kosova, Sierra Leone, Afganistan ve Irak müdahaleleri bu aktif politikanın bir sonucudur. Bununla birlikte iklim değişikliği ve dünya ticareti gibi alanlarda da aktif politika izlemeye devam etmek gerekir. Günümüzde sadece ulusal çıkarlara göre hareket etmek mümkün değildir. Uluslararası müdahalecilik yaklaşımını savunurken hataların yapılmayacağını iddia etmiyorum. Ayrıca istememize ve gerekli olmasına rağmen müdahale edilemeyen Sudan, Zimbabve, Burma ve Kuzey Kore gibi örnekler de mevcuttur”* (British Political Speech, 1999: 1). Uluslararası toplum doktrini/Blair doktrini olarak da isimlendirilen söz konusu konuşmasında Blair, sorun ve tehditler karşısında nasıl müdahale edilmesini düşündüğü ilkeleri ifade etmiştir.

3.1.2.4. AB ve ABD Arasında Köprü Olma ve AB'de Öncü Bir Rol Üstlenme İdealleri

Blair tarafından benimsenen uluslararası toplum doktrini düşüncesine göre, ülkelerin birlikte müdahaleci bir anlayışla hareket etmesi gerekmektedir. Blair'in ünlü Chicago konuşması, Blair'in Birleşik Krallık'a dünyada biçtiği ABD ve Avrupa arasındaki köprü rolünün de bir yansıması niteliğinde olduğu söylenebilir. Chicago konuşması sonrasında Blair ve Clinton, Kosova'ya yönelik müdahale için taslak planlar oluşturmalarına rağmen Rusya tarafından veto edilme olasılığından dolayı müdahale planlarını BM Güvenlik Konseyi gündemine taşımamışlardır. Söz konusu kararın ardından 1999 yılı Mart ve Haziran ayları arasında NATO tarafından Kosova'ya yönelik müdahale gerçekleştirilmiştir. BM kararı olmaksızın NATO'nun Kosova'ya gerçekleştirdiği askeri müdahale, Rusya tarafından onaylanmasıyla BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararıyla²³ geriye yönelik olarak meşrulaştırılmıştır (Aral, 2016: 158).

²³ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1244>

Kosova'ya yönelik müdahale, Blair'in, Avrupa'nın savunma stratejisine olan ihtiyacını idrak etmesi açısından oldukça belirleyici olmuştur ve Birleşik Krallık'ın Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesinde hızlandırıcı etki yapmıştır. Blair, Birleşik Krallık'ın Avrupa'da öncü bir rol üstlenmesini ve ülkesini AB'nin lideri haline getirmeyi hedeflemiştir (Blair, 2011: 294-296). Bu doğrultuda ise 1997 manifestosunda AB genişlemesinin önemsenmesi, OTP'de reformların uygulanması ve Sosyal Şart'ın kabul edilmesi gibi başlıklar yer almıştır. Bu başlıklar, Birleşik Krallık'ın Avrupa yanlısı politika takip edeceğinin sinyallerini vermiştir. Ayrıca ortak para birimine geçişin referanduma götürülmesi hususunun manifestoda yer alması, diğer başbakanlara kıyasla Blair'in Euro konusuna daha ılımlı yaklaştığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, federal Avrupa karşıtlığı Başbakan Blair için de mühim bir prensip olarak kalmıştır. Başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra Birlik'e ilişkin yapıcı angajman politikası takip edeceğini belirten Blair'in bu girişimi AB tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Vickers, 2011: 171). Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini arttıran Amsterdam Antlaşması'nın onaylanması, bu politikanın pratiğe dökülmesi açısından önem arz etmiştir.

Amsterdam Antlaşması ile Birleşik Krallık ve İrlanda Schengen alanına dâhil olmama ayrıcalığını elde etmiştir. 1998 St. Malo Zirvesi'nde Birleşik Krallık ve Fransa tarafından ortak bildiri sunulmuş ve bu bildiri AGSP'nin oluşturulması için temel oluşturmuştur. Birleşik Krallık, AB'nin lideri olma konusundaki iddialı yaklaşımını savunma alanı üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır (Roper, 2000: 23). Blair'in, savunma alanında Avrupa'da öncü rol üstlenmenin, Atlantikçi bağlara karşılık oluşturmadığını belirtmesi ile Clinton yönetiminin kaygıları bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Ancak hemen sonrasında Birleşik Krallık'ın ABD ile birlikte Çöl Tilkisi Operasyonu'na katılmasıyla Atlantikçi bağlara yaptığı vurgu, Avrupa'ya Birleşik Krallık'ın samimiyetini sorgulatmıştır.

Blair'in dış politikadaki müdahaleci yaklaşımı 2000 yılında Sierra Leone'na özel güçlerin gönderilmesiyle devam etmiştir. Birleşik Krallık'ın Afrika'daki eski kolonisi olan Sierra Leone'da Başkan Ahmad Tejan Kabbah'ın silahlı kuvvetleri ile Liberya'nın desteklediği Devrimci Birleşik Cephe arasında uzun süre boyunca devam eden çatışmalar gerçekleşmiştir. 1999 yılındaki Lomé Barış Antlaşması'yla ateşkes ilan edilmiş ve sonrasında BM güçleri bölgedeki barış sürecini izlemekle görevlendirilmiştir. BM güçleri, tarafların silahlarını teslim etmesini sağlamaya çabalarken Devrimci Birleşik Cephe üyeleri silahları geri istemesiyle çatışmalar yeniden başlamıştır. Söz konusu gelişmeler üzerine, Kabbah Başbakan Blair'den yardım talebinde bulunmuştur. Blair yönetimi tarafından Sierra Leone'na askeri güç göndererek destek olma tartışmaları başlamıştır (Williams, 2005: 82-84). Dışişleri Ofisi, BM güçlerine yardımcı olmak için tam bir müdahale önerisinde bulunmuştur. Askeri müdahaleye olumlu yaklaşan Blair, Lomé Barış Antlaşması'nın ihlal edildiği gerekçesiyle müdahalede bulunmuştur. Birleşik Krallık'ın askeri müdahalesi, BM Güvenlik Konseyi'nin 1313 sayılı kararı²⁴ ile hukuki zemin bulmuştur. Sierra Leone müdahalesi, Blair'in dış

²⁴ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1313>

politikadaki en başarılı askeri müdahalesi olarak yorumlanmıştır (Dorman, 2009: 114-116). Birleşik Krallık'ın Sierra Leone'da stratejik ve ticari çıkarlarının olmaması nedeniyle Blair'in müdahalesi, Robin Cook'un etik politika yaklaşımına sembolik bir değer katmıştır.

ABD'de başkanlık seçimlerini Bush'un kazanması ve Blair ile Bush'un ideolojik anlayışlarının farklı olması Atlantik ittifakının Blair-Clinton dönemindeki gibi yakın olmayacağı fikrini uyandırmıştır. Ancak 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör eylemleri transatlantik ilişkide bir kopukluk olmadığını ortaya koymuştur. 11 Eylül olayının ardından Avrupa, ABD'nin yanında olduğunu Brüksel'de bayrakları yarıya indirerek göstermiştir. BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 1368 sayılı kararla²⁵ müdahale yetkilendirilmesinde bulunulmadan bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkı onaylanmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından Blair, parlamentoda yaptığı konuşmasında, *“Bu saldırı sadece ABD veya Batı'ya yönelik değil dünyadaki uygar değerlere yönelikti”* sözüyle ABD'ye destek olacağını güvencesini vermiştir (Vickers, 2011: 184-186). Blair'in bu desteğini karşılıksız bırakmayan Bush ise kongre açıklamasında, Birleşik Krallık'ın ABD'nin en yakın müttefiki olduğunu açıklamıştır. Söz konusu durum Birleşik Krallık açısından oldukça önem atfedilen özel ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bush 20 Eylül 2001 tarihli kongre konuşmasında terörizme karşı savaş ilan ettiğini bütün dünyaya ilan etmiştir (The White House, 2001: 1). Bush'un açıklamalarının ardından Afganistan'daki yalnızca El-Kaide terör örgütü değil Taliban rejimi de hedefteki yerini almıştır.

Afganistan'a yönelik müdahaleyi destekleyen Blair, hükümetin onayını almak için Taliban yönetimini baskıcı bir rejim olarak tanımlamıştır. *“Biz prensip sahibi bir ulusuz ve bu prensipli bir çatışma”* ifadesinde bulunan Blair (The Guardian, 2001: 1), Afganistan'a yönelik müdahaleyi yalnızca terörizmle değil etik/ahlaki sorumlulukla da ilişkilendirmiştir. Gelişmeler üzerine 5. maddeyi devreye sokan NATO, bir üyesine yönelik saldırı gerçekleştiğini duyurmuştur. Ardından, ABD ve Birleşik Krallık önderliğinde Ekim 2001'de Kalıcı Özgürlük Operasyonu ismiyle Afganistan'a yönelik bir saldırı başlatılmıştır. Söz konusu saldırı Osama Bin Laden'i yakalamayı ve El-Kaide terör örgütünü etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştır (Dyson, 2009: 74). İşçi Partisi içinden küçük bir grup bombalama saldırılarına yönelik olarak eleştiride bulunarak, parça tesirli bombaların yoğun bir şekilde kullanılmasının sivil halka zarar verebileceğini belirtmiştir. Taliban rejiminin Kasım 2001'de teslim olmasından sonra rejim değişikliğinin yaşanmasıyla eleştiriler gölgede kalmıştır (Vickers, 2011: 186-187). Afganistan'a yönelik saldırıda ABD ile birlikte savaşarak transatlantik ilişkileri güçlendiren Blair, Birleşik Krallık'ı oldukça etkin bir güç haline getirmiştir.

Bush'un ulusal güvenliği sağlamak adına yaptığı hamleler yalnızca Afganistan ile bitmemiş sonrasında şer eksenli söylemine doğru yönelim olmuştur. İran, Irak ve Kuzey Kore'yi şer eksenli olarak adlandıran Bush, söz konusu ülkeleri dünya barışı adına tehdit olarak görmüştür (Vickers,

²⁵ Detaylı bilgi için bakınız: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368>

2011: 188). Sonrasında Bush, Saddam rejiminin, El-Kaide örgütüne yardım ettiğini ve kitle imha silahlarına sahip olduğunu öne sürmüştür. Kitle imha silahları üzerinden BM'den yasal bir destek arayan Bush yönetimi umduğu desteği bulamayınca Mart 2003'te önleyici savaş ilan ederek Birleşik Krallık ile birlikte bir askeri operasyon başlatmıştır. Irak'a yönelik operasyonda Blair'ın ABD'ye destek vermesi, kendi kariyeri ve Birleşik Krallık dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur (Williams, 2005: 185-187). Birleşik Krallık'ın AB yanlısı politikalarının inandırıcılığını ciddi ölçüde zedelemiş ve Blair'ın üstlendiği “köprü” olma rolü anlamını yitirmiştir.

Blair'ın Irak Savaşı'na katılmasında, yalnızca ABD ile özel ilişkisinin değil Blair'ın kişisel düşünceleri ve değer sisteminin de etkisi olduğu söylenebilir. Avrupa ülkelerinin çoğunluğunun Irak Savaşı'na destek vermemesi, Birleşik Krallık'ın Avrupa'ya karşı ABD'yi tercih ettiği şeklinde değerlendirilmiş ve Birleşik Krallık dış politikasında denge kaybı söz konusu olmuştur. Irak'ın BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan işgal edilmesi, Blair'ın hem iç politikadaki hem de dış politikadaki imajını olumsuz olarak etkilemiştir. Londra'da milyonlarca kişi “savaşı durdur” protestoları ile sokaklara dökülmüştür. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı tarafından 2005 yılında yayınlanan raporda Irak'ta kitle imha silahlarının bulunmadığının belirtilmesiyle Blair zor duruma düşmüştür. 2005 yılında yapılan seçimlerde Irak savaşı kararının etkisi nedeniyle oyları azalmasına rağmen İşçi Partisi yine iktidar olmuş ve Blair de başbakanlık görevini sürdürmüştür. Irak Savaşı'nda kuvvetlenen transatlantik ilişkiler, savaşın ardında nükleer silahsızlanma, İran'a yönelik yaptırımlar ve iklim değişikliği gibi temalarda aynı şekilde sürmemiştir. Kendisine yönelik eleştirilerin artmasıyla Blair 2007 yılında başbakanlık görevinden istifa etmiştir (Vickers, 2011: 188-198).

3.1.2.5. Birleşik Krallık'ın Rolü: Küresel Merkez

2007 yılında Blair'ın yerini alan Gordon Brown, Dışişleri Bakanlığı'na David Miliband'ı getirmiştir. Miliband, Blair'ın tanımladığı “köprü” rolünden Birleşik Krallık'ı uzaklaştırmak istemiş ve bunu 2008 yılında yaptığı açıklamada şu şekilde ifade etmiştir: *“Birleşik Krallık'ın köprü olma rolünün doğruluğundan emin değilim... Tarafı olduğumuz bir kurum (AB) ile ilişkimizi ikili ilişki gibi gösteriyor ve bu durum bizim Avrupa ile çelişkili ilişkimizi özetliyor... Özellikle Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerin varlığı ile köprü olma imajı uygun değil... Bu yüzden dünyadaki rolümüzü küresel merkez (global hub) olarak tanımlamayı tercih ediyorum.”* (Sanders ve Houghton, 2017: 2-3). Miliband'a göre, Birleşik Krallık'ın büyük önem atfettiği ABD ile ilişkisi, Birleşik Krallık'ın ABD'ye bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Miliband, ABD'nin dünyanın her yerinde ortaklara sahip olmasının Birleşik Krallık için de geçerli olabileceğini düşünmüştür ancak söz konusu düşüncelerinin de ABD'den uzaklaşılması anlamını taşıması gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Başbakan Brown da klasik dış politikadan ziyade küresel sorunların çözümleri için yeni kurum ve kuralları gerekli olarak görmüştür (Blakeley ve Raphael, 2020: 702).

Brown, Irak'ın işgalinden dolayı ülkesinin olumsuz imajını ortadan kaldırmak için Irak'taki birliklerinin yarısının 2008 ortasına kadar geri çekileceğini belirtmiştir. Brown'un söz konusu kararı Bush ile istişare etmeden ilan etmesi, Birleşik Krallık'ın ABD'den uzaklaşmaya çalışması olarak yorumlanmıştır. Ancak 2008'de Basra'da rejime yönelik ayaklanmaların şiddetinin artmasıyla Irak rejiminin ABD ve Birleşik Krallık'tan yardım talep etmesinden dolayı Birleşik Krallık Irak'tan çekilme kararını ertelemiştir. 2009 yılında ABD'de Obama'nın başkanlık koltuğuna oturmasıyla Irak'taki birliklerini geri çekeceğini açıklaması üzerine, Brown'da ülkesinin birliklerinin 2009 sonunda görevini tamamlayacağını ilan etmiştir (Garnett vd., 2018: 299-300). Brown dönemi ile Blair dönemi karşılaştırıldığında iki önemli farklılık göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, Blair'in dış politika yaklaşımında askeri güç kullanımının etkin olması söz konusu iken Brown döneminde Orta Doğu'daki çatışma bölgelerinin ekonomik olarak yapılandırılması, Afrika'nın ekonomik kalkınmasına destek olmak, İran'a yönelik yaptırımlar gibi ekonomik açılımlar ön planda olmuştur. İkincisi ise Brown döneminde Irak'ın işgali ve 11 Eylül konusundan gerekmedikçe söz edilmemiştir (Vickers, 2011: 204). Brown tarafından Birleşik Krallık'ın "terörizmle savaş" dönemini aştığı gösterilmek istenmiştir.

Öte yandan, Birleşik Krallık'ta Avrupa şüpheciliğinin artmasıyla Lizbon Antlaşması'nın imzalanması sürecinde bazı Muhafazakâr Partililer referandum gerçekleştirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Ancak parti içindeki baskıların aksine Brown'u söz konusu antlaşmanın referandum yapılmaksızın imzalanabileceği konusunda Miliband cesaretlendirmiş ve antlaşma 2009'da yürürlüğe girmiştir. Bu politik krizin ardından Euro bölgesindeki ekonomik krizin derinleşmesi, önceden Maliye Bakanı görevini üstlenmiş Brown'ın fikirlerinin önemsenmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda, 2009 yılındaki G20 Zirvesi'nin başkanlığını Birleşik Krallık'ın yapması, Başbakan Brown'a uluslararası alanda bir fırsat sunmuştur (Tonra, 2009: 473-480). Söz konusu zirve Brown'ın liderlik rolü üstlenebildiğini göstermiş ve 2008 yılındaki küresel kriz Brown'ın küresel çözüm söylemini doğrulamıştır. Ancak, Brown döneminde ortaya koyulan küresel vizyonun etkisi sınırlı olmuş ve uygulamada istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır.

3.1.2.6. Liberal Muhafazakârlık Yaklaşımının Benimsenmesinden AB ile İlişkilerin Sorgulanmasına

2010 yılındaki genel seçimler sonrası Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti'nin oluşturduğu koalisyon hükümeti dış politikada "liberal muhafazakârlık" yaklaşımını benimsemiştir. Söz konusu yaklaşım, ulusal çıkarların ülkenin dış politikasının merkezinde yer aldığı ve diğer dünya ülkelerinin çıkarlarının da göz önünde bulundurulmasının uluslararası bir sorumluluk olduğu görüşüne dayanmaktadır. Koalisyon hükümeti, tehditlerin farklılaşmasıyla Blair döneminin müdahaleci anlayışından kaçınmıştır. Koalisyon döneminin dış politikası temelde Muhafazakârların yaklaşımlarıyla şekillenmiş, Liberal Demokratlar ağırlıklı olarak Muhafazakârların düşüncelerine uyum sağlamıştır. Koalisyon hükümetinin başbakanı Cameron, öncelikle Birleşik Krallık'ın

yükselen güçler olarak kabul ettiği ülkelerle ilişkilerini ekonomik açıdan geliştirmek istemiştir. İkinci olarak ise Cameron, Birleşik Krallık'ın küresel rolünü öne çıkarmayı hedeflemiş, Blair döneminin dış politika anlayışı olan liberal müdahaleciliğe son vererek yerine çatışmaların ortaya çıkmadan önüne geçilmesini amaçlayan ön alıcı bir dış politika anlayışı benimsemiştir (Daddow ve Schnapper, 2013: 336-339). Başbakan Cameron ilk aşamada dış politikada karar almak için ABD'ye benzer karar alma düzeni inşa etmiş ve bu bağlamda Ulusal Güvenlik Konseyi oluşturulmuştur (Vickers, 2015: 229).

Liberal muhafazakârlık yaklaşımı bağlamında Birleşik Krallık'ın dış politikada sahip olduğu üstünlükler ön plana çıkarılarak küresel alanda yeni bir Birleşik Krallık imajı da oluşturulması arzulanmıştır. Birleşik Krallık'ın küresel olarak uluslararası politikayı şekillendiren kuruluşlardaki konumu, BM Güvenlik Konseyi, G8, G20, NATO, İngiliz Milletler Topluluğu gibi yapılanmaların merkezinde bulunması gibi etkenler öne çıkarılarak Birleşik Krallık'ın küresel siyaseti yönlendiren sayılı aktörlerden biri olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın ekonomik gücüne vurgu yapılarak Londra'nın dünya ekonomisine yön veren merkez olduğu öne çıkarılmıştır (Daddow, 2015: 306).

Cameron-Clegg koalisyonu dış politikada ABD ile yakın ilişkiler geliştirmekten yana oldukları hususunda net bir tavır sergilemiştir. Ancak bu husustaki tek çekince ABD'ye bağımlı olmamak olmuştur. Birleşik Krallık için ABD, özel ilişkiler geliştirdiği ve yakın müttefiki olmasının yanı sıra bu iki ülkenin dünyada istikrarın sağlanması için temel oluşturduğu yaklaşımı benimsenmiştir. Ayrıca Çin ve Hindistan ile ilişkilere önem atfedildiğine vurgu yapılmıştır (Garnett vd., 2018: 304-306).

Cameron kendisini “liberal muhafazakâr” şeklinde tanımlayarak, liberal yönüyle özgürlük ve demokratik değerlere verdiği önemi aynı zamanda da insani müdahaleleri destekleyen bir çizgisi olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Muhafazakâr yönüyle ise dünyanın şekillendirilmesine yönelik politikalara karşı mesafeli bir duruş sergileyeceğini belirtmiştir. Liberal ve muhafazakâr değerleri birleştiren Cameron'un bu yaklaşımı ile Muhafazakâr Parti'nin geleneksel dış politika anlayışı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası çıkarları birbirinden farklı gören dış politika anlayışının Cameron ile birlikte insani müdahaleyi meşrulaştıran bir anlayışa dönüşeceğinin sinyalleri verilmiştir. Cameron'un dış politika yaklaşımının diğer Muhafazakâr Parti liderlerinden farklı olmasının ana sebebi ise daha farklı uluslararası koşulların hüküm sürdüğü bir dünyada liderlik rolü üstlenmesidir (Vickers, 2015: 228-230).

2010 yılında Tunus'ta halkın protestolarıyla başlayan ve sonrasında diğer Arap ülkelerine sıçrayan “Arap Baharı” olarak adlandırılan süreçte Birleşik Krallık'ın ana politikası ilk etapta halkların demokrasi isteklerinin hükümetler tarafından sağlanmasına destek vermek olmuştur. Tunus ve Libya'daki protesto ve halk ayaklanmaları Mısır'a yayılmış, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü

Mübarek'e yönelik gösteri ve protestolar, ordunun yönetimi ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Yemen ve Suriye'de de yaşanan olaylar sonucunda iç savaş başlamış ve bu ülkeler derin bir kaosa sürüklenmiştir. Birleşik Krallık'ın söz konusu gelişmelere yönelik dış politikasının ana hatları Avrupa ülkeleriyle birlikte hareket ederek Yemen'deki krize son vermek ve Libya'ya gerçekleştirilecek müdahalede öncü rol üstlenmek bağlamında şekillenmiştir (Leech ve Gaskarth, 2015: 139-143). BM'de Cameron tarafından gerçekleştirilen konuşmada, Arap Baharıyla birlikte yönetim değişikliğinin yaşandığı ülkelere ilişkin nasıl bir yol izleneceğine yönelik bir bakış açısı ortaya konulmuştur. Cameron'a göre, yaşanan Arap Baharı ile Yemen ve Tunus'ta yönetimin farklılaşması ve Fas'ta yeni anayasanın oluşturulması hafife alınacak sonuçlar değildir. Ayrıca, Cameron'a göre Suriye'nin geleceği Esad olmadan şekillenmelidir (UK Government, 2012: 1).

Irak ve Afganistan tecrübeleri sonrası Birleşik Krallık'ın Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelik politikalarını AB ile uyumlu hale getirmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Fakat Arap Baharı sürecinde Birleşik Krallık'ın Avrupalı ortaklarına kıyasla daha somut adımlar attığı söylenebilir. Bu bağlamda, BM ve NATO nezdindeki girişimlerde Birleşik Krallık öncü rol oynamış, siyasi ve ekonomik yaptırımların hayata geçirilmesi hususunda diğer AB ülkelerini cesaretlendirmiştir. Birleşik Krallık'ın oluşturduğu Arap Baharı'ndan ekonomik ve siyasi olarak etkilenen ülkeler için destek sağlamayı amaçlayan Arap Ortaklığı girişimi pek yeterli olmasa da olumlu bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Birleşik Krallık'ın otoriter rejimlere yönelik izlediği dış politika ile silah satma politikası tutarlı olmamış ve Birleşik Krallık dış politikasında imaj sorunu ortaya çıkmıştır. Körfez ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi, Birleşik Krallık dış politika çıkarlarının ticari ilişkiler geliştirilerek daha iyi yansıtılacağı fikrinden kaynaklanmıştır (Leech ve Gaskarth, 2015: 142-145).

Birleşik Krallık, Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde geçiş sürecinin daha düzenlilik içinde sürdürülebilmesinin sağlanması için dört yıllık bir yardım programı planlamıştır. Yaklaşık 110 milyon poundluk ekonomik yardım ile Arap Baharı sürecinden etkilenen ülkelerin demokratikleşmesine yönelik adımlar atılmaya çalışılmıştır. Yardım miktarının 70 milyon poundluk bölümü Uluslararası Kalkınma Departmanı'na, 40 milyon poundluk bölümü ise Arap Ortaklığı'nın idaresine verilmiştir (BBC News, 2011: 1). Dolayısıyla Birleşik Krallık tarafından Orta Doğu'da yaşanan dönüşüm süreci yakın olarak izlenmiştir. Bilhassa Muammer Kaddafi'nin Libya'da sivil halka yönelik gerçekleştirdiği müdahalelere karşılık olarak Avrupa ülkeleri harekete geçmiş ve Cameron yönetimindeki Birleşik Krallık bu konuda öncü rol üstlenmiştir.

Kaddafi'nin Libya'daki halkına karşı sert önlemler almasıyla Başbakan Cameron Libya'da bulunan İngiliz vatandaşlarının ülkeden çıkarılması için uğraşmıştır. Libya'ya yönelik gerçekleştirilecek müdahale hususunda Cameron ödün vermeden müdahalenin gerçekleştirilmesini savunmuş ve uluslararası arenada da bu doğrultuda çağrıda bulunmuştur. Birleşik Krallık'ın bu doğrultudaki çabasına Fransa da destek vermiş ve bu iki ülke BM'de müdahale yönünde karar alınması için çaba harcamışlardır. Avrupa ve ABD askeri güçlerinin oluşturduğu koalisyon

tarafından Libya’da Kaddafi rejimine yönelik müdahale başlatılmıştır. Libya’ya yönelik müdahale Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy ve Cameron’un kararlı tutumu sayesinde mümkün olabilmektedir. Libya meselesini Avam Kamarası’na taşıyan Cameron, parlamentodan büyük bir destek görmüştür (Davidson, 2013: 321-324). Ancak Birleşik Krallık askeri yetkililerine göre, Cameron’un Libya müdahalesi hızlı alınmış ve doğru olmayan bir karar olsa da Başbakan Cameron Ulusal Güvenlik Konseyi’ni toplayarak Birleşik Krallık için Libya’ya yönelik müdahalenin ülkenin ulusal çıkarlarını korumaya yönelik olduğu belirtilmiştir. Başbakan Cameron tarafından Kaddafi sonrası Libya’da yönetimin nasıl olacağına yönelik adımların atılmasına rağmen ortaya somut ve net bir plan konulamamıştır. Kaddafi, Birleşik Krallık hükümeti ile iletişimde bulunarak yetkilerinin elinden alındığı fakat ülkede kral olarak devam edebileceği yönünde bir öneri sunsa da söz konusu öneri Cameron tarafından reddedilmiştir (Dawson, 2022: 365-368).

Tunus’ta gerçekleşen halk ayaklanmalarıyla devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali’nin devrilmesinin ardından Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Hague Tunus’a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Söz konusu ziyarette Tunus’ta yaşanan değişimin Birleşik Krallık tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Birleşik Krallık’ın Mısır ile ilişkilerine bakıldığında Mısır’ın iyi bir ortak olduğu belirtilebilir. Birleşik Krallık’ın Mısır’da önemli ticari çıkarlarının olması, bu ülkeyi Birleşik Krallık açısından mühim kılmaktadır. Hem Mısır’da en büyük yabancı yatırımı bulunan hem de Mısır’a en çok turist gönderen ülkelerden biri olması dolayısıyla Mısır’da yaşanan siyasi istikrarsızlığın Birleşik Krallık’ın ekonomik çıkarlarına zarar verebileceği ve İsrail ile ilişkilere de etki edebileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda da Birleşik Krallık’ın Mısır’a yönelik bakışı Mısır’daki reform sürecinin desteklenmesi yönünde olmuştur (Ronen, 2013: 675-677).

Suriye’de iç savaş ortaya çıktığında Başbakan Cameron, Suriye’ye yönelik herhangi bir politika izlenmemesi durumunda diğer ülkelerin Suriye üzerindeki etkilerini arttırabileceğini ve ülkede kaos ortamının hakim olabileceğini düşünmüştür. Esad rejiminin Suriye’de sivil halka karşı kimyasal silahları kullanması Obama yönetimi tarafından oldukça eleştirilmiş ve kırmızı çizgi olarak adlandırılmıştır. Bu durum, Suriye’ye müdahale noktasında Cameron’un elini güçlendirerek Obama yönetimi üzerinde baskıyı arttırabilmesine fırsat vermiştir. Harekete geçen Cameron, Suriye’ye müdahale konusunu Avam Kamarası’nın gündemine taşımıştır. Esad rejiminin sivil halka karşı kimyasal silahları kullandığı gerekçesiyle Birleşik Krallık’ın Suriye’ye müdahalesini öngören teklif, Avam Kamarası tarafından kabul edilmemiştir. On sekizinci yüzyıldan sonra ilk kez hükümet tarafından dış politikada uygulanmak istenen bir karar Birleşik Krallık parlamentosunda reddedilmiştir (Dorey ve Garnet, 2016: 224-227). Afganistan ve Irak müdahalelerinin Birleşik Krallık halkı üzerinde yaptığı etki ve Libya’ya gerçekleştirilen müdahalenin ardından Libya’da oluşan kaos ortamının söz konusu kararda etkisinin bulunduğu söylenebilir.

Tablo 6: Arap Baharı Sürecinde Birleşik Krallık Hükümeti'nin Tepkileri

Protestoculara Önemli Destek	Rejime Önemli Destek	Herhangi bir tarafa önemli destek verilmeyen durumlar
Libya Suriye	Bahreyn	Cezayir Fas Filistin Irak Kuveyt Lübnan Mısır Sudan Suudi Arabistan Tunus Umman Ürdün Yemen

Kaynak: Leech ve Gaskarth, 2015: 142

Suudi Arabistan ve diğer Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkeleri, Arap Baharı sürecini türlü siyasi açılımlar üzerinden daha az zarar görerek atlattımlardır. Bu süreçte Suudi Arabistan coğrafi konumunu ayaklanmaları kontrol altına almak, bölgedeki İran'ın etkisini sınırlandırmak ve krallık yönetiminin sürdürülmesini sağlamak için kullanmıştır. Ayrıca, Suudi Arabistan Arap Baharı'nın etkilerinin bölgeye yayılmasını sınırlandırmak için mali kaynaklarını kullanarak özellikle Yemen, Ürdün, Umman, Bahreyn ve Fas'ta yaşanan krizlerin sona ermesi için ciddi miktarda maddi destekte bulunmuştur (Leech ve Gaskarth, 2015: 142-145).

Arap Baharı sürecinde Suudi Arabistan diğer Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin tecrübe etmiş olduğu istikrarsızlık ve toplumsal dönüşümü yaşamamıştır. Birleşik Krallık'ın Suudi Arabistan ile ticari ilişkisinden kaynaklı ekonomik çıkarları Suudi Arabistan'a yönelik net bir strateji izleyememesine sebep olmuştur. Arap Baharı sürecinde Başbakan Cameron'un demokratikleşme söylemi göz önünde bulundurulduğunda Suudi Arabistan'da yaşanan gelişmelere göz yumduğu söylenebilir. Birleşik Krallık, Arap Baharı sürecini Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin demokratik dönüşümleri açısından bir fırsat olarak görmesine rağmen Suudi Arabistan'a karşı farklı bir tutum benimsemiş ve dış politika söylemiyle uyumlayan bir profil çizmiştir. Örnek olarak, 2012 yılında Birleşik Krallık ile Suudi Arabistan arasında yaklaşık 1,9 milyar pound askeri eğitim tipi uçak anlaşması gerçekleştirilmiştir (Aras ve Günar, 2014: 105-106).

Cameron yönetimi döneminde Rusya ile ulusal çıkarları uyumlaştırma noktasında çaba gösterilmesine karşın Arap Baharı sürecinin etkisinden dolayı Birleşik Krallık ve Rusya arasında dış politikada birçok konuda anlaşmazlık yaşanmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ın Rus muhalifler için

sığınma sağlaması iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren ve ilişkilerde uyumsuzluk yaratan bir başka unsur olmuştur. Bunun yanı sıra, 2014 yılında Ukrayna’da yaşanan olaylar ve Kırım’ın Rusya tarafından işgal edilmesine karşılık olarak Birleşik Krallık, Rusya’ya karşı sert bir söylem geliştirmiş ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bununla birlikte Cameron hükümeti Rusya ve Avrupa arasındaki anlaşmazlıkta Birleşik Krallık’ın dışarıda kalmasının daha uygun olduğunu düşünmüştür (Garnett vd., 2018: 313-315). Ukrayna ve Kırım’daki Rus tavrına, gereken önemi vermemeyi tercih etmiştir.

Birleşik Krallık’ın Rusya’nın Kırım ve Ukrayna’ya yönelik saldırgan politikaları karşısında harekete geçmemesi, Birleşik Krallık’ın uluslararası arenadaki prestijinde bir gerileme olduğu fikrini uyandırmıştır. Ukrayna sorunu hususunda AB ve Rusya arasında gerçekleşen anlaşma görüşmelerine Birleşik Krallık katılmamış, bu sebeple Cameron hükümeti AB ve ABD tarafından eleştirilmiştir (Dorey ve Garnet, 2016: 227-229). Halbuki Rusya’nın agresif tavrı karşısında yalnızca Birleşik Krallık değil AB ve ABD de caydırıcı kararlar alamamıştır. Söz konusu durum Batı’nın düşüşü şeklinde açıklanmıştır.

AB, Ukrayna krizini hazmedememişken yeni bir problemle karşılaşmıştır. Cameron hükümeti, AB ile ilişkileri sorgulayarak Birlik’in rekabetçi olmadığını öne sürmüş ve Birlik’ten reform talebinde bulunmuştur. Başbakan Cameron, Mayıs 2015’te yapılacak olan seçimleri kazanması halinde Birleşik Krallık’ın AB üyeliğini referanduma taşıyacağını belirtmiş ve AB’de kalma yönünde oy kullanacağını ifade etmiştir. Birleşik Krallık ve AB arasında Birleşik Krallık’ın talep ettiği reformlara yönelik olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Taraflar arasında gerçekleşen görüşmelerin sonucunda ekonomi, göç ve dış ilişkiler alanında bir düzenleme yapılmış ve Birleşik Krallık’ın AB içerisindeki özel statüsü daha da güçlenmiştir (Garnett, 2018: 319-322).

Mayıs 2015’te yapılan genel seçimlerde zafer kazanan Cameron, seçim öncesi verdiği sözü yerine getirerek Haziran 2016’da Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılma (Brexit) referandumunu gerçekleştirmiştir. Söz konusu referandumun AB’den ayrılma doğrultusunda sonuçlanması Birleşik Krallık’ın ekonomisi üzerinde ciddi etkiler ortaya çıkarmış ve beraberinde siyasi istikrar sorunu da baş göstermiştir. Cameron, referandum sonrası istifa etmiş ve Birleşik Krallık’ta Muhafazakâr Parti’den Theresa May başbakanlık görevine gelmiştir (Aras ve Günar, 2018: 93-97).

3.2. Brexit Sonrası Birleşik Krallık Dış Politikası

3.2.1. Birleşik Krallık-AB İlişkileri

3.2.1.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

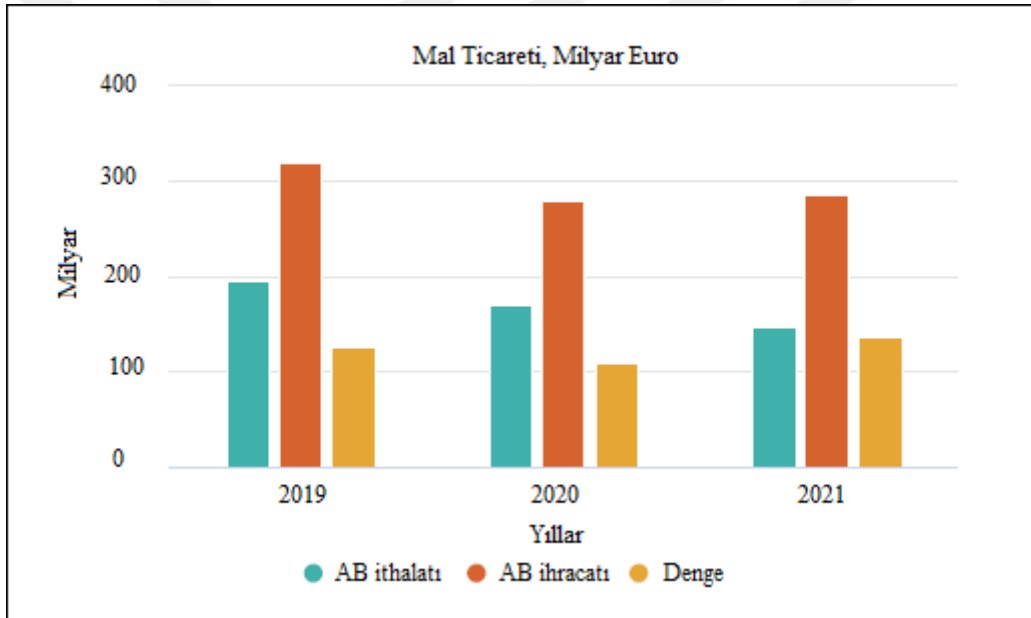
Haziran 2016’da yapılan Brexit referandumundan ayrılma yönünde karar çıkmasının ardından Birleşik Krallık ve AB ayrılık müzakerelerine başlamıştır. Referandumun akabinde, sterlinin keskin bir biçimde düşmesi ve iş yatırımlarının zayıflamasına rağmen, “Remain” kampanyasının öngördüğü diğer negatif etkiler büyük oranda gerçekleşmemiştir. Uzun süren müzakereler sonucunda Ocak 2020’de Birleşik Krallık, AB’den resmi olarak ayrılmıştır (European Committee of the Regions, 2022: 12). Ayrılığın ardından Aralık 2020’de Ticaret ve İşbirliği Anlaşması (Trade and Cooperation Agreement/TCA) imzalayan Birleşik Krallık ve AB, aralarındaki bağı daha ziyade “ekonomik ortaklık” vasıtasıyla devam ettirme doğrultusunda irade göstermişlerdir (European Commission, 2021).

Birleşik Krallık ve AB arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması ve Ortaklık Anlaşması sonucunda meydana gelen Ticaret ve İşbirliği Anlaşması’nın geçici olarak 1 Ocak 2021’de resmi olarak 1 Mayıs 2021 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Birleşik Krallık, AB’nin bütün politikalarından ve uluslararası antlaşmalarından ayrılmıştır (Koltuk ve Kaval, 2022: 365). Ayrıca, Birleşik Krallık ve AB arasında geniş kapsamlı bir Serbest Ticaret Anlaşması olarak kabul edilen söz konusu anlaşma, “makul olan ve menşe düzenlemelerine uyan bütün ürünler için sıfır kota ve sıfır tarife” uygulamaktadır (European Commission, 2021). Böylece, Birleşik Krallık ve AB arasındaki toplam hacim değeri 747 milyar Euro olan karşılıklı ticaretin sürdürülmesi garanti altına alınmıştır (Balkır, 2021: 238).

Birleşik Krallık’ın AB ile ticari ilişkileri, geçiş döneminin sona erdiği ve TCA’nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 2021 tarihinde önemli ölçüde değişmiştir. Birleşik Krallık-AB ticaretinin çoğu tarifersiz ve kotasız bir şekilde sürdürülecek olsa bile Birleşik Krallık artık Ortak Pazar ve Gümrük Birliği’nin bir parçası değildir. Bu durum, Birleşik Krallık ürünlerinin AB pazarında otomatik olarak serbest dolaşım hakkının olmadığı anlamına gelmektedir. Birleşik Krallık, Brexit kararıyla birlikte Tek Pazar’dan ayrılarak emek, sermaye, mal ve hizmetler olmak üzere dört ticaret özgürlüğünü kaybetmiştir. TCA’nın yürürlüğe girmesi, Birleşik Krallık ve AB arasında gümrük sınırının yeniden oluşturulması sebebiyle artan ticaret maliyetleri anlamına taşımaktadır (European Commission, 2021; Koltuk ve Kaval, 2022: 364). Gümrük sınırının geri gelmesi, pazarlar arasında sevk edilen ürün ve mallar için evrak işleri ve kontrollere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Şöyle söylenebilir ki, Birleşik Krallık ve AB arasındaki hem mal hem de hizmet ticareti artık eskisi gibi sorunsuz ve dinamik değildir ve bu durum taraflar arasındaki bürokrasiyi arttırmıştır.

Birleşik Krallık'ın 2021 yılındaki AB'ye ihracatı 2020 yılı ile karşılaştırıldığında yaklaşık %14 oranında azalma görülmektedir. Söz konusu azalmayı gösteren AB verileri, Brexit'in gerçekleşmesinin Birleşik Krallık'ın AB ile ticareti üzerine yaptığı negatif etkiyi ispatlamaktadır. Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Maroš Šefčovič, geçiş döneminin ardından Ocak 2021'de TCA'nın yürürlüğe girmesinden bu yana artan ticaret maliyetleri ve bürokrasinin Birleşik Krallık ve AB arasındaki hem mal hem de hizmet ticaretini olumsuz etkilediğini belirtmiştir (The Guardian, 2022: 1). Avrupa Komisyonu verileri, Birleşik Krallık'tan AB'ye yapılan mal ithalatının 2020'de 169 milyar Euro'dan 2021'de 146.9 milyar Euro'ya düştüğünü (%13,6'lık bir düşüş) göstermektedir. 2021 verileri ile 2019 verileri karşılaştırıldığında ise Birleşik Krallık'tan AB'ye yapılan mal ithalatının %25 oranında azaldığı görülmektedir (European Commission, 2022: 1). Söz konusu azalmada Covid-19 pandemisinin şartları da göz önünde bulundurulabilir.

Grafik 4: Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Euro)

Kaynak: European Commission, 2022.

Tablo 7: Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Euro)

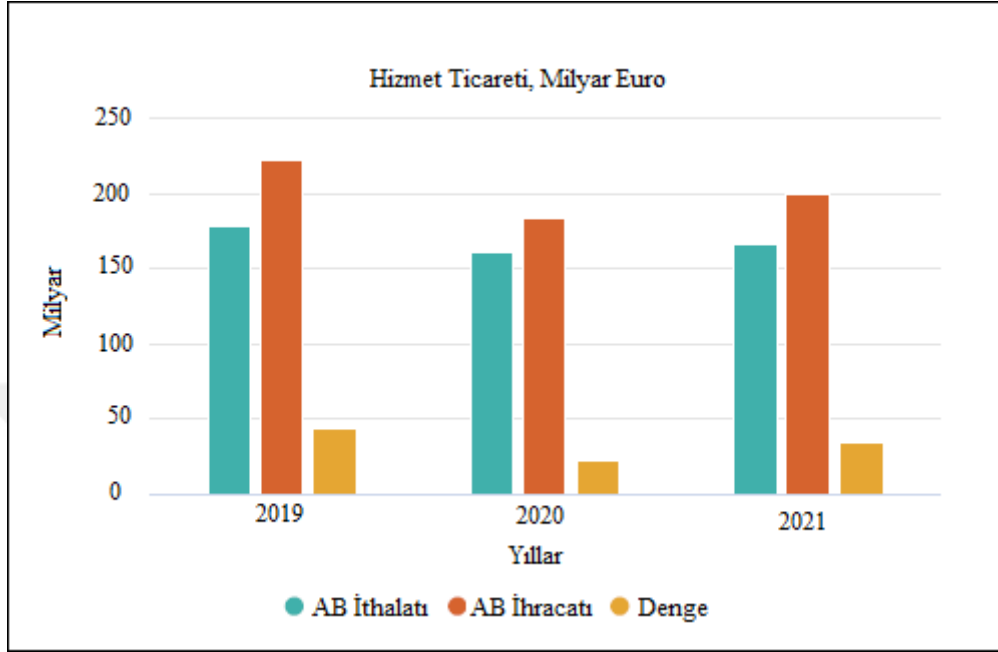
Yıllar	AB İthalatı	AB İhracatı	Denge
2019	194.3	320.2	125.9
2020	169	278.3	109.3
2021	146.9	283.6	136.7

Kaynak: European Commission, 2022.

Avrupa Komisyonu verilerine göre, Birleşik Krallık'tan AB'ye yapılan hizmet ithalatı 2019 yılında 178.9 milyar Euro iken 2021 yılında ise 166.2 milyar Euro'ya düşmüştür. Birleşik Krallık'tan

AB'ye yapılan hizmet ihracatı ise 2019 yılında 222.1 Euro iken 2021 yılında 200.1 milyar Euro'ya düşmüştür (European Commission, 2022: 1).

Grafik 5: Birleşik Krallık'ın AB ile Hizmet Ticareti (Milyar Euro)

Kaynak: European Commission, 2022.

Tablo 8: Birleşik Krallık'ın AB ile Hizmet Ticareti (Milyar Euro)

Yıllar	AB İthalatı	AB İhracatı	Denge
2019	178.9	222.1	43.2
2020	161.7	184	22.3
2021	166.2	200.1	33.9

Kaynak: European Commission, 2022.

Birleşik Krallık'ın en büyük ticaret ortağı AB'dir. Birleşik Krallık Ulusal İstatistik Ofisi (Office for National Statistics/ONS) verilerine göre, Birleşik Krallık 2021 yılında toplam ihracatının %42'sini ve toplam ithalatının ise %44.7'sini AB ülkeleriyle gerçekleştirmiştir (ONS, 2022a: 1).

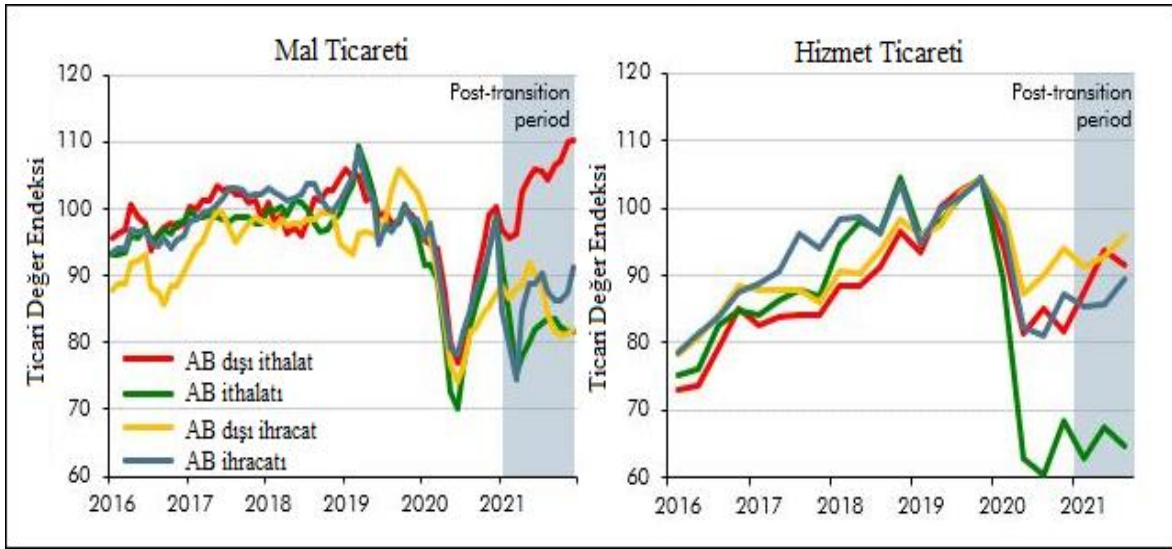
Tablo 9: Birleşik Krallık'ın AB ve AB Dışı Ülkelerle Ticareti, 2021 (Mal ve Hizmet)

	İhracat		İthalat		Denge
	Milyar Sterlin	% Toplam	Milyar Sterlin	% Toplam	Milyar Sterlin
AB	267.4	42.0%	292.2	44.7%	-24.8
AB-Dışı	368.9	58.0%	361.7	55.3%	7.2
Toplam	636.3	100%	653.9	100%	-17.6

Kaynak: ONS, 2022a.

TCA'nın uygulanışı Birleşik Krallık ve AB tarafında aynı olmayan hızlarda ilerlemiştir. AB, Birleşik Krallık ihracatına yönelik tam gümrük gereklilikleri ve kontrolleri 2021 yılının başında yürürlüğe koymuştur. Birleşik Krallık ise AB ithalatına yönelik tam gümrük gerekliliklerinin uygulanmasını Ocak 2022'ye ertelemiştir. (Office for Budget Responsibility/OBR, 2022: 1). AB tarafında daha sıkı kısıtlamalara rağmen, AB'den Birleşik Krallık'a yapılan mal ithalatı, Birleşik Krallık'ın AB'ye yaptığı mal ihracatından daha fazla düşmüştür. 2021'in dördüncü çeyreğinde AB'den yapılan mal ithalatı, 2019 seviyelerine göre yüzde 18 düşerek AB'ye yapılan mal ihracatındaki yüzde 9'luk düşüşün iki katına çıkmıştır. Birleşik Krallık'ın 2021 yılında AB'ye ve AB dışı ülkelere yönelik gerçekleştirdiği hizmet ihracatı, 2019 seviyelerinin yaklaşık %5 ila %10 aşağısına düşmüştür. (ONS, 2022a: 1; OBR, 2022: 1).

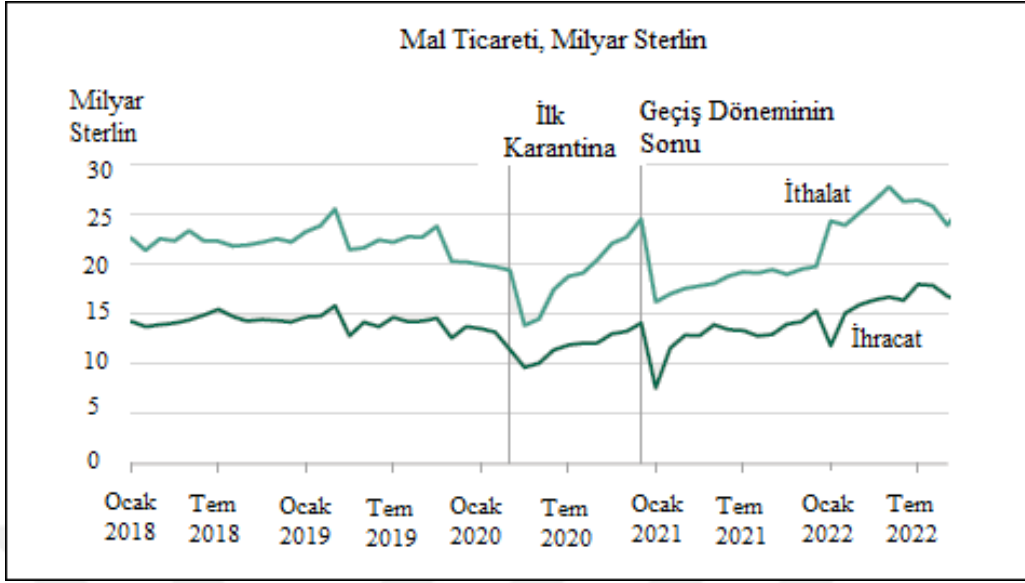
Grafik 6: Birleşik Krallık'ın AB ve AB Dışı Mal ve Hizmet Ticareti

Kaynak: OBR, 2022.

Birleşik Krallık-AB ticareti, Brexit geçiş döneminin sona ermesi ve bunun Birleşik Krallık-AB ticaretinde kesintilere neden olmasıyla 2020'nin dördüncü çeyreği ile 2021'in birinci çeyreği arasında keskin bir düşüş yaşamıştır. Birleşik Krallık'ın AB'ye ihracatı 2020'nin dördüncü çeyreği ile 2021'in ilk çeyreği arasında %17'lik bir düşüş yaşamıştır ve aynı dönemde AB'den yapılan ithalat da %24 oranında düşmüştür (ONS, 2022b: 1). Söz konusu düşüş, aylık veriler incelendiğinde daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Aralık 2020 ile Ocak 2021 arasındaki dönemde AB'ye gerçekleştirilen ihracattaki Birleşik Krallık mallarının değerinde %46'lık bir düşüş söz konusu olmuştur. Ocak 2021'de Birleşik Krallık'ın toplam mal ticaretinin %42'lik kısmını AB ülkeleri oluşturmuştur. Bu, Ocak 1997'den beri Birleşik Krallık ticaretinde AB'ye ait en düşük aylık paydır. Ancak 2022 yılında Birleşik Krallık-AB mal ticaretinin değeri genel olarak artmıştır ve Temmuz 2022'de Birleşik Krallık mal ihracatı, Ocak 1997'den bu yana en yüksek düzeye ulaşmıştır (ONS, 2022b:1).

Grafik 7: Birleşik Krallık'ın AB ile Mal Ticareti (Milyar Sterlin)

Kaynak: ONS, 2022b.

3.2.1.2. Birleşik Krallık'ın Avrupa ile Güvenlik ve Savunma Alanında İşbirliği

AB'den resmi olarak ayrılması ve geçiş dönemini tamamlamasının ardından Birleşik Krallık, AB nezdinde üçüncü ülke konumuna gelmiştir. AB için üçüncü ülke statüsünde olan Birleşik Krallık, Brexit sonrası AB kurumlarında temsil hakkını kaybetmiştir ve AB'nin dış eylemlerle ilgili karar süreçlerine dahil olamamaktadır (Martill ve Sus, 2018: 846). Güvenlik ve savunma alanında işbirliği, Birleşik Krallık'ın talebinden dolayı TCA'nın kapsamına dahil olmayan konulardan birini oluşturmuştur. Birleşik Krallık ve AB arasında Brexit sonrası ilişkileri belirleyen 2019 tarihli Siyasi Deklarasyon'da, taraflar arasında dış, güvenlik ve savunma politika alanlarında bir ortaklığın kurulması ve bu alanlarda işbirliği yapılması hedef olarak ortaya konulmuştur. Ancak Londra'da, AB ile dış, güvenlik ve savunma politikalarındaki işbirliğinde kurumsal bir çerçeveye gerek duyulmaması düşüncesinin hakim olmasıyla Şubat 2020'deki müzakere kılavuz ilkelerinde söz konusu hedef bırakılmıştır (Latici, 2021: 2). Birleşik Krallık, Brexit sonrasında OGSP kapsamındaki AB misyon ve hareketleri hususunda karar alma süreçlerindeki söz hakkını yitirmiştir. AB ile dış, güvenlik ve savunma alanlarında kurumsal bir çerçevede ilişki geliştirmenin gerekli görülmemesi, Birleşik Krallık'ın AB'den bağımsızlığının altını çizme isteğini göstermektedir.

Brexit ile birlikte Birleşik Krallık, AB'nin ODGP ve onun yan kolu olan OGSP'den çekilmiştir. Söz konusu çekilme sonrasında Temmuz 2018'de AB Deniz Gücü'nün (EU NAVFOR) (Atalanta Operasyonu) komuta merkezi İngiltere'nin Northwood kentinden İspanya'nın Rota şehrine taşınmıştır. Birleşik Krallık'ın, AB'nin Bosna Hersek'teki askeri oluşumu olan EUFOR'daki görevi Aralık 2020'de son bulmuştur (Cladi, 2023: 3). İlgili AB kurumlarının dışında kalması ve buralardaki söz hakkını yitirmesinin Birleşik Krallık için bir etki kaybı olduğu söylenebilir. Birleşik Krallık,

Brexit sonrasında AB uydu navigasyon projelerinden Galileo ve Avrupa Yerdurağan Konumlama Yer Paylaşımı Hizmeti'nden (European Geostationary Navigation Overlay Service/EGNOS) de ayrılmıştır. Fakat Birleşik Krallık, Brexit sonrasında AB'den bağımsız olarak Haziran 2022'de kendi navigasyon uydu sistemini başlatmıştır (Titcomb, 2022: 1).

Birleşik Krallık'ın Haziran 2016'da gerçekleştirdiği referandumdan çıkan Brexit kararı ve ABD'de Trump'ın başkanlık koltuğuna oturmasının ardından AB'nin güvenlik ve savunma alanına yönelik işbirliği girişimleri hızlanmıştır. Söz konusu girişimlerin hızlanmasının nedenlerinden birincisi, önemli bir askeri güç olan Birleşik Krallık'ın üyeliğini sonlandırmasının AB'de güvenlik ve savunma alanında zafiyet yaratacağı kaygısının baş göstermesidir. Ayrıca diğer neden ise ABD başkanı Trump'ın geleneksel ittifakları sorgulaması ve NATO'nun 5. Maddesinde yer alan ortak savunma ilkesinin uygulanmasının koşullu olacağını işaretlerini vermesiydi (Martill ve Sus, 2018: 857). Bu süreçte güvenlik ve savunma alanında; Avrupa Savunma Fonu (European Defence Fund/EDF) ve Koordineli Yıllık Savunma Değerlendirmesi (Coordinated Annual Review on Defence/CARD) gibi yeni mekanizmalar AB tarafından başlatılmıştır. Ayrıca, Lizbon Antlaşması'nda düzenlenen fakat hayata geçirilemeyen Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği'nin (Permanent Structured Cooperation/PESCO) keşfedilerek etkinleştirilmesi sürecine girilmiştir (Şahin, 2021: 9). PESCO'ya dahil olmak hususunda çekinceleri olan Birleşik Krallık, AB tarafından üçüncü ülkelerin dâhil olmasını düzenleyen kuralların Kasım 2020'de belirlenmesiyle PESCO çerçevesindeki projelerden biri olan Askeri Hareketlilik Projesi'ne katılmak için başvuruda bulunmuştur. Kasım 2022'deki AB Bakanlar Konseyi kararı, projenin lider ülkesi olan Hollanda'ya Birleşik Krallık'ı Askeri Hareketlilik Projesi'ne katılmaya davet etme yetkisi vermiştir (European Council, 2022: 1). Bu mekanizmaların tümü, AB tarafından Brexit referandumu sonrasında açıklanan ve Avrupa'nın "stratejik özerkliği" arttırabilecek savunma girişimleridir.

Brexit sonrası Birleşik Krallık güvenlik ve savunma konularında kurumsal bir çerçeveden kaçınarak, "geçici" düzenlemeler yoluyla "bir şekilde çözüme kavuşturma" yaklaşımını benimsemiştir (Whitman, 2020: 227). Birleşik Krallık, AB ile güvenlik ve savunma alanında kurumsal bir çerçeve olmaksızın çıkarlarının örtüştüğü alanlarda ortaklık kurmaya imkan veren esnek bir işbirliği biçimini tercih etmiştir. Birleşik Krallık Brexit sonrasında Avrupa ile güvenlik ve savunma işbirliğini, NATO aracılığıyla, Avrupa ülkeleriyle yapılan ikili anlaşmalar yoluyla ve Ortak Sefer Gücü'nde (Joint Expeditionary Force/JEF) liderlik uygulayarak sağlamıştır.

3.2.1.2.1. Etkili Bir NATO Üye Devleti Olmak

Birleşik Krallık, Brexit öncesinde yani AB'ye üye olduğu dönemde AB'nin güvenlik ve savunma alanına yönelik işbirliği girişimlerine şüpheyle yaklaşmış ve Avrupa'nın savunulması hususunda NATO'yu en önemli aktör olarak kabul etmiştir. Birleşik Krallık, 1949'da kurulmasından bu yana NATO'nun sadık bir müttefikidir ve önemli NATO tesislerine ev sahipliği görevini

üstlenmiştir. 2010 yılında Müttefik Hızlı Tepki Kolordusu Almanya'dan İngiltere'nin Gloucester bölgesine taşınmıştır. Müttefik Denizcilik Komutanlığı ise 2012 yılından beri İngiltere'nin Northwood bölgesinde bulunmaktadır. Diğer ülkelerde bulunan tesislerden farklı olarak Birleşik Krallık'ta bulunan tesislerin tamamı Müttefik Harekât Komutanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Birleşik Krallık, 1990'lı yıllardan beri NATO'nun büyük operasyonlarında (Bosna, Kosova, Libya ve Afganistan gibi) önemli bir aktör rolü üstlenmiştir (Cladi, 2021: 926).

Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği saldırının ardından Almanya, savunma bütçesine yönelik olarak önemli bir artış yapmış ve Alman silahlı kuvvetlerine 2022 bütçesinden 100 milyar Euro değerinde ödeme yapılmıştır (Neumann, 2022: 1). Almanya savunma harcamalarını arttırsa bile Birleşik Krallık (Fransa ile birlikte) Avrupa'nın başat askeri güçlerinden biri konumundadır. NATO verilerine göre, otuz üye devletin arasında Birleşik Krallık, mutlak harcamada ABD'den sonra ikinci sırada bulunmaktadır (NATO, 2022a: 7). 2014 yılındaki Galler Zirvesi'nde öngörülen NATO üyesi ülkelerin GSYİH'nın en az %2'si kadar askeri harcama yapması hedefine Birleşik Krallık 2014 yılından beri sadık kalmıştır (NATO, 2022b: 1).

NATO'da kurumsal etkiye sahip olan Birleşik Krallık, NATO Avrupa Müttefik Yüksek Komutan Yardımcısı (Deputy Supreme Allied Commander Europe/DSACEUR) konumunu sürdürmeye devam etmektedir. Söz konusu komuta merkezi direkt olarak Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı (Supreme Allied Commander Europe/SACEUR) ve Müttefik Harekat Komutanlığı başkanına bağlı olarak çalışmaktadır ve iki şekilde etki göstermektedir. Bunlardan birincisi, Berlin Artı Anlaşması (Berlin Plus Agreement) çerçevesinde AB'nin, barış gücü operasyonları için NATO varlıklarından faydalanabilmesidir. Bu durum, DSACEUR'un NATO varlıklarını kullanan AB operasyonlarının komuta merkezi olmasına imkan vermektedir (Cladi, 2021: 925-926). İkincisi ise DSACEUR'un, NATO kuvvetlerinin oluşturulmasında öncü rol üstlenmesidir. DSACEUR, NATO kuvvetlerinin oluşturulması hususunda NATO müttefikleriyle beraber hareket etmektedir. Bu noktada DSACEUR'un bir NATO temsilcisi şeklinde çalışması, muhatapları için Birleşik Krallık'ın askeri tecrübesinden ve itibarından kaynaklı bir güvenilirlik sağlamaktadır. Söz konusu durum, Brexit'in gerçekleşmesinin ardından da değişmemiş, aynı kalmıştır. Her ne kadar Fransa, DSACEUR konumunu hem NATO hem de AB üyesi bir ülkenin elinde bulundurması gerektiği düşüncesini dile getirirse bile bu görüş NATO ve ABD tarafından kabul görmemiştir. 2016 yılındaki Brexit referandumundan beri DSACEUR'de, Mart 2017 ve Nisan 2020 olmak üzere iki Birleşik Krallık dönemi yaşanmıştır (Cladi, 2023: 5-6).

Birleşik Krallık, Estonya'da NATO'nun Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet (enhanced Forward Presence/eFP) olarak adlandırılan çok uluslu muharip birliklerinin “çerçeve ülke”si olarak sekiz yüz asker konuşlandırmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği saldırıya karşılık olarak Birleşik Krallık, komutasındaki NATO birliklerinin sayısını Mart 2022'den itibaren Estonya'da ikine yükseltmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık askeri kuvvetleri Arrow tatbikatına dahil olmak için

Nisan 2022’de Finlandiya’ya gönderilmiştir. Defender and Defender Europe isimli ABD liderliğindeki tatbikatlarda Birleşik Krallık tarafından bin asker görevli kılınmıştır (UK Government, 2022a: 1).

Birleşik Krallık, Rusya’nın işgaliyle birlikte Ukrayna’ya askeri yardım tedarik etme hususunda 2022 yılında Avrupa’nın öncü ülkesi olmuştur. Birleşik Krallık, Ukrayna’ya öldürücü silah tedarik eden ilk Avrupa ülkesi olarak yerini almıştır (Kampfner, 2022: 1). Birleşik Krallık Ukrayna’ya yönelik üç yüz elli milyon sterlinlik askeri yardım ve yaklaşık dört yüz milyon sterlinlik insani ve ekonomik yardım gerçekleştirmiştir. Buna ek olarak, Birleşik Krallık tarafından Nisan 2022’de Ukrayna için yüz milyon sterlin değerinde ek askeri paketin sağlanacağı açıklanmıştır. Ukrayna’ya tedarik edilenler arasında Javelin tanksavar füzeleri, hareketli mühimmatlar, Starstreak hava savunma sistemleri, vücut zırhı, gece görüş gözlükleri gibi askeri malzemeler bulunmaktadır (UK Government, 2022b: 1). Haziran 2022’de Savunma Bakanı Ben Wallace tarafından Ukrayna’ya yönelik üç M-270 çoklu roket atar sistemlerinin de dahil olduğu ek önlemler duyurulmuştur. Yine Haziran 2022’de NATO’nun Madrid Zirvesi’nde Başbakan Johnson tarafından bir milyar sterlinlik bir yardım paketi açıklanmıştır. Ayrıca, Ukraynalı askerlerin eğitim alması amacıyla Birleşik Krallık tarafından Interflex Operasyonu başlatılmıştır. Birleşik Krallık’ın Ukrayna için söz konusu çabasına NATO müttefiki ve ortaklarından bazıları (Kanada, Finlandiya, Danimarka, Litvanya, Norveç, İsveç, Hollanda ve Yeni Zelanda) da destek vermiştir (Mills, 2023: 12-13).

3.2.1.2.2. Avrupa Ülkeleriyle İkili İlişkilerin Derinleştirilmesi

Birleşik Krallık’ın AB’den ayrılığına dair yapılan anlaşmalar, Birleşik Krallık’ın OGSP’nin sivil ve askeri görevlerine dahil olabilmesi hususunda düzenlenmiş bir mekanizma öngörmüyordu. Bundan dolayıdır ki, Brexit’ten bu yana Birleşik Krallık’ın, AB üyesi ülkelerle ikili işbirliğine öncelik verdiği görülmektedir. Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkilerin geliştirilmesi, Birleşik Krallık’ın Brexit sonrası “Küresel Britanya” vizyonunun mühim bir parçası olmuştur. Birleşik Krallık ve AB arasında güvenlik ve savunma alanında kurumsal bir çerçevenin bulunmamasıyla, Birleşik Krallık ve bazı AB ülkeleri arasında ikili ilişkiler ve konu temelinde geçici işbirlikleri daha mühim hale gelmiştir (Mills ve Smith, 2021: 1-2).

Birleşik Krallık’ın Avrupa’da güvenlik ve savunma alanında sahip olduğu başlıca ortağı Fransa’dır. Söz konusu ortaklık ilişkisi Brexit öncesi döneme dayanmaktadır. Birleşik Krallık ve Fransa 2010 yılında imzaladığı Lancaster House Antlaşmalarıyla güvenlik ve savunma alanında elli sene devam edecek bir işbirliği inşa etmiştir (UK Government, 2010: 1). Birleşik Krallık, Haziran 2018’de Fransa’nın liderliğinde kurulan Avrupa Müdahale Girişimi²⁶’ne (European Intervention

²⁶ Bütün dünyada hızlı bir şekilde konuşlanacak biçimde ortak bir askeri müdahale gücü oluşturmak düşüncesiyle kurulmuştur.

Initiative/EI2) katılmıştır (Mills, 2019: 3). Birleşik Krallık ve Fransa, beş binden fazla Birleşik Krallık ve Fransa askeri personelinin dahil olduğu ikili Griffin Strike Tatbikatı'nın sonrasında 2016 yılında Birleşik Ortak Sefer Gücü'nün (Combined Joint Expeditionary Force/CJEF) tam onayını yapmıştır. Birleşik Krallık-Fransa askeri gücü olan CJEF, sonradan, yüksek yoğunluğu olan operasyonlar ve insani yardım gibi daha geniş sorumluluklar için on binden fazla askeri personel konuşlandıracak şekilde 2020 yılında tam operasyonel kapasiteye kavuşmuştur (Brader, 2021: 1). Ayrıca, Fransa Cumhurbaşkanı Macron tarafından 2022 yılının Mayıs ayında Avrupa Siyasi Topluluğu isimli yeni bir girişim başlatılmıştır. Bu girişimin Ekim 2022'de yapılan ilk toplantısına Birleşik Krallık da dahil olmuş ve Avrupa Siyasi Topluluğu'nu desteklemiştir (Fella, 2022: 1). Birleşik Krallık Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirdiği ikili anlaşmalarla güvenlik ve savunma alanında Avrupa ile bağlarını devam ettirme konusundaki isteğini göstermiştir.

Eylül 2021'de ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya tarafından oluşturulan savunma ittifakı olan AUKUS, Birleşik Krallık-Fransa ilişkilerinde çatlak yaratmıştır (Şahin, 2021: 6). AUKUS ile birlikte, Avusturalya'nın 2016 yılında Fransa ile konvansiyonel denizaltı geliştirmek amacıyla imzaladığı anlaşmayı feshetmesi ve ABD ve Birleşik Krallık ile nükleer enerjili denizaltılar geliştirilmesi, hem Fransa'nın Hint-Pasifik politikasına darbe indirmiş hem de Fransa-Birleşik Krallık savunma ortaklığını olumsuz yönde etkilemiştir.

Brexit sonrası Birleşik Krallık ortak deklarasyonlar ve çerçeve anlaşmalar aracılığıyla AB ülkeleriyle ikili ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Londra, Mart 2021'de Estonya ile geliştirilmiş işbirliğine yönelik bir Niyet Beyanı ve ikili güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. Yine 2021 yılında Almanya, Belçika, Danimarka ve Letonya ile Ortak Deklarasyonlar imzalayan Birleşik Krallık Yunanistan ile Stratejik Çerçeve Anlaşması'na imza atmıştır. Londra ve Belçika arasında gerçekleştirilen deklarasyon ikili savunma işbirliğini kuvvetlendirme amacındadır. Letonya ile gerçekleştirilen deklarasyonda ise Doğu Ortaklığı'na vurgu yapılarak NATO'nun öneminin altı çizilmiş ve JEF içerisinde daha yakın işbirliğinin gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir. Almanya ve Danimarka ile gerçekleştirilen Ortak Deklarasyonlarda ise AB ve NATO arasında işbirliğine vurgu yapılmıştır (Von Ondarza, 2022: 1).

Rusya'nın 2022 yılının başlarında Ukrayna sınırlarında askeri hareketliliğini arttırması karşısında Birleşik Krallık, Ukrayna'ya askeri destek sağlama noktasında Avrupa ülkeleri arasında başı çekmiştir. Almanya ve Fransa'nın göndermeye istekli olmadığı silahları Birleşik Krallık Ukrayna'ya göndermiştir. Ukrayna'ya yönelik olarak ABD ile diplomatik istişareler gerçekleştiren Birleşik Krallık, öncü bir NATO ülkesi rolü üstlenmiştir (Kampfner, 2022: 1). Rusya tehdidine karşı Şubat 2022'de Birleşik Krallık, Polonya ve Ukrayna savunma ittifakı oluşturmuştur. Söz konusu üçlü girişim ile Birleşik Krallık, Polonya'da askeri kapasitesini yoğunlaştırmayı taahhüt etmiş ve üç ülke arasında güvenlik alanında işbirliği derinleştirilmiştir (UK Government, 2022c: 1). Birleşik Krallık yaptığı bu hamlelerle, Brexit sonrasında ABD ve Avrupalı ortaklarına Avrupa'nın güvenliğinin

Birleşik Krallık'ın aktif katılımıyla sağlandığını göstermek istemiştir. Bu çerçevede Ukrayna Savaşı, Birleşik Krallık'ın önemli bir askeri güç olduğunu ispatlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Avrupa'nın güvenliğini tehdit etmesi AB ülkelerini harekete geçirmiştir. NATO'ya üyelik başvurusu öncesinde İsveç ve Finlandiya Mayıs 2022'de Birleşik Krallık ile Ortak Güvenlik Deklarasyonu imzalamıştır. İki ülke lideri ile görüşen Johnson, ortak askeri operasyonların gerçekleştirilmesi ve güvenlik ve savunma alanında işbirliğini öngören deklarasyonu imzalamıştır (UK Government, 2022d: 1). Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin Avrupa'nın güvenliği hususunda yeni bir sayfa açtığını belirten Johnson, İsveç ve Finlandiya'ya yönelik saldırı gerçekleşmesi durumunda Birleşik Krallık'ın gerekli destekte bulunacağını sözünü vermiştir. Başbakan Johnson şu ifadeleri kullanmıştır: *“Hem İsveç'e hem de Finlandiya'ya desteğimizde kararlı ve netiz. Bu güvenlik deklarasyonlarının imzalanması, milletlerimiz arasındaki sonsuz güvencenin bir sembolüdür. Bunlar kısa vadeli geçici tedbirler değil, askeri bağları ve küresel istikrarı desteklemek ve gelecek nesiller için Avrupa'nın savunmasını güçlendirmek için uzun vadeli bir taahhüttür”* (TRT Haber, 2022a: 1). İsveç ve Finlandiya NATO'ya üyelikleri öncesinde güvenliklerini üst düzeye çıkarmak istemiş ve Birleşik Krallık ile güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. Birleşik Krallık ise Rusya tehdidine karşı NATO'nun doğu ve kuzey kanatlarını korumaya yönelik desteği taahhüt etmiştir.

3.2.1.2.3. Ortak Sefer Gücü'nde (JEF) Liderlik Uygulamak

2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte AB ülkeleri tarafından Avrupa'nın savunma kabiliyetleri geliştirilmek istenmiştir. Söz konusu düşünceyle paralel biçimde, hızlı operasyonlar yapabilen çok uluslu askeri kuvvetlerin geliştirilmesi belirginleşmiştir. Birleşik Krallık önemli bir adım atarak Ortak Sefer Gücü (Joint Expeditionary Force/JEF) adında askeri bir oluşum meydana gelmesinde öncü rol üstlenmiştir (UK Government, 2014: 1). Birleşik Krallık bu oluşum üzerinden askeri kabiliyetlerin birleştirilmesini içeren Avrupa savunma işbirliği ortaya koymuştur. JEF, bir çerçeve ulusun öncülüğünde çok uluslu güçlerin bir araya getirilmesini kapsıyordu. NATO'nun 2014 yılındaki Galler Zirvesi'nde çerçeve ulus kavramı benimsenmiştir. Çerçeve ulus yaklaşımı, beraber çalışabilirliğin gelişmesini sağlamak için bir grup katılımcı ülkelere askeri açıdan liderlik yapabilecek büyük bir gücü içermektedir (Cladi, 2021: 926-928). Bu açıdan JEF, Birleşik Krallık'ın askeri açıdan hareketliliğinin önemli bir örneğidir.

Çerçeve ülkesi Birleşik Krallık olan JEF'in katılımcıları Estonya, Letonya, Finlandiya, Litvanya, Danimarka, İsveç, Norveç, Hollanda ve İzlanda'dır. JEF, söz konusu ülkelerin savunma bakanları ve Birleşik Krallık tarafından imzalanan bir mutabakatla Temmuz 2018'de tam işlevsellik kazanmıştır. Operasyon yürüten ülkeler arasında eylem için ortak karar alma zorunluluğu bulunmamaktadır (Monaghan, 2022: 1). Bundan dolayı, JEF'in şemsiyesi altındaki bir oluşum krizlere hemen reaksiyon gösterebilmektedir. Birleşik Krallık, bir veya daha fazla ülkenin

katılmasıyla JEF’i faaliyete geçirebilmektedir, bütün ülkelerin askeri güç sağlaması gerekliliği bulunmaktadır (Sweeney ve Winn, 2021: 244).

JEF; savaş, barış koruma ve insani yardım operasyonlarını da içeren konuşlandırma için personellerden meydana gelen Birleşik Krallık öncülüğünde esnek bir güç olma amacını taşımaktadır. JEF, kara, hava, deniz, uzay ve siber alanlarda dengeli bir askeri varlık dağılımını üstlenmektedir (Monaghan, 2022: 1). Ortakları Birleşik Krallık komutası altında faaliyet gösterdiği için JEF, Birleşik Krallık’ın Avrupalı ortaklarıyla işbirliği yapma isteğini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda JEF, Brexit’in ardından Birleşik Krallık’ın mühim bir Avrupa savunma ortağı şeklinde konumlanmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte JEF, NATO çerçevesinde Birleşik Krallık liderliğini de vurgulamaktadır.

JEF, Avrupa’nın güvenliği hususunda Birleşik Krallık’ın liderlik ortaya koyması için önemli alternatiflerden biridir. 2021 yılının Eylül ayında, Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı Daimi Sekreteri David Williams, JEF’in katılımcı ülkeleriyle toplanarak söz konusu oluşumun bu zamana kadar sahip olduğu başarıları değerlendirmiştir (UK Government, 2021b: 1). Söz konusu başarılar, Kraliyet Donanmasına ait Westminster ve HMS Lancaster fırkateynleri ve RFA Tiderace tankeri ile beraber bazı Baltık ülkelerinin gemilerinin Baltık Denizi’nde konuşlandırılmasını ihtiva ediyordu (Royal Navy, 2021: 1).

Rusya’nın Şubat 2022’de Ukrayna’yı işgaliyle Birleşik Krallık’ın NATO’nun kuzey kanadındaki askeri güç olma rolü daha önemli bir hal almıştır ve JEF de bunun mühim bir parçasıdır. Mart 2022’de NATO’nun JEF toplantısının ardından açıklama yapan JEF ülkeleri, Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı karşısında Rusya’yı kınayarak Ukrayna’yı askeri yardım konusunda destek olacaklarını bildirmişlerdir (UK Government, 2022e: 1). Ayrıca şöyle açıklamada bulunmuşlardır: *“Putin’in eylemleri, Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenlik mimarisine temelden meydan okuyor. Bu tür eylemlerin kabul edilemez kalmasını ve başka hiçbir ülkenin şiddetli yayılmacılık girişimlerinin kurbanı olmamasını sağlamalıyız. Tüm egemen uluslar, dış saldırı tehdidi olmaksızın kendi güvenlik düzenlemelerini seçme hakkına sahiptir. Bu amaçla, kararlılık göstermeye istekli, benzer düşünceye sahip JEF’in bölgede savunma ve caydırıcılığa katkıda bulunmada, ülkelerimizi ve kıtamızı güvende tutmada güvenilir rol oynamaya devam etmesini sağlayacağız”* (Demirci, 2022: 1). Ayrıca, Baltık Denizi ve Kuzey Atlantik’te JEF’in askeri faaliyet üstleneceğini bildiren JEF ülkeleri *“Rusya’ya yaklaşımımızı yeniden şekillendirmek, Rus hidrokarbonlarına bağımlılığımızı azaltmak, müttefiklerimizle savunmayı ilerletmek ve iş birliğimizi güçlendirmek dahil Rusya’nın Avrupa güvenliğini tehdit etmeye devam etmemesini sağlamak için NATO ve AB’yle tamamlayıcı olarak çalışacağız”* (Demirci, 2022: 1) açıklamasında bulunmuştur.

Aralık 2022’de JEF ülke liderlerinin Letonya’nın Riga şehrinde gerçekleştirdiği toplantının açılışında Birleşik Krallık Başbakanı Rishi Sunak, Ukrayna’ya yönelik desteğin sürmesi gerektiğini

ifade etmiştir. JEF olarak Ukrayna'yı yakın müttefikleri olarak gördüklerini belirten Sunak, *"Şu anda bu konuda ilk öncelik daha fazla askeri yardım sağlamak olmalı. Bu da daha çok savunma sistemi, topçu ve zırhlı araçlar demek. Birleşik Krallık olarak gelecek yıl bu yıl sağladığımız 2,3 milyar sterlinlik yardımı yakalama veya aşma taahhüdünde bulunduk"* (TRT Haber, 2022b: 1) ifadesinde bulunmuştur.

3.2.1.3. Orta Yol: Kuzey İrlanda Protokolü'nden Windsor Çerçeve Anlaşması'na

Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumu sonucunda Birleşik Krallık'ta bütün olarak %51,9 oy oranında AB'den ayrılma yönünde sonuç çıkmasına rağmen Birleşik Krallık'ı oluşturan ülkeler açısından farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nihai karar, ayrılık doğrultusunda olsa da Brexit referandumu, Kuzey İrlanda'da %55,8 oy oranında AB'de kalma yönünde bir karar ile sonuçlanmıştır. Birleşik Krallık'ta oluşan söz konusu durumla birlikte Brexit sonrası yeni ve sürdürülebilir bir düzenin inşa edilmesi için hem merkezi yönetimin hem de bölgesel yönetimin temkinli stratejiler takip etmesi gerekmiştir (Cengiz ve Kutlu, 2021: 367-368).

Belfast/ Hayırlı Cuma Anlaşması²⁷'nden (Belfast/ Good Friday Agreement) itibaren yetki devri sistemi uygulansa da Brexit'in ardından Birleşik Krallık'ta üniter yapının devam ettirilmesi zor bir hal almıştır. Brexit referandumundan ayrılık yönünde kararın çıkmasıyla yeniden gündemde yer bulan Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında bir sınır kontrolü olasılığı, geçmişte İrlanda adasında yaşanan şiddet olaylarını hatırlatmıştır. Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında kişilerin ve malların serbest dolaşımını ortadan kaldıran bir sınırın yeniden oluşturulması olasılığı, İrlanda sorununu çözüme kavuşturan Belfast Anlaşması'nın sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları arttırmıştır (UK in a Changing Europe, 2022: 25-26). Dolayısıyla, Birleşik Krallık'ın istikrarının ve İrlanda Adası'ndaki barışın korunması için yeni siyasi bakış açıları ve mekanizmaların oluşturulması gerekmiştir.

Hem Birleşik Krallık'ın hem de İrlanda'nın AB üyesi olması ve AB çatısı altında oluşturulan Gümrük Birliği ve Tek Pazar, taraflar arasındaki fiziki sınırları ortadan kaldırmıştır. AB üyeliği, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında sınır ötesi işbirliğini geliştirerek, İrlanda Adası'ndaki barış sürecinin istikrarına önemli katkıda bulunmuştur. Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti'ni fiili olarak birleştiren AB entegrasyonu, Gümrük Birliği ve Tek Pazar ile mal, hizmet, kişi ve sermayenin İrlanda Adası'nda serbest dolaşımını sağlamıştır (Benn, 2022: 2). Dolayısıyla, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında ticari, sosyal ve kültürel ilişkiler gelişmiştir. Bu açıdan bakıldığında

²⁷ Nisan 1998'de Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Anlaşma, İrlanda Adası'nda Katolikler ve Protestanlar arasında yıllar boyu devam eden sıcak çatışmaları sona erdiren ve Kuzey İrlanda barışı için önemli bir uzlaşma zemini. Söz konusu anlaşma ile Kuzey İrlanda parlamentosu kurulmuş ve Birleşik Krallık tarafından Kuzey İrlanda parlamentosuna yönelik yetki devri mekanizması uygulamaya konulmuştur.

Brexit ile Birleşik Krallık'ın artık Gümrük Birliği ve Tek Pazar'ın üyesi olmaması, adanın iki tarafında barış süreci ve ekonomik refah açısından yeni bir sürece kapı aralamıştır.

AB üyesi İrlanda Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak Brexit sonrası AB'den ayrılacak olan Kuzey İrlanda arasında, sınır kontrollerinin yeniden oluşması tehlikesine karşı “backstop” isimli mekanizma gündemde yerini bulmuştur. Söz konusu mekanizma, İrlanda Adası'nda fiziki engellerin olmadığı mevcut durumu ek bir tedbir maddesi aracılığıyla garanti altına almayı öngörmüştür. Ayrıca, bu kapsamda Birleşik Krallık'ın Gümrük Birliği ve Tek Pazar'ın üyesi olarak kalması gündeme gelse de bu mekanizmaya sert Brexit taraftarları ve Muhafazakâr siyasetçilerin çoğu tarafından tepki gelmiştir. Theresa May döneminde yaşanan bu gelişmelerden dolayı Brexit süreci nihayete erdirilememiştir (Cengiz ve Kutlu, 2021: 375).

Johnson Hükümeti Ekim 2019'da AB ile Brexit Anlaşması ve ek olarak Kuzey İrlanda Protokolü'nü imzalamıştır (UK Government, 2019b: 1). Ocak 2020'de yürürlüğe giren ve Brexit Anlaşması'nın bir parçası olan Kuzey İrlanda Protokolü'ne göre, Birleşik Krallık bütünüyle Gümrük Birliği'nden ve Tek Pazar'dan ayrılmasına rağmen Kuzey İrlanda AB Gümrük Birliği ve Tek Pazar kurallarına riayet edecektir. Ayrıca İngiltere, İskoçya ve Galler'den İrlanda Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilecek ticaretteki malların kontrolleri ise Kuzey İrlanda limanlarında yapılacaktır. Kuzey İrlanda Protokolü ile İrlanda Adası'nda karasal bir sınır oluşturulmamış, gümrük sınırı İrlanda Denizi'ne çizilmiştir. Söz konusu protokol Kuzey İrlanda ile bir parçası olduğu Birleşik Krallık arasında İrlanda Denizi'nde bir sınır yaratmış oluyordu. Deyim yerindeyse Birleşik Krallık içinde sınırlar yaratan Kuzey İrlanda Protokolü'nü hem Londra hem de Kuzey İrlanda'daki Birleşik Krallık yanlıları egemenliğine ve Britanyalı kimliğine zarar verdiği düşüncesiyle memnuniyetle karşılamamıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık'tan AB'ye ve AB'den Birleşik Krallık'a giren gümrüksüz mallardan dolayı iki taraf da ticari kayba uğruyordu (Benn, 2022: 2-5).

AB ve Birleşik Krallık Brexit sonrası Kuzey İrlanda Protokolü'nden kaynaklanan söz konusu sorunları çözmek için 27 Şubat 2023'te Windsor Çerçeve Anlaşması üzerinde uzlaşa sağlamıştır (UK Government, 2023a: 1). Başbakan Sunak ile Avrupa Komisyonu Başkanı von der Leyen'in bir araya gelerek imzaladığı Windsor Çerçeve Anlaşması'yla Belfast Anlaşması'na riayet edilerek Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti arasında sınır kontrolünün olmaması yönünde karar alınmıştır. Anlaşma ile Britanya ve İrlanda Adası'nı ayıran İrlanda Denizi'ndeki sınır ortadan kaldırılmıştır (Tidey, 2023: 1). Mal ticareti bakımından “yeşil şerit” ve “kırmızı şerit” olmak üzere iki farklı şerit sistemi uygulaması öngörülmüştür. Bu uygulamaya göre, Britanya Adası'ndan (İngiltere, İskoçya ve Galler) Kuzey İrlanda'ya giden ve Kuzey İrlanda'da kalacak olan mallar için herhangi bir kontrol gerektirmeyen yeşil şerit kullanılacaktır. Bu uygulamayla İngiltere, İskoçya ve Galler'de üretilen mallar Kuzey İrlanda'da daha ulaşılabilir olacaktır. Kuzey İrlanda'dan çıkarak İrlanda'ya ve AB'ye gidecek mallar ise gümrük işlemleri ve kontrolleri gerektiren kırmızı şeridi kullanacaktır (BBC News

Türkçe, 2023: 1). Böylece, Birleşik Krallık ve AB'nin gümrüksüz mallardan kaynaklanan ticari kayıpları azalacaktır.

Windsor Çerçeve Anlaşması ile Birleşik Krallık ve AB arasındaki anlaşmazlıklar noktasında son sözü söyleme hakkı Avrupa Adalet Divanı'na ait olacaktır. Anlaşma kapsamında, adı “Stormont freni” olan bir acil durum mekanizması da geliştirilmiştir. Bu mekanizmayla Kuzey İrlanda Parlamentosu'ndaki parlamenterlerin istemesi durumunda Birleşik Krallık hükümeti tarafından anlaşma hükümleri askıya alınabilmektedir. Bu sayede Kuzey İrlanda, ticaretine olumsuz etki yapabilecek AB düzenlemelerine itiraz edebilecek ve kendisini koruyabilmektedir. Başbakan Sunak, bu anlaşmayla Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık'ın birbirlerinden uzaklaşmasını engellemeyi sağlamıştır (Liboreiro, 2023: 1). Sunak, Çerçeve Anlaşma için *“Birleşik Krallık'ın tamamında ticaretin sorunsuz akışını sağladığını, Kuzey İrlanda'nın birlik içindeki yerini koruduğunu ve Kuzey İrlanda'nın egemenliğini güvence altına aldığını”* (BBC News Türkçe, 2023: 1) belirtmiştir.

Anlaşmanın uygulanması için Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık parlamentolarından onay alınması gerekmektedir. Taraflarca olumlu karşılandığı için anlaşmanın hızlı bir şekilde onaylanması beklenmektedir. Windsor Çerçeve Anlaşması'nın, Birleşik Krallık ve AB arasındaki Kuzey İrlanda sorununa ilişkin bir “orta yol” bulduğu ve taraflar açısından “yumuşak” bir ayrılık sürecine devam etme istekliliğini göstermekte olduğu söylenebilir.

3.2.1.4. Göç ve Vatandaşların Hakları

Birleşik Krallık ve AB arasındaki geçiş döneminin Aralık 2020 itibarıyla tamamlanması ve Birleşik Krallık'ın AB'den tam anlamıyla ayrılmasıyla Ortak Pazar'ın en önemli unsurlarından biri olan serbest dolaşım hakkı hem Birleşik Krallık hem de AB vatandaşları için son bulmuştur. Geçiş dönemi öncesinde Birleşik Krallık veya AB'de yerleşik durumda olan vatandaşların kazanılmış haklarının 2004/38 sayılı “Vatandaş Hakları Direktifi”ne uygun bir şekilde korunması gerekli görülmüştür (Yıldız, 2021: 85). Birleşik Krallık, Brexit öncesinde Birleşik Krallık'ta yaşayan AB vatandaşlarının haklarını korumak için AB vatandaşlarının 30 Haziran 2021 tarihine kadar oturma izni için başvuruda bulunmalarını zorunlu kılmıştır. Söz konusu süreye kadar oturma izni için başvuruda bulunmayan AB vatandaşları, Birleşik Krallık'tan sınır dışı edilebilecektir. Birleşik Krallık'ta yaşamını sürdüren AB vatandaşlarının “yerleşik statü” olarak adlandırılan kalıcı oturma iznine sahip olabilmeleri için beş yıldır Birleşik Krallık'ta oturuyor olmaları gerekliliği bulunmaktadır. Beş yıllık süreyi doldurmamış olan AB vatandaşları ise sürekli oturma ve çalışma izni anlamını taşıyan “yerleşik öncesi statü” alma imkanına sahip olabilecektir (Yılmaz, 2022: 189).

Tablo 10: Yeni Göçmenlik Sistemindeki Kriterler ve Puanlar

Kriterler	Puanlar
Sponsorluğu onaylanmış bir kurum tarafından iş teklifi	20
Yeteneklere uygun bir iş	20
Gerekli seviyede İngilizce konuşabilmek	10
20.480 – 23.039 Sterlin arası maaş	0
23.040 – 25.599 Sterlin arası maaş	10
25.600 Sterlin ve üstü maaş	20
İhtiyaç olan sektörlerde iş (Göç Danışma Komitesi tarafından belirlenen)	20
İşle ilgili bir konuda doktora	10
İşle ilgili bir fen, teknoloji, mühendislik ve matematik konularında doktora	20

Kaynak: UK Government, 2022h.

Birleşik Krallık, 2020 yılı sonu itibarıyla serbest dolaşımın sonlanmasıyla Brexit sonrası dönem için AB vatandaşları ve AB dışı ülkelerden gelen bireyler için aynı başvuru şartlarını taşıyan puana dayalı yeni göçmenlik sistemine geçileceğini duyurmuştur. Brexit sonrası Birleşik Krallık'ta çalışmak isteyen AB vatandaşlarının yeni statüsü “AB göçmenliği” olarak ifade edilebilecektir. Brexit sonrası yürürlüğe giren yeni göçmenlik sisteminde, başvuracak kişiler için yabancı dil, meslek, eğitim ve “sponsorluğu onaylanmış bir kurum” tarafından iş teklifi almak gibi kriterler göz önünde bulundurulacaktır. Yapılan değerlendirme ile en az 70 puan alan başvuru sahipleri Birleşik Krallık'a göçmen olarak gelebilecektir. Sponsorluk için gerekli olan en düşük yıllık ücret 25.600 sterlindir (UK Government, 2022h: 1; Yıldız, 2021: 86). Söz konusu kriterler düşünüldüğünde, yüksek nitelikler barındıran meslek sahibi bireylerin tercih edilmesi ve düşük vasıflı işçilerin Birleşik Krallık'a gelişlerinin kısıt altına alınması doğrultusunda bir Birleşik Krallık yaklaşımı göze çarpmaktadır. Böylece, Brexit sonrası Birleşik Krallık bağımsız bir şekilde kendi kontrolünde bir göç sistemi düzenleyebilme imkanına sahip olabilmektedir.

3.2.2. Birleşik Krallık-ABD İlişkileri

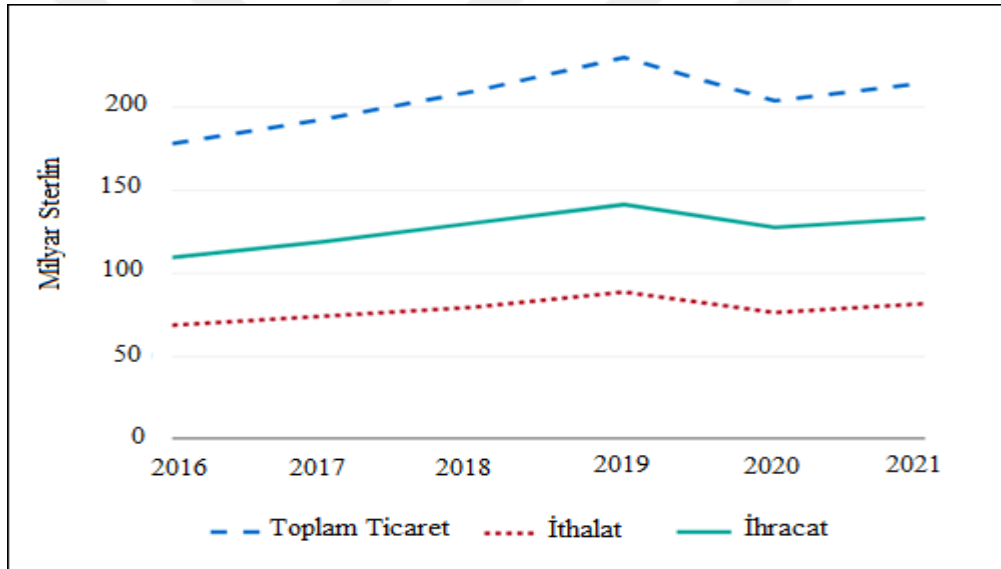
3.2.2.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

ABD ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanması konusu, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası ticaret politikalarının merkezinde yer almıştır. Brexit referandumu sonrasında Temmuz 2016'da Theresa May tarafından Uluslararası Ticaret Departmanı (Department for International Trade/DIT) oluşturulmuştur (Heron ve Siles-Brügge, 2021: 733). Dönemin Uluslararası Ticaret Bakanı Liz Truss Birleşik Krallık ve ABD arasında ticaret görüşmelerinin başlatılması için şu sözleri belirtmiştir: “*Birleşik Krallık ve ABD dil, hukuk, tarih ve alışkanlıklar ile birbirine bağlıdır. Dostluğumuz*

paylaşılan değerler ve prensiplere dayanmaktadır” (UK Government, 2020a: 1). Truss ayrıca AB’den bağımsız olarak kendi ticaret anlaşmalarını müzakere etmelerinin Birleşik Krallık’ın ticari gücünü yeniden inşa edeceğini belirtmiştir (UK Government, 2020a: 1). ABD ile yapılacak bir ticaret anlaşması, Birleşik Krallık’ın AB’den bağımsız bir ticaret gücü olarak varlığının bir testi niteliğinde olacaktır.

Taraflar arasındaki ticaret verilerine bakıldığında, Birleşik Krallık’ın ABD’ye ihracatı 2017’de 119 milyar sterlinden 2019’da 141.4 milyar sterline yükseldiği görülmüştür. Fakat 2020 yılında ihracat koronavirüs pandemisinden dolayı 127.7 milyar sterline düşmüştür. 2016-2019 yılları arasında Birleşik Krallık’ın ABD’den ithalatı artış göstermiştir. 2021 yılında ise Birleşik Krallık’ın, ABD’ye ihracatı 133.1 milyar sterlin, ABD’den ithalatı ise 81.6 milyar sterlin ve toplam ticaret 214.8 milyar sterlin olmuştur (Department for Business & Trade, 2022a: 1).

Grafik 8: Birleşik Krallık’ın ABD ile Ticareti, 2016-2021

Kaynak: Department for Business & Trade, 2022a.

Tablo 11: Birleşik Krallık’ın ABD ile Ticareti, 2016-2021

Yıl	İthalat (Milyar Sterlin)	İhracat (Milyar Sterlin)	Toplam Ticaret (Milyar Sterlin)
2016	68.6	109.5	178.2
2017	73.8	119	192.8
2018	79.5	130.2	209.7
2019	88.6	141.4	230
2020	76.3	127.7	204
2021	81.6	133.1	214.8

Kaynak: Department for Business & Trade, 2022a.

2021 yılında ABD'nin toplam ticaretinde Birleşik Krallık'ın payı %5,7'dir (Lawrence ve Myers, 2023: 9). ABD Sayım Bürosu verilerine göre, Birleşik Krallık, 2021 yılında mal ticareti açısından ABD'nin yedinci büyük ticari partneri olmuştur. Birleşik Krallık, ABD'nin toplam mal ticaretinin %2.6'sını oluşturmaktadır (U.S. Census Bureau, 2021: 1). Bu verilerden görülebileceği üzere, ABD için Birleşik Krallık ile ticari ilişkiler çok büyük önem taşımamaktadır. Birleşik Krallık ile bir serbest ticaret anlaşması imzalamak ABD için öncelik arz etmemektedir.

Brexit ile AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın, ABD iş dünyası için yatırım bağlamında cazibesi azalmıştır. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasıyla ABD şirketlerinin Birleşik Krallık şubeleri üzerinden avantajlı olarak Avrupa pazarına giriş yapabilmesi artık mümkün değildir. Bunun sonucunda, ABD şirketleri Birleşik Krallık'taki üretim kuruluşlarına yatırımlarını azaltmıştır (Prikhodko, 2022: 139).

Brexit öncesi dönemde ABD ve Birleşik Krallık arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler, ABD ve AB arasındaki Ticaret Anlaşması aracılığıyla düzenleniyordu. Brexit ile birlikte Birleşik Krallık AB'den ayrıldıktan sonra ABD ve Birleşik Krallık ticari ilişkilerinin yeni bir çerçevede düzenlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Birleşik Krallık-ABD ticaret anlaşması müzakereleri 5 Mayıs 2020 tarihinde başlamış ve taraflar anlaşmanın bazı bölümlerinde kayda değer ilerleme sağlamıştır (UK Government, 2020b: 1). Birleşik Krallık ve ABD arasında damıtılmış içkiler, şaraplar, elektromanyetik ürünler, denizcilik ve telekomünikasyon ekipmanları ve ilaç ürünlerini kapsayan alanlarda düzenleyici standartlar anlaşması imzalanmıştır (Prikhodko, 2022: 139).

ABD ve Birleşik Krallık arasındaki serbest ticaret müzakerelerinde zorlu alanlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, ABD tarım ürünlerinin Birleşik Krallık pazarlarına erişimi için koşullar hususunda yaşanan uyuşmazlıktır. Bu bilhassa hormonlu et ve genetiği değiştirilmiş gıda ürünlerini kapsamaktadır. Buna ilaveten, ABD ve Birleşik Krallık arasında gıda ürünlerine uygulanacak standartların aynı olmaması, Birleşik Krallık'ın bazı kesimlerinde endişe yaratmaktadır (Heron ve Siles-Brügge, 2021: 735). Taraflar arasındaki ticaret anlaşmasının Birleşik Krallık Ulusal Sağlık Sistemi (National Health Service/NHS) ve Birleşik Krallık'taki ilaç fiyatları üzerinde yapabileceği olası etki (ilaç fiyatlarının artmasına neden olabileceği), müzakerelerin diğer zorlu alanıdır. Müzakerelerde bir diğer zorlu alan ise Birleşik Krallık dijital hizmetler pazarında faaliyette bulunan ABD şirketleri için vergi konusunda uzlaşa sağlanamamasıdır (Gaston ve Aspinall, 2020: 13).

ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, Birleşik Krallık'ın İrlanda Adası'nda barışı bozacak ve Belfast Anlaşması'nı zayıflatacak bir girişimde bulunması halinde ABD-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması'nın Kongre'den geçmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Pelosi tarafından Belfast Anlaşması ve imzalanacak ABD-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması'nın birbirine bağlı olduğu ifade edilmiştir (Wood, 2020: 1). Biden öncesi ABD Başkanı

olan Trump'ın Birleşik Krallık'a ilgi göstermesi ve ABD ve Birleşik Krallık arasında Serbest Ticaret Anlaşması yapılması taahhüdü iki ülke arasındaki girişimleri hızlandırmıştır. ABD-Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması hala daha müzakere aşamasında olmasına rağmen, Birleşik Krallık Hükümeti tarafından, ABD ile imzalanacak olası ticaret anlaşmasının on beş yıl içerisinde Birleşik Krallık'ın gayri safi yurtiçi hasılasını %0.07 ile %0.16 arasında arttırabileceği öngörülmektedir (BBC News, 2020a: 1).

Birleşik Krallık ile serbest ticaret anlaşması yapmak, Biden yönetiminin öncelikleri arasında yer almamaktadır. ABD Başkanı Joe Biden, taraflar arasında serbest ticaret anlaşmasının imzalanması önündeki engellere dikkat çekmiştir. Bu noktada Belfast Anlaşması'na riayet etmemesi ve Batı'nın birliğini zayıflatabilecek düşmanca bir tavır sergilemesinin Birleşik Krallık'ın önündeki en büyük engeller olduğu vurgulanmıştır (Gaston ve Aspinall, 2020: 13-14). Bu bağlamda Başkan Biden'ın çok taraflılığa ve İrlanda Adası'ndaki barış sürecinin korunmasına verdiği önem göze çarpmaktadır.

3.2.2.2. Özel İlişkiler

Brexit referandumu, dönemin ABD başkanı Obama yönetiminin son zamanlarında transatlantik gündemine girmiştir. Haziran 2016'da gerçekleşen Brexit referandumu öncesinde Obama yönetimi, Brexit'in olası olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir. ABD'de Kasım 2016'da yapılan başkanlık seçimlerini sıkı bir Brexit destekçisi olan Donald Trump kazanmıştır. ABD Başkanı Trump, güçlü bir Brexit taraftarı olmuştur ve Brexit, Trump tarafından “büyük bir zafer” ve “küresel elitin reddedilmesindeki başarı” şeklinde nitelendirilmiştir (MacAskill, 2016: 1) . Trump, sert Brexit'i savunarak dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May'i, AB ile anlaşma sağlamaya çalışan tutumundan dolayı ciddi bir biçimde eleştirmiştir. Trump, başkanlık olarak görev yaptığı süre boyunca ABD-Birleşik Krallık özel ilişkisini “dünya tarafından görülen en büyük ittifak” şeklinde nitelendirmiştir (Gaston ve Aspinall, 2020: 12).

Brexit referandumundan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma yönünde karar çıkması, ABD'li liberal elitler ve Demokrat Parti'ye bağlı düşünce kuruluşları üzerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Söz konusu kesimler, referandumun neticesini, popülizmin bir yansıması ve küreselleşmeyle uzlaşma isteksizliği olarak algılamıştır. ABD'deki siyasi topluluklar, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile ilgili olarak iki kampa ayrılmıştır. Muhafazakar kanat, Brexit'i desteklemiş ve Birleşik Krallık'ın Birlik'ten ayrılmasıyla AB'nin güçsüzleşmesinin ABD'nin yararına olduğunu düşünmüştür. Çünkü sağcı muhafazakâr kanata göre, AB, ABD'nin rakibidir. Liberal kanat ise Brexit'e karşı çıkmış ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla Avrupa'da uluslararası güvenlik ve finans alanlarında Birleşik Krallık'ın etkisinin azalacak olmasına dikkat çekmiştir (Prihodko, 2022: 135).

Birleşik Krallık ve ABD arasındaki ilişkiler 2020 yılının başlarında gerilmiştir. Ocak 2020’de Birleşik Krallık Hükümeti Çinli telekomünikasyon Huawei şirketi için sınırlı da olsa ülkenin 5G ağlarına girmesine izin vermiştir. Çinli Huawei şirketinin Birleşik Krallık’ın 5G ağlarına %35 oranındaki sınırlı katılımı, Birleşik Krallık ve ABD arasında gerginliğe neden olmuştur (Euronews, 2020c: 1). ABD’nin baskısına rağmen Çinli Huawei şirketinin ülkenin 5G altyapısına erişimine izin veren Birleşik Krallık’a ABD’nin tepkisi çok sert olmuştur. ABD, Huawei şirketinin Çin adına casusluk yaparak istihbarat topladığını iddia etmiş ve Birleşik Krallık’a “siber güvenlik” ve “istihbarat” konusunda uyarıda bulunmuştur. ABD, *“Birleşik Krallık’ın, 5G altyapısında Huawei şirketinden hizmet almasının iki ülke arasındaki istihbarat paylaşımının yeniden değerlendirilmesine neden olabileceği”* (Kurtaran, 2020: 1) şeklinde açıklamada bulunarak Birleşik Krallık’ı sahip oldukları istihbarat ittifakı üzerinden tehdit etmiştir. İki ülke ve Yeni Zelanda, Avusturalya, Kanada Beş Göz (Five Eyes) ittifakı üzerinden istihbarat işbirliğini sürdürmektedir.

ABD’nin Çinli Huawei şirketine kapsamlı yaptırımlar uygulamasıyla ABD’nin baskısına direnemeyen Birleşik Krallık, Temmuz 2020’de Huawei şirketini 2027 yılına kadar 5G altyapısından kademeli olarak çıkarma yönünde bir karar almıştır (UK Government, 2020c: 1). Birleşik Krallık’ın ABD’nin etkisiyle aldığı bu kararının özel ilişkilerdeki asimetrik güç dengesini ortaya çıkardığı söylenebilir. Ayrıca, Birleşik Krallık’ın ABD ve Çin arasındaki rekabette bir taraf tutmaya zorlandığı belirtilebilir. Birleşik Krallık, Huawei kararıyla ABD ve Çin arasındaki rekabette ABD’nin yanında yer aldığını göstermiştir.

ABD’nin insan hakları ihlallerinden dolayı 2012 yılında çıkardığı Magnitsky Yasası 2016 yılında genişletilmiş ve küresel bir boyut kazanmıştır. Söz konusu yasa, insan hakları ihlallerinde bulunan kişilere yaptırımlar uygulamakta ve vize yasağı getirmektedir. ABD’dekine benzer bir uygulama Brexit sonrası Birleşik Krallık’tan gelmiş ve Londra, insan hakları ihlallerinden sorumlu bireylere yaptırım uygulamayı öngören Magnitsky Yasası’nı çıkaracağını ifade etmiştir (Gaston ve Aspinall, 2020: 15). Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Dominic Raab, *“İşkence dahil insan hakları ihlallerinden sorumlu olan bireylerin mal varlıklarını dondurmaya ve vize yasakları getiren bir Magnitsky yasasını Birleşik Krallık’ta yürürlüğe koyacağız”* (Euronews, 2019a: 1) açıklamasında bulunmuştur. Söz konusu yasa 2018 yılında Avam Kamarası’ndan onay almıştır ve yasa kapsamında ilk yaptırımlar 2020 yılında uygulanmıştır. Birleşik Krallık çıkardığı Magnitsky Yasası ile insan hakları konusunda liderlik sergileme fırsatına sahip olmuştur. Birleşik Krallık’ın Magnitsky hamlesi, ABD tarafından *“iki ülke arasındaki demokrasi işbirliğinin yeni bir çağının başlangıcına işaret ettiği”* (Gaston ve Aspinall, 2020: 15) şeklinde değerlendirilmiştir.

ABD, Çin’in Hong Kong Özel İdari Bölgesi’nde giderek artan Pekin baskısına karşı Birleşik Krallık’ın yanında yer almıştır. Çin Ulusal Halk Kongresi tarafından kabul edilen “Ulusal Güvenlik Yasası”nın Haziran 2020’de Hong Kong’ta yürürlüğe girmesi Birleşik Krallık’ın sert tepkisine neden olmuştur (BBC News Türkçe, 2020a: 1). Birleşik Krallık, 1984 yılında imzalanan Çin-Britanya Ortak

Deklarasyonu'na uyulmadığını ve Pekin'in uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmediğini dile getirmiş ve ABD de Birleşik Krallık'ı desteklemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Blinken, söz konusu deklarasyonun ihlalini “Hong Kong'taki insanlara vaat edilen haklara doğrudan bir saldırı” olarak değerlendirmiştir (Congar, 2021: 1). Pekin'in Hong Kong'un demokratik hak ve özgürlüklerine müdahale etmesi ve Hong Kong'un özerk yapısına zarar vermesi karşısında Birleşik Krallık ve ABD, liberal müttefikliğini sergilemiştir.

Brexit, Birleşik Krallık ve ABD arasında daha yakın bir işbirliğini sağlamıştır. Nitekim Birleşik Krallık Hükümeti Mart 2021'de Brexit sonrası dış politika vizyonunu açıkladığı “Rekabetçi Bir Çağda Küresel Britanya: Güvenlik, Savunma, Kalkınma ve Dış Politikanın Entegre İncelemesi” kısaca Entegre İnceleme adlı strateji belgesinde ABD'yi “en önemli stratejik müttefiki” olarak ilan etmiştir (UK Government, 2021a: 1). Birleşik Krallık, ABD ile işbirliğini öncelik haline getirmiş ve 15 Eylül 2021 tarihinde ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya tarafından AUKUS ittifakı oluşturulmuştur (UK Government, 2021c: 1). AUKUS, üç ülke arasında Hint-Pasifik bölgesinde kapsamlı bir güvenlik ve savunma ittifakıdır. Anlaşma kapsamında Avusturalya, nükleer enerji ile çalışan denizaltılara sahip olacak ve ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya arasında nükleer denizaltı teknolojisi alanında işbirliği sağlanacaktır (Staunton ve Day, 2023: 11).

ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya'nın Hint-Pasifik bölgesinde oluşturduğu AUKUS ittifakı, Çin'i dengeleme amacı taşımaktadır (Prihodko, 2022: 140). İttifak, Hint-Pasifik bölgesinin Birleşik Krallık ve ABD nezdinde artan önemini ispatlamaktadır. Brexit sonrası Birleşik Krallık, AUKUS ittifakı ile Çin'i çevreleme stratejisi izleyen ABD'nin çabalarına aktif bir şekilde katıldığını ve uyum sağladığını göstermiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık AUKUS ile ABD'nin savunma projelerinin Hint-Pasifik bölgesinde uygulanması hususunda istek ve kararlılığını göstermiştir. ABD ve Birleşik Krallık, Avusturalya'yı da yanına alarak oluşturdukları AUKUS ittifakı ile Çin'e karşı Hint-Pasifik'te güç birliği yaptıklarını tüm dünyaya ilan etmiştir. Birleşik Krallık söz konusu ittifak ile Çin'i dengelemek ve çevrelemek için ABD'nin önde gelen ortaklarından biri olduğunu göstermiştir.

AUKUS ittifakının oluşturulmasıyla Fransa ve Avusturalya arasında denizaltı üretmek amacıyla imzalanan anlaşmanın Avusturalya tarafından iptal edilmesi, Fransa'nın tepkisine neden olmuştur. Bu bağlamda, Batılı ülkelerin Hint-Pasifik bölgesi ve Çin için ortak bir stratejik yaklaşım benimsemediği görülmektedir. AB'nin Çin'e yönelik politikaları, ABD ve Birleşik Krallık'a nazaran daha dengelidir. Brüksel, Pekin'i kontrol altına almaktan ziyade Pekin ile işbirliği fırsatları yakalamaya çalışmaktadır (Bostancı, 2023: 1). AUKUS, Çin ile dengeli işbirliğine olumlu yaklaşan Almanya ve Fransa liderliğindeki AB ile Anglosakson aktörler olan ABD ve Birleşik Krallık arasında mesafe olduğunu ispatlamaktadır.

Birleşik Krallık'ın ev sahipliğinde gerçekleşen G7 zirvesi öncesinde 10 Haziran 2021'de ABD Başkanı Biden ve Birleşik Krallık Başbakanı Johnson bir araya gelerek Yeni Atlantik Şartı'nı imzalamıştır (UK Government, 2021d: 1). Temeli, 1941 yılında II. Dünya Savaşı sırasında ABD Başbakanı Roosevelt ve Birleşik Krallık başbakanı Churchill arasında imzalanan Atlantik Şartı'na dayanmaktadır. Haziran 2021'de Atlantik Şartı'nın güncellenmesi üzerinde anlaşılan Birleşik Krallık ve ABD, demokrasi, insan hakları, kurallara dayalı bir uluslararası düzen, güvenlik ve savunma, siber saldırılar, bilim ve teknoloji, ticaret ve ekonomi, iklim değişikliği, sağlık alanlarında işbirliklerini güçlendirmeyi taahhüt etmişlerdir (UK Government, 2021d: 1).

Johnson, Yeni Atlantik Şartı için *“Birleşik Krallık ve en yakın ortağımız ve en büyük müttefikimiz olan ABD arasındaki işbirliği, dünyanın gelecekteki istikrarı ve refahı için kritik olacaktır”* (Şarkul Avsat, 2021: 1) şeklinde açıklama yaparak iki ülke arasındaki özel ilişkilere atıfta bulunmuştur. Ayrıca, *“Başkan Biden ve benim bugün imzalayacağımız anlaşmalar, kalıcı bir küresel toparlanmanın temelini oluşturacak”* (Şarkul Avsat, 2021: 1) ifadelerini kullanmıştır. Bu bağlamda Johnson tarafından, dünya düzenine yön veren politikaların ABD ve ABD'yle birlikte hareket eden ve yakın müttefiki olan Birleşik Krallık tarafından belirleneceğine vurgu yapılmıştır. Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında dünyadaki rolünü ABD ile olan “özel ilişkileri” üzerinden uluslararası arenaya yansıtmaya çalıştığı görülmektedir.

3.2.3. Birleşik Krallık-Hint Pasifik İlişkileri

3.2.3.1. Birleşik Krallık-Çin İlişkileri

3.2.3.1.1. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

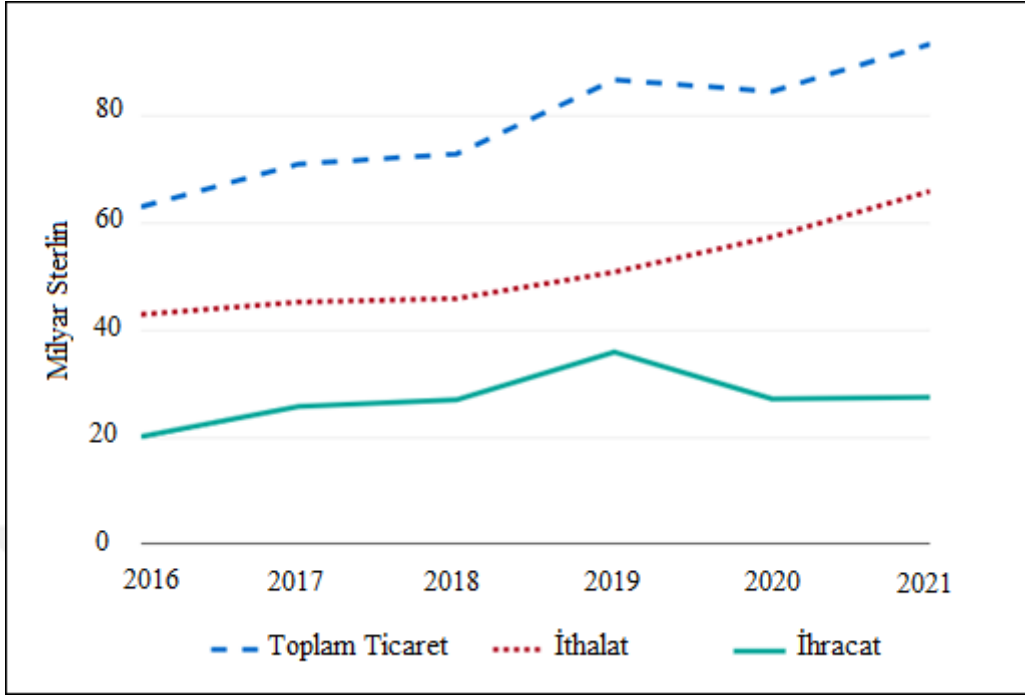
David Cameron döneminde Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ticari ilişkilerin rekor bir düzeye ulaşmasıyla ikili ilişkilerde “altın çağ” yaşanmıştır. Fakat Cameron sonrası ilişkilerde yaşanan siyasi anlaşmazlıklar, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere de yansımıştır. Brexit sonrası ticaretini bağımsız olarak kontrol edebilen Birleşik Krallık, Çin ile ticaret ve yatırım ilişkilerini geliştirmek istemiştir (Obermann, 2021: 3). Çin'in 2017 yılında Birleşik Krallık'a gerçekleştirdiği yatırımlar 20 milyar Sterlin büyüklüğünde olmuştur. Söz konusu yatırımlar arasında, Hinkley Point nükleer santrali, Çin firması CC Land'in satın aldığı Cheesegrater binası, C Banner International Holdings'in satın aldığı oyuncak yeri olan Hamleys yer almaktadır. Ayrıca, Çin firmaları ve Çinli iş insanları Birleşik Krallık'ın Premiere Lig takımlarından oldukça büyük hisseler satın almışlardır. İlaveten, Çin, Birleşik Krallık üniversitelerine bağışta bulunarak da ciddi katkılar yapmaktadır (Örmeci ve Kısacık, 2022: 5-9).

Brexit sonrası dünyada kendisine biçtiği rol olan “Küresel Britanya” ve onun uzantısı olan “küresel bir serbest ticaret ulusu” olma hedefiyle Birleşik Krallık, dünyanın ikinci büyük ekonomisi

olan Çin ile işbirliğini geliştirmek istemiştir. Dönemin Birleşik Krallık başbakanı olan Theresa May, Ocak 2018’de Çin’e yönelik ziyaret gerçekleştirmiş ve mevkidaşı Li Keqiang ile görüşerek ikili ilişkileri güçlendirme yolunda önemli bir adım atmıştır (UK Government, 2018c: 1). İki liderin düzenlediği basın toplantısında konuşan May, iki ülke arasındaki ticaret hacminin arttığını, 2010’dan beri Birleşik Krallık’ın Çin’e yönelik ihracatında %60 oranında artış yaşandığını ve ülkesinin Çin’in en fazla yatırım yaptığı Avrupa ülkelerinden biri olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu ziyarette iki ülke arasında milyar dolarlık anlaşmalar imzalanmıştır (Erkul, 2021: 163). May’in Çin’e yönelik ziyareti, ayrıca, dünya ticaretindeki korumacı eğilimlere rağmen Birleşik Krallık’ın küresel serbest ticaretin destekçisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Brexit sonrası geleceğini şekillendirmek isteyen Birleşik Krallık, birçok ülke ile serbest ticaret anlaşması imzalamasına rağmen Çin ile bir serbest ticaret anlaşması yapmak için şimdiye kadar herhangi bir girişimde bulunmamıştır. İki ülke arasındaki mevcut sorunlar (Huawei, Hong Kong, Sincan gibi) ve ilişkiler üzerindeki ABD etkisi, Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ekonomik işbirliğinin önündeki zorlukları oluşturmaktadır (Obermann, 2021: 1-2). İki ülke arasındaki ticaret verilerine bakıldığında, ONS verilerine göre, 2021 yılında mal ticareti açısından Çin, Birleşik Krallık’ın en büyük ithalat ortağı olurken, altıncı büyük ihracat ortağı olmuştur. 2021 yılında Birleşik Krallık, Çin’den 63.6 milyar sterlin değerinde mal ithal ederken Çin’e 18.8 milyar sterlin değerinde mal ihracatı gerçekleştirmiştir (ONS, 2022c: 1). Birleşik Krallık’ın Çin’den ithal ettiği ana mallar, ofis makineleri ile telekomünikasyon ve ses ekipmanlarıydı. 2021 yılında Birleşik Krallık, Çin’den 2.5 milyar sterlin değerinde hizmet ithal ederken Çin’e 8.2 milyar sterlin değerinde hizmet ihracatı gerçekleştirmiştir (ONS, 2022c: 1). Birleşik Krallık’ın 2021 yılındaki toplam ticaretinin %7.3’ünü 93.4 milyar sterlinle (65.9 milyar sterlin ithalat ve 27.5 milyar sterlin ihracat) Çin oluşturmaktadır (Department for Business & Trade, 2022b: 1). Özellikle 2018 yılından beri Birleşik Krallık’ın Çin’den gerçekleştirdiği ithalatında artış görülmektedir. 2021’de Birleşik Krallık’ın Çin ile yaklaşık 39 milyar sterlinlik bir ticaret açığı bulunmaktadır (Department for Business & Trade, 2022b: 1) ve söz konusu ticaret açığı Birleşik Krallık’ın Çin ile ticari ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken bir faktördür.

Grafik 9: Birleşik Krallık'ın Çin ile Ticareti, 2016-2021

Kaynak: Department for Business & Trade, 2022b.

Tablo 12: Birleşik Krallık'ın Çin ile Ticareti, 2016-2021

Yıl	İthalat (Milyar Sterlin)	İhracat (Milyar Sterlin)	Toplam Ticaret (Milyar Sterlin)
2016	42.9	20.1	63.0
2017	45.2	25.8	71.0
2018	45.9	27.0	72.9
2019	50.8	35.9	86.7
2020	57.4	27.2	84.6
2021	65.9	27.5	93.4

Kaynak: Department for Business & Trade, 2022b.

Brexit ile AB'den ayrılarak dış politikada bağımsız bir aktör olan Birleşik Krallık'ın "Küresel Britanya" stratejisi, Birleşik Krallık'a yeni serbest ticaret anlaşmaları oluşturma fırsatı sunmuştur. Hint-Pasifik ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek isteyen Birleşik Krallık, Çin'in de katılmak için başvurduğu Kapsamlı ve Aşamalı Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması'na (CPTPP) katılmak için Şubat 2021'de resmi olarak başvuruda bulunmuştur. Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın hâlihazırda CPTPP üyelerinden Kanada, Japonya, Şili, Meksika, Singapur, Peru ve Vietnam ile yapılan ticaret anlaşmaları yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Yeni Zelanda ve Avusturalya ile ticaret anlaşmaları imzalanmıştır (Webb, 2023: 6-8). Birleşik Krallık Hükümeti, 31 Mart 2023'te ülkenin CPTPP'ye dahil olduğunu açıklamıştır (UK Government, 2023b: 1). CPTPP'nin ilk Avrupalı üyesi olan Birleşik Krallık, CPTPP'yi, ticareti geliştirme ve ekonomik avantajlar anlamında önemli bir fırsat olarak

görmektedir. Gelecekte Çin ve Güney Kore gibi büyük ekonomilerin de katılımıyla CPTPP, Birleşik Krallık için daha büyük bir pazar haline dönüşebilir. Birleşik Krallık Hükümeti tarafından “Brexit sonrası en büyük serbest ticaret anlaşması” olarak ifade edilen CPTPP’nin, Birleşik Krallık’ın Hint-Pasifik bölgesine verdiği önemin ve söz konusu bölgeyle ilişkilerini derinleştirme politikasının bir parçası olduğu söylenebilir.

3.2.3.1.2. Huawei ve ABD Etkisi

Çin ile olan ticaret ve teknoloji merkezli jeopolitik rekabetinden dolayı Huawei ürünlerine yasak getiren ve yaptırımlar uygulayan ABD yönetimi, Birleşik Krallık’ın 5G ağında Huawei teknolojilerini kullanmaması gerektiğini belirtmiştir. ABD, “*Birleşik Krallık’ın, 5G altyapısında Huawei şirketinden hizmet almasının iki ülke arasındaki istihbarat paylaşımının yeniden değerlendirilmesine neden olabileceği*” (Kurtaran, 2020: 1) şeklinde açıklamada bulunarak Birleşik Krallık’a sahip oldukları ittifaklar üzerinden uyarıda bulunmuştur. ABD baskısına rağmen Ocak 2020’de Birleşik Krallık Hükümeti Çinli telekomünikasyon Huawei şirketi için sınırlı da olsa ülkenin 5G ağlarına girmesine izin vermiştir. Çinli Huawei şirketinin Birleşik Krallık’ın 5G ağlarına %35 oranındaki sınırlı katılımı, Birleşik Krallık ve ABD arasında gerginliğe neden olmuştur (Euronews, 2020c: 1). ABD’nin baskısına rağmen Çinli Huawei şirketinin ülkenin 5G altyapısına erişimine izin veren Birleşik Krallık’a ABD’nin tepkisi sert olmuştur. ABD, Huawei şirketinin Çin adına casusluk yaparak istihbarat topladığını iddia etmiş ve Birleşik Krallık’a “siber güvenlik” ve “istihbarat” konusunda uyarıda bulunmuştur (Euronews, 2020c: 1).

ABD için, Huawei ekipmanlarının 5G altyapısında kullanılmasının bir güvenlik riski oluşturacağı görüşü, zamanla Birleşik Krallık milletvekilleri tarafından da benimsenmeye başlanmıştır. Hem dışarıdan hem de içeriden gelen baskıyla bir grup Muhafazakâr parlamenter tarafından Çin’in yükselişi ve bu yükselişin meydana getirdiği zorluklara cevabın nasıl verilmesi gerektiği hususunda tartışmak ve yeni düşünceler üretmek amacıyla Birleşik Krallık’ta Mayıs 2020’de Çin Araştırma Grubu kurulmuştur. Çin Araştırma Grubu tarafından D10’un²⁸ (Demokrasiler Kulübü) kurulması önerilmiştir. Birleşik Krallık, Huawei şirketinden bağımsız olarak 5G teknolojisini geliştirmek ve alternatifler bulmak için D10 ittifakı kurma konusunda lider rol üstlenmiş ve bu ülkelerle işbirliği yapmak için araya girmiştir (Obermann, 2021: 7-12). Söz konusu durum, Birleşik Krallık’ın uluslararası ittifaklara bağımlılığının arttığına işaret etmektedir.

ABD’nin Çinli Huawei şirketine kapsamlı yaptırımlar uygulamasıyla önceki değerlendirmesini değiştiren Birleşik Krallık Hükümeti, 14 Temmuz 2020’de Huawei şirketini 2027 yılına kadar 5G altyapısından kademeli olarak çıkarma yönünde bir karar almıştır (UK Government, 2020c: 1). Huawei ile ilgili olarak aldığı söz konusu karar, Birleşik Krallık için büyük bir dönüş anlamına

²⁸ G7 ülkeleri ve Hindistan, Avusturalya, Güney Kore’den oluşmaktadır.

gelmektedir. ABD'nin etkisiyle aldığı bu kararlar Birleşik Krallık, ABD ve Çin arasındaki teknolojik rekabette bir taraf olmak zorunda kalmıştır. 5G altyapısında Huawei şirketinden hizmet almamaya yönelik kararıyla Birleşik Krallık, ABD ve Çin arasındaki rekabette ABD'nin yanında yer aldığını göstermiştir. Birleşik Krallık'ın Temmuz 2020'deki Huawei kararı, Birleşik Krallık ve Çin arasında gerginliğin tırmanmasına yol açmıştır. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün *“Birleşik Krallık bağımsız statüsünü devam ettirmek mi istiyor yoksa ABD'nin bir derebeyliğine, bir aletine mi indirgenmek istiyor?”* (Babacan, 2020: 1) açıklaması, Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolünün Çin tarafından sorgulandığını açıkça göstermektedir.

Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen bir diğer gelişme, Eylül 2021 tarihinde ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya tarafından oluşturulan AUKUS ittifakı olmuştur. Üç ülke arasında Hint-Pasifik bölgesinde kapsamlı bir güvenlik ve savunma ittifakı olan AUKUS ile Avusturalya'nın nükleer enerji ile çalışan denizaltılara sahip olması öngörülmüş ve ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya arasında nükleer denizaltı teknolojisi alanında işbirliği sağlanmıştır (Hall, 2023: 40-41). ABD, Birleşik Krallık ve Avusturalya'nın Hint-Pasifik bölgesinde oluşturduğu AUKUS ittifakı, Çin'i dengeleme amacı taşımaktadır (Prihodko, 2022: 140). İttifak, Hint-Pasifik bölgesinin Birleşik Krallık ve ABD nezdinde artan önemini ispatlamaktadır. Brexit sonrası Birleşik Krallık, AUKUS ittifakı ile Çin'i çevreleme stratejisi izleyen ABD'nin çabalarına aktif bir şekilde katıldığını ve uyum sağladığını göstermiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık AUKUS ile ABD'nin savunma projelerinin Hint-Pasifik bölgesinde uygulanması hususunda istek ve kararlılığını göstermiştir. ABD ve Birleşik Krallık, Avusturalya'yı da yanına alarak oluşturdukları AUKUS ittifakı ile Çin'e karşı Hint-Pasifik'te güç birliği yaptıklarını tüm dünyaya duyurmuştur.

3.2.3.1.3. Hong Kong ve Sincan Meseleleri

Birleşik Krallık ve Çin arasında 1984 yılında imzalanan Çin-Britanya Ortak Deklarasyonu (Sino-British Joint Declaration) ile 1997 yılında Hong Kong'un egemenliğinin Birleşik Krallık'tan Çin'e devredilmesi öngörülmüştür. Söz konusu deklarasyona göre, Hong Kong 1997'den 2047 yılına kadar yani elli yıl daha özerkliğini koruyacaktı. “Tek ülke, iki sistem” prensibi doğrultusunda Hong Kong'ta basın özgürlüğü ve yargı bağımsızlığı garanti altına alınmıştı (Obermann, 2021: 3). Hong Kong Özel İdari Bölgesi bağlamında Birleşik Krallık-Çin ilişkileri, 2010'lu yıllara kadar Çin-Britanya Ortak Deklarasyonu'nda belirlenen çizgide sorunsuz gelişmiştir. Fakat son yıllarda Hong Kong'taki demokrasi yanlıları, Çin'in, 1984 deklarasyonunun taahhütlerine bağlı kalmadığını belirtmiş ve 2014 yılında “Şemsiye Hareketi” olarak adlandırılan protestolar baş göstermiştir (Buschmann, 2020: 4-5).

2019 yılında demokrasi yanlıları tarafından Hong Kong Özel İdari Bölgesi'nde “suçluların Çin'e iadesi” yasasına karşı başlayan protestolar, Birleşik Krallık ve Çin arasında gerilim yaşanmasına sebep olmuştur. Protestocular ve polisler arasında aylarca süren sokak çatışmaları

yaşanmış ve Birleşik Krallık, protestocuları desteklemiştir. Boris Johnson, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir: *“İade kararlarının siyasi ve keyfi olabileceğinden ve insan haklarını ihlal etme olasılığından dolayı Hong Konglular endişe duymakta gayet haklı”* (Euronews, 2019b: 1). Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt ise *“Hong Kong’un 1997 yılında Çin’e devrinden sonra Pekin yönetiminin verdiği taahhütleri yerine getirmemesi halinde bu durumun sonuçları olacak”* (Euronews, 2019b: 1) söylemiyle Çin’e uyarıda bulunmuştur.

Hong Kong’taki çatışmalar, 2020 yılında da devam etmiş ve Nisan 2020’de gazeteci ve milletvekillerinin de bulunduğu on beş demokrasi taraftarı, Hong Kong’taki protestolara dahil olduğundan dolayı tutuklanmıştır. Birleşik Krallık ve Çin arasındaki gerilimli ilişkiler, 30 Haziran 2020’de “Ulusal Güvenlik Yasası”nın Hong Kong’ta yürürlüğe girmesiyle daha karmaşık bir hal almıştır (BBC News, 2020b: 1). Çin Ulusal Halk Kongresi tarafından kabul edilen söz konusu yasa, Çin merkezi hükümetini yıkma ve ulusal güvenliği tehlikeye atan etkinlik ve eylemlerin suç sayılmasını içeriyordu. Hong Kong’ta yürürlüğe giren “Ulusal Güvenlik Yasası”, Birleşik Krallık’ın sert tepkisine neden olmuştur (Obermann, 2021: 5).

Birleşik Krallık Başbakanı Johnson, söz konusu güvenlik yasasının kabulü ile 1984 yılında imzalanan Çin-Britanya Ortak Deklarasyonu’na uyulmadığını ve Pekin’in uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmediğini dile getirmiştir. Yasanın Hong Kong’un özerkliğini aşındırdığını kaydeden Başbakan Johnson, *“Çin’in bu yolda devam etmesi halinde İngiliz Denizaşırı Toprakları vatandaşlığı statüsüne sahip olanlara, İngiltere’de yaşama ve çalışma, sonrasında da vatandaşlık başvurusu yapma imkanı veren yeni bir yol açacağımızı söylemiştik ve şimdi tam olarak bunu yapacağız”* (Esen, 2020: 1) ifadesinde bulunmuştur. Başbakan Johnson, söz konusu yasaya karşı eski sömürgesi olan Hong Kong için İngiliz vatandaşlığının yolunu açan söylemlerde bulunmuştur.

Çin tarafından Haziran 2020’de Hong Kong’ta yürürlüğe konulan “Ulusal Güvenlik Yasası”ndan dolayı Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Dominic Raab, 20 Temmuz 2020’de Hong Kong ile yapılan “Suçluların İadesi Anlaşması”nın süresiz bir şekilde askıya alındığını açıklamıştır (UK Government, 2020d: 1). Raab, Çin için uygulanmakta olan silah ambargosunun genişletilerek Hong Kong’ta da uygulanacağını bildirmiştir. Ayrıca hem Hong Kong’da yaşananlardan hem de Sincan bölgesindeki Uygur Türklerine yönelik baskı politikalarından dolayı derin kaygı taşıdıklarını ifade etmiştir (UK Government, 2020d: 1).

Ulusal Güvenlik Yasası’na karşı Hong Konglular için özel bir vize düzenlemesi yapan Birleşik Krallık, yaklaşık 3 milyon Hong Konglu için 31 Ocak 2021’de “Hong Kong İngiliz Ulusal Denizaşırı (BNO) Vizesi” uygulamasını başlatmıştır (Reuters, 2021: 1; Reiss, 2021: 187). Söz konusu vize uygulamasına göre, BNO pasaportu sahibi olan (denizaşırı İngiliz vatandaşı statüsünde olan) Hong Konglular ve aileleri, yaşama, çalışma ve eğitim amacıyla Birleşik Krallık’a gelebileceklerdir. Beş

yıl Birleşik Krallık'ta yaşadktan sonra süresiz oturum hakkı kazanabilecekleri ve yerleşim hakkı kazandıktan bir yıl sonra da İngiliz vatandaşlığı elde edebileceklerdir (Reuters, 2021: 1). Bu gelişmeler üzerine Çin Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Zhao Lijian ise “Çin, 31 Ocak'tan itibaren sözde İngiliz Ulusal Denizaşırı İngiliz Ulusal Denizaşırı (BNO) pasaportlarını geçerli seyahat belgesi ve kimlik belgesi olarak tanımayacaktır” (Hürriyet, 2021: 1) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Birleşik Krallık Dışışleri Bakanlığı ise Hong Kong BNO Vizesi'nin “Birleşik Krallık'ın hakları ve özgürlükleri kısıtlanmış Hong Kong halkına karşı tarihi ve ahlaki bağlılığını” (Hürriyet, 2021: 1) ortaya koyduğunu belirtmiştir.

Birleşik Krallık ve Çin ilişkilerindeki bir diğer önemli sorun ise Çin'in Sincan bölgesinde yaşayan azınlık olan Uygurların durumudur. Çin tarafından “mesleki eğitim merkezleri” şeklinde isimlendirilen yerlerde Çin'in Uygur azınlığına yönelik davranışları uluslararası toplumun tepkisine neden olmuştur. Temmuz 2019'da Birleşik Krallık'ın da aralarında bulunduğu BM üyesi yirmi iki ülke, Uygur Türkleri ve diğer azınlıklara yönelik “insan hakları ihlali” nedeniyle Çin'e yönelik tepkisini, yazdıkları ortak mektupta ortaya koymuştur (Reiss, 2021: 187; BBC News Türkçe, 2019: 1). BM İnsan Hakları Konseyi Başkanı ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'ne hitaben yazılan mektupta Çin'in, Sincan bölgesindeki Uygur Türkleri ve diğer azınlıklara yönelik davranışı eleştirilmiş ve kitlesel gözaltılara son verilmesi yönünde çağrı yapılmıştır. “Çin'i, kendi ulusal yasalarına uymaya, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye, Sincan ve Çin genelinde din ve inanç özgürlükleri de dahil olmak üzere insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermeye çağırıyoruz. Çin'i, ayrıca, Sincan'da, Uygur Türkleri ve diğer Müslüman topluluklara mensup azınlıkları keyfi gözaltılardan, serbest dolaşım haklarını kısıtlamaktan kaçınmaya davet ediyoruz” (Altuğ, 2019: 1) ifadeleri söz konusu mektupta yer almıştır.

Birleşik Krallık, Uygur Türkleri konusunu Eylül 2020'de BM'de gündeme getirerek sorunu çok taraflı bir düzeye taşımıştır. Birleşik Krallık, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin BM'ye açılmasını talep etmiş ancak BM yetkililerinin söz konusu bölgede incelemede bulunma isteği, Çin makamları tarafından reddedilmiştir. ABD, Çin tarafından Sincan bölgesindeki Uygur Türklerine yapılan baskı politikaları nedeniyle Haziran 2020'de “Uygur İnsan Hakları Politikası Yasası”nı çıkarmıştır. Yasa, baskı politikalarından sorumlu Çin yetkililerinin mal varlıklarını dondurmakta ve söz konusu kişilere vize yasağı getirmektedir (Obermann, 2021: 9). ABD, uyguladığı yaptırımlarla Uygur Türkleri konusunda Çin'e yönelik olarak sert bir tavır sergilemiştir. AB ise Çin ile 30 Aralık 2020'de müzakerelerini prensipte sonuçlandığı Kapsamlı Yatırım Anlaşması'ndan dolayı Uygur Türkleri konusunda Çin'e yönelik olarak katı bir tutum benimseyememiştir (Obermann, 2021: 9). Birleşik Krallık ise AB'den ayrıldıktan sonra, AB'den farklı olarak Uygur Türkleri konusunda Çin'e yönelik olarak ABD'nin tavrına kayan sert bir tutum geliştirmeye başlamış ve aynı zamanda ABD ile olan müttefikliğini de güçlendirmek istemiştir. Birleşik Krallık Dışışleri Bakanı Dominic Raab ve ABD Dışışleri Bakanı Anthony Blinken 27 Ocak 2021'de bir telefon konuşması gerçekleştirerek “Çin'i uluslararası taahhütlerine uygun davranmaya zorlamanın gerekliliği” (UK Government, 2021e: 1)

üzerinde uzlaşmışlardır. Ayrıca, 12 Ocak 2021'deki BM Güvenlik Konseyi'nin Terörle Mücadele Komitesi toplantısında Birleşik Krallık milletvekili James Cleverly, Çin'in insan hakları konusunda saygılı olması yönünde çağrı yapmıştır (Obermann, 2021: 9-10).

Birleşik Krallık ve Çin arasındaki sorunlar medya alanına da yansımıştır. Birleşik Krallık, 4 Şubat 2021'de ülkedeki Çin devletine ait kanal olan Çin Küresel Televizyon Ağı'nın (CGTN) yayın lisansını iptal etmiştir (Hern, 2021: 1; Örmeci ve Kısacık, 2022: 15). Sebebi ise CGTN kanalının lisans sahibinin Star Çin Medya Limited şirketi olduğu halde kanalın Çin Komünist Partisi tarafından kontrol edilmesinin Birleşik Krallık yasalarına uygun olmamasıdır. CGTN'nin Birleşik Krallık'ta yasaklanması ve Birleşik Krallık'ın yayın kuruluşu olan BBC tarafından Sincan'da insan hakları ihlalleri gerçekleştirildiğine dair yapılan haberler üzerine tepki olarak Çin, 11 Şubat 2021'de BBC World News'e Çin'de yayın yapma yasağı getirmiştir (UK Government, 2021f: 1; Örmeci ve Kısacık, 2022: 15).

Birleşik Krallık, uluslararası ortaklarıyla birlikte hareket ederek ilk kez 22 Mart 2021'de Uygur Türklerine yönelik “insan hakları ihlalleri” nedeniyle Çin'e; ABD ve AB birlikte yaptırım uygulamıştır. Dışişleri Bakanı Dominic Raab tarafından duyurulan yaptırımlarda dört üst düzey yetkili ve Sincan Üretim ve İnşaat Birlikleri Kamu Güvenliği Bürosu hedef alınmıştır (UK Government, 2021g: 1). Ayrıca, 22 Nisan 2021'de Birleşik Krallık parlamentosu, Çin'in, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki baskı ve uygulamalarını “soykırım” şeklinde tanımlamıştır (Wintour, 2021: 1). Çin'in, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki uygulamaları Birleşik Krallık parlamentosundan önce, Belçika, Hollanda, Kanada parlamentoları ve ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından da “soykırım” olarak tanınmıştı. Çin'in uygulamalarını “soykırım” olarak tanıyan Avam Kamarası, Çin'in insan hakları ihlallerine son vermesi için Birleşik Krallık Hükümetine çağrı yapmıştır. Muhafazakâr Parti'den Nusrat Ghani'nin sunduğu önerenin bağlayıcılığı olmasa da Ghani şunları söylemiştir: *“Soykırım terimini asla kötüye kullanmamalıyız ancak gerçekleştirildiğinde ise kullanmaktan kaçınmamalıyız. Hükümetler, soykırım kararının yalnızca yetkili mahkemelerce verilebileceğinde ısrar ediyor. Ancak mahkemeye giden her yol, Çin tarafından kapatıldı. Hükümetimizin elleri kelepçeli, Birleşmiş Milletler tarafından felç edildi. Kontrolü geri almalıyız. Soykırımla mücadele yolumuz, Çin tarafından kontrol edilemez”* (Euronews, 2021: 1). Birleşik Krallık Hükümeti ise Çin'in söz konusu uygulamalarını “soykırım” şeklinde tanımaktan kaçınmış ve Çin tarafından “endüstriyel ölçekte insan hakları ihlallerinin” yapıldığını ifade etmiştir (Euronews, 2021: 1). Birleşik Krallık Hükümeti'nin, Çin'in, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki uygulamalarını “soykırım” olarak nitelendirmemesinin, Çin ile olumlu bir ticaret ve yatırım ilişkisi geliştirme isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası hem “küresel bir serbest ticaret ulusu” hem de “dünya çapında bir insan hakları savunucusu olma” rolünün Çin ile ilişkilerde en büyük zorluğu oluşturduğu görülmektedir. Çıkarlar ve normlar arasında sıkışan Birleşik Krallık'ın kararının, Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ticari ilişkinin yönünü de belirleyeceği düşünülebilir.

Brexit sonrası ilan ettiği 2021 Entegre İnceleme ile Çin'i "dünyadaki en önemli jeopolitik faktör" ve "rakip" olarak tanımlayan (UK Government, 2021a: 1) Birleşik Krallık, Çin ile ilişkilerinde "küresel rol" sergilemeye çalışmıştır. "Küresel Britanya"nın, Hong Konglular için özel vize düzenlemesi ve onlara vatandaşlık verme çabaları ile Sincan bölgesinde insan haklarını savunması bu yöndeki önemli adımları olarak görülebilir. Aynı zamanda eski sömürgesi olan Hong Konglular için çabalarının, Birleşik Krallık'ın olumlu tarihsel imajını da güçlendirdiği söylenebilir.

3.2.3.2. Birleşik Krallık-Hindistan İlişkileri

3.2.3.2.1. Birleşik Krallık'ın Önceliği: Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Birleşik Krallık ve Hindistan arasındaki ilişkilerin önemli bir boyutunu ekonomi oluşturmaktadır. Hindistan'ın son yıllardaki ekonomik yükselişi, Birleşik Krallık için ticaret ve yatırım fırsatları ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Birleşik Krallık'ın Brexit sonrasında Hindistan ile ekonomik ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme isteğinde olduğu görülmektedir. Temmuz 2019'da yapılan on üçüncü Hindistan-Birleşik Krallık Ortak Ekonomi ve Ticaret Komitesi (Joint Economic and Trade Committee/JETCO) toplantısında, bazı sektörlerdeki tarife dışı ticaret engellerinin ele alınması için üç yeni ortak çalışma grubu kurulması konusunda uzlaşa sağlanmıştır (Manocha, 2021: 4-5). Birleşik Krallık ve Hindistan Ekim 2020'deki onuncu Ekonomik ve Finansal Diyalog (Economic and Financial Dialogue/EFD) toplantısında finansal hizmetler, altyapı ve sürdürülebilir finansa yoğunlaşarak ekonomik bağları güçlendirmeye dönük olarak bir dizi anlaşma konusunda uzlaşmışlardır (UK Government, 2020e: 1).

Brexit sonrası AB sınırlarının ötesinde kendisine "Küresel Britanya" rolünü biçmiş Birleşik Krallık için Hindistan'ın önemi kaçınılmazdır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Dominic Raab, Aralık 2020'de Hindistan'a yönelik bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Hindistan Dışişleri Bakanı ile daha yakın bir Birleşik Krallık-Hindistan ilişkisi için yapılacak planlar hakkında görüşmüştür (UK Government, 2020f: 1). Söz konusu görüşmede Birleşik Krallık-Hindistan ilişkilerinde on yıllık bir yol haritası için ana unsurlarda uzlaşılarak iki ülke arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi sağlanmıştır. 2021 yılında Birleşik Krallık başkanlığında yapılan G7 toplantısı ve BM İklim Değişikliği Konferansı'na (COP26) Hindistan Başbakanı Narendra Modi, Birleşik Krallık tarafından davet edilmiştir. Birleşik Krallık'ın söz konusu davetle, Hindistan ile ilişkileri güçlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Dışişleri Bakanı Raab'ın Aralık 2020'deki Hindistan ziyaretinde, ayrıca, Gelişmiş Ticaret Ortaklığı (Enhanced Trade Partnership/ETP) ve serbest ticaret anlaşması hakkında da görüşmeler gerçekleştirilmiştir (UK Government, 2020f: 1; Manocha, 2021: 3-5).

Şubat 2021'de Birleşik Krallık Uluslararası Ticaret Bakanı Elizabeth Truss, Hindistan'a ziyaret gerçekleştirerek Hindistan Ticaret ve Sanayi Bakanı Piyush Goyal ile görüşmüş ve taraflar arasında

ETP için şartlar hususunda anlaşma sağlanmıştır. Ayrıca, Hindistan'ın en büyük şirketlerinden olan Tata Consultancy Services ve Wockhardt'ın Birleşik Krallık'taki yatırımları onaylanmıştır (UK Government, 2021h: 1). 2019-2020 yılına ilişkin Uluslararası Ticaret Departmanı (DIT) yatırım verilerine göre, Hindistan, 120 proje için yatırım yaparak ve 5,429 yeni iş yaratarak Birleşik Krallık'ta ikinci büyük yabancı yatırımcı pozisyonuna ulaşmıştır (Department for International Trade, 2020: 7). Mayıs 2021'de dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Johnson ve Hindistan Başbakanı Modi tarafından ETP duyurulmuş ve 1 milyar sterlinlik yeni ticaret ve yatırım onaylanmıştır. Bu, Birleşik Krallık'a 533 milyon sterlin değerinde yeni Hint yatırımları anlamına gelmektedir. Ayrıca, ETP ile 2030 yılına kadar Birleşik Krallık-Hindistan arasındaki ticaretin iki katına çıkarılması hedefi belirlenmiştir (UK Government, 2021i: 1). İki ülke arasındaki ilişkilerin ana teması olan bir serbest ticaret anlaşması için müzakereler 17 Ocak 2022'de başlamıştır. Şubat 2023'te Birleşik Krallık ve Hindistan serbest ticaret anlaşması için yedinci tur müzakereleri tamamlamıştır (Webb, 2023: 11-12). Birleşik Krallık'ın, söz konusu girişimleriyle “Küresel Britanya” hedefleri doğrultusunda Hindistan ile güçlü ekonomik ilişkiler kurmayı amaçladığı söylenebilir.

3.2.3.2.2. Stratejik ve Jeopolitik Yaklaşım

Birleşik Krallık ve Hindistan arasında ortak bir geçmiş ve derin tarihsel bağlar bulunmaktadır. Hindistan'ın Commonwealth üyeliği de söz konusu durumdan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Birleşik Krallık'ta büyük bir Hint diasporası bulunmaktadır. Birleşik Krallık'taki büyük Hint diasporasının varlığı, iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir unsurdur. Birleşik Krallık ve Hindistan arasındaki ilişkilerde bir diğer önemli konu vize ve göçmenlik olmuştur (Manocha, 2021: 2-7). Brexit sonrasında Birleşik Krallık ve Hindistan arasında Mayıs 2021'de Göç ve Hareketlilik Ortaklığı kurulmuştur. Söz konusu ortaklık ile profesyonel vasıflı işçiler ve öğrenciler için karşılıklı olarak hareketlilik kolaylaşmıştır ve yasa dışı göç önlenmeye çalışılmıştır (UK Government, 2021j: 1).

Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası dış politikası Hint-Pasifik bölgesine doğru bir eğilim göstermiştir ve 2021 Entegre İnceleme'de de Hint-Pasifik bölgesi “artan jeopolitik ve ekonomik öneme sahip” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu eğilimde, Çin'in yükselişiyle dünyanın ekonomik ağırlık merkezinin Asya'ya kayması ve bunun da Hint-Pasifik'teki güç rekabetini arttırması, önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Birleşik Krallık'ın, Hint-Pasifik bölgesine yönelik siyasetinde Çin ve Hindistan ile ilişkilerinde bir denge kurması önem arz etmektedir. Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası en yüksek politika önceliklerinden biri Hint-Pasifik bölgesinde aktif bir şekilde varlığını sürdürmek olmuştur. Bu bağlamda, HMS Queen Elizabeth Carrier Strike Group, 2021 yılında Hint-Pasifik bölgesini ziyaret etmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık, serbest ticaret bloğu olan CPTPP'ye katılmak için Şubat 2021'de resmi olarak başvurmuştur. İlaveten, Birleşik Krallık Ağustos 2021'de Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) Diyalog Ortağı olmuştur (Parker, 2021: 108; Manocha, 2021: 6-8). Birleşik Krallık'ın bütün bu hamleleri, Brexit sonrasında Hint-Pasifik bölgesinde etkin

bir şekilde varlığını sürdürmesi ve küresel görünürlüğünü arttırmaya çalışması olarak yorumlanabilir.

3.2.4. Birleşik Krallık-Rusya İlişkileri

3.2.4.1. Siber Tehdit

Birleşik Krallık son yıllarda siber güvenliğe yaptığı yatırımları önemli ölçüde arttırmış ve Kasım 2020’de Ulusal Siber Kuvvet’i (National Cyber Force/NCF) kurmuştur. Savunma Bakanlığı, Gizli İstihbarat Servisi MI6 ve GCHQ (Government Communications Headquarters/Hükümet İletişim Merkezi)²⁹ ortaklığında oluşturulan bu yapı, iki binden fazla operatörü bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu yeni siber yapı, 16.5 milyar sterlinlik askeri harcama artışıyla Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson tarafından “Soğuk Savaş’ın sonundan bu yana en büyük savunma yatırımı” şeklinde ifade edilmiştir. Birleşik Krallık’ın siber saldırılar karşısındaki savunma üssü olan ve GCHQ’nun bir parçası olan Ulusal Siber Güvenlik Merkezi (National Cyber Security Centre/NCSC), Batı kurumlarını zayıflatmak isteyen Rusya’nın faaliyetlerine karşı bir alarm durumundaydı (De Agostini, 2021: 3). Harvard Üniversitesi’ndeki Belfer Merkezi’ne göre, siber güç açısından Eylül 2020’de Rusya’nın önünde üçüncü sırada bulunan Birleşik Krallık, Eylül 2022’de ise dördüncü sırada yer almıştır (Belfer Center, 2022: 10).

Tablo 13: 2020 ve 2022'nin İlk On Siber Gücünün Karşılaştırması

	2020	2022
1	ABD	ABD
2	Çin	Çin
3	Birleşik Krallık	Rusya
4	Rusya	Birleşik Krallık
5	Hollanda	Avusturalya
6	Fransa	Hollanda
7	Almanya	Güney Kore
8	Kanada	Vietnam
9	Japonya	Fransa
10	Avusturalya	İran

Kaynak: Belfer Center, 2022: 10

Birleşik Krallık, AB’den resmi olarak ayrıldıktan sonra da siber alanda kaynağı Rusya olan dış politika sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, Rusya’nın Gürcistan’ın egemenliğine yönelik müdahalesi Şubat 2020’de bir NCSC raporunda değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Dışişleri Bakanı Dominic Raab tarafından Rusya’nın egemen ve bağımsız bir devlet olan Gürcistan’a yönelik siber

²⁹ Siber tehditler ve saldırılar karşısında Birleşik Krallık devletini korumak ile görevli güvenlik ve istihbarat kurumudur.

saldırılarını kınayan ve söz konusu saldırıları “kabul edilemez” olarak nitelendiren bir açıklama yapılmıştır (National Cyber Security Center, t.y.: 1). Ayrıca, Covid-19 aşısı geliştirmeye yönelik çalışmalara dâhil olan Birleşik Krallık kuruluşlarına gerçekleştirilen Rusya kaynaklı siber saldırıları NCSC Temmuz 2020’de ortaya çıkarmıştır. NCSC’nin gerçekleştirdiği incelemeler sonrasında Dışişleri Bakanı Raab, Rusya’nın istihbarat kurumlarını “koronavirüs pandemisine karşı mücadele edenleri hedef alan eylemlerin failleri” şeklinde suçlayan bir açıklama yapmıştır (UK Government, 2020g: 1).

Rus siber tehditleriyle ilgili olarak şüphesiz en önemli olaylardan biri, İstihbarat ve Güvenlik Komitesi’nin (Intelligence and Security Committee/ISC) Temmuz 2020’de açıkladığı “Rusya Raporu” olmuştur. Söz konusu ISC raporu, 2016 Brexit referandumunu sonuçlarını etkileme amaçlı Rus müdahalelerine ilişkin kanıtlara dikkat çekmiştir. Rusya’yı “yüksek yetenekli siber aktör” olarak nitelendiren rapor, Birleşik Krallık’ın ulusal güvenliği açısından Rusya’nın ciddi bir tehdit unsuru olduğunu belirtmiştir. Ayrıca söz konusu raporda, kötü niyetli Rus siber faaliyetlerine karşı ortak bir uluslararası yaklaşım geliştirmek konusunda öncülük etme isteği belirtilmiştir (Intelligence and Security Committee, 2020: 12). ISC’nin Rusya Raporu’na Birleşik Krallık Hükümeti’nin yanıtında, uluslararası yaklaşım konusundaki öncülük isteği şu şekilde belirtilmiştir: *“Yanıtımız uluslararası olmalıdır (...) kötü niyetli siber faaliyetlerden sorumlu olan Rusya dahil devletleri caydırmak ve açığa çıkarmak için uluslararası ortaklarla çalışıyoruz (...) Birleşik Krallık, siber caydırıcılık için uluslararası alanda koordineli bir yaklaşım geliştirme konusunda lider rol oynamıştır. Siber caydırıcılık araç setimiz yirmiden fazla ülkeyle paylaşılmıştır ve kötü niyetli siber faaliyetlere yanıt verme konusunda çalıştaylar düzenlenmiştir”* (UK Government, 2020h: 11). Siber tehditle mücadelede uluslararası işbirliği ve uluslararası düzenlemeler hususundaki öncü olma isteği, Brexit sonrası Birleşik Krallık’a küresel bir rol üstlenme imkanı vermektedir.

3.2.4.2. Gerilimli İlişkiler ve Yaptırımlar

Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi’nin “Birleşik Krallık’ın Rusya ile İlişkileri” adlı 2017 yılı raporu şöyle başlamıştır: *“Birleşik Krallık ile Rusya arasındaki ikili ilişki, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana en gergin noktasındadır”* (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017: 3). İlişkilerdeki bu durumun temel nedeni, Birleşik Krallık ve Rusya’nın “uluslararası düzen” algılarının farklı olmasıdır. Birleşik Krallık dış politikası, kurallara dayalı uluslararası düzeni korumaya ve demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dayanmaktadır. Bu değerler, Brexit sonrası 2021 Entegre İnceleme’de de ortaya koyulan “açık uluslararası düzeni” koruyan ve “demokrasi ve insan haklarını savunan” Birleşik Krallık’ın “Küresel Britanya” rolü ile örtüşmektedir. Birleşik Krallık tarafından Rusya, kurallara dayalı uluslararası düzene ve demokrasilere yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Nitekim 2021 Entegre İnceleme’de Rusya “en ciddi doğrudan tehdit” şeklinde nitelendirilmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık’ın Rusya’ya yönelik

politikası AB ülkelerine nazaran daha sert olmuş ve Birleşik Krallık, Moskova'ya yaptırım uygulanması hususunda en kararlı Avrupa ülkelerinden biri olmuştur (De Agostini, 2021: 2-7).

Mart 2018'de eski Rus istihbarat görevlisi Sergey Skripal ve kızının Birleşik Krallık'ın Salisbury kentindeki bir parkta bilinçsiz halde bulunmaları ve yapılan inceleme ile bu durumun nedeninin sinir gazı olduğunun tespit edilmesiyle Birleşik Krallık ve Rusya arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir (Allan ve Bond, 2022: 5). Birleşik Krallık'ta yapılan araştırmada, söz konusu zehirlenme olayında “novichok” adında bir maddeye rastlanmasıyla Rusya, Birleşik Krallık tarafından kimyasal silah kullanmakla suçlanmıştır. Rusya, Salisbury olayının arkasında olmadığını dile getirmiştir. Söz konusu Salisbury olayından Rus yönetimini sorumlu tutan Birleşik Krallık Hükümeti Rusya'ya karşı yaptırım uygulamıştır. Birleşik Krallık'ın yirmi üç Rus diplomatı sınır dışı etmesiyle Rusya da karşılık olarak aynı sayıda İngiliz diplomatı sınır dışı etmiştir. Ayrıca, ABD ve Avrupa ülkeleri de Birleşik Krallık'a destek vermiş ve ülkelerindeki çok sayıda Rus diplomatı sınır dışı etmiştir (Erkul, 2021: 167-168).

Birleşik Krallık ve Rusya arasındaki ilişkileri geren başka önemli gelişme ise Rusya'nın muhalif lideri Alexei Navalny'nin Ağustos 2020'de zehirlenmesiydi. Uçuş esnasında fenalaşan Navalny, sonrasında Almanya'da bir hastaneye nakledilmiştir. Almanya Hükümeti, Navalny'nin “novichok” kimyasal sinir gazıyla zehirlendiğinin tespit edildiğini açıklamıştır (BBC News Türkçe, 2020b: 1). Navalny'nin zehirlenme olayı ile ilgili olarak Birleşik Krallık ve AB birlikte hareket ederek 15 Ekim 2020'de Rusya'ya yaptırım kararı almıştır. Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Raab, şöyle söylemiştir: *“Uluslararası ortaklarımızla birlikte, Alexei Navalny'nin zehirlenmesinden sorumlu olanlara yaptırım uyguluyoruz. Rus devleti tarafından kimyasal silahların herhangi bir şekilde kullanılması uluslararası hukuku ihlal etmektedir. Sorumlulardan hesap sormaya kararlıyız”* (UK Government, 2020: 1). Birleşik Krallık ve tüm AB ülkeleri, Navalny'nin zehirlenmesine ilişkin olarak Rusya'ya yaptırım hususunda uzlaşa sağlamış ve zehirlenmeden sorumlu altı kişi ve bir kuruluşa varlıkların dondurulması ve seyahat yasaklarını içeren yaptırımların uygulanacağını açıklamıştır (UK Government, 2020: 1).

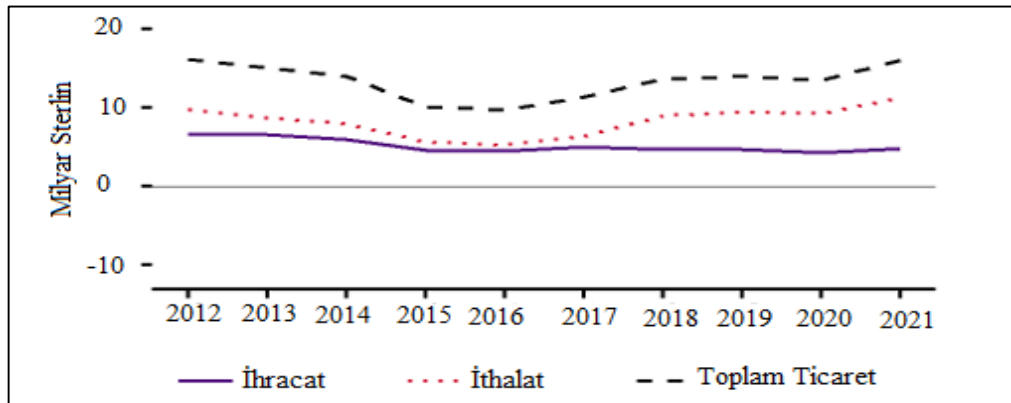
Birleşik Krallık'ta 2018 yılında kabul edilen Yaptırımlar ve Kara Para Aklama Yasası (Sanctions and Anti-Money Laundering Act/SAMLA), Birleşik Krallık'ın AB'den tamamen ayrılmasıyla yürürlüğe girmiştir (Legislation.gov.uk, 2018). Birleşik Krallık, SAMLA ile yaptırımlarını bağımsız olarak uygulayabilmekte ve SAMLA'yı dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanabilmektedir. Birleşik Krallık Brexit sonrası AB'den bağımsız olarak kendi yaptırımlarını uygulama yetkisine sahip olsa bile AB üye devletleri benzer bir politika takip ettiğinde daha etkili sonuçlar doğabilecektir. Ancak, yaptırımlar konusunda Avrupalı ortaklarından ne kadar ayrışacağı da Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın “Küresel Britanya” vizyonu için şüphesiz önemli bir husus olacaktır.

Birleşik Krallık ve Rusya arasında büyük bir krize neden olan bir diğer önemli gelişme 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'dır. Rusya, Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik olarak askeri harekât başlatmıştır. Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği için Ukrayna'ya silah ve mühimmat yardımı yaparak Ukrayna'nın en büyük destekçilerinden biri olan Birleşik Krallık, Rusya'ya karşı en sert yaptırımları uygulayan Avrupa ülkesi olmuştur (Allan ve Bond, 2022: 27-29). Birleşik Krallık'ın Rusya'ya en sert tepki veren ülkelerin başında gelmesi şüphesiz AB'den ayrılması ve bağımsız kararlar alabilmesinden kaynaklanıyordu. 2022 Ukrayna Savaşı'na kadar Birleşik Krallık, Rusya'ya mali ve ticari yaptırımlar, Magnitsky yaptırımları, küresel yolsuzlukla mücadele yaptırım rejimi, kimyasal silah yaptırım rejimi ve siber yaptırım rejimi uygulamıştır. Ukrayna Savaşı'nın başlarından bu yana Rusya'ya yönelik birçok yaptırım paketi açıklayan Birleşik Krallık, 17 Mart 2023 itibarıyla Rusya yönetimi altındaki 1.550 Rus bireyi ve 180 kuruluşu yaptırımlara tabi tutmuştur. Ayrıca, Birleşik Krallık tarafından Rusya'ya ait 275 milyar sterlin değerinde varlık dondurulmuştur. Mali, ulaşım ve ticari yaptırımları içeren söz konusu yaptırımlar, Putin, Lavrov ve aile üyelerini, Putin'in yakın çevresini, Rus askeri liderleri, çok sayıda oligarkı, Ukrayna'daki Rus eylemlerini kolaylaştıranları hedef almıştır (Mills, 2023: 7-11). Birleşik Krallık için önemli bir dış politika ve ulusal güvenlik aracı olan yaptırımlar, Birleşik Krallık'ın "Küresel Britanya" rolünün yansıtılmasına olanak sağlamaktadır.

3.2.4.3. Ticaret ve Londra'daki Rus Sermayesi

Brexit sonrası küresel bir serbest ticaret devleti olma hedefiyle AB dışındaki pek çok ülkeyle serbest ticaret anlaşması imzalayan Birleşik Krallık'ın Rusya ile ikili bir ticaret anlaşması bulunmamaktadır (De Agostini, 2021: 9). İki ülke arasındaki ticaret verilerine bakıldığında, Birleşik Krallık'ın 2021 yılında Rusya ile toplam ticareti 16 milyar sterlin (11.2 milyar sterlin ithalat ve 4.7 milyar sterlin ihracat) değerindedir (Department for Business & Trade, 2023: 5). 2016 ve 2021 yılları arasında ticaret açığının artış gösterdiği görülmektedir. Verilerden görüldüğü üzere, Birleşik Krallık'ın Rusya ile ticareti sınırlı bir öneme sahiptir.

Grafik 10: Birleşik Krallık'ın Rusya ile Ticareti, 2012-2021

Kaynak: Department for Business & Trade, 2023: 5.

Tablo 14: Birleşik Krallık'ın Rusya ile Ticareti, 2016-2021

Yıl	İthalat (Milyar Sterlin)	İhracat (Milyar Sterlin)	Toplam Ticaret (Milyar Sterlin)
2016	5.2	4.4	9.6
2017	6.3	5	11.3
2018	8.9	4.6	13.6
2019	9.3	4.6	13.9
2020	9.2	4.2	13.4
2021	11.2	4.7	16.0

Kaynak: Department for Business & Trade, 2023: 5.

ONS verilerine göre, 2021 yılında Birleşik Krallık, Rusya'dan 10.2 milyar sterlin değerinde mal ithal ederken, Rusya'ya 2.9 milyar sterlin değerinde mal ihracatı gerçekleştirmiştir (ONS, 2023a: 1). Birleşik Krallık'ın Rusya'dan ithal ettiği ana mal, rafine edilmiş petroldür. 2022 yılında Birleşik Krallık, Rusya'dan 5 milyar sterlin değerinde mal ithal ederken, Rusya'ya 1 milyar sterlin değerinde mal ihracatı gerçekleştirmiştir (ONS, 2023b: 1). Mal ticaretinde yaşanan bu keskin düşüşün, 2022 Rusya-Ukrayna savaşı ve sonrasındaki ekonomik yaptırımlardan kaynaklandığı söylenebilir.

Birleşik Krallık ve Rusya arasında ekonomik ilişkiler açısından dikkat çeken bir husus başkent Londra'daki Rus sermayesinin varlığıdır. Dünyanın en büyük finans merkezlerinden biri olmasından dolayı Londra, yüksek miktarda yabancı sermaye çekmektedir. ISC'nın 2020 Rusya Raporu, son yıllarda Birleşik Krallık üzerindeki Rus etkisinin yasa dışı ekonomik nüfuzdan kaynaklandığını belirtmiştir. Londra'nın yatırım olanaklarıyla birleşen Rus sermayesi akışı, Rusya yönetiminin çıkarlarını gözeterek Londra'daki Rus etkisini arttırmıştır. ISC raporuna Birleşik Krallık Hükümeti, Birleşik Krallık'taki yasa dışı Rus sermayesinin varlığını “öncelik” şeklinde çerçeveledirerek yanıt vermiştir. Hükümet tarafından ülkedeki yasa dışı Rus sermayesi için ülkede Ulusal Ekonomik Suç Merkezi'nin kurulmasına ve şirketlerin mülkiyetine ait kamuya açık kayıtların oluşturulmasına yol açtığına dair vurgu yapılmıştır (De Agostini, 2021: 9). Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın yasa dışı finansla mücadelesi, Rusya ile ilişkilerinde önemli bir unsur olacaktır.

3.2.5. Birleşik Krallık-Orta Doğu İlişkileri

Haziran 2016'daki Brexit referandumu sonrası AB üyeliğinin sona ermesinden sonraki döneme hazırlanmak için dönemin başbakanı Theresa May, Nisan 2017'de Suudi Arabistan ve Ürdün'e yönelik ziyaret gerçekleştirmiştir. May, Ürdün'de, DAESH'e karşı daha etkin olabilmesi için Ürdün Hava Kuvvetleri'ne destek verilmesi ve terörle mücadelede işbirliği konularından söz edildiğini ifade etmiştir (UK Government, 2017b: 1). Ayrıca, May tarafından Suriye'deki savaş nedeniyle göçmen

meselesi hakkında neler yapılabileceğine dair görüş alışverişinde bulunulduğu belirtilmiştir. Suudi Arabistan ziyaretinde ise iki ülke arasındaki yakın müttefiklik ilişkisinin altı çizilerek öncelikle terörle mücadele olmak üzere diğer alanlarda da işbirliğinin sürdürüleceğine dair vurgu yapılmıştır (Erkul, 2021: 160-162). Söz konusu ziyaretle, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu'daki en büyük ticari partnerlerinden biri olan Suudi Arabistan ile ticari ilişkilerini daha çok güçlendirmeye çalıştığı söylenebilir.

Orta Doğu'da özellikle Körfez ülkelerinin en büyük silah tedarikçilerinden biri olan Birleşik Krallık'ın son yıllarda Suudi Arabistan'a yönelik silah ihracatı artmıştır. Yemen'de, Suudi Arabistan'a ve Suudi Arabistan ile birlikte hareket eden Körfez ülkelerine silah ihracatı gerçekleştiren Birleşik Krallık, Yemen'deki insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulmaktadır. Bundan dolayı, Birleşik Krallık'ın Suudi Arabistan ile olan silah ticareti, Birleşik Krallık kamuoyu tarafından eleştirilmekte ve kamuoyunda ciddi tartışmalara sebebiyet vermektedir (Yetim, 2019: 62).

Birleşik Krallık, silah ticaretinin yanı sıra Brexit sonrası kendisine biçtiği “Küresel Britanya” rolüne uyumlu olarak Körfez bölgesinde askeri varlığını arttırmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, Birleşik Krallık, Nisan 2018'de Bahreyn'de daimi askeri deniz üssü açmıştır. Üssün açılışında yapılan konuşmalarla söz konusu üssün, terörle mücadele ve küresel ticaretin devam ettirilmesinde önemli rol oynayacağı belirtilmiştir (Stubley, 2018: 1). Bir diğer üs ise Ağustos 2017'de Umman'ın Hint Okyanusu'na bakan Duqm Limanı'nda kurulmuştur. “Birleşik Krallık Ortak Lojistik Destek Üssü” adındaki bu üs, Birleşik Krallık ve Umman'ın Ekim-Kasım 2018'de gerçekleştirdiği ortak askeri tatbikatta aktif bir şekilde kullanılmıştır (Binnie, 2020: 1). Eylül 2020'de Birleşik Krallık Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada söz konusu lojistik merkezinin genişletilmesi için yaklaşık otuz bir milyon dolar ek yatırım yapılacağı belirtilmiştir (UK Government, 2020j: 1). Söz konusu hamle, Birleşik Krallık'ın Umman'daki üssünü genişletirken aynı zamanda Kraliyet Donanması'nın Hint Okyanusu'nda konuşlandırılmasını kolaylaştıracaktı.

Birleşik Krallık, “Küresel Britanya” perspektifiyle Orta Doğu'da yaşanan politik krizler hususunda da sorumluluk üstlenmiştir. Bu krizlerin başında, Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından Katar için Haziran 2017'de çeşitli yaptırımların uygulanması kararının alınması akabinde gerçekleşen süreç gelmektedir. Yaptırım kararının hemen sonrasında Katar Dışişleri Bakanı, Birleşik Krallık'a ziyaret gerçekleştirecek sorunu dönemin Dışişleri Bakanı Boris Johnson ile görüşmüştür. Katar Dışişleri Bakanı şunları söylemiştir: “*Birleşik Krallık'ın prensiplerine sahip çıkacağını umuyoruz ve bu prensipler Katar'a yönelik alınan bütün tedbirlerin yasa dışı olduğunu gösteriyor*” (BBC News Türkçe, 2017b: 1). Katar Dışişleri Bakanı ile görüşen Boris Johnson'un açıklaması ise şöyle olmuştur: “*Karşı karşıya olduğumuz terör tehdidi ortak ve bu beladan kurtulmak için birlikte çalışmamız mecburi. Kuveyt Emiri'nin bir yol bulunması için yürüttüğü çabaları destekliyorum ve bütün taraflara arabuluculuğa bir şans vermeleri çağrısında bulunacağım*” (BBC News Türkçe, 2017b: 1). Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Boris

Johnson, söz konusu açıklamasıyla krizin çözümü noktasında atılacak adımlar için destek olacağını belirtmiştir. Birleşik Krallık için konu şu noktada önem taşıyordu: Birleşik Krallık'ın, dünyanın en büyük sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) üreticisi olan Katar'dan enerji ithalatının üçte birini gerçekleştirmesi ve BAE'deki limanların Katar bayrağını taşıyan gemiler için kapatılması fiyat ve sevkiyat açısından Birleşik Krallık'ta tedirginlik yaratmıştır. Bütün taraflarla farklı boyutlarda ikili ilişkileri olan Birleşik Krallık, krizin çözümü için devreye girmiş olmakla birlikte tarafsız bir tutum sergilemiştir. Taraflar arasındaki ilişkiler yaklaşık dört yıl sonra düzelmiş ve Ocak 2021'den itibaren diplomatik ilişkiler yeniden başlamıştır (BBC News Türkçe, 2021: 1). Birleşik Krallık bölgede aktif olmak istemesine rağmen, ilişkilerin düzeltilmesi noktasında aradan geçen zaman, Birleşik Krallık'ın bölge üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Birleşik Krallık, Orta Doğu ülkelerinden Irak ile ülkedeki terör örgütlerinden kaynaklı güvenlik tehditlerinin bertaraf edilmesi için ilgileneceğini ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi isteğini ortaya koymuştur. Ayrıca, bölgedeki müttefiklerinden Ürdün ile Suriye'deki iç savaştan dolayı yaşadığı göçmen sorunu ve ekonomik sıkıntılarının çözümüne yönelik olarak ilgilenmeye başlamıştır (Yetim, 2019: 63). Köklü bir geçmişi bulunan Mısır ile Aralık 2020'de Birleşik Krallık-Mısır Ortaklık Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra çevre, insan hakları, eğitim gibi alanlarda da işbirliğini geliştirmek için bir çerçeve sunmuştur (UK Government, 2020k: 1). Birleşik Krallık, bölgenin önemli ülkelerinden İsrail ile 20 Temmuz 2022'de serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlamıştır (Webb, 2023: 14).

Petrol ve doğalgaz zengini ve önemli sermayeye sahip olan Körfez ülkelerinin Brexit sonrası dönemde önemi daha çok artmıştır. 2020 yılı itibarıyla Birleşik Krallık firmalarının Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinde en az 13.4 milyar sterlin değerinde yatırımı bulunurken KİK firmalarının da Birleşik Krallık'ta 15.7 milyar sterlin değerinde yatırımı bulunmaktadır. 2021 yılında Birleşik Krallık ve KİK ülkeleri arasındaki toplam ticaretin değeri, 33.1 milyar sterlin gibi önemli bir miktardır (UK Government, 2022f: 1). KİK ülkelerine büyük önem atfeden Birleşik Krallık, Brexit sonrası Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn, Umman, Katar ve Kuveyt'ten meydana gelen KİK ile Haziran 2022'de serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlamıştır (Webb, 2023: 14). Birleşik Krallık Hükümeti'nin analizine göre, KİK ile yapılacak anlaşma ticareti en az %16 oranında arttıracak ve Birleşik Krallık ekonomisine yılda en az 1.6 milyar sterlin ilave ederek Birleşik Krallık ekonomisini büyütecektir (UK Government, 2022g: 1). Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu ülkeleriyle ticaretini arttıracak ve ekonomisini büyütecek ilişkiler geliştirerek "Küresel Britanya" hedefleri doğrultusunda adımlar atmaya çalıştığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa kıtasının karşı karşıya kaldığı yıkım ve tahribat, uzun yıllardır dile getirilen Avrupa bütünleşme düşüncesinin hayata geçirilmesi için uygun ortamı yaratmıştır. Savaş sonrası Avrupalı devletler, çatışma ve savaşların bir daha yaşanmaması için yeni bölgesel düzen, işbirliği ve bütünleşme zemininde bir araya gelmiştir. Avrupa ülkeleri arasındaki somut işbirliği arayışlarına destek veren Birleşik Krallık, Kıta Avrupası ülkelerinden farklı ve üstün addettiği özellikleri ve konumundan dolayı Avrupa bütünleşmesine yönelik farklı bir yaklaşım benimsemiş ve bütünleşmenin ilk adımı olan AKÇT'nin kurucu üyeleri arasında yer almamıştır. Ardından, bütünleşmenin ikinci adımı olan AET'ye karşı hamle olarak EFTA'nın kurulmasında ön ayak olan Birleşik Krallık, Avrupa ülkeleri ile ticari ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Ancak, EFTA'nın beklenen düzeyde başarı gösterememesi, AET ülkelerinin ekonomik yükselme kaydetmesi ve değişen koşulların da etkisiyle 1961 yılında AET'ye dahil olmak için ilk resmi başvurusunu yapmıştır. İki kez AET'ye üyelik başvurusu veto edildiği için üye olma süreci oldukça sancılı geçen Birleşik Krallık, 1973 yılında AT'ye tam üyelik statüsü kazanmıştır. Üyeliğin ardından da Topluluk ile ilişkileri mesafeli, tereddütlü ve inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve söz konusu durum Birleşik Krallık'ın AB ile tam bütünleşememesi ve AB içerisinde istisnai ülke konumunda olması sonucunu doğurmuştur.

Birleşik Krallık'ın üyelik dönemi boyunca AB bütünleşmesi içinde istisnacı politika izlediğine ve dolayısıyla AB ile ilişkileri çatışma ve uyumsuz bir görüntü içerisinde olduğuna dair birçok örnek bulunmaktadır. Topluluğa katılmasının ardından daha iki yıl sonra 1975 yılında üyelikle ilgili bir referandum düzenleyerek üyeliğini sorgulamaya başlamıştır. Sonrasında, OTP ve Topluluk bütçesini gündeme alan Birleşik Krallık, bu konuda AT ülkeleriyle sorun yaşamış, fakat Topluluk bütçesine yapılacak katkı konusunda istediği indirim alarak imtiyaz elde etmiştir. Ayrıca, Başbakan Thatcher 1988 yılındaki Bruges konuşmasında Topluluğun derinleşmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiş ve federasyona daha çok yaklaşılmasına karşı çıkmıştır. Birliğin ortak politika alanlarının birçoğuna opt-out mekanizması ile çekince koyarak dahil olmayan Birleşik Krallık, ulusüstü politikalardan muafiyet elde etmiştir. Maastricht Antlaşması'na eklenen Sosyal Şart düzenlemesine ilk etapta, üye ülkeler arasında tam ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan EPB'nin son aşamasına, Amsterdam Antlaşması'na eklenen protokol ile Schengen Anlaşması'na, Lizbon Antlaşması bünyesindeki AB Temel Haklar Şartı'na opt-out seçeneğini kullanarak dahil olmamıştır. Söz konusu örnekler, Birleşik Krallık'ın kurucu antlaşmaların bazı düzenlemelerinden çekilme ve istisnai durumlar yaratma pratikleri ve politikalarını benimsediğini açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bunlara eklenen AB'nin son yıllarda karşılaştığı Euro bölgesindeki ekonomik sorunlar, göç krizi, Avrupa şüpheciliğinin

artması, popülist sağ partilerin yükselişi ve UKIP'in popülist söylemlerinin de etkisiyle Birleşik Krallık, AB üyeliğini referanduma taşıma kararı almıştır.

Başbakan Cameron, 2013 yılında yaptığı konuşmada 2015 yılında Birleşik Krallık'ta yapılacak genel seçimlerden Muhafazakar Parti'nin tek başına iktidar çıkması halinde AB ile üyelik koşulları üzerinde görüşüleceği ve ardından üyelikle ilgili bir halk oylamasına gidileceğini belirtmiştir. Cameron'un bu kararının arkasında, Muhafazakar Parti içindeki AB karşıtı dalgayı konsolide edebilmek, Muhafazakar Parti'den UKIP'a kayan oyları kendisine çekebilme ve UKIP'ın yükselişini durdurma amacının olduğunu söylemek mümkündür. Cameron, 2015 yılında yapılan genel seçimleri Muhafazakar Parti'nin kazanmasının ardından üyelik koşulları bağlamında AB ile yapılacak müzakerelerin çerçevesini ekonomi yönetimi, rekabetçilik, egemenlik ve göç konu başlıklarında toplamış ve bu alanların reforme edilmesi için çaba göstermiştir. Birleşik Krallık'ın taleplerinin Brüksel tarafından kabul edilmesiyle, Birleşik Krallık'ın AB içerisinde zaten var olan ayrıcalıklı statüsü daha da perçinlenmiştir. Cameron her ne kadar ülkesinin, elde ettiği ödünlerle ve ayrıcalıklı statüsüyle yoluna AB üyesi olarak devam etmesi gerektiğini belirtse de referandum tarihi olarak 23 Haziran 2016'yı belirlemiştir.

23 Haziran 2016'da "Birleşik Krallık Avrupa Birliği üyesi olarak kalmalı mıdır yoksa üyelikten ayrılmalı mıdır?" şeklinde Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine dair referandum gerçekleştirilmiştir. Referandum sonuçlarına göre, Birleşik Krallık halkının %51,9'u, AB'den ayrılma doğrultusunda oy kullanmıştır. Birleşik Krallık halkının aldığı Brexit kararı, istemediği bir sonuç olması dolayısıyla Başbakan Cameron'un istifasına yol açmıştır. Ardından Başbakan May, Brexit kararını yürürlüğe koymak için Lizbon Antlaşması 50. madde uyarınca Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecini resmi olarak başlatmıştır. Birleşik Krallık ve AB arasında başlayan Brexit müzakereleri boyunca ayrılma hususu ile ilgili konulara odaklanılmıştır. Uzun süren Brexit müzakerelerinin ardından Birleşik Krallık ve AB arasında Brexit anlaşma taslağı üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Taraflar arasında varılan Çekilme Anlaşması Birleşik Krallık parlamentosunun onayına sunulmuş, ancak üç kez reddedilmiştir. May'in, AB ile vardığı Çekilme Anlaşması'nı Birleşik Krallık parlamentosunda onaylatamaması, iç politikada eleştirilerin odağında kalmasına ve görevinden ayrılmasına neden olmuştur. Yeni Başbakan Boris Johnson, May'in AB ile vardığı Çekilme Anlaşması için AB ile görüşüp değişiklik talep ederek, Brexit'i gerçekleştirme konusunda oldukça net bir tutum içerisinde olduğunu göstermiştir. Diğer yandan, parlamento onayına sunulacak Brexit Anlaşması için ise AB'den erteleme talep etmiştir. Söz konusu adımların gerçekleştirilmesinin ardından, Birleşik Krallık parlamentosuna sunulan yeni Çekilme Anlaşması parlamentoda kabul edilmiş ve 31 Ocak 2020'de Birleşik Krallık, AB'den resmen ayrılmıştır. Ardından Brexit sonrası yeni ilişkileri belirlemek için bir geçiş dönemi başlamış ve geçiş döneminin sonunda varılan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'yla Birleşik Krallık AB'den tam anlamıyla ayrılmış ve 2020 yılı sonu itibarıyla Brexit süreci sona ermiştir. Şöyle söylenebilir ki, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması uzun, zorlu ve sancılı bir süreç olmuştur.

Brexit ile birlikte Birleşik Krallık dış politikası yeniden şekillenmeye başlamış ve bu bağlamda Brexit öncesine göre Birleşik Krallık'ın dünyadaki rolü değişmiştir. 19. yüzyılın imparatorluk gücü olan Birleşik Krallık'ın, II. Dünya Savaşı sonrası dış politikasının belirlenmesinde Winston Churchill tarafından ortaya koyulan “üç halka” vizyonu etkili olmuştur. Söz konusu vizyona göre, Milletler Topluluğu (koloniler), İngilizce konuşan dünya/Anglosfer (başta ABD ile ilişkiler/Atlantikçilik) ve Avrupa, Birleşik Krallık dış politikası için üç önemli eğilim alanlarını oluşturmuştur. Milletler Topluluğu ile ilişkiler, savaş sonrası politika yapıcılarının gündeminde üst sıralarda yer alarak önemini korumuştur. Birleşik Krallık'ın ekonomik açıdan toparlanabilmesinin yanında Sovyetler Birliği'nin bu topraklara doğru nüfuz etmesinin önüne geçme isteği, Milletler Topluluğu ülkelerinin önemini arttırmıştır. Diğer yandan, özel ilişkilere dayanan Atlantikçilik ile Birleşik Krallık, ABD ile geliştirdiği ilişkiler üzerinden Batı ittifakı içerisindeki gücünü arttırmaya çalışmıştır. Avrupa ile ilişkilere bakıldığında ise 1960'lara kadar uluslararası bir yapılanmadan uzak durmak şeklinde ifade edilebilecek bir uzlaşma söz konusu olmuştur.

Ekonomik, askeri ve siyasi gücünün azalmasıyla 1960'lı yıllara dış politikasında bir yön arayışında olarak giren Birleşik Krallık, yönünü Avrupa'ya çevirerek orta büyüklükte bir güç rolü üstlenmiştir. 1973'te Avrupa entegrasyonuna dahil olan Birleşik Krallık, dış politikada Avrupa'nın yörüngesine girmiştir. 1979 yılında Birleşik Krallık'ta başbakanlık koltuğuna oturan Margaret Thatcher'ın siyaset tarzı ve yönetim anlayışı olan Thatcherizm'in dış politika açısından en önemli sonucu bazı konulardaki Avrupa entegrasyonu karşıtlığı olmuştur. Ancak, aynı zamanda, Thatcher döneminde Avrupa ülkeleri arasında işbirliğini arttıran ve ekonomik bütünleşmeyi derinleştiren Tek Avrupa Senedi'nin imzalanmasıyla Topluluk ile ticari ilişkiler geliştirilmiştir. Birleşik Krallık, Topluluğa üyelik sonrasında da ABD ile görece olarak iyi ilişkilerini sürdürmüştür. Örneğin, Polaris füzelerinin değiştirilmesi için ABD'den Trident füze sistemi alınmıştır. Böylece Birleşik Krallık, nükleer caydırıcılığını ABD'den temin ettiği Trident füze sistemleri üzerinden sağlamıştır. Ayrıca, ABD Başkanı Ronald Reagan ile Thatcher'ın yakın dostluğu ve ikisinin de Sovyetler Birliği'ni tehlikeli bulmaları da Atlantik ittifakını güçlendirmiştir. Başbakan Thatcher, iktidarının sonlarına doğru Avrupa şüpheli bir çizgide olmuştur.

Sovyetler Birliği ve komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla Batılı ülkeler dış politikada, demokrasi ve insan hakları gibi amaçlar doğrultusunda askeri operasyonlara yönelmiştir. Bu bağlamda, Birleşik Krallık, Körfez Krizi'ne ön sırada dahil olarak Atlantik ittifakını devam ettirme isteğini göstermiştir. Birleşik Krallık, Körfez krizi boyunca AT ve NATO'daki ortaklarını Irak'a karşı bir tavır göstermesi için harekete geçirmiştir. Ayrıca, Birleşik Krallık, Irak hükümetinin belirlenen sürede Kuveyt'i boşaltmaması üzerine ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonla dahil olarak Atlantik ittifakına verdiği önemi göstermiştir. Başbakan John Major, Atlantik ittifakına verdiği önemin yanı sıra Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği düşüncesine de sahip olmuştur. Birleşik Krallık'ı “Avrupa'nın merkezine” taşımak isteyen Major, Avrupa ile entegrasyonun Birleşik Krallık'ın çıkarlarını ve ulusal kimliğini zedeleyemeyeceğini ifade ederek Muhafazakâr Parti

içerisindeki Avrupa şüphelerini rahatlatmaya çalışmıştır. Ayrıca, ortak çıkarlar temelinde Birleşik Krallık ve Avrupa'nın birlikte çalışması gerektiğini düşünen Major, parti içerisindeki Avrupa şüpheli parlamenterlerle yaptığı toplantılarla Topluluğa üyeliğin ülkeye getireceği kazanımları anlatmaya çalışmıştır. Ancak, Major'un Avrupa'ya ilişkin olumlu söylemlerine rağmen Muhafazakâr Parti içindeki yansımaları beklenildiği gibi olmamış, aksine parti içerisindeki bölünmeler derinleşmiştir. Major, Birleşik Krallık'a "Avrupa'nın merkezinde" bir rol biçse de Avrupa şüpheliğinin artmasıyla AB ile ilişkiler arzu edilen ölçüde geliştirilememiştir.

1997'deki seçimlerden galibiyetle çıkan Yeni İşçi Partisi'nin lideri Tony Blair, etik politika anlayışına sahip olan Robin Cook'u Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. Cook, etik dış politika anlayışını ahlaki sorumluluk şeklinde ifade etmiş ve söz konusu anlayış Blair'in müdahalecilik yaklaşımı ile örtüşmüştür. Ülkelerin birlikte müdahaleci bir anlayışla hareket etmesi gerektiğini benimseyen uluslararası toplum doktrini düşüncesi, Blair tarafından 1999 yılındaki Chicago konuşmasında ifade edilmiştir. Ünlü Chicago konuşması, Blair'in Birleşik Krallık'a dünyada biçtiği ABD ve Avrupa arasındaki köprü rolünün de bir yansıması niteliğinde olmuştur. Kosova'ya yönelik müdahale, Blair'in, Avrupa'nın savunma stratejisine olan ihtiyacını idrak etmesi açısından oldukça belirleyici olmuştur ve Birleşik Krallık'ın Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesinde hızlandırıcı etkiye bulunmuştur. Blair, Birleşik Krallık'ın Avrupa'da öncü bir rol üstlenmesini ve ülkesini AB'nin lideri haline getirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda ise 1997 manifestosunda AB genişlemesinin önemsenmesi, OTP'de reformların uygulanması ve Sosyal Şart'ın kabul edilmesi gibi başlıklar yer almıştır. Bu başlıklar, Birleşik Krallık'ın Avrupa yanlısı politika takip edeceğinin sinyallerini vermiştir. 1998 St. Malo Zirvesi'nde Birleşik Krallık ve Fransa tarafından ortak bildiri sunulmuş ve bu bildiri AGSP'nin oluşturulması için temel oluşturmuştur. Birleşik Krallık, AB'nin lideri olma konusundaki iddialı yaklaşımını savunma alanı üzerinden gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Blair döneminde AB ile ilişkilerin artması ve derinleşmesi, Birleşik Krallık dış politikasının Avrupalılaşmasına önemli katkı yapmıştır. Blair'in, savunma alanında Avrupa'da öncü rol üstlenmenin, Atlantikçi bağlara karşıtlık oluşturmadığını belirtmesi ile Clinton yönetiminin kaygıları bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Ancak hemen sonrasında Birleşik Krallık'ın ABD ile birlikte Çöl Tilkisi Operasyonu'na katılmasıyla Atlantikçi bağlara yaptığı vurgu, Avrupa'ya, Birleşik Krallık'ın samimiyetini sorgulatmıştır.

ABD'de başkanlık seçimlerini Bush'un kazanması ve Blair ile Bush'un ideolojik anlayışlarının farklı olması Atlantik ittifakının Blair-Clinton dönemindeki gibi yakın olmayacağı fikrini uyandırmıştır. Ancak 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terör eylemleri transatlantik ilişkide bir kopukluk olmadığını ortaya koymuştur. 11 Eylül olayının ardından Avrupa, ABD'nin yanında olduğunu Brüksel'de bayrakları yarıya indirerek göstermiştir. Afganistan'a yönelik müdahaleyi destekleyen Blair, hükümetin onayını almak için Taliban yönetimini baskıcı bir rejim olarak tanımlamıştır. Afganistan'a yönelik saldırıda ABD ile birlikte savaşarak transatlantik ilişkileri güçlendiren Blair, Birleşik Krallık'ı oldukça etkin bir güç haline getirmiştir. Bush'un ulusal güvenliği sağlamak adına

yaptığı hamleler yalnızca Afganistan ile bitmemiş sonrasında şer eksenli söylemine doğru yönelim olmuştur. Bush, Saddam rejiminin, El-Kaide örgütüne yardım ettiğini ve kitle imha silahlarına sahip olduğunu öne sürmüştür. Kitle imha silahları üzerinden BM’den yasal bir destek arayan Bush yönetimi umduğu desteği bulamayınca Mart 2003’te önleyici savaş ilan ederek Birleşik Krallık ile birlikte bir askeri operasyon başlatmıştır. Irak’a yönelik operasyonda Blair’in ABD’ye destek vermesi, kendi kariyeri ve Birleşik Krallık dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Birleşik Krallık’ın AB yanlısı politikalarının inandırıcılığını ciddi ölçüde zedelemiş ve Blair’in üstlendiği “köprü” olma rolü anlamını yitirmiştir. Avrupa ülkelerinin çoğunluğunun Irak Savaşı’na destek vermemesi, Birleşik Krallık’ın Avrupa’ya karşı ABD’yi tercih ettiği şeklinde değerlendirilmiş ve Birleşik Krallık dış politikasında denge kaybı söz konusu olmuştur.

Gordon Brown döneminde ise Birleşik Krallık, Blair tarafından tanımlanan “köprü” rolünden uzaklaştırılmak istenmiş ve Birleşik Krallık’ın rolü “küresel merkez” olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda, Başbakan Brown, klasik dış politikadan ziyade küresel sorunların çözümleri için yeni kurum ve kuralları gerekli olarak görmüştür. Ancak, Brown döneminde ortaya koyulan küresel vizyonun etkisi sınırlı olmuş ve uygulamada istenilen sonuçlara ulaşamamıştır. 2010 yılındaki genel seçimler sonrası Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti’nin oluşturduğu koalisyon hükümeti, dış politikada, ulusal çıkarların ülkenin dış politikasının merkezinde yer aldığı ve diğer dünya ülkelerinin çıkarlarının da göz önünde bulundurulmasının uluslararası bir sorumluluk olduğu görüşüne dayanan “liberal muhafazakârlık” yaklaşımını benimsemiştir. Liberal muhafazakârlık yaklaşımı bağlamında Birleşik Krallık’ın dış politikada sahip olduğu üstünlükler ön plana çıkarılarak küresel alanda yeni bir Birleşik Krallık imajı da oluşturulması arzulanmıştır. Ayrıca, Cameron-Clegg koalisyonu dış politikada ABD ile yakın ilişkiler geliştirmekten yana oldukları hususunda net bir tavır sergilemiştir. Birleşik Krallık için ABD, özel ilişkiler geliştirdiği ve yakın müttefiki olmasının yanı sıra bu iki ülkenin dünyada istikrarın sağlanması için temel oluşturduğu yaklaşımı benimsenmiştir. Cameron yönetimi döneminde Rusya ile ulusal çıkarları uyumlaştırma noktasında çaba gösterilmesine karşın Arap Baharı sürecinin etkisinden dolayı Birleşik Krallık ve Rusya arasında dış politikada birçok konuda anlaşmazlık yaşanmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık’ın Rus muhalifler için sığınma sağlaması iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştiren ve ilişkilerde uyumsuzluk yaratan bir başka unsur olmuştur. Bunun yanı sıra, 2014 yılında Ukrayna’da yaşanan olaylar ve Kırım’ın Rusya tarafından işgal edilmesine karşılık olarak Birleşik Krallık, Rusya’ya karşı sert bir söylem geliştirmiş ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bununla birlikte, Cameron hükümeti, Rusya ve Avrupa arasındaki anlaşmazlıkta Birleşik Krallık’ın dışarıda kalmasının daha uygun olduğunu düşünmüştür. Ukrayna ve Kırım’daki Rus tavrına, gereken önemi vermemeyi tercih eden Birleşik Krallık, AB tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca, Cameron hükümetinin AB ile ilişkileri sorgulayarak Birlik’in rekabetçi olmadığını öne sürmesi ve Birlik’ten reform talebinde bulunmasıyla 2016 Brexit referandumuna giden süreç aralanmıştır.

Haziran 2016’da yapılan Brexit referandumundan ayrılma yönünde karar çıkmasının ardından Birleşik Krallık ve AB ayrılık müzakerelerine başlamış, uzun süren müzakereler sonucunda Ocak 2020’de Birleşik Krallık, AB’den resmi olarak ayrılmıştır. Ardından, Aralık 2020’de TCA’nın imzalanmasıyla Brexit sonrası Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin belirlenmesi ve geçiş döneminin sona ermesiyle Birleşik Krallık AB’den tam anlamıyla ayrılmıştır. Brexit ile birlikte AB’den bağımsız olan Birleşik Krallık’ın dünyadaki konumu değişmiş ve Birleşik Krallık dünyadaki rolünü yeniden tanımlama çabası içine girmiştir. Bu bağlamda, 2016’dan bu yana “Küresel Britanya” söylemi, tarihiyle bağlantılı olarak Birleşik Krallık’ın AB dışında ve ötesinde uluslararası arenada “bağımsız bir ses” arayışını belirtmek için kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, “Küresel Britanya”, dış politikada bağımsız ve daha aktif hareket eden Birleşik Krallık’a işaret etmektedir. Daha geniş olarak “Küresel Britanya” ifadesi, Birleşik Krallık’ın, küresel bir liderlik iddiasını, uluslararası düzenle ilgili olarak sorumluluklar üstlenmesini, serbest ticaret anlaşmalarına öncülük etmesini, demokrasi ve insan haklarını koruması gibi hususları kapsamaktadır. Böylece Brexit ile AB’den ayrılan Birleşik Krallık, AB’nin politikalarıyla uyumlu bir yaklaşımdan ziyade ulusal çıkarlarını önceleme imkanı bulabilecektir. Ayrıca, Brexit sonrasında kendi kurumlarının kontrolüne tam anlamıyla hakim olan Birleşik Krallık, uluslararası arenada daha aktif bir politika izleyebilecektir. Birleşik Krallık Hükümeti, Mart 2021’de ilan ettiği “Rekabetçi Bir Çağda Küresel Britanya: Güvenlik, Savunma, Kalkınma ve Dış Politikanın Entegre İncelemesi” adlı strateji belgesinde Brexit sonrası dış politika vizyonunu açıklamıştır. Bu çerçevede, Entegre İnceleme’de Brexit sonrası Birleşik Krallık’ın dünyadaki rolünün tanımlanmasına yönelik olarak gelecek on yıl için güvenlik, savunma, kalkınma ve dış politikaya ilişkin bir yol haritası ve Birleşik Krallık’ın “Küresel Britanya” konumuna yönelik hedefler ortaya konulmuştur.

Birleşik Krallık’ın AB’den tam anlamıyla ayrılması ve TCA’nın 1 Ocak 2021 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Birleşik Krallık’ın AB ile ticari ilişkileri önemli ölçüde değişmiştir. TCA ile Birleşik Krallık-AB ticaretinin çoğu tarifesiz ve kotasız bir şekilde sürdürülecek olsa bile Brexit sonrası Birleşik Krallık artık Ortak Pazar ve Gümrük Birliği’nin bir parçası değildir. Bu durum, Birleşik Krallık ürünlerinin AB pazarında otomatik olarak serbest dolaşım hakkını yitirdiği anlamına gelmektedir. Birleşik Krallık, Brexit kararıyla birlikte Tek Pazar’dan ayrılarak emek, sermaye, mal ve hizmetler olmak üzere dört ticaret özgürlüğünü kaybetmiştir. TCA’nın yürürlüğe girmesiyle Birleşik Krallık ve AB arasındaki gümrük sınırının yeniden oluşturulması, taraflar arasındaki bürokrasi ve ticaret maliyetlerinin artması sonucunu doğurmuştur. AB verilerine göre, Birleşik Krallık’ın 2021 yılındaki AB’ye ihracatı, 2020 yılı ile karşılaştırıldığında yaklaşık %14 oranında azalma görülmektedir. Bu azalma, Brexit’in gerçekleşmesinin Birleşik Krallık’ın AB ile ticareti üzerine yaptığı negatif etkiyi kanıtlamaktadır.

Güvenlik ve savunma alanında işbirliği, Birleşik Krallık’ın talebinden dolayı TCA’nın kapsamına dahil olmayan konulardan biri olmuştur. AB ile dış, güvenlik ve savunma alanlarında kurumsal bir çerçevede ilişki geliştirmemesiyle Birleşik Krallık, AB’den bağımsızlığına işaret

etmiştir. AB’den resmi olarak ayrılması ve geçiş dönemini tamamlamasının ardından Birleşik Krallık, AB nezdinde “üçüncü ülke” konumuna gelmiştir. AB için üçüncü ülke statüsünde olan Birleşik Krallık, Brexit sonrası AB kurumlarında temsil hakkını kaybetmiştir ve AB’nin dış eylemlerle ilgili karar süreçlerine dahil olamamaktadır. Brexit sonrasında, Birleşik Krallık OGSP kapsamındaki AB misyon ve hareketleri konusunda karar alma süreçlerindeki söz hakkını yitirmiştir. Brexit ile birlikte Birleşik Krallık, ODGP ve OGSP’den çekilmiştir. Söz konusu çekilme sonrasında Temmuz 2018’de EU NAVFOR’un komuta merkezi İngiltere’nin Northwood kentinden İspanya’nın Rota şehrine taşınmıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık’ın, AB’nin Bosna Hersek’teki askeri oluşumu olan EUFOR’daki görevi Aralık 2020’de son bulmuştur. İlgili AB kurumlarının dışında kalması ve bu kurumlardaki söz hakkını yitirmesinin Birleşik Krallık açısından bir etki kaybı olduğu söylenebilir. Birleşik Krallık, Brexit sonrasında AB uydu navigasyon projelerinden Galileo ve EGNOS’dan da ayrılmış, ancak AB’den bağımsız olarak Haziran 2022’de kendi navigasyon uydu sistemini başlatmıştır.

Birleşik Krallık, Brexit sonrasında AB ile güvenlik ve savunma alanında kurumsal bir çerçeve olmaksızın geçici düzenlemeler yoluyla çıkarlarının örtüştüğü alanlarda ortaklık kurmaya imkan veren esnek bir işbirliği biçimini tercih etmiştir. Birleşik Krallık Brexit sonrasında Avrupa ile güvenlik ve savunma işbirliğini, NATO aracılığıyla, Avrupa ülkeleriyle yapılan ikili anlaşmalar yoluyla ve JEF’de liderlik uygulayarak sağlamıştır. Avrupa’nın savunulması hususunda NATO’yu en önemli aktör olarak kabul eden Birleşik Krallık, Brexit sonrasında da etkili bir NATO üye devleti olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda, Birleşik Krallık, Estonya’da NATO’nun Geliştirilmiş İleri Mevcudiyet olarak adlandırılan çok uluslu muharip birliklerinin çerçeve ülkesi olarak sekiz yüz asker konuşlandırmış ve Şubat 2022’deki Rusya’nın Ukrayna’yı işgali sonrasında komutasındaki NATO birliklerinin sayısını Mart 2022’den itibaren Estonya’da iki bine yükseltmiştir. Birleşik Krallık askeri kuvvetleri Arrow tatbikatına dahil olmak için Nisan 2022’de Finlandiya’ya gönderilmiştir. Ayrıca, etkili bir NATO üyesi olan Birleşik Krallık Ukrayna’ya askeri, insani ve ekonomik yardım gerçekleştirerek Brexit sonrası Avrupa güvenlik ve savunmasında aktif bir rol üstlenmiştir.

Brexit sonrası Birleşik Krallık ve AB arasında güvenlik ve savunma alanında kurumsal bir çerçevenin bulunmamasıyla Birleşik Krallık, AB üyesi ülkelerle ikili işbirliğine öncelik vermiştir. Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkilerin geliştirilmesi, Birleşik Krallık’ın Brexit sonrası “Küresel Britanya” vizyonunun mühim bir parçası olmuştur. Birleşik Krallık, bu bağlamda, Fransa ile güvenlik ve savunma anlaşması ve Mart 2021’de Estonya ile geliştirilmiş işbirliğine yönelik bir Niyet Beyanı ve ikili güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. Yine 2021 yılında Almanya, Belçika, Danimarka ve Letonya ile Ortak Deklarasyonlar imzalayan Birleşik Krallık Yunanistan ile Stratejik Çerçeve Anlaşması’na imza atmıştır. Rusya tehdidine karşı Şubat 2022’de Polonya ve Ukrayna savunma ittifakı oluşturan Birleşik Krallık, İsveç ve Finlandiya ile Mayıs 2022’de Ortak Güvenlik Deklarasyonu imzalamıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık, JEF askeri oluşumu üzerinden de Avrupa ülkeleriyle işbirliği gerçekleştirerek Avrupa güvenlik ve savunmasına önemli katkı sağlamaktadır.

Birleşik Krallık, Brexit sonrasında da ABD ile özel ilişkilere büyük önem atfetmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler Ocak 2020’de Birleşik Krallık’ın, Çinli telekomünikasyon Huawei şirketinin sınırlı da olsa ülkenin 5G ağlarına girmesine izin vermesiyle gerilse de Birleşik Krallık ABD’nin etkisiyle Temmuz 2020’de kararını değiştirmiştir. ABD’nin baskısına direnemeyen Birleşik Krallık, Huawei şirketini 2027 yılına kadar 5G altyapısından kademeli olarak çıkarma yönünde karar almıştır. ABD ve Çin arasındaki rekabette bir taraf tutmaya zorlanan Birleşik Krallık, Huawei kararıyla iki ülke arasındaki rekabette ABD’nin yanında yer aldığını göstermiştir. 2021 Entegre İnceleme’de de ABD’yi “en önemli stratejik müttefiki” olarak tanımlayan Birleşik Krallık, Eylül 2021’de ABD ve Avusturalya ile AUKUS ittifakını oluşturmuştur. Hint-Pasifik bölgesinde kapsamlı bir savunma ittifakı olan AUKUS, Çin’i dengeleme amacı taşımaktadır. Brexit sonrası Birleşik Krallık, AUKUS ittifakı ile Çin’i çevreleme stratejisi izleyen ABD’nin çabalarına aktif bir şekilde katıldığını ve uyum sağladığını göstermiştir. ABD ve Birleşik Krallık, Avusturalya’yı da yanına alarak oluşturdukları AUKUS ittifakı ile Çin’e karşı Hint-Pasifik’te güç birliği yaptıklarını tüm dünyaya ilan etmiştir. Birleşik Krallık söz konusu ittifak ile Çin’i dengelemek ve çevrelemek için ABD’nin önde gelen ortaklarından biri olduğunu göstermiştir. Birleşik Krallık ve ABD, Haziran 2021’de Yeni Atlantik Şartı’nı imzalayarak demokrasi, insan hakları, kurallara dayalı bir uluslararası düzen, güvenlik ve savunma, siber saldırılar, bilim ve teknoloji, ticaret ve ekonomi, sağlık, iklim değişikliği gibi alanlarda işbirliklerini güçlendirerek özel ilişkilere vurgu yapmıştır. Ayrıca, ABD’nin, Çin’in Hong Kong Özel İdari Bölgesi’nde giderek artan Pekin baskısına karşı Birleşik Krallık’ın yanında bir duruş ortaya koymasıyla iki ülke liberal müttefikliğini sergilemiştir. Birleşik Krallık’ın, müttefiki ABD ile bir serbest ticaret anlaşması imzalaması, Brexit sonrası en önemli gündem maddelerinden biri olsa da iki ülke arasındaki serbest ticaret müzakerelerinde zorlu alanlar bulunmaktadır. Ayrıca, bu bağlamda, Brexit sonrası AB’den bağımsız bir ticaret gücü olmak isteyen Birleşik Krallık’ın önündeki bir diğer engel ise Birleşik Krallık ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanmasının ABD yönetiminin öncelikleri arasında yer almamasıdır.

Birleşik Krallık’ın Brexit sonrası dış politikası Hint-Pasifik bölgesine doğru bir eğilim göstermiştir ve 2021 Entegre İnceleme’de de Hint-Pasifik bölgesi “artan jeopolitik ve ekonomik öneme sahip” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu eğilimde, Çin’in yükselişiyle dünyanın ekonomik ağırlık merkezinin Asya’ya kayması ve bunun da Hint-Pasifik’teki güç rekabetini arttırması, önemli bir faktör olarak kabul edilebilir. Birleşik Krallık’ın Brexit sonrası en yüksek politika önceliklerinden biri Hint-Pasifik bölgesinde aktif bir şekilde varlığını sürdürmek olmuştur. Bu bağlamda, HMS Queen Elizabeth Carrier Strike Group, 2021 yılında Hint-Pasifik bölgesini ziyaret etmiştir. Birleşik Krallık, Hint-Pasifik ülkeleriyle ticari ilişkilerini geliştirmek amacıyla serbest ticaret bloğu olan CPTPP’ye katılmak için Şubat 2021’de resmi olarak başvurmuş ve Hint-Pasifik bölgesindeki pek çok ülke ile ikili serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Ayrıca, Birleşik Krallık Ağustos 2021’de ASEAN Diyalog Ortağı olmuştur. İlaveeten, daha öncesinde de bahsedildiği üzere, Birleşik Krallık Hint-Pasifik bölgesinde oluşturulan AUKUS ittifakının bir parçası olmuş ve Hint-Pasifik’te Çin’e karşı ABD ile işbirliği yapmıştır. Birleşik Krallık’ın bu hamleleri, Brexit sonrasında Hint-Pasifik

bölgesinde etkin bir şekilde varlığını sürdürmesi ve küresel görünürlüğünü arttırmaya çalışması olarak değerlendirilebilir.

Brexit sonrası dünyada kendisine biçtiği rol olan “Küresel Britanya” ve onun uzantısı olan “küresel bir serbest ticaret ulusu” olma hedefiyle Birleşik Krallık, dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin ile işbirliğini geliştirmek istese de Birleşik Krallık’ın önünde engeller bulunmaktadır. İki ülke arasındaki mevcut sorunlar (Huawei, Hong Kong, Sincan gibi) ve ilişkiler üzerindeki ABD etkisi, Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ekonomik işbirliğinin önündeki zorlukları oluşturmaktadır. Çin ile olan ticaret ve teknoloji merkezli jeopolitik rekabetinden dolayı Huawei ürünlerine yasak getiren ve yaptırımlar uygulayan ABD’nin etkisiyle Birleşik Krallık, 5G altyapısında Çinli Huawei şirketinden hizmet almamaya yönelik karar almıştır. ABD ve Çin arasındaki rekabette ABD’nin yanında yer alan Birleşik Krallık’ın söz konusu Huawei kararı, Çin ile ilişkileri gerginleştirmiştir. İlişkileri gerginleştiren başka husus, Birleşik Krallık’ın eski sömürgesi olan Hong Kong meselesi olmuştur. 1997 yılında Hong Kong’un egemenliği Çin’e devredilse de 1984 Çin-Britanya Ortak Deklarasyonu ile Hong Kong’un özerkliği korunmuş ve bireysel özgürlükler garanti altına alınmıştır. Ancak Çin’in 1984 deklarasyonunun taahhütlerine bağlı kalmaması ve bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı kararlar almasıyla Birleşik Krallık Hong Konglular için özel bir vize düzenlemesi yapmıştır. Birleşik Krallık’ın, Hong Konglular için özel vize düzenlemesi ve onlara vatandaşlık verme çabaları Çin ile ilişkilerinde “küresel rol” sergilemeye çalıştığını göstermektedir. Ayrıca, eski sömürgesi olan Hong Konglular için çabaları, Birleşik Krallık’ın olumlu tarihsel imajını da güçlendirmiştir.

Birleşik Krallık ve Çin ilişkilerindeki bir diğer önemli sorun ise Çin’in Sincan bölgesinde yaşayan azınlık olan Uygurların durumudur. Çin’in Uygur azınlığına yönelik davranışları Birleşik Krallık’ın tepkisine neden olmuş ve Birleşik Krallık “insan hakları ihlalleri” nedeniyle Çin’e yaptırım uygulamıştır. Uygur azınlık için insan hakları savunucusu rolü üstlense de Birleşik Krallık Hükümeti, Çin’in, Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki baskı ve uygulamalarını “soykırım” olarak tanımdan kaçınmıştır. Bu durumun Çin ile olumlu bir ticaret ve yatırım ilişkisi geliştirme isteğinden kaynaklandığı söylenebilir. Birleşik Krallık’ın Brexit sonrası hem “küresel bir serbest ticaret ulusu” hem de “dünya çapında bir insan hakları savunucusu olma” rolünün Çin ile ilişkilerde en büyük zorluğu oluşturduğu görülmektedir. Çıkarlar ve normlar arasında sıkışan Birleşik Krallık’ın kararı, Birleşik Krallık ve Çin arasındaki ticari ilişkinin yönünü de belirleyecektir. Hint-Pasifik bölgesinin bir diğer önemli aktörü olan Hindistan’ın ekonomik yükselişi de Brexit sonrası Birleşik Krallık için ticaret ve yatırım fırsatları barındırmıştır. Ortak geçmiş ve derin tarihsel bağlar iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran unsurlar olmakla birlikte Birleşik Krallık’ın Hindistan ile ilişkilerdeki önceliği ticari ve ekonomi odaklı olmuştur. Bu bağlamda, Birleşik Krallık yetkilileri Hindistan’a yönelik pek çok ziyaret gerçekleştirmiş ve taraflar arasında ekonomi odaklı pek çok toplantı yapılmıştır. Brexit sonrası Hindistan ile serbest ticaret anlaşması için müzakerelere başlayan Birleşik Krallık, uzlaşılan Gelişmiş Ticaret Ortaklığı üzerinden ticaret ve yatırım alanlarındaki işbirliğini arttırmıştır. Birleşik

Krallık'ın söz konusu girişimleri ile “Küresel Britanya” hedefleri doğrultusunda Hindistan ile güçlü ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalıştığı yönünde değerlendirme yapılabilir.

2021 Entegre İnceleme’de Rusya’yı “en ciddi doğrudan tehdit” olarak tanımlayan Birleşik Krallık'ın Rusya ile ilişkileri gergin bir şekilde devam etmektedir. Bu bağlamda, eski Rus istihbarat görevlisi Sergey Skripal ve kızının Birleşik Krallık'ın Salisbury kentindeki bir parkta bilinçsiz halde bulunmaları ve yapılan inceleme ile bu durumun nedeninin sinir gazı olduğunun tespit edilmesiyle Birleşik Krallık ve Rusya arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Ajan krizi sonrası iki ülke arasındaki ilişkileri geren başka önemli gelişme ise Rusya'nın muhalif lideri Alexei Navalny'nin zehirlenmesi olmuştur. Navalny'nin “novichok” kimyasal sinir gazıyla zehirlendiğinin tespit edilmesiyle Birleşik Krallık ve AB birlikte hareket ederek Rusya'ya yaptırım kararı almıştır. Birleşik Krallık ve Rusya arasında büyük bir krize neden olan bir diğer önemli gelişme 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı olmuştur. Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği için Ukrayna'ya silah ve mühimmat yardımı yaparak Ukrayna'nın en büyük destekçilerinden biri olan Birleşik Krallık, Rusya'ya karşı en sert yaptırımları uygulayan Avrupa ülkesi olmuştur. Birleşik Krallık'ın Rusya'ya en sert tepki veren ülkelerin başında gelmesi şüphesiz AB'den ayrılması ve bağımsız kararlar alabilmesinden kaynaklanmıştır. Birleşik Krallık için önemli bir dış politika ve ulusal güvenlik aracı olan yaptırımlar, Birleşik Krallık'ın “Küresel Britanya” rolünün yansıtılmasına olanak sağlamaktadır.

Birleşik Krallık, Brexit sonrası kendisine biçtiği “Küresel Britanya” rolüne uyumlu olarak Orta Doğu bölgesinde özellikle de Körfez bölgesinde askeri varlığını arttırmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, Nisan 2018’de Bahreyn’de daimi askeri deniz üssü açan Birleşik Krallık tarafından bir diğer üs Ağustos 2017’de Umman’ın Hint Okyanusu’na bakan Duqm Limanı’nda kurulmuştur. Birleşik Krallık, “Küresel Britanya” perspektifiyle Orta Doğu’da yaşanan politik krizler hususunda da sorumluluk üstlenmiştir. Bu krizlerin başında, Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn ve BAE tarafından Katar için Haziran 2017’de çeşitli yaptırımların uygulanması kararının alınması gelmiş ve söz konusu kararın alınması akabinde Birleşik Krallık, krizin çözümü için devreye girmiştir. Ancak, taraflar arasındaki ilişkiler yaklaşık dört yıl sonra düzelmiş ve Ocak 2021’den itibaren diplomatik ilişkiler yeniden başlamıştır. Birleşik Krallık bölgede aktif olmak istemesine rağmen, ilişkilerin düzeltilmesi noktasında aradan geçen zaman, Birleşik Krallık'ın bölge üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Birleşik Krallık, Orta Doğu ülkelerinden köklü bir geçmişe sahip olduğu Mısır ile Aralık 2020’de Birleşik Krallık-Mısır Ortaklık Anlaşması’nı imzalayarak ticaret ve pek çok alanda ikili işbirliğini geliştirmiştir. Bölgenin önemli ülkelerinden İsrail ile Temmuz 2022’de serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlamıştır. Ayrıca, petrol ve doğalgaz zengini ve önemli sermayeye sahip olan KİK ülkeleriyle Haziran 2022’de serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlamıştır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık'ın Orta Doğu ülkeleriyle ticaretini ve ekonomisini geliştirerek “Küresel Britanya” hedefleri doğrultusunda girişimlerde bulunmaya çalıştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler-Nissen, Rebecca (2008), “The Diplomacy of Opting Out: A Bourdieudian Approach to National Integration Strategies”, **Journal of Common Market Studies**, 46(3), 663-684.
- Akçay, Belgin (2016), “Ekonomik ve Parasal Birlik”, Belgin Akçay ve İlke Göçmen (Ed.), **Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, 3. Baskı içinde (407-438), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Akdemir, Erhan (2016), “Avrupa Bütünleşmesi: 1957 Öncesi”, Belgin Akçay ve İlke Göçmen (Ed.), **Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, 3. Baskı içinde (43-58), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aksoy, Ertuğrul Gazi (2020), “Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Evrimi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17 (45), 26-39.
- Albers, Martin vd. (2022), “Britannia Overwhelmed? Reconsidering British Foreign Policy from European Community Membership to the End of the Cold War, 1973-1990”, **Diplomacy & Statecraft**, 33(1), 133-157.
- Alexander, Philip R. (2001), “The Labour Government, Commonwealth Policy, and the Second Application to Join the EEC, 1964–67”, Alex May (Ed.), **Britain, the Commonwealth and Europe: The Commonwealth and Britain’s Applications to Join the European Communities**, 1st Edition içinde (132-155), Palgrave Macmillan, London.
- Alganer, Yalçın ve Çetin, Müzeyyen Özlem (2007), “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 23(2), 285-309.
- Allan, Duncan ve Bond, Ian (2022), “A new Russia policy for post-Brexit Britain: The UK must abandon its delusions to deal effectively with Russia”, **Chatham House**, <https://www.chathamhouse.org/2022/01/new-russia-policy-post-brexit-britain> (15.02.2023).
- Altuğ, Bayram (11.07.2019), “BM İnsan Hakları Konseyi'ne üye 22 ülkeden Çin'e 'Uygur Türkleri' tepkisi”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-insan-haklari-konseyine-uye-22-ulkeden-cine-uygur-turkleri-tepkisi-/1529234> (05.01.2023).
- Aral, Berdal (2016), **Küresel Güvenlikten Küresel Tahakküme: BM Güvenlik Sistemi ve İslam Dünyası**, Küre Yayınları, İstanbul.

- Aras, İlhan ve Günar, Altuğ (2014), “Avrupa Birliği ve İngiltere’nin Arap Baharı’na Bakışları”, Armağan Gözkaman ve Perihan Paksoy (Ed.), **Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler**, 1. Baskı içinde (85-115), Detay Yayıncılık, Ankara.
- _____ (2018), “Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 6(2), 90-110.
- Archive of Labour Party Manifestos (1997), “Labour Party Manifestos”, <http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1997/1997-labour-manifesto.shtml> (15.12.2022).
- Atkins, Judi ve Gaffney, John (2020), “Narrative, Persona And Performance: The Case of Theresa May 2016–2017”, **British Journal of Politics and International Relations**, 22(2), 293-308.
- Aybet, Gülnur (2010), “NATO Conditionality in Bosnia and Herzegovina”, **Problems of Post-Communism**, 57(5), 20-34.
- Babacan, Mehmet (2020), Pandemi Sürecinde Birleşik Krallık-Çin İlişkileri: Diplomatik ve Politik Krizler, **Uluslararası Politika Akademisi**, http://politikaakademisi.org/2020/07/25/pandemi-surecinde-birlesik-krallik-cin-iliskileri-diplomatik-ve-politik-krizler/#_edn10 (20.12.2022).
- Balkır, Canan (2021), “Brexit: Ekonomik Çözülme veya Yeniden Dirilişin İlk Adımı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 20(Özel Sayı: Brexit), 209-243.
- Baykal, Sanem ve Göçmen, İlke (2016), “Avrupa Bütünleşmesi: 1993 Sonrası”, Belgin Akçay ve İlke Göçmen (Ed.), **Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, 3. Baskı içinde (83-108), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BBC News (26.05.2011), “UK calls for G8 financial aid for Arab Spring”, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-13565532> (02.01.2023).
- _____ (20.02.2016a), “EU Referendum: Cameron Sets June Date For UK Vote”, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-35621079> (25.05.2021).
- _____ (23.06.2016b), “EU Referendum Results”, https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results (27.05.2021).
- _____ (30.03.2019a), “Brexit: MPs Reject May's EU Withdrawal Agreement”, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47752017> (05.06.2021).
- _____ (11.04.2019b), “Brexit: UK and EU Agree Delay to 31 October”, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-47889404> (08.06.2021).

- _____ (28.10.2019c), “AB Brexit'i 31 Ocak'a Kadar Erteledi, İngiltere'de Erken Seçim Önergesi Parlamentoda Reddedildi”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50207961> (10.06.2021).
- _____ (02.03.2020a), “Post-Brexit US trade deal: 0.16% economic boost predicted”, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-51706802> (13.01.2023).
- _____ (30.06.2020b), “Hong Kong security law: China passes controversial legislation”, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-53230391> (14.01.2023).
- _____ (22.09.2021), “Brexit: Biden in new warning to UK over Northern Ireland”, <https://www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-58648729> (25.06.2021).
- BBC News Türkçe (21.03.2017a), “İngiltere Başbakanı May Brexit Stratejisini Açıkladı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38648985> (01.06.2021).
- _____ (12.06.2017b), “Katar, ablukanın kalkması için İngiltere'den yardım istedi”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40246529> (03.04.2023).
- _____ (18.07.2019), “BM üyesi 22 ülkeden ortak mektup: Çin, bağımsız uluslararası gözlemcilerin Sincan'a girmelerine izin vermeli”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48913746> (15.01.2023).
- _____ (30.06.2020a), “Hong Kong güvenlik yasası: Çin, tartışmalı düzenlemeyi kabul etti”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53233671> (13.01.2023).
- _____ (02.09.2020b), “Almanya hükümeti: Rus muhalif lider Navalni, Noviçok adlı kimyasal madde ile zehirlendi”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54002186> (12.01.2023).
- _____ (06.01.2021), “Suudi Arabistan: Katar ve Körfez ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden tesis edildi”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55540305> (14.03.2023).
- _____ (27.02.2023), “Brexit: Birleşik Krallık ve AB, Windsor Çerçevesi üzerinde anlaşmaya vardı”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c9rde22n9lxo> (25.01.2023).
- Bailey, K.H. (1931), “The Statute of Westminster”, *The Australian Quarterly*, 3(12), 24-46.
- Baker, David vd., (1994), “The Parliamentary Siege of Maastricht 1993: Conservative Divisions and British Ratification”, *Parliamentary Affairs*, 47(1), 37-60.
- _____ ve Schnapper, Pauline (2015), **Britain and the Crisis of the European Union**, 1st Edition, Palgrave Macmillan, New York.

- Bartlett, Christopher John (1992), **The Special Relationship: The Political History of Anglo American Relations since 1945**, Addison-Wesley Longman, United States.
- Baylis, John (1981), **Anglo-American Defence Relations 1939-1980: The Special Relationship**, The Macmillan Press, London and Basingstoke.
- _____ (1993), **The Diplomacy of Pragmatism: Britain and the Formation of NATO, 1942–49**, Palgrave Macmillan, United Kingdom.
- Belfer Center (2022), National Cyber Power Index 2022, <https://www.belfercenter.org/publication/national-cyber-power-index-2022> (03.02.2022).
- Bell, Coral (1964), **The Debatable Alliance: An Essay in Anglo-American Relations**, Oxford University Press, London.
- Benn, Hilary (2022), “How to fix the Northern Ireland Protocol”, **Center For European Reform**, <https://www.cer.eu/publications/archive/policy-brief/2022/how-fix-northern-ireland-protocol> (26.01.2023).
- Bevir, Mark ve Phillips, Ryan (2017), “EU Democracy and the Treaty of Lisbon”, **Comparative European Politics**, 15(1), 705–728.
- Biersteker, Thomas J. ve Weber, Cynthia (1996), “The Social Construction of State Sovereignty”, Thomas J. Biersteker ve Cynthia Weber (Ed.), **State Sovereignty as Social Construct**, 1. Baskı içinde (1-21), Cambridge University Press, Cambridge.
- Biga, Onur (2020), “Körfez Savaşı ve Irak’ın 2003 Yılındaki İşgaline Yönelik Avrupa Birliği’nin Yaklaşımı”, **UPA Strategic Affairs**, 1(1), 4 – 14.
- Binnie, Jeremy (14.09.2020), “UK to expand base in Oman”, <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/uk-to-expand-base-in-oman> (12.03.2023).
- Blackburn, Albert (1950), “Part of the Debate in the House of Commons”, 28 Mart 1950, <https://www.theyworkforyou.com/debates/?id=1950-03-28a.223.1> (10.01.2021).
- Blair, Tony (2011), **A Journey: My Political Life**, Knopf, New York.
- Blakeley, Ruth ve Raphael, Sam (2020), “Accountability, denial and the future-proofing of British torture”, **International Affairs**, 96(3), 691–709.
- Bostancı, Mahmut Melih (30.03.2023), “AUKUS Paketi Bağlamında Hint-Pasifik’te İttifak Arayışları”, **ANKASAM**, <https://www.ankasam.org/aucus-pakti-baglaminda-hint-pasifikte-ittifak-arayislari/> (31.03.2023).
- Brader, Claire (2021), “UK Bilateral Defence Cooperation”, **House of Lords Library**, <https://lordslibrary.parliament.uk/uk-bilateral-defence-cooperation/> (02.12.2022).

- Briggs, Mark (12.05.2015), “Europe ‘à la Carte’: The Whats and Whys Behind UK Opt-Outs”, **EURACTIV**, <https://www.euractiv.com/section/uk-europe/linksdossier/europe-a-la-carte-the-whats-and-whys-behind-uk-opt-outs/> (15.02.2021).
- British Political Speech (1981), “Leader's speech, Blackpool 1981: Margaret Thatcher (Conservative)”, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=127> (26.02.2021).
- _____ (1999), “Doctrine of the International Community”, <http://www.britishpoliticalspeech.org/speech-archive.htm?speech=279> (18.12.2022).
- Brusenbauch Meislova, Monika (2019), “All Things To All People? Discursive Patterns on UK–EU Relationship in David Cameron’s Speeches”, **British Politics**, 14(3), 223–249.
- Bulmer, Simon ve Burch, Martin (2005), “The Europeanization of UK Government: from Quiet Revolution to Explicit Step-Change?”, **Public Administration**, 83(4), 861-890.
- Buschmann, Nemo L. (2020), “How has the ‘Global Britain’ idea shaped the United Kingdom’s Hong Kong policy after Brexit in 2020?”, **LSE**, 1-19.
- Canan-Sokullu, Ebru (2017), “İngiltere’nin AB ile İmtihanı: Siyasal Söylemlerde Avrupa Şüphesizliğinin Evrimine Brexit”, Ali İzzet Keçeci (Ed.), **Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB’nin Geleceği**, 1. Baskı içinde (11-34), Euro Politika, Akademos Yayınları, İstanbul.
- Cardwell, Paul James (17.01.2017), “How to Read Theresa May’s Brexit Speech”, **The Conversation**, <https://theconversation.com/how-to-read-theresa-mays-brexit-speech-71359> (17.01.2021).
- Cengiz, Çağdaş ve Kutlu, Erdi (2021), “İrlanda Sorunu’nun Tarihsel Kökleri ve Brexit Sonrası İrlanda Sorunu: Birleşik Bir Krallık Mı, Birleşik Bir İrlanda Mı?”, **International Journal of Eurasia Social Sciences**, 12(44), 365-383.
- Cerrah, Ufuk (2018), **Avrupa Birliği’nin Yeniden İnşası: Avrupalılık Kimliği Tartışmaları ve Avrupa Birliği’nin Geleceği**, 1. Baskı, Hitabevi Yayınları, Ankara.
- Chicago Tribune (09.04.1991), “Britain, France Push Un To Create ‘Safe Haven’ For Kurds In Iraq”, <https://www.chicagotribune.com/news/ct-xpm-1991-04-09-9102010718-story.html> (13.12.2022).
- Childs, David (2005), **Britain since 1945: A Political History**, 5th Edition, Routledge, London and New York.
- Christiansen, Thomas vd. (2012), “Understanding and Assessing the Maastricht Treaty”, **Journal of European Integration**, 34(7), 685-698.

- Churchill, Winston (19.09.1946), “Churchill’s Speech in Zurich”, **Churchill in Zurich**, <https://www.churchill-in-zurich.ch/en/churchill/en-churchills-zurcher-rede/> (25.01.2020).
- Cladi, Lorenzo (2021), “Doing more for less? Status insecurity and the UK’s contribution to European security after Brexit”, **International Politics**, 58(1), 919–936.
- _____ (2023), “Coping flexibly: role reorientation and the UK’s military cooperation with European allies after Brexit”, **International Politics**, doi:10.1057/s41311-023-00428-w.
- Clifford, Rebecca (31.01.2017), “Not Long Ago, There Was a British European Identity – So What Happened?” **The Conversation**, <https://theconversation.com/not-long-ago-there-was-a-british-european-identity-so-what-happened-69482> (16.09.2020).
- Collins, Stephen D. (2017), “Europe’s united future after Brexit: Brexit has not killed the European Union, rather it has eliminated the largest obstacle to EU consolidation”, **Global Change and Peace & Security**, 29(3), 311-316.
- Congar, Kerem (13.03.2021), “İngiltere Dışışleri: Hong Kong'un seçim sistemini değiştiren Çin ikili anlaşmayı ihlal ediyor”, **Euronews**, <https://tr.euronews.com/2021/03/13/ingiltere-d-sisleri-hong-kong-un-secim-sistemini-degistiren-cin-ikili-anlasmay-ihlal-ediyo> (05.12.2022).
- Daddow, Oliver (2010), “Constructing a Great Role for Britain in an age of Austerity: Interpreting Coalition Foreign Policy 2010-2015”, **International Relations**, 29(3), 303-318.
- _____ (2013), “Margaret Thatcher, Tony Blair and the Eurosceptic Tradition in Britain”, **British Journal of Politics and International Relations**, 15(1), 210–222.
- _____ ve Schnapper, Pauline (2013), “Liberal intervention in the Foreign policy thinking of Tony Blair and David Cameron”, **Cambridge Review of International Affairs**, 26(2), 330-349.
- _____ (2015), “Interpreting the Outsider Tradition in British European Policy Speeches from Thatcher to Cameron”, **Journal of Common Market Studies**, 53(1), 71-88.
- _____ vd. (2019), “The Battle of Bruges: Margaret Thatcher, the Foreign Office and the Unravelling of British European Policy”, **Political Research Exchange**, 1(1), 1–24.
- Danchev, Alex (2006), “The Cold War ‘Special Relationship’ Revisited”, **Diplomacy and Statecraft**, 17(3), 579-595.
- _____ (2007), “Tony Blair's Vietnam: The Iraq War and the 'Special Relationship' in Historical Perspective”, **Review of International Studies**, 33(2), 189-203.
- Darwin, John (2009), **The Empire Project: The Rise and Fall of the British World System: 1830-1970**, 1st Edition, Cambridge University Press, Cambridge.

- Davidson, Jason W. (2013), “France, Britain and the intervention in Libya: an integrated analysis”, **Cambridge Review of International Affairs**, 26(2), 310-329.
- Dawson, Grant (2022), “No future for Libya with Gaddafi”: Classical realism, status and revenge in the UK intervention in Libya”, **Cambridge Review of International Affairs**, 35(3), 357-374.
- De Agostini, Leonardo (2021), “Post-Brexit British foreign policy towards Russia: a test for ‘Global Britain’”, **LSE**, 1-16.
- De Fazio, Gianluca (2020), “Unpacking Violent Contention: The Troubles in Northern Ireland, 1968–1972”, **Terrorism and Political Violence**, 32(8), 1691-1711.
- De Gaulle, Charles (14.01.1963), “Press Conference by President de Gaulle”, **University of Pittsburgh: Archive of European Integration**, <http://aei.pitt.edu/5777/> (15.10.2020).
- Delanty, Gerard (2014), **Avrupa’nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik**, (Çev. Hüsamettin İnaç), 4. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Demirci, Zuhale (15.03.2022), “JEF ülkeleri: Putin’in Ukrayna’ya yönelik saldırısını en güçlü şekilde kınıyoruz”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/jef-ulkeleri-putinin-ukraynaya-yonelik-saldirisini-en-guclu-sekilde-kiniyoruz/2536305> (25.01.2023).
- Department for Business & Trade (2022a), “United States”, <https://www.great.gov.uk/markets/united-states/> (25.01.2023).
- _____ (2022b), “China”, <https://www.great.gov.uk/markets/china/> (27.01.2023).
- _____ (2023), “Trade and Investment Factsheets Russia”, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1150708/russia-trade-and-investment-factsheet-2023-04-20.pdf (20.04.2023).
- Department for International Trade (2020), Inward Investment Results 2019-20, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/899385/Department_for_International_Trade_inward_investment_results_2019_to_2020.pdf (20.01.2023).
- Dinç, Cengiz (2011), “Avrupa Kimliği: Çatışan Perspektifler, Güncel Değerlendirmeler ve Endişeler”, **Gazi Akademik Bakış**, 5(9), 31-58.
- _____ (2019), **Avrupa Birliği: Kimlik, Siyaset, Ekonomi, Genişleme**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Dobson, Alan ve Marsh, Steve (2014), “Anglo-American Relations: End of a Special Relationship?”, **The International History Review**, 36(4), 673-697.

- Dorey, Peter (2017), “Towards Exit from the EU: The Conservative Party’s Increasing Euroscepticism since the 1980s”, **Politics and Governance**, 5(2), 27-40.
- Dorey, Peter ve Garnet, Mark (2016), **The British Coalition Government 2010-2015**, Palgrave Macmillan, United Kingdom.
- Dorman, Andrew M. (2002), **Defence under Thatcher**, 1st Edition, Palgrave, Basingstoke and New York.
- Duff, Andrew (2021), **Britain and the Puzzle of European Union**, 1st Edition, Routledge, New York.
- Dür, Andreas ve Mateo, Gemma (2006), “Bargaining Efficiency in Intergovernmental Negotiations in the EU: Treaty of Nice vs. Constitutional Treaty”, **Journal of European Integration**, 28(4), 381-398.
- Dyson, Stephen B. (2009), **The Blair Identity: Leadership and Foreign Policy**, Manchester University Press, Manchester.
- Eaton, Mark Ølholm (2020), “‘We Are All Children of The Commonwealth’: Political Myth, Metaphor and The Transnational Commonwealth ‘Family of Nations’ in Brexit Discourse”, **British Politics**, 15(3), 326–348.
- Edmunds, Timothy vd. (2014), **British Foreign Policy and the National Interest: Identity, Strategy and Security**, 1st Edition, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Elie, Jerome B. (2005), “Many Times Doomed But Still Alive: An Attempt to Understand the Continuity of the Special Relationship”, **Journal of Transatlantic Studies**, 3(1), 63-83.
- Emerson, Michael (28.07.2011), “Britain, Ireland and Schengen: Time for a Smarter Bargain on Visas”, **Centre For European Policy Studies**, https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2011/essay_schengen_july11-144.pdf (19.02.2021).
- Erkul, İbrahim Çağrı (2016), **Dünya Politikasında Commonwealth Örgütü: Üye Devletlerin Çıkarları, Örgütün Etkinliği ve Geleceğinin Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2021), **Birleşik Krallık Dış Politikası 1979-2020**, Çizgi Kitabevi, İstanbul.
- Esen, Hasan (01.07.2020), “İngiltere Hong Konglulara İngiliz vatandaşlığı yolunu açtı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiltere-hong-konglulara-ingiliz-vatandasligi-yolunu-acti-/1896263> (03.01.2023).
- Euronews (22.02.2016), “Başbakan Cameron AB Anlaşmasını Savundu”, <https://tr.euronews.com/2016/02/22/basbakan-cameron-ab-anlasmasini-savundu> (25.04.2021).

- _____ (30.09.2019a), “İngiltere Magnitsky yasası çıkaracak, insan hakları ihlallerinde mal varlıkları dondurulacak”, <https://tr.euronews.com/2019/09/30/haber-ingiltere-magnitsky-yasasi-insan-haklar-ihallerinde-mal-varliklari-dondurulacak> (25.12.2022).
- _____ (04.07.2019b), “Hong Kong protestoları İngiltere ile Çin arasında diplomatik krize neden oldu”, <https://tr.euronews.com/2019/07/03/hong-kong-protestolar-ingiltere-ile-cin-arasinda-diplomatik-krize-neden-oldu> (02.01.2023).
- _____ (01.02.2020a), “İngiltere'nin AB serüveni resmen sona erdi: Brexit sürecinde son 4 yılda neler yaşandı?”, <https://tr.euronews.com/2020/01/31/ingiltere-avrupa-birligi-seruveni-resmen-bitiyor-brexit-kronolojisi-4-yilda-neler-yasandi> (10.06.2021).
- _____ (31.01.2020b), “Brexit Day: Britain is Leaving the EU - What Now?”, <https://www.euronews.com/2020/01/31/brexit-day-britain-is-leaving-the-eu-what-now> (15.06.2021).
- _____ (28.01.2020c), “İngiltere, ABD'nin baskısına rağmen Huawei'yi yasaklamama kararı aldı”, <https://tr.euronews.com/2020/01/28/ingiltere-abd-nin-baskisina-ragmen-huawei-yi-yasaklamama-karari-aldi> (20.01.2023).
- _____ (22.04.2021), “İngiltere Parlamentosu, Çin'in Uygur Türklerine yönelik uygulamalarını soykırım olarak tanıdı”, <https://tr.euronews.com/2021/04/22/ingiltere-parlamentosu-cin-in-uygur-turklerine-yonelik-uygulamalar-n-soyk-r-m-olarak-tan-d> (20.01.2023).
- European Commission (1995), “Public Opinion in the European Union”, Standard Eurobarometer 44 - Autumn 1995 Report, Brussels, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1416> (15.10.2020).
- _____ (2015), “Public Opinion in the European Union”, Standard Eurobarometer 83-Spring 2015 Report, Brussels, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2099> (18.10.2020).
- _____ (14.11.2018), “Draft Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, as agreed at negotiators level on 14 November 2018”, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/draft_withdrawal_agreement_0.pdf (04.06.2021).
- _____ (30.04.2021), “EU-UK Trade And Cooperation Agreement”, https://ec.europa.eu/info/strategy/relations-non-eu-countries/relations-united-kingdom/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement_en (16.06.2021).

- _____ (2022), “EU trade relationships by country/region, United Kingdom”, https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/united-kingdom_en (18.01.2023).
- European Committee of the Regions (2022), “New Trade and Economic Relations Between EU-UK: The Impact on Regions and Cities”, https://cor.europa.eu/en/engage/studies/Documents/New%20trade%20and%20economic%20relations%20between%20EU_UK%20the%20impact%20on%20regions%20and%20cities.pdf (15.01.2023).
- European Council (19.02.2016), “European Council Meeting (18 and 19 February 2016) Conclusions”, <https://www.consilium.europa.eu/media/21787/0216-euco-conclusions.pdf> (18.03.2021).
- _____ (31.03.2017a), “Remarks by President Donald Tusk on the Next Steps Following the UK Notification”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/31/tusk-remarks-meeting-muscat-malta/> (19.04.2021).
- _____ (29.04.2017b), “Special European Council (Art. 50), 29 April 2017”, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2017/04/29/> (22.04.2021).
- _____ (15.11.2022), “PESCO: The UK will be invited to participate in Military Mobility Project”, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/15/pesco-the-uk-will-be-invited-to-participate-in-military-mobility-project/> (20.12.2022).
- Evans, Eric J. (1997), **Thatcher and Thatcherism**, 1st Edition, Routledge, London and New York.
- Falkner, Gerda (2002), “How Intergovernmental are Intergovernmental Conferences? An Example from the Maastricht Treaty Reform”, **Journal of European Public Policy**, 9(1), 98-119.
- Fella, Stefano (2022), “What is the European Political Community?”, **House of Commons Library**, <https://commonslibrary.parliament.uk/what-is-the-european-political-community/> (18.01.2023).
- Ferguson, Niall (2020), **İmparatorluk: Britanya’nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği**, (Çev. Nurettin Elhüseyni), 6.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Fletcher, Maria (2009), “Schengen, the European Court of Justice and Flexibility under the Lisbon Treaty: Balancing the United Kingdom's ‘Ins’ and ‘Outs’”, **European Constitutional Law Review**, 5(1), 71-98.

- Forster, Anthony (2002), **Euroscepticism in Contemporary British Politics: Opposition to Europe in the British Conservative and Labour Parties since 1945**, 1st Edition, Routledge, London.
- Freedman, Lawrence (1999), **The Politics of British Defence: 1979-1998**, 1st Edition, The Macmillan Press, Basingstoke and London.
- Frennhoff Larsén, Magdalena ve Khorana, Sangeeta (2020), “Negotiating Brexit: A Clash of Approaches?”, **Comparative European Politics**, 18(5), 858–877.
- Friedman, George (2015), **Avrupa Krizi: Yaklaşan Avrupa Krizi ve Olası Savaşların Patlama Noktaları**, (Çev. İrem Sağlamer), 1. Baskı, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Gapes, Mike (15.01.1998), “Bound Volume Hansard – Debate”, **UK Parliament**, https://publications.parliament.uk/pa/cm199798/cmhansrd/vo980115/debtext/80115-27.htm#80115-27_spnew5 (19.03.2021).
- Garnett, Mark vd. (2018), **British Foreign Policy since 1945**, Routledge, United Kingdom.
- Gaston, Sophia ve Aspinall, Evie (2020), “Where Next for US Foreign Policy? How the 2020 US Presidential Elections Will Shape Multilateralism, Transatlantic Relations, and the Future of the Special Relationship”, **British Foreign Policy Group**, 1-26.
- George, Stephen (1998), **An Awkward Partner: Britain in the European Community**, Oxford University Press, New York.
- Gifford, Chris (2006). “The Rise of Post-Imperial Populism: The Case Of Right Wing Euroscepticism in Britain”, **European Journal of Political Research**, 45(5), 851- 869.
- _____ (2010), “The UK and the European Union: Dimensions of Sovereignty and the Problem of Eurosceptic Britishness”, **Parliamentary Affairs**, 63 (2), 321-338.
- _____ ve Wellings, Ben (2018), “Referendums and European Integration: The Case Of The United Kingdom”, Benjamin Leruth vd. (Ed.), **The Routledge Handbook of Euroscepticism**, 1st Edition içinde (268-279), Routledge, New York.
- Goodman, Sam (2016), **The Imperial Premiership: The Role of the Modern Prime Minister in Foreign Policy Making, 1964-2015**, Manchester University Press, Manchester.
- Government of Canada (1962), “Chapter IV – Commonwealth: Meeting of Commonwealth Prime Ministers”, https://www.international.gc.ca/history-histoire/dcer-drrec/volumes/29/chap_4_commonwealth.aspx?lang=eng (15.01.2021).
- Gowland, David ve Turner, Arthur (2000), **Reluctant Europeans: Britian and European Integration 1945-1998**, Routledge, London.

- _____ vd. (2010), **Britain and European Integration Since 1945**, 1. Baskı, Routledge, New York.
- Gray, Freddy (11.07.2019), “Boris Johnson Can Make Anglo-American Relations Great Again?”, **The Spectator**, <https://spectatorworld.com/topic/boris-johnson-anglo-american-relations/> (15.02.2021).
- Gulati, Rishi (18.06.2019), “Global Britain? Replacing the EU with the Commonwealth is Fanciful”, **LSE Blog**, <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2019/06/18/global-britain-replacing-the-eu-with-enhanced-cooperation-at-the-commonwealth-is-not-a-viable-option/> (19.03.2021).
- Hall, Ian (2023), “AUKUS and Australia–UK Strategic Reconvergence”, **The RUSI Journal**, 167(6-7), 34-42.
- Hansard (17.12.1998), “Iraq”, Vol. 322 Col. 1097, https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1998/dec/17/iraq#S6CV0322P0_19981217_HOC_128 (16.12.2022).
- Hargreaves, Sylvia (1997), “Social Europe after Maastricht: Is the United Kingdom really opted out?”, **The Journal of Social Welfare & Family Law**, 19(1), 1-15.
- Hayton, Richard (2018), “Brexit and the Conservative Party”, Patrick Diamond vd. (Ed.), **The Routledge Handbook of the Politics of Brexit**, 1st Edition içinde (157-166), Routledge, New York.
- Hearne, David vd. (2019), “The Commonwealth: A Panacea For The UK’s Post-Brexit Trade Ills?”, **Contemporary Social Science**, 14(2), 341-360.
- Heath, Edward (1969), “Realism in British Foreign Policy”, **Foreign Affairs**, 48(1), 39-50.
- Henke, Marina E. (2018), “Tony Blair’s Gamble: The Middle East Peace Process And British Participation in the Iraq 2003 Campaign”, **British Journal of Politics and International Relations**, 28(4), 773-789.
- Heppell, Timothy (2007), “A Crisis Of Legitimacy: The Conservative Party Leadership of John Major”, **Contemporary British History**, 21(4), 471–490.
- Herd, Graeme P. ve Forsberg, Tuomas (2008), “Constructive Transatlantic Strategic Dissonance: Making a Virtue out of Vice?”, **International Politics**, 45(3), 364-381.
- Hern, Alex (04.02.2021), “Chinese state broadcaster loses UK licence after Ofcom ruling”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2021/feb/04/chinese-news-network-cgtn-loses-uk-licence-after-ofcom-ruling> (03.02.2023).
- Heron, Tony ve Siles-Brügge, Gabriel (2021), “UK-US Trade Relations and ‘Global Britain’”, **The Political Quarterly**, 92(4), 732-736.

- Higashino, Atsuko (2004), “For the Sake of 'Peace and Security'? The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards”, **Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association**, 39(4), 347-368.
- Hobolt, Sara B. (2018), “Brexit and the 2017 UK General Election”, **Journal of Common Market Studies**, 56(1), 39–50.
- Hobsbawm, Eric (1996), **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991: Aşırıliklar Çağı**, (Çev. Yavuz Alogan), Everest Yayınları, İstanbul.
- Hopkins, Kelvin (20.06.2007), “Daily Hansard – Debate”, **UK Parliament**, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmhansrd/cm070620/debtext/70620-0012.htm#07062049000968> (20.03.2021).
- House of Commons Foreign Affairs Committee (18.03.2010), “Global Security: UK-US Relations”, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmfaaff/114/114.pdf> (18.01.2021).
- _____ (2017), “The United Kingdom’s relations with Russia”, <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaaff/120/120.pdf> (13.01.2023).
- Howarth, David (2007), “The Domestic Politics of British Policy on the Euro”, **Journal of European Integration**, 29(1), 47–68.
- Hunt, Alex (23.01.2013), “David Cameron speech: UK and the EU”, **BBC News**, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-21013771> (15.03.2021).
- Hurd, Douglas (19.04.1993), “Bosnia, Volume 223: debated on Monday 19 April 1993”, UK Parliament, Hansard, <https://hansard.parliament.uk/commons/1993-04-19/debates/79650ebc-2a09-4aac-9a3a-22680fab8033/Bosnia> (12.12.2022).
- Hürriyet (11.07.2016), “Leadsom Çekildi, İngiltere'nin Yeni Başbakanı May Oldu”, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/leadsom-cekildi-ingilterenin-yeni-basbakani-may-oldu-40140350> (29.05.2021).
- _____ (29.01.2021), “Çin, İngiltere'nin Hong Konglular için çıkarttığı pasaportları artık tanımayacak”, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cin-ingilterenin-hong-konglular-icin-cikartigi-pasaportlari-artik-tanimayacak-41728026> (04.01.2023).
- Ichijo, Atsuko (2013), **Nationalism and Multiple Modernities: Europe and Beyond**, Palgrave Macmillan, United Kingdom.

- Intelligence and Security Committee (2020), “Intelligence and Security Committee of Parliament-Russia”, https://isc.independent.gov.uk/wp-content/uploads/2021/03/CCS207_CCS0221966010-001_Russia-Report-v02-Web_Accessible.pdf (12.01.2023).
- Ivaldi, Gilles (2006), “Beyond France's 2005 Referendum on the European Constitutional Treaty: Second-order Model, Anti-Establishment Attitudes and the End of the Alternative European Utopia”, **West European Politics**, 29(1), 47-69.
- Jones, Alistair (2007), **Britain and the European Union**, 2. Baskı, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Kampfner, John (11.05.2022), “UK’s Strong Ukraine Support Hides a Less Glorious Past”, **Chatham House**, <https://www.chathamhouse.org/2022/05/uks-strong-ukraine-support-hides-less-glorious-past> (15.01.2023).
- Kandiah, Michael David ve Staerck, Gillian (2001), “Commonwealth International Financial Arrangements and Britain’s First Application to Join the EEC”, Alex May (Ed.), **Britain, the Commonwealth and Europe: The Commonwealth and Britain’s Applications to join the European Communities**, 1. Baskı içinde (111-131), Palgrave Macmillan, London.
- Keller, Jonathan W. vd. (2017), “American Power and Security during the Bosnian War (1993–1995): National Identity, Credibility, and the ‘Stalemate Machine’”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 19(4), 446-460.
- Keohane, Dan (2000), **Security and British Politics 1945-1999**, Palgrave Macmillan, Basingstoke and London.
- Kissinger, Henry (2000), **Diplomasi**, (Çev. İbrahim H. Kurt), 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kocamaz, Sinem (2011), **Tony Blair Döneminde İngiltere’nin Transatlantik İlişkilerinin Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koltuk, Durmuş Ali ve Kaval, Filiz (2022), “Birleşik Krallık-Avrupa Birliği Ticaret ve İş Birliği Anlaşması ve Türkiye’nin Gümrük Birliği Modernizasyonu”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 16(31), 361-375.
- Kumar, Krishan (2003). “Britain, England and Europe: Cultures in Contraflow”, **European Journal of Social Theory**, 6(1), 5-23.
- Kurtaran, Gökhan (14.07.2020), “İngiliz hükümeti Huawei’yi 5G altyapısından çıkarma kararı aldı”, **Anadolu Ajansı**, <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/ingiliz-hukumeti-huawei-yi-5g-altyapisindan-cikarma-karari-aldi/1910150> (15.01.2023).

- Kutlu, Erdi (2019), **Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Birleşik Krallık: Brexit Üzerine Referandum Sonrası Derinleşme ve Genişleme Politikalarının Geleceği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küntay, Burak ve Ertuğral, Yusuf (2017), “Birleşik Krallık’ın AB’deki Geleceği ve İskoçya Sorunu”, Ali İzzet Keçeci (Ed.), **Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB’nin Geleceği**, 1. Baskı içinde (77-162), Euro Politika, Akademos Yayınları, İstanbul, 2017.
- Latici, Tania (06.09.2021), “Global Britain and Europe of Defence: Prospects, challenges and opportunities”,
[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)696176](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)696176)
(12.01.2023).
- Laucirica, Jorge O. (2000), “Lessons From Failure: The Falklands/Malvinas Conflict”, **Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations**, 1(1), 79-95.
- Law, Alex (2005). “Of Navies and Navels: Britain as a Mental Island”, **Geografiska Annaler: Series B, Human Geography**, 87(4), 267-277.
- Lawrence, Freya ve Myers, Anthony (2023), “Trade and Investment Factsheets, United States”,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1150757/united-states-trade-and-investment-factsheet-2023-04-20.pdf (20.04.2023).
- Laybourn, Keith (2003), **Fifty Key Figures in Twentieth-Century British Politics**, Routledge, London and New York.
- Lebentz, Andrew (2020), “Brexit day: Britain is leaving the EU-what now?”, **Euronews**,
<https://www.euronews.com/2020/01/31/brexit-day-britain-is-leaving-the-eu-what-now>
(14.06.2021).
- Lee, Stephen J. (2005), **Aspects of British Political History 1914-1995**, Routledge, London and New York.
- Leech, Philip ve Gaskarth, Jamie (2015), “British Foreign Policy and the Arab Spring”, **Diplomacy & Statecraft**, 26(1), 139-160.
- Ledger, Robert (2016), “From Solidarity to ‘Shock Therapy’. British Foreign Policy Towards Poland Under the Thatcher Government, 1980–1990”, **Contemporary British History**, 30(1), 99-118.
- Legislation.gov.uk (2018), “Sanctions and Anti-Money Laundering Act 2018”,
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2018/13/contents/enacted> (12.01.2023).

- Leruth, Benjamin vd. (2018), “Defining Euroscepticism: From a Broad Concept to a Field of Study”, Benjamin Leruth vd. (Ed.), **The Routledge Handbook of Euroscepticism**, 1. Baskı içinde (3-10), Routledge, New York.
- Liboreiro, Jorge (28.02.2023), “Brexit deal: Is the Stormont Brake an 'unequivocal veto' on EU law, as London has claimed?”, **Euronews**, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/02/28/brexit-deal-is-the-stormont-brake-an-unequivocal-veto-on-eu-law-as-london-has-claimed> (31.03.2023).
- Lourie, Julia (2004), “Employment Law and the Social Chapter”, Philip Giddings ve Gavin Drewry (Ed.), **Britain in the European Union: Law, Policy and Parliament**, 1st Edition içinde (121-144), Palgrave Macmillan, New York.
- Luedtke, Adam (2009), “Fortifying Fortress Europe? The Effect of September 11 on EU Immigration Policy”, Terri E. Givens vd. (Ed.), **Immigration Policy and Security: U.S., European, and Commonwealth Perspectives**, 1st Edition içinde (130-147), Routledge, New York.
- Lundestad, Geir (2003), **The United States and Western Europe Since 1945: From Empire by Invitation to Transatlantic Drift**, Oxford University Press, New York.
- MacAskill, Ewen (24.06.2016), “Donald Trump arrives in UK and hails Brexit vote as 'great victory'”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/jun/24/donald-trump-hails-eu-referendum-result-as-he-arrives-in-uk> (24.01.2023).
- Manocha, Shireen (2021), “Post-Brexit British Foreign Policy Towards India: Moving Towards Fulfilling ‘Global Britain’ Aspirations”, **LSE**, 1-17.
- Margaret Thatcher Foundation (19.01.1976), “Speech at Kensington Town Hall (“Britain Awake”)”, <https://www.margaretthatcher.org/document/102939> (15.11.2020).
- _____ (26.02.1981), “Margaret Thatcher Remarks Arriving at the White House”, <https://www.margaretthatcher.org/document/104576> (16.03.2021).
- Marsh, Steve ve Baylis, John (2006), “The Anglo-American ‘Special Relationship’: The Lazarus of International Relations”, **Diplomacy and Statecraft**, 17(1), 173-211.
- Marshall, Sir Peter (2011), “The Coalition and the Commonwealth”, **The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs**, 100(414), 257-265.
- Martill, Benjamin ve Sus, Monika (2018), “Post-Brexit EU/UK security cooperation: NATO, CSDP+, or ‘French connection’?”, **The British Journal of Politics and International Relations**, 20(4), 846–863.

- Mauter, Wendell R. (1998), "Churchill and the Unification of Europe", **The Historian**, 61(1), 67–84.
- May, Alex (2013), "The Commonwealth and Britain's Turn to Europe, 1945–73", **The Commonwealth Journal of International Affairs**, 102(1), 29-39.
- McCormack, Tara (2011), "From Ethical Foreign Policy to National Security Strategy: Exporting Domestic Incoherence", Oliver Daddow ve Jamie Gaskhart (Ed.), **British Foreign Policy: New Labour Years**, 1st Edition içinde (103-122), Palgrave Macmillan, United Kingdom.
- McCormick, John (2005), "American Exceptionalism: The Implications for Europe", **Journal of Transatlantic Studies**, 3(2), 199-215.
- _____ (2015), **Avrupa Birliği Siyaseti**, 1. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- _____ (2018), **Avrupa Birliği'ni Anlamak**, (Çev. Yusuf Şahin ve Hasan Hüseyin Şahin), 2. Baskı, BB101 Yayınları, Ankara.
- McCourt, David M. (2014), **Britain and World Power Since 1945: Constructing a Nation's Role in International Politics**, The University of Michigan Press, Michigan.
- McKercher, B.J.C. (2017), **Britain, America and the Special Relationship since 1941**, Routledge, London and New York.
- McLean, Craig ve Patterson, Alan (2016), "A Precautionary Approach to Foreign Policy? A Preliminary Analysis of Tony Blair's Speeches on Iraq", **The British Journal of the Politics and International Relations**, 8(3), 351-367.
- Mercan, Sezgin (2017), "Avrupa Bütünleşmesinin 'Brexit' Ardındaki Geleceği", Ali İzzet Keçeci (Ed.), **Brexit Sonrası Birleşik Krallık ve AB'nin Geleceği**, 1. Baskı içinde (35-47), Euro Politika, Akademos Yayınları, İstanbul.
- Miles, Lee ve Doherty, Gabriel (2005), "The United Kingdom: A Cautious Euro-Outsider", **Journal of European Integration**, 27(1), 89–109.
- Mills, Claire (2019), "The European Intervention Initiative (EII/EI2)", **House of Commons Library**, Research Briefing, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8432/> (13.12.2022).
- _____ (2023), "Military assistance to Ukraine since the Russian invasion", **House of Commons Library**, Research Briefing, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477/> (03.04.2023).

- _____ (2023), “Sanctions against Russia”, **House of Commons Library**, Research Briefing, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9481/CBP-9481.pdf> (28.03.2023).
- _____ ve Smith, Ben (2021), “End of Brexit Transition: Implications for Defence and Foreign Policy Cooperation”, **House of Commons Library**, Research Briefing, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9117/> (05.12.2022).
- Mitchell, James ve Leicester, Graham (1999), **Scotland, Britain and Europe: Diplomacy and Devolution**, Scottish Council Foundation, Edinburgh.
- Monaghan, Sean (25.03.2022), “The Joint Expeditionary Force: Global Britain in Northern Europe?”, **Center for Strategic and International Studies**, <https://www.csis.org/analysis/joint-expeditionary-force-global-britain-northern-europe> (25.01.2023).
- Monar, Jörg (2012) “Justice and Home Affairs: The Treaty of Maastricht as a Decisive Intergovernmental Gate Opener”, **Journal of European Integration**, 34(7), 717-734.
- Monroe, Elizabeth (1966), “British Bases in the Middle East: Assets or Liabilities?”, **International Affairs**, 42(1), 24-34.
- Moravcsik, Andrew (1999), **The Choice For Europe: Social Purpose and State Power From Messina To Maastricht**, Routledge, United Kingdom.
- NatCen Social Research (2015), “Britain Feels Less European Than Anywhere Else in the EU”, <https://whatukthinks.org/eu/media-centre/britain-feels-less-european-than-anywhere-else-in-the-eu/> (09.10.2020).
- National Cyber Security Center (t.y.), “Foreign Secretary condemns Russia's GRU after NCSC assessment of Georgian cyber attacks”, <https://www.ncsc.gov.uk/news/foreign-secretary-condemns-russia-s-gru-after-ncsc-assessment-of-georgian-cyber-attacks> (07.02.2023).
- NATO (27.06.2022a), “Defence Expenditures of NATO Countries (2014-2022)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_197050.htm (16.01.2023).
- _____ (12.09.2022b), “Deterrence and defence”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm (16.01.2023).
- Nedergaard, Peter ve Henriksen, Maja Friis (2018), “Brexit and British Exceptionalism”, Patrick Diamond vd. (Ed.), **The Routledge Handbook of the Politics of Brexit**, 1st Edition içinde (134-146), Routledge, New York.

- Neumann, Norbert (18.03.2022), “What Does Germany’s Historic Defence Policy Mean for the Bundeswehr? Army Technology”, <https://www.army-technology.com/analysis/german-defence-budget-uplift-ukraine-russia-invasion-war-nato/> (19.01.2023).
- Niblett, Robin (2007), “Choosing between America and Europe: A New Context for British Foreign Policy”, **International Affairs**, 83(4), 627-641.
- Nugent, Neill ve Phinnemore, David (2010), “United Kingdom: Red Lines Defended”, Maurizio Carbone (Ed.), **National Politics and European Integration: From the Constitution to the Lisbon Treaty**, (71–89), Edward Elgar Publishing, United States.
- Obermann, Magnus (2021), “Shifting the post-Brexit alliances? Britain’s China policy between American fervour, European ambiguity, and global British ambition”, **LSE**, 1-20.
- OBR (2022), “The latest evidence on the impact of Brexit on UK trade”, <https://obr.uk/box/the-latest-evidence-on-the-impact-of-brexit-on-uk-trade/> (12.01.2023).
- Oğurlu, Ebru (2016), “Avrupa’nın Farklı Anlamları”, Ramazan İzol vd. (Ed.), **21. Yüzyılda Avrupa: Riskler, Fırsatlar, Yeni Politik Tartışmalar**, 1. Baskı içinde (25-46), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Oliver, Tim ve Williams, Michael John (2016), “Special Relationships in Flux: Brexit and the Future of the US-EU and US-UK Relationships”, **International Affairs**, 92 (3), 547-567.
- _____ (2017), “Fifty Shades of Brexit: Britain’s EU Referendum and its Implications for Europe and Britain”, **International Spectator**, 52(1), 1-11.
- ONS (2022a), “UK Balance of Payments, The Pink Book: 2022”, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/unitedkingdombalanceofpaymentssthepinkbook/2022> (05.01.2023).
- _____ (2022b), “UK trade: October 2022”, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/uktrade/october2022> (07.01.2023).
- _____ (2022c), “UK trade with China: 2021”, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/articles/uktradewithchina2021/2022-06-01> (02.01.2023).
- _____ (2023a), “The impact of sanctions on UK trade with Russia: November 2022”, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/articles/theimpactofsanctionsonuktradewithrussia/november2022> (01.02.2023).
- _____ (2023b), “UK trade: February 2023”, <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/uktrade/february2023> (12.01.2023).

- Oppermann, Kai (2013), “The Politics of Avoiding Referendums on the Treaty of Lisbon”, **Journal of European Integration**, 35(1), 73-89.
- Overbeek, Henk (1993) “Atlanticism and Europeanism in British Foreign Policy”, Henk Overbeek (Ed.), **Restutstructuring Hegemony in the Global Political Economy**, 1. Baskı içinde (110-133), Routledge, London.
- Öner, Selcen (2021), “Brexit ve Avrupa’da Popülist Radikal Sağın Yükselişi”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 20(Brexit Özel Sayı), 95-118.
- Örmeci, Ozan (2020), **İngiltere (Birleşik Krallık) Siyaseti**, 1. Baskı, Urzeni Yayınevi, İstanbul.
- Örmeci, Ozan ve Kısacık, Sina (2022), “United Kingdom-China Relations in the Post-Brexit Era”, **TASAM**, 1-37.
- Özbey, Ebru Ece ve Şenyuva, Özgehan (2017), “Brexit, Avrupa Birliği ve Kamuoyu: Britanya Örneğiyle Avrupa’da Yükselen Radikalizmi ve Popülizmi Anlamak”, Erol Esen ve Duygu Şekeroğlu (Ed.), **BREXIT – Elveda Avrupa İngiltere’nin AB’den Ayrılmasından Sonra Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsatlar ve Tehditler**, 1 Baskı içinde (185-214), Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Özdal, Barış (2013), **Avrupa Birliği: Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?**, 1. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Pagden, Anthony (2002), **The Idea of Europe: From Antiquity to European Union**, Cambridge University Press, New York.
- Parker, William (2021), “Winning Without Fighting in the Indo-Pacific”, **The RUSI Journal**, 166(6-7), 106-113.
- Peden, G.C. (2012), “Suez And Britain’s Decline As A World Power”, **The Historical Journal**, 55(4), 1073-1096.
- Piker, Mehmet B. (2019), **Brexit Sonrası Yeni Avrupa Birliği Düzeni ve Türkiye’ye Etkisi**, 1. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul.
- Pocock, J.G.A. (1982), “The Limits and Divisions of British History: In Search of the Unknown Subject”, **American Historical Review**, 87(2), 311- 336.
- Prikhodko, O. V. (2022), “Brexit’s Implications for the Transatlantic Relationship”, **Herald of the Russian Academy of Sciences**, 92(2), 133-141.
- Prosser, Christopher (2021), “The End of the EU Affair: The UK General Election of 2019”, **West European Politics**, 44(2), 450-461.

- Rasmussen, Jorgen ve McCormick, James M. (1993), "British Mass Perceptions of the Anglo-American Special Relationship", **Political Science Quarterly**, 108(3), 515-541.
- Reiss, Mitchell B. (2021), "Britain in a Contested World", **Survival**, 63(3), 181-192.
- Reuters (31.01.2021), "UK opens special visa route for Hong Kong residents to become citizens", <https://www.reuters.com/article/uk-hongkong-security-britain-passports-idUSKBN29Z0X9> (20.01.2023).
- Richardson, Adam (2019), "Orme Sargent, Ernest Bevin and British Policy Towards Europe, 1946–1949", **The International History Review**, 41(4), 891-908.
- Roe-Crines, Andrew ve Heppell, Tim (2020), "Legitimising Euroscepticism? The Construction, Delivery and Significance of the Bruges Speech", **Contemporary British History**, 34(2), 204–227.
- Ronen, Yehudit (2013), "Britain's Return to Libya: From the Battle of al-Alamein in the Western Libyan Desert to the Military Intervention in the 'Arab Spring' Upheaval", **Middle Eastern Studies**, 49(5), 675-695.
- Roper, John (2000), "Keynote Article: Two Cheers for Mr. Blair: The Political Realities of European Defence Co-Operation", **Journal of Common Market Studies**, 38(1), 7-23.
- Roskin, Michael G. (2015), **Countries and Concepts: Politics, Geograpy and Culture**, 13. Baskı, Pearson Education, London.
- Royal Navy (11.03.2021), "Royal Navy leads international task force on Baltic mission", <https://www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/news/2021/march/11/20210311-lancaster-baltic> (25.01.2023).
- Samur, Hakan (2016), "Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri", Ercüment Tezcan ve İlhan Aras (Ed.), **Avrupa Birliği ve Üye Devletler: AB15 Üzerine Bir İnceleme**, 1.Baskı içinde (213-260), Detay Yayıncılık, Ankara.
- Sanders, David (1989), **Losing An Empire, Finding A Role: British Foreign Policy since 1945**, Macmillan Education, New York.
- _____ ve Houghton, P. David (2017), **Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945**, Palgrave Macmillan Education, London.
- Saunders, Robert (2020), "Brexit and Empire: 'Global Britain' and the Myth of Imperial Nostalgia", **The Journal of Imperial and Commonwealth History**, 48(6), 1140-1174.
- Saygın, Didem ve Ultan, Mehlika Özlem (2016), "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 12(23), 71-102.

- Scott, Andrew (2022), “The End of the ‘Special Relationship’? The Heath-Nixon Years in Perspective”, **Diplomacy & Statecraft**, 33(1), 86-110.
- Seidel, Katja (2020). “Britain, The Common Agricultural Policy and The Challenges Of Membership in the European Community: A Political Balancing Act”, **Contemporary British History**, 34(2), 179-203.
- Seldon, Anthony (1998), **Major: A Political Life**, Phoenix, London.
- Self, Robert (2010), **British Foreign and Defence Policy Since 1945: Challenges and Dilemmas in a Changing World**, 1st Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Smith, Anthony D. (2014), **Milli Kimlik**, (Çev. Bahadır Sina Şener), 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, Julie (2018), “Gambling on Europe: David Cameron and the 2016 Referendum”, **British Politics**, 13(1), 1-16.
- Smith, Matthew (2014), **Policy-Making in the Treasury: Explaining Britain’s Chosen Path on European Economic and Monetary Union**, Palgrave Macmillan, London.
- Spence, James (2012), “A High Price To Pay? Britain and The European Budget”, **International Affairs**, 88(6), 1237–1260.
- Staunton, Eglantine ve Day, Benjamin (2023), “Australia-France relations after AUKUS: Macron, Morrison and trust in International Relations”, **Australian Journal of International Affairs**, 77(1), 11-18.
- Stoddart, Kristan (2012), **Losing an Empire and Finding a Role: Britain, the USA, NATO, and Nuclear Weapons, 1964-1970**, 1st Edition, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- _____ (2014), **Facing down the Soviet Union: Britain, the USA, NATO, and Nuclear Weapons, 1976-1983**, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Stubley, Peter (06.04.2018), “UK opens permanent military base in Bahrain to strengthen Middle East presence”, **Independent**, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/uk-bahrain-military-base-juffair-royal-navy-mina-salman-middle-east-hms-queen-elizabeth-a8291486.html> (20.03.2023).
- Sweeney, Simon ve Winn, Neil (2021), “Do or die? The UK, the EU, and internal/external security cooperation after Brexit”, **European Political Science**, 21(1), 237–254.
- Şahin, Kenan (2019), **Bütünleşme, Milliyetçilik ve Avrupa Birliği**, 1. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.

- Şahin, Yeliz (2021), “Küresel Britanya” ve AB Savunma Girişimleri: Brexit Sonrası Birleşik Krallık-AB Savunma İşbirliği”, **İktisadi Kalkınma Vakfı**, 1-15.
- Şarkul Avsat (11.06.2021), “Londra ve Washington yeni bir ‘Atlantik Bildirisi’ imzaladı”, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3021916/londra-ve-washington-yeni-bir-%E2%80%99atlantik-bildirisi%E2%80%99-imzalad%C4%B1> (13.12.2022).
- Taggart, Paul ve Szczerbiak, Aleks (2001), “Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe”, **Sussex European Institute**, SEI Working Paper No 46, 1-39.
- The Guardian (30.10.2001), “Full text of Blair's speech”, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/30/september11.usa3> (25.12.2022).
- _____ (30.06.2022), “Brexit led to 14% fall in UK exports to EU in 2021, trade figures say”, <https://www.theguardian.com/politics/2022/jun/30/brexit-uk-exports-fall-eu-goods-services> (15.12.2022).
- The White House (20.09.2001), “Address to a Joint Session of Congress and the American People”, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (20.12.2022).
- Tidey, Alice (28.02.2023), “EU and UK open 'new chapter' with Northern Ireland Protocol deal”, **Euronews**, <https://www.euronews.com/my-europe/2023/02/27/northern-ireland-protocol-what-to-expect-from-the-vdl-sunak-meeting> (31.03.2023).
- Tilford, Simon (2017), “The British and Their Exceptionalism”, **Centre for European Reform**, <https://www.cer.eu/insights/british-and-their-exceptionalism> (03.09.2020).
- Titcomb, James (08.06.2022), “Britain Launches Post-Brexit Sat Nav System After Being Removed from EU’s Galileo”, **The Telegraph**, <https://www.telegraph.co.uk/technology/2022/06/08/britain-launches-post-brexit-rival-eus-galileo-satellite-system/> (12.02.2023).
- Tonra, Ben (2009), “The 2009 Irish Referendum on the Lisbon Treaty”, **Journal of Contemporary European Research**, 5(3), 472-479.
- Torrent, Melanie (2012), “A Commonwealth Approach To Decolonisation”, **Etudes Anglaises**, 65(3), 347-362.
- Triandafyllidou, Anna (2017), “New British Exceptionalism: No Longer in Competition for the Best and the Brightest?”, **LSE Blogs**, <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/12/13/new-british-exceptionalism-no-longer-in-competition-for-the-best-and-the-brightest/> (04.09.2020).

- TRT Haber (11.05.2022a), “İngiltere ile İsveç arasında güvenlik anlaşması imzalandı”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ingiltere-ile-isvec-arasinda-guvenlik-anlasmasi-imzalandi-679441.html> (18.01.2023).
- _____ (19.12.2022b), “İngiltere: Rusya’dan gelen tek taraflı ateşkes çağrıları anlamsız”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ingiltere-rusyadan-gelen-tek-tarafli-ateskes-cagrilari-anlamsiz-731955.html> (18.01.2023).
- UK Government (02.11.2010), “UK-France Defence Co-operation Treaty announced”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-france-defence-co-operation-treaty-announced--2> (16.01.2023).
- _____ (26.09.2012), “David Cameron's address to the United Nations General Assembly”, <https://www.gov.uk/government/speeches/david-camerons-address-to-the-united-nations-general-assembly> (12.01.2023).
- _____ (05.09.2014), “International partners sign Joint Expeditionary Force agreement”, <https://www.gov.uk/government/news/international-partners-sign-joint-expeditionary-force-agreement> (18.01.2023).
- _____ (29.03.2017a), “Prime Minister’s letter to Donald Tusk triggering Article 50”, <https://www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50> (16.02.2021).
- _____ (04.04.2017b), “Prime Minister's visit to Saudi Arabia and Jordan: April 2017”, <https://www.gov.uk/government/news/prime-ministers-visit-to-saudi-arabia-and-jordan-april-2017> (04.01.2023).
- _____ (25.11.2018a), “Withdrawal Agreement and Political Declaration”, <https://www.gov.uk/government/publications/withdrawal-agreement-and-political-declaration> (05.06.2021).
- _____ (25.11.2018b), “Exiting the European Union: Publications”, <https://www.gov.uk/government/publications/exiting-the-european-union-publications> (06.06.2021).
- _____ (31.01.2018c), “Prime Minister's press conference with Premier Li: 31 January 2018”, <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-in-china-31-january-2018> (22.12.2022).
- _____ (19.10.2019a), “New Withdrawal Agreement and Political Declaration”, <https://www.gov.uk/government/publications/new-withdrawal-agreement-and-political-declaration> (06.06.2021).

- _____ (17.10.2019b), “New Protocol on Ireland/Northern Ireland and Political Declaration”, <https://www.gov.uk/government/publications/new-protocol-on-irelandnorthern-ireland-and-political-declaration> (24.12.2022).
- _____ (05.05.2020a), “Truss opening statement, call with the US Trade Representative”, <https://www.gov.uk/government/speeches/truss-opening-statement-call-with-the-us-trade-representative> (03.01.2023).
- _____ (05.05.2020b), “UK and US start trade negotiations”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-us-start-trade-negotiations> (24.01.2023).
- _____ (14.07.2020c), “Huawei to be removed from UK 5G networks by 2027”, <https://www.gov.uk/government/news/huawei-to-be-removed-from-uk-5g-networks-by-2027> (16.11.2022).
- _____ (20.07.2020d), “Hong Kong and China: Foreign Secretary's statement in Parliament, 20 July 2020”, <https://www.gov.uk/government/speeches/hong-kong-and-china-foreign-secretarys-statement-in-parliament> (02.01.2023).
- _____ (28.10.2020e), “UK-India 10th Economic and Financial Dialogue: Joint Statement”, <https://www.gov.uk/government/publications/uk-india-10th-economic-and-financial-dialogue-joint-statement> (05.02.2023).
- _____ (15.12.2020f), “Foreign Secretary's visit to India: joint press conference opening statement, 15 December 2020”, <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-statement-during-visit-to-india-tuesday-15-december> (28.01.2023).
- _____ (16.07.2020g), “UK condemns Russian Intelligence Services over vaccine cyber attacks”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-condemns-russian-intelligence-services-over-vaccine-cyber-attacks> (03.02.2023).
- _____ (21.07.2020h), “Government response to Intelligence and Security Committee Russia Report”, <https://www.gov.uk/government/publications/government-response-to-intelligence-and-security-committee-russia-report> (12.02.2023).
- _____ (15.10.2020i), “UK sanctions Alexey Navalny's poisoners”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-sanctions-alexey-navalnys-poisoners> (15.02.2023).
- _____ (12.09.2020j), “Defence Secretary announces investment in strategic Omani port”, <https://www.gov.uk/government/news/defence-secretary-announces-investment-in-strategic-omani-port> (17.02.2023).
- _____ (14.12.2020k), “UK-Egypt Association Agreement”, <https://www.gov.uk/government/collections/uk-egypt-associationagreement> (12.03.2023).

- _____ (16.03.2021a), “Global Britain in a Competitive Age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy”, <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy> (24.11.2022).
- _____ (16.09.2021b), “MOD Permanent Secretary meets with Joint Expeditionary Force counterparts”, <https://www.gov.uk/government/news/mod-permanent-secretary-meets-with-joint-expeditionary-force-counterparts> (19.03.2023).
- _____ (15.09.2021c), “UK, US and Australia launch new security partnership”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-us-and-australia-launch-new-security-partnership> (15.12.2022).
- _____ (10.06.2021d), “New Atlantic Charter and Joint Statement agreed by the PM and President Biden”, <https://www.gov.uk/government/publications/new-atlantic-charter-and-joint-statement-agreed-by-the-pm-and-president-biden> (25.02.2023).
- _____ (27.01.2021e), “Readout - Foreign Secretary call with US Secretary of State Antony Blinken”, <https://www.gov.uk/government/news/readout-foreign-secretary-call-with-us-secretary-of-state-antony-blinken> (16.01.2023).
- _____ (11.02.2021f), “China’s decision to ban BBC World: Foreign Secretary's statement”, <https://www.gov.uk/government/news/foreign-secretary-statement-on-chinas-decision-to-ban-bbc-world> (18.01.2023).
- _____ (22.03.2021g), “Treatment of Uyghur Muslims in Xinjiang: Foreign Secretary's statement, 22 March 2021”, <https://www.gov.uk/government/speeches/xinjiang-foreign-secretary-statement-to-house-of-commons-22-march-2021> (05.02.2023).
- _____ (10.02.2021h), “Liz Truss deepens trade ties, announces investment wins in India”, <https://www.gov.uk/government/news/liz-truss-deepens-trade-ties-announces-investment-wins-in-india> (02.02.2023).
- _____ (04.05.2021i), “Prime Minister announces £1 billion of new UK-India trade”, <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-announces-1-billion-of-new-uk-india-trade> (05.02.2023).
- _____ (04.05.2021j), “Migration and mobility partnership”, <https://www.gov.uk/government/publications/migration-and-mobility-partnership> (06.02.2023).
- _____ (29.04.2022a), “British Army exercises boost presence across Europe”, <https://www.gov.uk/government/news/british-army-exercises-boost-presence-across-europe> (09.02.2023).

- _____ (08.04.2022b), “UK to bolster defensive aid to Ukraine with new £100m package”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-to-bolster-defensive-aid-to-ukraine-with-new-100m-package> (10.02.2023).
- _____ (17.02.2022c), “United Kingdom, Poland and Ukraine foreign ministers joint statement, February 2022”, <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-the-united-kingdom-poland-and-ukraine-17-february-2022> (10.02.2023).
- _____ (11.05.2022d), “Prime Minister signs new assurances to bolster European security: 11 May 2022”, <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-signs-new-assurances-to-bolster-european-security-11-may-2022> (13.02.2023).
- _____ (15.03.2022e), “Joint Expeditionary Force leaders' statement: 15 March 2022”, <https://www.gov.uk/government/news/joint-expeditionary-force-leaders-statement-15-march-2022> (13.12.2022).
- _____ (23.06.2022f), “UK launches ambitious trade deal with Gulf nations”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-launches-ambitious-trade-deal-with-gulf-nations> (02.04.2023).
- _____ (20.12.2022g), “UK - Gulf Cooperation Council trade negotiations update: December 2022”, <https://www.gov.uk/government/news/uk-gulf-cooperation-council-trade-negotiations-update-december-2022> (03.04.2023).
- _____ (25.02.2022h), “The UK's points-based immigration system: an introduction for employers”, <https://www.gov.uk/government/publications/uk-points-based-immigration-system-employer-information/the-uks-points-based-immigration-system-an-introduction-for-employers> (05.04.2023).
- _____ (27.02.2023a), “The Windsor Framework”, <https://www.gov.uk/government/publications/the-windsor-framework> (01.03.2023).
- _____ (31.03.2023b), “The UK and the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP)”, <https://www.gov.uk/government/collections/the-uk-and-the-comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnershipcptpp> (05.04.2023).
- UK in a Changing Europe (11.10.2022), “The Northern Ireland Protocol Bill: context and consequences”, <https://ukandeu.ac.uk/research-papers/the-northern-ireland-protocol-bill-context-and-consequences/> (25.01.2023).

- UK Parliament (28.10.1997), “Commonwealth Heads of Government Meeting”, Hansard, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1997/oct/28/commonwealth-heads-of-government-meeting> (17.07.2021).
- UNSCR (02.08.1990), “660 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/660> (02.01.2023).
- _____ (06.08.1990), “661 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/661> (02.01.2023).
- _____ (29.11.1990), “678 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/678> (03.01.2023).
- _____ (05.04.1991), “688 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/688> (05.01.2023).
- _____ (1999), “1244 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/1244> (11.01.2023).
- _____ (2000), “1313 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1313> (14.01.2023).
- _____ (2001), “1368 Sayılı Karar”, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368> (15.01.2023).
- U.S. Census Bureau (2021), “Top Trading Partners - December 2021”, <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top2112yr.html> (20.02.2023).
- Uz Hançarlı, Pınar (2019), **Britanya İstisnacılığının Avrupa Entegrasyonu Sürecinde Parlamento Konuşmaları Üzerinden Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vallely, Paul (2009), “Tony Blair and the Commission for Africa: A Fig Leaf for Iraq or a Moral Imperative?” Peter M. Scott vd. (Ed.), **Remoralizing Britain?: Political, Ethical and Theological Perspectives on New Labour**, 1st Edition içinde (193-204), Continuum Publishing, London and New York.
- Vasilopoulou, Sofia (2020), “Brexit and the 2019 EP Election in the UK”, **Journal of Common Market Studies**, 58(1), 80-90.
- Verdun, Amy (1999), “The role of the Delors Committee in the Creation of EMU: An Epistemic Community?”, **Journal of European Public Policy**, 6(2), 308-328.
- Vickers, Rhiannon (2011), **The Labour Party and the World, Volume 2: Labour’s Foreign Policy since 1951**, Manchester University Press, Manchester.
- _____ (2015), “Foreign Policy and International Development”, Matt Beech ve Simon Lee (Ed.), **The Conservative-Liberal Coalition**, 1st Edition içinde (227-242), Palgrave Macmillan, London.
- Von Ondarza, Nicolai (2022), “Foreign and Security Policy: The Consequences of Bilateralisation for EU-UK Relations”, **UK in a Changing Europe**, <https://ukandeu.ac.uk/foreign-and-security-policy-bilateralisation-uk-eu/> (18.01.2023).

- Vosper, Dennis (1962), "The Commonwealth and the European Economic Community", **Pakistan Horizon**, 15(1), 3-14.
- Wall, Stephen (2008), **A Stranger in Europe: Britain and the EU from Thatcher to Blair**, 1st Edition, Oxford University Press, New York.
- _____ (2020), **Reluctant European: Britain and the European Union from 1945 to Brexit**, Oxford University Press, United Kingdom.
- Wallace, Helen (1995), "Britain out on a limb?", **The Political Quarterly**, 66(1), 46-58.
- Wallace, William (1991), "Foreign Policy and National Identity in the United Kingdom", **International Affairs**, 67(1), 65-80.
- _____ (1992), "British Foreign Policy after the Cold War", **International Affairs**, 68(3), 423-442.
- _____ (2005), "The Collapse of British Foreign Policy", **International Affairs**, 81(1), 53-68.
- _____ ve Phillips, Christopher (2009), "Reassessing the Special Relationship", **International Affairs**, 85(2), 263-284.
- Warbrick, Colin (1991), "The Invasion of Kuwait by Iraq", **The International and Comparative Law Quarterly**, 40(2), 482-492.
- Warlouzet, Laurent (2018), "Britain at the Centre of European Co-operation (1948-2016)", *Journal of Common Market Studies*, 56(4), 955-970.
- Watts, Carl (2008), "Britain, the Old Commonwealth and the Problem of Rhodesian Independence, 1964-65", **The Journal of Imperial and Commonwealth History**, 36(1), 75-99.
- Webb, Dominic (2023), "Progress on UK free trade agreement negotiations", **House of Commons Library**, Research Briefing, 1-16.
- Wellings, Ben (2018), "Brexit and English Identity", Patrick Diamond vd. (Ed.), **The Routledge Handbook of the Politics of Brexit**, 1st Edition içinde (147-156), Routledge, New York.
- Wheeler, Nicholas J. ve Dunne, Tim (1998), "Good International Citizenship: A Third Way for British Foreign Policy", **International Affairs**, 74(4), 847-870.
- White, Nicholas J. (2014), **Decolonisation: The British Experience Since 1945**, 2nd Edition, Routledge, London and New York.
- Whitman, Richard G. (2020), "Missing in Action: The EU-UK Foreign, Security and Defence Relationship After Brexit", **European View**, 19(2), 222-229.

- Wilkes, George (2001), “The Commonwealth in British European Policy: Politics and Sentiment, 1956–63”, Alex May (Ed.), **Britain, the Commonwealth and Europe: The Commonwealth and Britain’s Applications to Join the European Communities**, 1st Edition *içinde* (53-81), Palgrave Macmillan, London.
- Williams, Paul D. (2005), **British Foreign Policy under New Labour, 1997–2005**, 1st Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Windlesham, Lord (2007), “Britain and the European Constitution”, **Parliamentary Affairs**, 60(1), 102–110.
- Wintour, Patrick (22.04.2021), “UK MPs declare China is committing genocide against Uyghurs in Xinjiang”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/world/2021/apr/22/uk-mps-declare-china-is-committing-genocide-against-uyghurs-in-xinjiang> (06.02.2023).
- Wood, Vincent (10.09.2020), “Brexit: ‘Absolutely no chance’ of US-UK trade deal passing Congress if Boris Johnson damages Good Friday Agreement, Pelosi warns”, **Independent**, <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/brexit-us-uk-trade-deal-nancy-pelosi-good-friday-agreement-b421226.html> (12.01.2023).
- Wright, Thomas (31.05.2019), “How Trump Undermined Theresa May”, **The Atlantic**, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/05/trump-undermines-uk-and-bullies-theresa-may/590758/> (25.01.2021).
- Xu, Ruike ve Rees, Wyn (2021), “America and The Special Relationship: The Impact of the Trump Administration on Relations with the UK”, **British Politics**, 17(1), 62-80.
- Yetim, Mustafa (2019), “Brexit Sonrası İngiltere’nin Dönüşen Orta Doğu Politikası”, **Ortadoğu Analiz**, 10(88), 58-63.
- Yıldız, Ayselin (2021), “Brexit, Göç ve Avrupa Bütünleşme Süreci”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 20(Özel Sayı Brexit), 69-94.
- Yıldız, Uğur Burç vd. (2018), **Britanya ve Avrupa Bütünleşmesi: Winston Churchill’den Brexit’e**, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Yılmaz, Eren Alper (2022), “Brexit Sonrası Sürecin Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık’a Mevcut ve Beklenen Etkileri”, **Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 52, 179-195.
- Yorke, Edmund (2005), “‘The Empire Strikes Back’? The Commonwealth Response to the Falklands Conflict”, Stephen Badsey vd. (Ed.), **The Falklands Conflict Twenty Years On: Lessons for the Future**, 1st Edition *içinde* (170-192), Frank Cass, New York.

Young, John W. (2008), **Twentieth-Century Diplomacy: A Case Study of British Practice: 1963-1976**, 1st Edition, Cambridge University Press, Cambridge.

ÖZGEÇMİŞ

Kübra ÇAĞLAR HEKİMOĞLU, 2003 yılında Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nu, 2006 yılında Trabzon Lisesi'ni, 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü, 2015 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans programını bitirdi. 2016 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora programına ve 2017 yılında Atatürk Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaya başladı.

ÇAĞLAR HEKİMOĞLU, evli olup, İngilizce bilmektedir.